

Георги Митринов

**ЕЗИКОВИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА БЪЛГАРСКИЯ ХАРАКТЕР НА
НАСЕЛЕНИЕТО В ЮЖНИТЕ РОДОПИ И ЗАПАДНА ТРАКИЯ
ПРЕЗ XVI ВЕК
ЧАСТ I. КСАНТИЙСКО, ЗЛАТОГРАДСКО, ЮЖНИТЕ РАЙОНИ НА
СМОЛЯНСКО**

GEORGI MITRINOV

**LANGUAGE EVIDENCE FOR THE BULGARIAN NATURE OF
POPULATION IN SOUTHERN RHODOPES AND WESTERN
TRACE IN THE XVI CENTURY
PART I. XANTHI REGION, ZLATOGRAAD REGION, SOUTHERN
REGIONS OF SMOLYAN**

**СОФИЯ
2018**

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН”**

Георги Митринов

**ЕЗИКОВИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА БЪЛГАРСКИЯ ХАРАКТЕР НА
НАСЕЛЕНИЕТО В ЮЖНИТЕ РОДОПИ И ЗАПАДНА ТРАКИЯ
ПРЕЗ XVI ВЕК
ЧАСТ I. КСАНТИЙСКО, ЗЛАТОГРАДСКО, ЮЖНИТЕ РАЙОНИ НА
СМОЛЯНСКО**

**СОФИЯ
2018**

© Георги Атанасов Митринов, автор, 2018
© Георги Атанасов Митринов, издател, 2018

ISBN 978-619-91036

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	5
Предмет, цел, задачи на изследването.....	7
Сведения за административното устройство на описваните райони и за селищата в тях през XVI и XVII век.....	10
Нормализация на текста.....	18
I. ЧАСТ ПЪРВА	
АЗБУЧЕН СПРАВОЧНИК С ДАННИ ЗА СЕЛИЩАТА ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯ РАЙОН И С ПЪЛНИ СПИСЪЦИ НА ТЯХНОТО ХРИСТИЯНСКО НАСЕЛЕНИЕ.....	
НАСЕЛЕНИЕ.....	21
II. ЧАСТ ВТОРА	
ЕЗИКОВЕДСКИ АНАЛИЗИ.....	96
ОЙКОНИМИЯ ОТ БЪЛГАРСКИ ПРОИЗХОД.....	96
ОБОБЩЕНИЕ НА АНТРОПОНИМИЧНИЯ МАТЕРИАЛ.....	99
1. Антропонимия, характерна за българската антропонимична система.....	100
1.1. Антропонимия от предхристиянския период.....	100
1.1.1. Лични имена от домашен, български произход.....	101
1.1.2. Презимена от домашен, български произход.....	103
1.1.3. Съчетания от лично име и презиме от домашен, български произход.....	106
1.1.4. Съпоставка на антропонимичния материал.....	111
1.1.5. Словообразуване.....	133
1.1.6. Словообразуване на деминутиви.....	136
1.1.7. Сложни лични имена (композиции).....	140
1.2. Антропонимия, свързана с християнството.....	142
1.2.1. Лични имена, свързани с християнската религия.....	142
1.2.2. Презимена, свързани с християнската религия.....	144
1.3. Антропонимия от чужд произход, несвързана с християнската религия.....	166
1.3.1. Лични имена от чужд произход, несвързани с християнската религия.....	166
1.4. Презимената като извор на данни за материалната и духовна култура на местното българско население.....	171
1.4.1. Презимена, свързани с упражнявана трудова дейност.....	172
1.4.2. Презимена, включващи данни за народностна принадлежност.....	183
1.4.3. Презимена от селищни имена.....	186
1.4.4. Презимена, възникнали от прякорни имена или от прозвища.....	188
1.4.5. Добавки към имената, указващи статута на носителите им в християнските общности.....	189
1.5. Антропонимия от османотурски произход.....	193
1.5.1. Добавки от османотурски произход към имената, играещи роля на прякорни имена или прозвища.....	196
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	197
Азбучен указател на селищните имена и административните единици, включени в изследването.....	200
Речник на специфични термини.....	202
ЛИТЕРАТУРА.....	204

УВОД

Все още историята на изконното българско население в Родопите и Беломорието (Западна Тракия) от първите векове на османското владичество не е добре проучена. За съжаление, откритите и публикувани досега османотурски документи за периода XIV – XVIII в. не са много и, което е по-важно, не дават цялостна картина на населението в споменатите области, за да се види какво е мястото на българската народност през този период. Важно място в изследванията по темата заема трудът на Ел. Грозданова „Българската народност през XVII век. Демографско изследване” (Грозданова 1989). В него се изнасят по-цялостни демографски, а отчасти и езикови данни за българите и за българските селища от различни краища на българското езиково землище, включително от Западна Тракия и Родопите. Включената в изследването ойконимия дава възможност да се уточнят въпроси, свързани с названията на старите селища в Родопите. Изследването поставя като цяло основата на по-системните проучвания, посветени на българите от Родопите и Западна Тракия от периода на османското владичество.

От изключителна важност е проучването на Хр. Гандев „Българската народност през XV век”. В него изследователят отделя доста място на изследването на българска антропонимия, по данни от османотурски данъчни регистри от XV в., от различни ареали на българската етническа територия. Сред тях е включен ареал Благоевград, като в някои части на изследването се открива антропонимичен материал от западнородопски български селища, главно в Неврокопско, като: Скробатно (дн. Скребатно), Ковачевица, Елешница, Борово, Папа Вълкан с друго име Тепляни (дн. с. Теплен) и др. (Гандев 1989: 193-194; 236-237). На с. 237 е включена антропонимия от с. Петрик, Гюмюрджинско, като може би е допусната грешка, тъй като селището не спада към групата отбелязани селища от ареал Сяр - Солун, а и няма публикувани засега надеждни данни за съществуването на селище с такова име в Гюмюрджинско през XV в. За съжаление, в изследването разгледаният антропонимичен материал от българското езиково землище е обобщен по ареали, което не позволява да се правят изводи за състоянието на антропонимичната система на българските селища в отделни региони, какъвто се явява Неврокопско, в Западните Родопи, включен към ареал Благоевград.

В края на XX и в началото на XXI в. се появиха на бял свят нови проучвания, посветени на историята на Родопите, от периода на първите векове на османското владичество. Холандският османист М. Киил изнесе данни в свои публикации за български селища в Южните Родопи (дн. Златоградско и Ксантийско) през XVI в. (Киил 2005). В свои изследвания на османотурски данъчни регистри за населението от Северозападните Родопи и от областта Рупчос османистът Р. Ковачев представи данни от втората половина на XV и от началото на XVI в. за българите от тази част на Родопите (Ковачев 1999; 2002; 2010). В публикациите авторът споменава за намеренията си да публикува данни за населението в

Източните Родопи и Западна Тракия, но засега такава публикация още не се е появила. В друго свое проучване, посветено на Самоков и Самоковската каза през XVI в., той представя антропонимични данни от български селища в днешно Разложко, включително родопската част, и от района на Чепино (Ковачев 2001). Така се откриват данни за българските селища Якоруда, Бабяк и др. в родопската част на Разложко, както и за селищата в Чепинското корито.

През 1996 г. бе публикуван опис на регистри на Истанбулския османски архив от периода XV–XVIII в. (Опис 1996), в който се откриват данни, основно за административното деление на части от българското етническо землище. Най-ранният документ, включен в опис, който е свързан с Родопите, е муфасал регистър с датировка от 869 г. [03.09.1464 – 23.08.1465 г.]. Той включва данни за Неврокопско, вилаета Неврокоп и Неврокопски Чеч (Опис 1996: XV–XVI). В документ от 1-10 мухаррем 970 г. [31.08. – 09.09.1562 г.] се дават данни за доходи от казите Диметока, Фереджик и Гюмюлджине (с. 22). В друг документ от шеввал 1160 – реджеб 1162 г. [06.10.1747 – 17.06.1749 г.] са изброени казите, свързани с Родопската област: Султан йери, Гюмюлджине, Хаскьой, Ахъ Челеби, Йенидже Кара су (с. 51). Много важен за историята на Източните Родопи е включеният под № 29 в описа регистър за събиране данъка авариз от казата Дагардъ, част от санджака Паша, която включва 8 села, 14 махали и 4 джемаата. Датировката на документа е от 1050 г. [12.04.1641 – 31.03.1642], а според поясненията на съставителите на описа казата Дагардъ се намирала югоизточно от днешния гр. Кърджали, между днешните градове Крумовград и Момчилград (с. 37). В своето изследване, посветено на историята на Източнородопската област, от заселването на славяните там, до късния период на османското владичество включително, родоповедът Б. Дерибеев се спира и на темата за старата източнородопска област Запланина с турско име Дагардъ (Дерибеев 1986: 165-168). Той публикува данни от османски данъчен документ за 1487-1489 г., според които вилает Запланина включва 2692 ханета (семејства), заедно с вдовиците, а плащаният от тях данък джизие е в размер на 114,588 акчета (Дерибеев 1986: 165). Цитирайки турския географ Хаджи Калфа, че областта се разполагала между днешно Гюмюрджинско, Смолянско и Хасковско, краеведът приема, че тя се е разпростирила приблизително върху територията на днешната Кърджалийска област и отчасти в Златоградско. Според регистър от 1667 г. казата Султан йери все още е носела старо име Дагардъ. А в документ от 1670 г. се споменава, че Дагардъ обхваща и Даръдеренско (дн. Златоградско), включително и някои села на югозапад, дори дн. с. Мустафчево, Ксантийско (Дерибеев 1986: 166-167). За съжаление, авторът не цитира библиографски данни за архивните документи, на които се е позовавал.

В отделни публикации на страниците на строго научни и научно-популярни издания бяха представени и други документи, в които се открива ойконимия и антропонимия от Среднородопието, Южните и Източните Родопи (Андреев 2002: 271-272; Димитров 1965: 325-333; Писмени документи 1985: 17-18). Заслужава внимание изследването на Д. Борисов „Справочник за селища в Северна Тракия през XVI век. Ч. 1, Казите Филибе и Татар Пазаръ”, появило се през 2014 г., в което са дадени изчерпателни данни от османотурски описи за селищата по северните

склонове на Родопите в описаните райони. Обхванати са и селищата в Рупчос, както и в Девинско (Борисов 2014).

В публикуваната докторска дисертация на друг османист – Хр. Христов – са включени данни за Среднородопието и за селищната мрежа там, по данни от първата половина на XVI в. (1516, 1530 г.), като се представят непубликувани досега ойконими (Христов 2017: 174).

ПРЕДМЕТ, ЦЕЛ, ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В началото на XXI в. в Скопие бяха издадени два тома от поредицата Турски документи за историјата на Македонија, които включват и материали за Западна Тракия и Родопите (ТДИМ 2004; 2008). Том X, кн. 1 е със заглавие „Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Демир Хисар, Јениџе Кара су, Ѓумулжина и Зихна) од 1569 / 70 година“. Издаден е в Скопие през 2004 г. в превод, редакция и с коментар на македонският османист Александър Стояновски. Том XI, кн. 1 от същата поредица, издаден в Скопие през 2008 г., е със заглавие „Опширен пописен дефтер за вакафите во Паша санџакот 1568/69 година“. Интересно е, че за пръв път в тази поредица издадени томове с османотурски документи, посветени на християнското население, главно в географската област Македония, са включени данни и за населението в Централните Родопи (в селища по горното течение на р. Арда), в Източните Родопи (отделни селища в Крумовградско и Ивайловградско), в Южните Родопи и в Западна Тракия. От Южните Родопи са обхванати районите на днешно Ксантийско и Гюмюрджинско, Даръдеренско (дн. Златоградско). Важно е да се отбележи, че публикуваните документи са от втората половина на XVI в., което ги прави вече едни от най-старите известни досега писмени османотурски документи за българското население в Среднородопието и Източните Родопи, както и в Беломорието (Западна Тракия). В тях се откриват сведения и за поминъка на местното население с изчерпателни данни за данъците, с които е било облагано то. Така може да се добие представа, макар и непълна, за бита и за икономическото положение на родопските българи в описаните райони от втората половина на XVI в.

Новите данни за историята на българското население в Родопите включват подробен антропонимичен и интересен ойконимичен, а на места и топонимичен материал. Това дава възможност да се разгледат по-подробно публикуваните списъци от езиковедска гледна точка. Целта на настоящото изследване е да бъде проучен публикуваният антропонимичен и ойконимичен материал в османотурските данъчни документи за описаните райони на Ксантийско, Даръдеренско (дн. Златоградско), Ардинско и южните части на Смолянско. Акцентът е върху антропонимията от домашен, български произход. От поставената цел произтичат следните задачи:

1. Да се опише подробно антропонимията от писмените източници.
2. Да се проучи антропонимичният материал откъм произход и чрез статистическо описание да се покажат предпочитаните от тогавашните местни българи антропоними.

3. Да се очертаят, доколкото е възможно, тенденциите в развитието на местната антропонимична система, чрез съпоставка с антропонимия от други налични документи от по-късни периоди, а също с документи от други краища на българското етническо землище.
4. Да се опишат езиковите, в частност диалектните, особености, ако се открият такива в данъчните списъци.
5. Да се проучат наличните ойконимични данни за селищната мрежа от XVI в. в отбелязаните по-горе райони.
6. Да се съпоставят данните от османските данъчни регистри с такива от съвременната антропонимична и топонимична картина в изследвания регион на Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия).
7. Да се направи съпоставка с антропонимичен, ойконимичен и топонимичен материал от други краища на българското езиково землище, ексцерпиран от български и чужди средновековни писмени документи.

Основен метод в проучването е сравнително-историческият. Обособената в тематични групи антропонимия е представена според разпространението ѝ в отделните селища на проучвания район. Това важи и за лексикалния материал. Съпоставяна е с антропонимичен материал от други краища на българското езиково землище. Съпоставката е и в диахронен план, като обхваща езиков материал от средновековни писмени паметници за периода XII – XIV в., а също от съвременната топонимична картина в Среднородопието и в Южните Родопи.

В изследването се използва термин *османотурски* за характера и езика на данъчните документи, в които са включени езикови и други данни за българското население, попаднало в границите на Османската империя, разпростряла се и на територията на Балканския полуостров. Специалистите османисти утвърждават употребата на лингвоним *османски език*. Според тях *османски език* е старият писмен или класическият литературен език на Османската империя, който се явява втори етап в историческото развитие на турския език и обхваща периода от XV до XX в. Етапът се характеризира със силно арабско и персийско езиково влияние (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 17). Но в публикации на не малко наши османисти се употребява и термин „османотурски”, за езика и спецификата на различни документи, издадени от османската администрация (Гълъбов 1938: 39; Стойков 1960: 429; Недков 1966; Андреев 1972: 323; Стайкова 1972: 309; Грозданова 1983: 269; Кендерова 2004; Велков 1986; Стоянов 1986: 51; 1988: 58; Шиваров 2013). Това показва, че терминът е навлязал в научна употреба, тъй като се използва от османисти от различни поколения, включително и от младото поколение. Все пак се открива и употреба на термин „османски” (Мутафчиева 1965: 121, 126; Михайлова-Мръвкарлова 2005: 17; Кендерова 2015 и др.). В случая, поради спецификата на темата на изследването, чийто предмет са езиковите данни в османотурските документи, свързани с българския характер на местното население, не се акцентува на езика, на който са написани тези документи. Но е направен опит да се отбелязва предпочитаното от цитираните автори название. Колкото до назоваването на официалния писмен език, използван в Османската империя, и други изследователи, които не са османисти, допускат употребата на термин *османски турски*, макар да отбелязват, че е по-удачно заемките от

османотурския език да се назовават *османизми*, като е представена надеждна аргументация, подкрепена от цитирани изследвания на чужди османисти (Стаменов 2011: 28, 30; 21-22).

Досегашни проучвания на публикуваните описи

Засега все още няма публикувани цялостни проучвания върху издадените от македонския османист Стояновски материали за населението в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) през XVI в. В своя публикация, посветена на томове X и XI от поредицата Турски документи за историјата на Македонија, П. Петров прави преглед на данните за Родопската област и за Беломорието, като допуска и някои неточности (Петров 2016: 93-112). Така според него каза Енидже Кара су е обхващала днешно Зиляхово, а не Ксантийско (с. 97). Част от включените в сборниците родопски села в Ксантийско, заедно със селището Ксанти, отбелязано от него като град през XVI в., без да има надеждни данни за това, са разгледани в раздела за каза Кавала (с. 99-100). В опитите на автора за идентифициране на отделни селища се откриват пропуски, които са посочени в приложения по-нататък азбучник на селищните имена.

В докторската си дисертация Хр. Христозов включва данни за селищата от описания район в Южните Родопи. Той дори прави свое разчитане при превода на някои ойконими, което е доста различно от превода на македонския османист Стояновски. Изказва и свои хипотези за локализирането на отделни селища, които са изчезнали и не са идентифицирани досега (Христозов 2017: 174-177). По-подробно данните от неговата разработка ще бъдат разгледани в съответните раздели на изследването.

Както бе отбелязано по-горе, като цяло акцентът в работата е описанието и характеристиката на антропонимията от български произход. Тя е обособена в две големи групи: стар славянски пласт антропонимия и такава, навлязла в българската антропонимична система с утвърждаването на християнската религия сред местното българско население. Антропонимията на мюсюлманското население не е предмет на проучване. Но са разгледани антропоними и названия от османотурски произход, които включват данни за упражнявана професия и т.н. Специално внимание е обърнато на антропонимите с презиме Абдулах, които показват наличие на скорошен конвертизъм, т.е. отмятане от християнската религия и приемане на мюсюлманско вероизповедание. Целта е да се представи нагледно картината на ислямизация на местното изконно българско население през XVI в. в описаните райони. Към антропонимичните данни за населението от оформилите се две конфесионални групи, християни и мюсюлмани, в отделните селища, са включени и публикуваните справки за плащаните данъци, което дава възможност читателят да се запознае с поминъка на някогашните местни българи и с това какви налози е трябвало да плащат те на новите си господари.

СВЕДЕНИЯ ЗА АДМИНИСТРАТИВНОТО УСТРОЙСТВО НА ОПИСВАНИТЕ РАЙОНИ И ЗА СЕЛИЩАТА В ТЯХ ПРЕЗ XVI И XVII ВЕК

Тъй като в проучването са включени отделни селища в днешно Ксантийско и Златоградско, както и селища от южните краища на Смолянско, е нужно да се разгледат известните досега данни за административното деление на Родопската област, особено на районите, които са представени в изследването през споменатия период. За съжаление, малко са сведенията за някогашното административно деление на Среднородопието и Източните Родопи в началния период на османското владичество над българските земи (XV-XVII в.). Както отбелязва изследвачът Махиел Киил, османската администрация, по данни от проучените от него регистри за XVI в., не създава през този период отделни кази в Родопите. Северните родопски части са придадени към казите Филибе и Татар Пазарджик, а южните - към кази Гюмюлджине и Йенидже Кара су (Киил 2004: 33). Така например в откъс от подробен регистър на акънджиите в Беломорието, датиран от 1560 г., е отбелязано тогавашното административно деление на Западна Тракия, което включва кази Гюмюлджина и Йенидже-и Карасу (ТИБИ 1972: 40).

Според османистката Ел. Грозданова много чести, особено в османските *“Книги на жалбите”* от XVII в., са упоменаванията за нахията Рупчос в Родопите, по това време вече с немалочислено българомохамеданско население. Изследователката споменава още, че общо в границите на българската етническа територия през XVII в. могат да се наброят минимум около 120 кази и нахии, за които в изворите са се съхранили по-определени данни (Грозданова 2003: 45). Отбелязва изчезването на едни нахии и появата на други, като дава пример с новопоявилата се нахия Джебел в Източните Родопи: „...През XVII в. са налице промени, в сравнение с предходните XV и XVI в. Отдавна са изчезнали старите нахии Киево и Каменица в Северна България, бившата нахия Калоян на юг в района на гр. Серес и др. Запазва се още вилаетът Вълкашин в района на Прилеп. Появяват се в замяна на това нови, като нахията Джебел в Източните Родопи” (Грозданова 2003: 46).

Данни за казите в изследвания район

Ахъчелебийска каза

Засега не се откриват точни сведения кога владенията на придворния султански лекар Ахъ Челеби, с които той се сдобива за заслуги към султана в началото на XVI в. и които обхващат приблизително района на днешно Смолянско (централните и южните му части, както и част от Ксантийско), били оформени в самостоятелна административна единица каза. Първоначално те са превърнати от него във вакъф. Според Стр. Димитров най-старият регистър за вакъфа на Ахъ Челеби е с датировка от 1591 г. (Димитров 1976: 62). Но турският автор Гьокбилгин цитира в своя публикации документи от 1568-1569 г. (Gökbilgin 1952: 488).

В открит и публикуван през 30-те години на XX в. от родоповеда П. Маринов османотурски документ на султан Селим I, датиран от 1516 г.,

за даряване земя на придворния лекар Ахъ-Челеби, е отбелязано, че дарението включва „причислените към околията Енидже Карасу части Козлуджански и Есивирански пасбища”. Освен това са очертани границите на дарения район. Според родоповеда П. Маринов, публикувал преведения османотурски документ, границите му включвали сегашната Смолянска околия, част от Златоградско и немалка част от Южните Родопи в Ксантийско (Маринов 2009: 134). В своя публикация по темата родоповедът В. Пачилов разглежда детайлно посочените топоними и ойконими като граници на подарената област и ги тълкува, отбелязвайки, че тя включва външните граници на днешните общини Смолян, Баните, Мадан, Рудозем в Смолянско и Мики (Мустафчево) в Гърция, взети заедно. Споменава, че в границите на областта не попада северната част от община Смолян, по линията Пампорово – Стойките – Гела – Карлък (Голям снежник) (Пачилов 2016: 117). Според представената на с. 112 географска карта с границите на областта, днешно Златоградско и Неделинско остават на изток от нея.

В посочената публикация родоповедът П. Маринов отбелязва, че според стара турска енциклопедия районът, дарен на лекаря Ахъ Челеби от султана, включвал землищата на 23 села, чиито имена не се изброяват. Имайки предвид, че тези села са разположени по горното течение на р. Арда, а също по течението на реките Черна, Шехинска река и Мустафчовско дере, той отбелязва, че не е трудно да се споменат селищните имена: Смолян, Райково, Виево, Старо село (дн. с. Малка Арда), Вълчево (дн. с. Върбина), Стояново, Мадан, Подвис, Палас (дн. гр. Рудозем), Енуздере (дн. с. Елховец), Смилян, Тозбурун (дн. с. Могилица), Арда, Буково, Сивино, Исьорен, Козлуджа, Мустафчово, Шахин, Вълканово, Саръ къз (дн. с. Жълтуша, Ардинско!) и др. П. Маринов отбелязва, че впоследствие на тези села били издадени владата – худутнамета за границите на землищата им. Дори пише, че документът на тогавашното с. Могилци, с по-късно турско име Тоз бурун, датиран от 975 г. по османското летоброене или 1569 г., бил запазен (Маринов 2009: 136-137). Видно е, че в списъка със селища са включени наред със старите селищни имена, и нови: Смолян в.м. Пашмакълъ, Виево в.м. Каршилъ и др. Освен това в публикувани османотурски документи от този период, които са предмет на настоящото проучване, е изписано селищно име Туз бурун, а не Могилци! От друга страна Саръ къз е старото название на днешното с. Жълтуша, Ардинско, което не е отбелязано като съществуващо в османотурски данъчни документи от XVI и XVII в. За съжаление, това важи и за други включени в списъка селища.

Добрият познавач на родопската история от епохата на османското владичество Стр. Димитров дава данни за административната обособеност на района на днешно Смолянско. Цитира османотурския документ от 925 г. по хиджра или 1519 г., публикуван от родоповеда П. Маринов, според който тогава султан Селим I признал за собственост на Ахъ Челеби „причислените към околията Енидже Кара-су части Козлуджански и Есивирански пасбища” (Димитров 1976: 58). В друг цитиран документ от 1623 г. се споменава, че селата от вакъфа на Ахъ Челеби се намират в казата Кара-су Йениджеси (Димитров 1976: 58). Но се откриват и документи от началото на същия век, според които от 1604-1605 г. освен кадия на Йенидже Кара-су към ливата Паша, има и кадия на

селата на Ахъ Челеби, спадащи към същата лива, т.е. може да се приеме наличието на каза Ахъчелеби. Все пак данните сочат, че по това време вакъфите на Ахъ Челеби спадали към каза Йенидже Кара-су (Димитров 1976: 59-60). Но изследователят предполага, че обособяването на вакъфите на Ахъ Челеби в отделна административна единица е станало през втората половина на XVI в., по време на административните реформи на султаните Сюлейман I (1520-1566) или Мурад III (1574-1595) (Димитров 1976: 59).

В докторската си дисертация, посветена на вакъфската институция в Родопите през XV-XVII в., Д. Борисов разглежда среднородопските поземлени вакъфи (с. 75-163), като отделя специално място на вакъфа на Ахъ Челеби (с. 88-94). По въпроса за обособяването на каза Ахъ Челеби авторът цитира данните от публикацията на Стр. Димитров за управниците на Ахъчелеби (Димитров 1976: 59). Дамянов предполага, че това е станало при Мурад III и то след 70-те години на века, позовавайки се на джелепкешанския фрагмент за пасищата на Есивиран и Козлуджа, които са част от каза Йенидже Кара-су, в публикувания от родоповеда П. Маринов документ (Борисов 2008: 93-94). Цитираната част от дисертацията е публикувана и на друго място като отделна статия (Борисов 2007: 231-240).

Сведения за каза Ахъчелеби се откриват в османотурски документи от началото на XVII в. В документ за събиране на нузула, данъка върху овцете и някои наеми, от казите Ахъ челеби, Йенидже Карасу, Чаглаик и Гюмюлджине е посочена датировка 1013 г. [30.05.1604 – 18.05. 1605 г.] (Андреев 1972: 324-325). В други запазени по-късни османотурски документи за XVII в. също се откриват сведения за каза Ахъчелеби: документ от 1070 г. [18.09.1659 – 05.09. 1660]; от 1076 г. [13.10.1665 г.]; от 29 рамазан, 1084 г. [07.01. 1670 г.]; от 1088 г. [06.03. 1677 – 22.02. 1678 г.]; от 14 зилхидже, 1103 г. [27.08.1692 г.] и др. (Андреев 1972: 324-337); документ с датировка от 29 шабан, 1068 г. [01.06.1658 г.]; от 23.03.1670; 20.03.1675; 09.06.1685 г. (Андреев 1976: 180-185); от месец мухарем 1081 г. [21.05.1670 г.] (Документи 1965: 325). Но е факт и споменаването на вакъф Ахъчелеби към казата Карасу Йениджеси в документи с по-ранна датировка: от 05.11.1622 – 24.10.1623; 06.02.1644; 1658 г. (Андреев 1976: 178-180).

В османотурски данъчен документ от 18 мухарем, 1088 г. [06.03.1677 - 22.02.1678 г.] са изброени селищни имена от каза Ахъ челеби, от които принудително е изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход. В този открит най-ранен засега списък на селища от казата са включени следните южнородопски села, днес в Ксантийско: Тимурджи (дн. с. Демерджик), Козлидже (дн. с. Козлуджа), Вълкан (дн. с. Вълканово), Пашавик (дн. с. Пашевик), Гьокчебунар, Мустафче (дн. с. Мустафчево), Кетанлик (дн. с. Кетенлик) (Андреев 1972: 334). Интересно е, че в списъка липсват имената на някои стари селища като Исьорен, Алмалъ, Шахин. Може да се предположи, че по това време те вече са били включени към друга каза. Факт е, че в документа е упоменато: „селата са подчинени на споменатата каза”, т.е. на Ахъ челеби.

В по-късни пътеписи и др. също се откриват данни за границите на казите. Така в публикувани бележки от пътуванията на френския пътешественик Огюст Викенел през 1847-1848 г. из Родопската област и

Беломорието е отбелязано, че Стан кьой (дн. с. Стояново, Ардинско) е махала на с. Союджик (дн. с. Върбина, Маданско), разположена на границата на казите Ахъчелеби и Хаскьой (Дерибеев 1983: 254). Интересни са данните за административното деление и за отделните кази в Родопите, дадени от Викенел. За Ахъчелебийската каза четем: „Ахъчелеби не е име на град, но на една твърде планинска околия, разположена при изворите на Арда с център Смилян. През 1847 г. тази каза беше още част от лива Драма” (Дерибеев 1983: 235). На друго място се споменава: „Смилян. Център на казата Ахъчелеби. През 1847 г. още беше подразделение на каза Гюмюрджина. Сега е част от лива Филибе. Това мюсюлманско село, станало център на каза, се състои от 8 до 10 махали, пръснати в долината. Хановете му са мизерни. Разнебитеното им състояние говори, че пътуващите в този планински край са рядкост... В картите погрешно е поставено в планините село Челеби или Ахъчелеби. Името Ахъчелеби се отнася за териториална единица, но не за населено място” (Дерибеев 1983: 251). Но според някои изследвачи с. Смилян е център на Ахъчелебийската каза докъм 1824 г. (Примовски 1973: 162, 183).

Сред османотурските документи от XVI в., които са предмет на настоящото изследване, се откриват такива за облагане на летните планински пасища на казите. В т. 86 на един документ пише: „Летни (планински) пасища (яйлаци) на казите Гюмулджина, Драма, Йенидже Карасу, Ахи Челеби, Филибе и Татар Базари и лятното пасище (яйлак) между: Улу Яйла, Кюпрудже (?), Токуш (Тодош), Тимурли, Азиз Джамии (Хами), Ягджи дереси и от мястото Кара Бурун Кълъч Юрди, стигайки до мястото по име Кяфир Хали (Чали): го посещава Хусрев Кетхуда. Годишно – 60 [акчета]” (ТДИМ 2004: 265). Под линия преводачът е добавил към каза Ахъчелеби: „Ахи Челеби, каза с център Пашмакли (дн. Смолян), северозападно от Йенидже Карасу”. Тези данни хвърлят нова светлина върху административното деление на Среднородопието през XVI в. Оказва се според тях, че в средата на века вече съществува каза Ахъчелеби като административна единица. Все пак трябва да се издирят още доказателства, за да може окончателно да се приеме, че Ахъчелебийска каза е съществувала още в средата на XVI в.

Данни за каза Ахъчелеби от XIX в. се откриват в един речник на селищни имена и на административни единици в българските земи от XV до XX в., като са отбелязани 1848 и 1891 г., а също че център на казата е гр. Смолян (Андреев 2013).

Според родоповеда Ст. Шишков, до 1850-1855 г. районът на Ардиното корито в Среднородопието и Беломорието (тогавашните Ахъчелебийска, Ксантийска и малки части от Иридерска и Даръдерска каза) спадали към Драмския аялък и Солунския пашалък. От 1855-1860 г. до решенията на Берлинския конгрес районите по поречието на р. Арда (Ахъчелебийско, Султанйерско, Кърджалийско) спадали към Пловдивския санджак, Гюмюрджинско - към Гелиболския, а Ксантийско - към Солунския санджак. След Берлинския конгрес останалите извън територията на Източна Румелия части от Средните и Източните Родопи, от устието на р. Места на запад, до с. Макри на изток били включени към Одринска област и обособени в Гюмюрджински санджак. От запад на изток той обхващал следните кази: Ахъчелебийска, Иридерска,

Даръдерска, Джебелска, Ксантийска (Скеченска), Султанйерийска, Гюмюрджинска. (Шишков 1894: 177-178). След Берлинския конгрес останалите извън територията на Източна Румелия части от Средните и Източните Родопи, от устието на р. Места на запад, до с. Макри на изток, били включени към Одринска област и обособени в Гюмюрджински санджак. От запад на изток той обхващал следните кази: Ахъчелебийска, Иридерска, Даръдерска, Джебелска, Ксантийска (Скеченска), Султанйерийска, Гюмюрджинска. Ахъчелебийска каза с граници вододелните била между поречията на реките Арда и Марица, до левия Ардин приток р. Малка Арда в северна посока, до Саръ яйля в източна посока, и Арда и Места в западна посока. Казалийското седалище било с. Пашмакълъ с 800 къщи, от които 130 български християнски и 670 български мюсюлмански (Шишков 1894: 177-178).

Даръдеренска / Даръдерска каза

Засега няма открити османотурски документи от XVI – XVII в., в които да се споменава за Дъръдеренска или Даръдерска каза. Според някои изследвачи Даръдеренска каза е съществувала като административна единица през XVIII в. През 1796 г. тя е спадала административно към Гюмюрджински санджак на Одринския вилает и е включвала 96 български мохамедански и турски села, групирани в по-малки административни единици – нахии (мюдюрлюци). След Руско-турската освободителна война от 1877-1878 г. казата била разделена на две нахии – Даръдеренска и Шехджумайска (Джебелска). По данни от салнамето за Гюмюрджински санджак, през 1888 г. прилежащата му Даръдеренска каза включвала 57 селища с 4120 къщи и 21174 жители (Примовски 1973: 199). Тези данни са взети от публикация на родоповеда Ст. Н. Шишков от 1892 г. (Шишков 1892: 4, 5). Тук е нужно да се поясни, че Шейхджумайска каза не е отбелязана като самостоятелна административна единица в публикуваните статистики за населението в Одринския вилает на Т. Карайовов и на Л. Милетич от края на XIX и от началото на XX в. В първата статистика е споменато селище Шейх кьой с друго име Шейх джумаа – нахийски център, отдалечен на 12 ч път от казалийския център Гюмюрджина (Карайовов 1903: 175). Съдейки по разстоянието до казалийския център, може да се предположи че става въпрос за селището Шейх джумая (дн. гр. Джебел). Според административното деление на Одринския вилает от края на XIX в. Даръдеренска каза, като част от Гюмюрджинския санджак, включвала две нахии: Шахинска и Акбунарска (Карайовов 1903: 5). Към нахийските центрове спадали околните българоезични села.

Частични данни за административна принадлежност на района на Даръдере се откриват в цитираното по-горе мнение на родоповеда Б. Дерибеев за старата източнородопска област Запланина с турско име Дагардъ (Дерибеев 1986: 165-168). Родоповедът се позовава на османотурски документ от 1670 г., в който е споменато, че Дагардъ в западна посока обхваща и Даръдеренско (дн. Златоградско), включително и някои села на югозапад, дори дн. с. Мустафчево, Ксантийско (Дерибеев 1986: 166-167). Както бе отбелязано, за съжаление, не са цитирани библиографски данни за архивните документи, на които се е позовавал. Все пак данните донякъде изясняват въпроса за късната поява в

османотурските документи на административната единица Даръдеренска каза. Ако те се приемат за достоверни, е видно, че през втората половина на XVII в. все още казата не е съществувала и вероятно е била създадена през следващия XVIII в.

Златоградският краевед В. Пачилов, позовавайки се на данни от публикация на родоповеда Ст. Шишков, приема, че „още от XVIII в. до няколко години след Освободителната война през 1877-1878 г. Златоград е бил център на голяма кааза, която обхващала планинския район северно от Енидженското поле между Ксанти и Борул и е стигала чак до р. Арда при Кърджали и с. Бял извор” (Пачилов 1998: 39). Важен авторов довод е, че според сведенията на Ст. Шишков Делю войвода е живял и вършил своите подвизи през втората половина на XVIII в., а в преданията за героя се споменава, че в Даръ дере тогава е имало каймакамин, т.е. селището е било център на каза (Пачилов 1998: 133). Що се отнася до по-ранен период, краеведът отбелязва, че още в началото на XVII в., а и вероятно преди това, Даръ дере се е числяло административно към обширната тогава Гюмюрджинска каза. Предполага, че в едно следващо административно деление селището вече се превръща в център на каза в Гюмюрджински санджак (Пачилов 1998: 38). Но този въпрос тепърва трябва да се доизяснява, с появата на нови писмени документи.

Според родоповеда Ст. Шишков в началото на 80-те години на XIX в. Даръдеренска каза включвала повече от 96 големи и малки помашки и турски села, разпределени в нахии и мюдюрлюци. След поредната административна реформа, към 1892 г. казата обхващала 36 административни общини, повечето помашки и по-малко турски, разделени на два мюдюрлука – Шеински и Акбунарски (Шишков 1892: 4, 5).

В края на XIX и в началото на XX в. Даръдеренската каза се простира на север до поречието на р. Арда, при Стоянов мост. На запад обхваща и района на днешния гр. Мадан, а на изток - селищата Ип дере (дн. Дрангово), Гьолджик (дн. Генерал Гешево), Гьонюлю (дн. Припек)!. На юг включва селищата Саръ яр (Сареля), Лъджа, Алмалъ, Шахин, Синиково, Полисково, Угурли и др. в днешна гръцка територия.

В друга своя публикация Ст. Шишков пише, че към края на XIX в. Даръдерска каза е с териториален обхват горното течение на р. Сюютлю чай и част от южните разклонения (?) – навярно е имал предвид поречията на Менковската и Шехинската река в южна посока. Седалище на казата е с. Даръ дере с 1020 къщи, от които 860 помашки и 160 български християнски. Споменава, че до 1855 г. част от казата спадала към Драмския аялък, без да уточнява коя част (Шишков 1894: 177, 178).

В речника на Ст. Андреев за селищните имена и за административно-териториалните единици по българските земи през XV – XIX в. селищно име *Darî dere* е отбелязано в османотурски документ с датировка 1842 г., а в облик *Daru deresi* – в документ от 30-те години на XVI в. Но за наличие на Даръдеренска каза не са публикувани никакви данни. Интересно е, че в изброените в края на изследването многобройни използвани архивни материали, които са с обхват от XV – XIX в., не се срещат сведения за Даръдерска каза, още повече че освен османотурските документи са цитирани и документи от архива на Българската екзархия (Андреев 2013).

Каза Йенидже Кара су / Енидже Кара су

В старите османотурски писмени източници от XVI и XVII в. се споменава за каза Енидже Кара су, която обхващала района на Скеченско (дн. Ксантийско) в Южните Родопи и в полските райони. Един от ранните документи за съществуването на каза Енидже Кара су, който представлява откъс от подробен регистър на акънджиите в Беломорието, е с датировка от 1560 г. И в него е отбелязано тогавашното административно деление на Западна Тракия с кази Гюмюлджина и Йенидже-и Карасу (ТИБИ 1972: 40). Такива са наблюденията за административното деление на Южните Родопи и Западна Тракия, по данни от XVI в. и на други изследвачи (Киил 2004: 33). Османският пътешественик Евлия Челеби, посетил селището Кара су Йениджеси през 1668-1669 г., го определя като средище на каза (Челеби 1972: 135).

Постепенно, поради нездравословния климат в района на селището Енидже, през XIX в. седалището на казата се премества в селището Ксанти (тур. Искече, Скеча), разположено на южнородопските склонове, непосредствено до р. Чая, при излизането ѝ от планинската част в полето. В една публикация от 1889 г. за населението в Ксантийско и Гюмюрджинско, автор с инициали П.К. пише за Енидже Скеченска каза, която се състои от 38 села и 2 града – Енидже кара-су и Скеча, като вторият вече е седалище на казата (П.К. 1889: 124-125). В статистиката на Т. Карайовов от края на XIX в. гр. Скеча е отбелязан като средищен, а гр. Йенидже с друго име Кара-Су Касабаси е посочен като нахийски център, отдалечен на 2 ч. път в югоизточна посока от казалийския център (Карайовов 1903: 178). Тогава с. Ясъ Виран с друго име Еврен е отбелязано като нахийски център, отдалечен на 4 ч. път от казалийския център. В случая става въпрос за старото българско с. Исьорен в Южните Родопи, което остава извън границите на Ахъчелебийска каза (Карайовов 1903: 179). Според някои изследователи преместването на казалийския център от Енидже Кара су в Ксанти се е осъществило през 1870 г. (Коруев 1984: 25). Подобни сведения се откриват и в публикувани материали на родоповеда Ст. Н. Шишков от 1890 г., според когото Енидже преди 20 години бил „цветущ градец, поради търговията си с тютюна, а сега, победен от Ксанти, състои от празни сгради и от около 300 фамилии жители”. По неговите данни Ксантийската каза включва не повече от 60 села, заедно с казалийския център, като само 10-15 са в Родопите, а останалите са в полската част и в приполските райони. Отбелязва, че само селата Куинкьой, Исикьой, Булустр, Инели, Каябунар, Караач са населени и от гърци. Другите са мохамедански села с десетина помашки и само две селца са българи: Еникьой и Габрово (Шишков 1890: 3).

В друга своя публикация родоповедът употребява название Ксантийска (Скеченска) каза. Споменава, че наред с Ахъчелебийска каза до 1855 г. спадали към Драмския аялък и Солунския пашалък. Към края на XIX в. Ксантийската (Скечанската) каза обхващала южните части на Средните Родопи и Беломорската равнина от Борул до изток до долното поречие на р. Места на запад. Централно селище било гр. Ксанти (Скеча) с 3000 къщи, от които 300 български (Шишков 1894: 177, 179).

Данни за селищата в проучваните райони

Малко са досега откритите османотурските писмени източници за селищата в района на Даръдере, (дн. Златоград), Ахъчелеби (дн. Смолянско) и Скече (дн. Ксанти) през XVI-XVII в. В османотурски данъчен документ от 1088 г. [06.03.1677 – 22.02.1678 г.] за постъпления от принудително изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход, доставен на пристанището в Текирдаг, на Мраморно море, са отбелязани следните села от казата Ахъ Челеби, всички днес в Ксантийско: с. Тимурджи (дн.с. Демерджик) – 150 килета ечемик; с. Козлидже (дн. с. Козлуджа) – 117 килета; с. Вълкан (дн. с. Вълканово) – 50 килета; с. Пашавик (дн. с. Пашевик) – 45 килета; с. Гьокчебунар – 63 килета; с. Мустафаче – (дн. с. Мустафчево) – 100 килета; Кетанлик (дн. с. Кетенлик) – 259 килета (Андреев 1972: 334).

В османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите, са изписани имена на представители на следните села, като част от Ахъчелебийска каза:

– в днешно Ксантийско: Кетанлик, Мустафчево, Гьокче бунар, Козлуджа, Вълкан (дн. с. Вълканово), Пашавик (дн. Пашевик), Тимурджи (дн. Демерджик);

– в днешно Смолянско: Палаш (дн. гр. Рудозем), Тарън (дн. Търън), Фъндаджик (дн. Лещак), Соютчюк (дн. Върбина), Топуклий (дн. Средногорци), Чамлъджа (дн. Боровина), Малко Каршили (дн. Виево), Пашмакълъ (дн. гр. Смолян), Райково (дн. квартал на гр. Смолян), Влах (дн. Влахово), Чокман (дн. Чокманово), Смилян, Арда баши (дн. Арда), Юнус дере (дн. Елховец), Тозбурун (дн. Могилица) (Димитров 1965: 329-330). В последния пасаж от текста на документа е споменато, че е имало и представители на други селища, които не са отбелязани.

Интерес представляват селищата, включени в настоящото изследване, и данните за тях в ранни османотурски документи. В цитираното по-горе изследване на Ел. Грозданова са отбелязани следните селища с немюсюлмански домакинства от периода 1614 до 1652 г.:

– в Даръдеренско (дн. Златоградско): Даръ дереси (дн. гр. Златоград), Узун дере (дн. гр. Неделино), Ак пънар (дн. Бял извор) – с. 460, Ип дере (дн. Дрангово) – с. 462, Угурлу виран, неправилно определено като дн. с. Могиляне, а то е Угурли, Ксантийско (грц. Калотихон) – с. 464.

– в Ксантийско: Ълъджа дереси (дн. Термес, Ксантийско) – с. 475, с. Искети (Искече) (дн. гр. Ксанти) – с. 473.

За всички тези селища е споменато, че са част от Гюмюрджинска каза, вакъф на Мурад II (Грозданова 1989: 446-478).

В свое изследване М. Киил включва, по данни от османотурски данъчни регистри за периода 1516-1590 г., същите селищни имена, без Ип дере (дн. Дрангово), като добавя още: Ардинч (дн. Мъглище), Чатак (дн. Пресека), Гьолджик (дн. Генерал Гешево), Гьонюллю (дн. Припек?), Елмалъ (дн. Меливия), Илясджа (дн. Старцево), Шахин (дн. Ехинос), Саръяр (дн. Кидарис), Сеникова (дн. Синиково, като не е посочено сегашното гръцко име, а то е Сатре), Согуджук (посочено е грешно гръцко име Потискион, а то е Полисково – грц. Полискион), Йенидже (Буково) (Киил 2005: 242).

В докторската си дисертация, както бе споменато по-горе, Хр. Христовов пише, че в османски документи за 1516 г. са включени две селища от изследвания район: Ясъ йорен с друго име Кючук Звенчан и Козлуджа с друго име Буюк Звенчан, които към годината на регистрацията са отбелязани като *hariç ez defter* – маркер за скорошното им основаване (Христовов 2017: 174). В случая изследователят дава втори имена на двете селища, които не се срещат в по-късните известни османотурски документи. А може би различното разчитане на текста от страна на македонския османист Стояновски (напр. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан; Яси виран, друго име Кючук Опчани, друго име Козлуджа) е причина за наличие на различни втори имена на селищата в документите от 1516 и 1568/1569 г. В документ от 1530 г. се срещат още 8 нови селища и две мезри, като за всички е споменато, че са в границите на Ясъ йорен. Според Христовов това са селата: Рамазан беги с друго име Палазлъ (идентифицирано от преводача като дн. гр. Рудозем, Смолянско със старо турско име Палас); Саръ кая с друго име Исмилян (дн. с. Смилян, Смолянско); Топоклу беги (дн. с. Средногорци, Смолянско); Кяфир дереси с друго име Борова (гр. Смолян); Вълкан (с. Емонио, Гърция); Фъндъкълъ (с. Лещак, Смолянско); Търън (с. Търън, Смолянско); Кетанлък (с. Кентаврос, Гърция) и мезри: Гювенч с друго име Муска; Пънар башъ. Според османиста, при следващата регистрацията през 1570 г. всички изброени селища продължават да съществуват, като са се появили още някои нови села: Пашавик (дн. с. Пахни, Гърция); Харъз дереси (дн. с. Елховец, Смолянско); Тоз бурун (дн. с. Могилица, Смолянско). Мезрите Пънар баши с друго име Арда баши и Гювенч с друго име Мустафовча (дн. с. Мики, Гърция) вече са населени с хора (Христовов 2017: 174). Тук явно е допусната някаква грешка, защото в посочената библиография (става въпрос за ТДИМ 2008: 135-156 – публикация на А. Стояновски) на посочените страници не се откриват данни за селищни имена Фъндъкълъ (дн. с. Лещак) и Търън, Смолянско. Освен това се оказва, че разчетеното селищно име Рамазан Юки (Буки?), друго име Малка река в превода на Стояновски е Рамазан беги с друго име Палазлъ в превода на Христовов; Селищно име Зариз дереси в превода на Стояновски е Харъз дереси у Христовов; мезра Арда баши с друго име Шикяр баши в превода на Стояновски е Арда баши, с друго име Пънар баши у Христовов; мезра Гювенч с друго име Москофче в превода на Стояновски, е Гювенч с друго име Мустафовча у Христовов. В случая са видни различията при разчитането на текстовете. Все пак преводът на българския османист предлага локализирането на още родопски селища в района. Но тъй като предмет на настоящото изследване не е преводът на османотурските текстове и неговата достоверност, а проучването на преведените вече текстове, не се акцентува на проблематиката. А по-нататък, в текста се правят коментари при разглеждане на определен ойконим.

НОРМАЛИЗАЦИЯ НА ТЕКСТА

Тъй като текстът в двата тома, от които са ексцерпирани ойконимичните и антропонимичните данни за българското население и българските селища в Южните Родопи и Беломорието (Ксантийско, Златоградско, южните райони на Смолянско), е на сегашната книжовна норма в република Македония, се наложи нормализацията му. Освен това

бяха направени някои промени, поради употребата от страна на преводача Стояновски на пунктуационни знаци, нехарактерни за оформянето на преведени текстове от османотурски документи, характерни за българската правописна традиция. Например включен допълнителен текст се огражда с наклонени черти от македонския автор, а не с традиционните квадратни скоби, и др.

На първо място бяха заменени нехарактерните за българската графична система графеми:

- ġ – ġ (Ѓорѓи – Ѓьорѓи, Ѓорго - Ѓьорго)
- ц – дж (боџација – бояджия; колци – колджи чувар 'пазач'; сапунџија - сапунджия),
- j – ѝ (Андрејко – Андрейко, Грујо – Груйо, Јован – Ѓован, Јорги – Ѓорѓи, Којо - Којо, Панајот – Панайот, Пејо – Пейо, Рајко – Райко, Рајо – Райо, Стајко – Стайко, Стајо – Стайо, Стојо - Стойо)
- j – њ (Кирјо – Кирьо, Симјон – Симьон)
- ģ – кь (Божиќ – Божикъ - възприе се изписване Божик, поради употреба в български език на облик Божик; Киряко Пендикъ; Ѓорѓи Първикъ),
- љ – љ (Кољо – Кољо; Кољко - Кољко),
- њ – њ (Драгоња - Драгоня).

В случаите, в които е отбелязана мекост на съгласна в позиция пред гласна или йотувана гласна, съчетания ју, ја са заменени с букви ю, я: Брајан – Браян; Кирјако – Киряко; Стојан – Стоян; Стојадин – Стоядин; Илију – Илию; Јусуф – Юсуф; село Рамазан Јуки (Буки) - село Рамазан Юки (Буки); земја - земя. Там където има съчетание от буквен знак за мека съгласна и гласна (ќу), се изписва буквено съчетание кю: (куркчија – кюркчия; Ѓучук (мала) Опчани – Кючук (махала) Опчани.

Характерната за българската графична система буква ъ заменя диакритичния знак ('), използван в създадената през 40-те години на XX в. македонска книжовна норма (Х'з'р – Хъзър). Буквеният знак се изписва и в случаите, в които графичното оформление на думата не включва апостроф, според утвърдената македонска книжовна норма (Димитри Грко - Димитри Ѓърко; Крсто Сари – Кръсто Сари; грнчар – грънчар; дрндар – дръндар; Тодор Хрбарин - Тодор Хърбарин; Радислав Мавр - Радислав Мавър).

В кратките уводни части на цитираните два тома преводачът не се спира на транскрипцията на преведените от османотурски текстове и в случая може само да се предполага доколко преведените текстове са нагаждани според македонската книжовна норма. В някои случаи изписването на буквен знак за звучна съгласна в краесловие се запази. Често срещаните се в описите антропониими Стамад, Курд са оставени в такъв облик, вместо да се нормализират според българската книжовна норма, въпреки че така се изписват според днешната македонска книжовна норма: Стамад (МКН) – Стамат (БКН). Факт е, че в списъците с антропониимия на християнското съсловие в селата е налице непоследователност, като се открива успоредна употреба на облици Курд – Курт; Стамад – Стамат. Въпреки, че не става ясно това приумица на преводача ли е, различието бе запазено.

Изписаната графема за звучна съгласна в в средисловие и краесловие на мъжко лично име Стево, Стев, според особеностите на

македонската графична система, е заменена с буквен знак за беззвучна съгласна *ϕ* в нормализацията на текста: Стево – Стефо; Стевчо Дума – Стефчо Дума; Стевку (?) Йорги – Стефку Йорги.

Графичното оформление и на други думи, представено според македонската книжовна норма, е заменено с характерно за българската книжовна норма: мало – махала; неженети – неженени; чевлар – чехлар и др.

Налице е непоследователност при изписването на широко разпространените мъжки лични имена Вълко и Вълчо. В повечето случаи ползвателят на текстовете се натъква на графични варианти В(о)лко, В(о)лчо. Но се откриват и облици Волко, Волчо (Волко Димитри, Волко Стоян – с. Чаглаик; Волче Приселица; Ве(о)лчо (Велчо) Русин; Стойчо В(о)лчо (Велчо); Петко Рейхан (Волчан). В случая не става ясно така ли е изписано името в турския данъчен документ или Стояновски заменя *ъ* с *о*, поради липса на буквен знак за звук *ъ* в графичната система, която използва. При личните имена картината е следната: В(о)лкан – 11, В(о)лчо – 8, Волко – 3, Волче – 3, Волка, Волчан. Факт е отбелязването на облик Вълко, Вълчо в българските преводи на османотурски документи. Предполагайки, че употребата на графема *о* вместо *ъ* е приумица на преводача, при нормализацията на текстовете се възприе изписване на името и вариантите му с графема *ъ*. Но в отделни случаи, както е с антропоним В(о)чо (мах. Елбасджи на с. Даръ дереси), поради неяснота относно облика на съкратения вариант на името, се запази старото изписване.

В преведените текстове се открива изписване на графема *ц*, която не е характерна за фонетичната система на съвременния турския език, както и за езика на османотурските документи (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 48): Караджа Венцо (Ванчо); Мавро Венцо (Велчо); Белика (Белица); Руско Венцо; планина Иглица. Както отбелязват изследователите, в османотурските документи от XV-XIX в. звук *ц* е заменен с *ч* (Лючкан вм. Люцкан, Ичветко вм. Цветко), с (Исталисе вм. Сталица) и дж (Мемова-Сюлейманова 1977: 99).

Налице е непоследователност при изписване на антропонимите, особено на вторите им съставки, указващи данни за упражняван занаят, за положение в обществото, за физически качества на носителя на името и др. Преводачът Стояновски е възприел изписването на добавката като презиме и го оформя с главна буква: Стоян Чобан, Донко Папас, Кръстин Приселица и др. Но при представяне антропонимията на отделни селища се използва и друг вид изписване: Никола Чобан (чобан); Гьорги Чобан (чобан) (с. Пашавик). В случая се дублира названието, най-често на упражнявана трудова дейност, което едва ли е практика, използвана от писача на османотурския документ. Непоследователността се открива и при оформлението на антропонимията на отделно селище: Стоян Приселица, Чобан Райо, но Грузо, железар; Йорги, сапунджия (с. Ак бинар); Волче Приселица, но Петко, терзия (мах. Пашобик); Станислав Чобан, но Кольо, железар (с. Узундере) и др. Начините на отбелязване на антропонимите подробно са разгледани в съответния раздел на изследването. С цел уеднаквяване на изписването, съставките се оформят с малка буква, а не като презиме, с главна буква. Премахват се и добавките

в кръгли скоби, които дублират названието: Никола, чобан в.м. Никола Чобан (чобан). Но там където е нужно, за онагледяване с илюстративен материал, е използвано изписването на преводача.

Нормализация бе направена и при оформянето на данните за плащаните данъци. Освен нормализирането на названията на посеви (ечемик в.м. јачмен, ръж в.м. 'рж, пшеница в.м. пченица, леща в.м. леќа), бяха нормализирани и названията на някои данъци, чиито названия, утвърдени в македонската книжовна норма, са оформени по сръбски образец: данък за пасище в.м. треварина; данък бадж в.м. баждарина; данък за кошара в.м. трло; данък за пчелни кошери в.м. улишта; данък за полски пазач в.м. полъарина; данък за земя в.м. земъарина; данък за венчавка в.м. свадбарина; данък юшур в.м. ушур, данък испендж в.м. испендже, мерна единица дьонюм в.м. донум, хас в.м. хаса. Трябва да се отбележи, че термин свадбарина, макар да е използван от наши османисти (Б. Цветкова), не се открива в османотурски документи, в които присъства название ресм-и аруз, а посоченият превод на термина е свадбарина (Михайлова-Мръвкарва 2005: 39, 218).

Първа част

АЗБУЧЕН СПРАВОЧНИК С ДАННИ ЗА СЕЛИЩАТА ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯ РАЙОН И С ПЪЛНИ СПИСЪЦИ НА АНТРОПОНИМИЯТА НА ТЯХНОТО ХРИСТИЯНСКО НАСЕЛЕНИЕ

Включените в изследването селища са представени по азбучен ред. Отбелязани са открити в различни писмени източници данни за тях, дадени в хронологичен ред. Добавени са сведения за селищата от XIX и XX в., включени в различни статистики. Накрая са представени данни за населението в селищата, извлечени от превода на османотурските данъчни регистри за 1568-1569 и за 1569-1570 г., със справки за данъците, които са плащали. В някои случаи е направен опит да се идентифицират отделни селища, чиято идентификация, направена от преводача на текста, не е правдоподобна. Така например за с. Илиджа, за което е посочено, че е разположено в близост до Дару дереси (дн. Златоград), преводачът смята, че населението му се е преместило чак до Бору при Бору гьол (Бистонското езеро), а всъщност става въпрос за днешното с. Лъджа, разположено южно от Златоград, в гръцка територия. Преводачът превежда селищно име Ит дереси Кучешка река и локализира селището в Гюмюрджинското поле, при едноименна река. Но има голяма вероятност селищното име да е Ип дереси, т.е. днешното с. Дрангово, Момчилградско със старо име Бююк Ип дере. Както отбелязва българският османист Р. Стойков, понякога, за да се разчете правилно някое име на селище, е необходимо да се направи едва ли не цяло проучване. Употребата на различни османски шрифтове силно затруднява преводачите. Това особено важи за шрифт сиякат, най-труден за разчитане от десетките използвани от писачите на текстовете шрифтове. При него изписването е без точки и трябва да се правят много догадки относно разчитането на

думите, особено на антропонимите и на селищните имена (Стойков 1964: 148). За сложността при разчитане на този шрифт споменава и М. Михайлова-Мръвкарлова, като отбелязва, че той се използва предимно в ранните османски финансови документи, в случая – дефтерите и за употребата му е характерна липсата на диакритични знаци, а също своеобразен начин на свързване на буквите (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 34). Факт е, че някои от графемите за звукове *n* и *m* в османската графична система са сходни и без употреба на определени графични елементи могат да се объркат. Освен това за идентифицирането на селището е нужно добре да се познава селищната мрежа в изследваните райони, да са проучени наличните данни за историята на селищата и на селищните имена. Трябва да се обръща внимание и на наглед не много важни подробности като последователността в подредбата на сведенията за отделните селища в списъците и т.н. Така например споменатото селищно име Ит дереси досега не е засвидетелствано в открити и публикувани османотурски документи, за разлика от ойконим Ип дереси. При представянето на наличните данни за ойконимите в различни османски документи се правят и критични бележки по повод опитите на някои изследователи да локализируют отделни изчезнали и неустановени селища; във връзка с представени спорни статистически данни и др.

Село АК БИНАР (ТДИМ 2008: 428-431).

Село АК БИНАР, (дн. с. Бял извор, Ардинско), спада към нахията Гюмулджина от споменатия вакъф (1568-1569). Под линия преводачът Стояновски е отбелязал, че това е неидентифицирано село в нахия Гюмулджина, позовавайки се на данни от поредицата Турски документи..., Т. X, кн. 1, 281, 321, 323, 250, 421. Предполага, че е възможно местоположението и името на това село да е свързано с хидроним Ак Бинар, намиращ се североизточно от Гюмулджина (с. 428).

Село Ак пънар е отбелязано в статистиката на М. Киил с 2 мюсюлмански и 15 християнски ханета (домакинства) през 1516 г.; с 3 мюсюлмански и 39 християнски за 1528 г.; с 1 мюсюлманско и 44 християнски за 1558 г.; с 14 мюсюлмански и 76 християнски за 1590 г. А за 1920 г. Киил е посочил наличие на 220 мюсюлмански и християнски семейства. Османистът идентифицира селото с днешното с. Бял извор, Ардинско (Киил 2005: 442). В изследването на Ел. Грозданова село Ак пънар е представено като част от вакъф на Мурад II, Гюмюрджинска каза. През 1614 г. има 73 християнски семейства, а през 1652 г. те вече са 110 (Грозданова 1989: 460). Тук трябва да се отбележат и данните от публикуван превод на османотурски данъчен документ, съхраняван в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, според който през 1642 г. селото има 34 християнски семейства (Писмени документи 1985: 17-18).

В статистиката на Т. Карайовов с. Ак бунар с друго име Ахмед ходжа е отбелязано като нахийски център, отдалечен на 5 ч. път от казалийския център Даръ дере (Карайовов 1903: 177). В състава му са включени 13 махали, част от които сега са отделни села: Гевгир дере - дн. с. Еньовче, Семерджилер - дн. с. Седларци и др. Отбелязаните махали Пачалилар и Терзилер пък днес са съставни махали Пачалийце и Терзийце на голямото с. Жълтуша, а махала Кадълар с днешно име Кадийце е част

от друго голямо село в района – Падина. За съжаление, в статистиката на Л. Милетич селището Ак бунар не е отбелязано (Милетич 1918: 295). Откриват се селищни имена Макмулар на най-голямата днешна махала на с. Падина – Мукмулийце; Сарикъс – турското име на днешното с. Жълтуша. В списъка със селищата се открива и селищно име Пазар, което е възможно да е название на средищното село и нахийски център Ак бунар, тъй като то е било и пазарен център за селищата в днешно Ардинско и Неделинско.

Според изследователите по-голяма част от местното население са българи мохамедани, но особено след „кръстилката” през 1913 г. турцизацията много се засилила. На тях им било вменено да общуват само на турски език и да се женят само за турци. Въпреки това са оцелели фамилни имена от български произход: *Зеленков, Сираков* и др. А в района се откриват топоними *Бойчова ряка, Поповица, Свети Илия (Светиля), Косово* и др. (Примовски 1973: 211).

Данни за населението от 1568-1569 г. (с. 428-431)

Мюсюлманската общност в селото включва 6 ханета категория чифт и 4 категория бенак. В списъка с мюсюлмани се откриват трима конвертити първо поколение (Караджа Абдулах, Хасан Абдулах, Дурмуш Абдулах), като само първият е коренен местен жител, а останалите двама са от с. Илджа (дн. с. Баните, Смолянско). Останалите седем регистрирани мюсюлмани са от с. Ит дереси (навярно Ип дереси или днешното с. Дрангово, Момчилградско). От данните е видно, че с. Ак бунар в средата на XVI в. е с преобладаващо християнско население. Християнската общност включва 138 семейства „с разпръсната рая” и 21 неженени християни. Два антропонима имат съставка *приселица*, указваща, че жителят е преселник: Кръстин приселица, Перку (?) приселица. Някои антропоними съдържат данни за упражнявана професия: Грузо, железар; Чобан Райо, неженен; Чобан Драга (Драге).

Неверници (християни)

Поп Богдан; Стойо поп; Ахруд (?) Раку; Йорги Райчо; Стоян, зет на Тодор; Момчо Тодор; Вълкан Йорган (Йурган); Атино (?) Р(а)ку; Груд Вълчо (Велчо); Велчо Райчо; Йорги Драган; Равасин (?) Драган; Стойо Тодор; Велко Сиве; Сивин Велчо; Сивин, терзия; Русин Стефо; Ангел Велко; Кръстин приселица; Грузо Велко; Велчо Велко; Евто Койо (Коно); Анасто (?) Райчо; Радослав Велко; Грузо, железар; Толо Данчо; Мело Муто (?); Горги Гулчин; Велко Пано; Яко (Нако) Марко; Грузо Рад; Стайко Вело (Вельо); Райчо Вело; Михо Вело; Тодор Вълчо; Стоян приселица; Дука Влад; Стойо поп, неженен; Йорги Сивин (?), неженен; Райчо Сивин, неженен; Маран (Каран) Велко, неженен; Велко Малко, неженен; Тодор Марко, неженен; Данко (Ванко) Велко, неженен; Стойо Райчо, неженен; Велко Грузо, неженен; Спасен Суло (?), неженен; Васил Толо, неженен; Спасен Марко, неженен; Стойо Вело, неженен; Продан Тоде, неженен; Чобан Райо, неженен; Йован Райчо, неженен; Велчо Груд (Грузо), неженен; Грузо Велчо, неженен; Димитри Драган, неженен; Русо Гин, неженен; Стойо Вело, неженен; Русин Деян, живее в село Илджа, в казата Хас кьой (в бележка под линия се споменава, че несъмнено става въпрос за гр. Хасково, център на каза, разположена североизточно от Гюмюрджина; селището Илджа трябва да е дн. с. Баните, Смолянско);

Тодор Русин, също (т.е. в с. Илиджа); Грузо Русин, също; Менко Димо, също; Марко Димо, също; Стойо Грузо, също; Диман Грузо, също; Сивин Стойо, също; Лукан Стойо, също; Йорги, зет на Диман, също; Тодор Гьорги, също; Стайко (Станко) Вълкан, (живее) в село Чикердеклу, което спада към (нахията) Диметока (под линия го идентифицира с гръцко селищно име Амфитрити, като допълва, че „същото село, днес Костилково, се намира в Хасковско”. Предполага, че двете села са с едно и също име); Петко Стайко, също (т.е. от с. Чикердеклу); Димо Тодор, също; Русин Велко, също; Кирко Петко, също; Михо Думан (Куман), също; Йорги Велко, също; Стоян Тодор (?), (живее) в село Хаджи Виран, което спада към (нахията) Диметока (под линия го идентифицира като с. Хаджи Виран – грц. Вирсини, близо до гръцката граница с България – В. Трайков, цит. съч., 56); Йорги Бекташ (!), също (т.е. в с. Хаджи Виран); Кирко (Кирьо) Петри, също; Йован Петри, също; Велчо Димитри, живее в село Джалаби Яйласи, спада към (нахията) Диметока (под линия го идентифицира Чалаби Яйласи, ново гръцко име Смигади, село, разположено в североизточна посока от Гюмулджина, в близост до с. Хаджи виран – Трайков, цит. съч., 58; Турски документи... X/1, 277); Русе Тодор, също (т.е. в с. Джалаби Яйласи); Сивин Гьорги, също; Перку (?) Приселица, също; Йован Тодор, също; Кослу (Кушлу) Райо, живее в с. Хаса Кьой, спада към (нахията) Чирмен (под линия предполага че е Хас кьой, ново име Сладун в област Хасково – Турски извори..., 149, 225); Тодор Рале, също (т.е. в село Хаса Кьой); Момчо Тодор, също; Велчо Лало, също; Йорги Коста; Стойко, негов зет (?); Тодор Дело, живее в село Къзъл Агач (под линия смята, че е с ново име Рагада, СИ от Гюмулджина, ТД..., X/1, 325), в казата (?) Гюмулджина; Велко Димо, също (в с. Къзъл Агач); Мелко Стамат, също; Петко Стамат, също; Рад Драгосин (Драгушин), живее в село Садък дереси, спада към (нахията) Гюмулджина (под линия не го идентифицира, само отбелязва: ТД..., 286-287); Димитри Ерфан (Орфан), също (т.е. в Садък дереси); Панчо (Янчо) Койо, също; Райко Коле, също; Йорги Койо (Коно), също; Вълчо (Велчо) Йован, живее в село Ит дереси, спада към (нахията) Гюмулджина; Йорги Радослав, също (т.е. в с. Ит Дереси); Рад Цветко, също; Велче Йован (?), също; Тодор Йорги, живее в село Чали кавак, спада към (казата) Ахиолу (под линия неидентифицирано село в Ахиалу – Анхиало, дн. Поморие); Йорги сапунджия, също (т.е. в с. Чали Кавак); Стоян Йорги, също; неговият брат Кирко (Кирьо), също; Васил Стойо, също; Велко Васил, също; Велко Стойо, също; неговият брат (!) Тодор Бранко, също; Димитри Райко, живее в село Граматик (под линия го определя като с. Граматик, нахия Анхиало – Ст. Андреев, Речник на селищните имена..., Архивни справочници, 5, София, 2002, 55), спада към (казата) Ахиоли; Вълчо (Велчо) Караджа, също (т.е. в с. Граматик); Калин Рад, също; Никола Коло (Кольо), живее в село Кавак (Топола), в казата Ахиоли; Койо Никола, също (т.е. в с. Кавак); Станко (Стайко) Коло, също; Пейо Русин, живее в село Джевелаик (?) (под линия го определя като с. Чаглаик, като споменава, че описът, особено неговата заключителна част, е писана много нечетливо, което в голяма степен затруднява точното разчитане и превеждане) в казата Ахиоли; Радослав Димо, също (т.е. в с. Джевелаик?); Кирьо Радослав, също; Тодор Петко, също; Серв Петко, също; Столо Койо, живее в село Корияр (?), спада към казата Ахиолу; Димитри Койо,

също (т.е. в с. Корияр?); Симон Койо, също; Станимир Йорги, също; Грузо Йорги, също; Стойо Петко, също; Йорги Петко, също; Вълкан Димитри, също; Станимир Уго (?), също; Петко Станимир, също; Пейо Русин, живее в село Чаглаик, спада към казата Ахиоли, повторено (не важи) (под линия отбелязва: Чаглаик е същото село, което по-горе е погрешно записано като Джевелаик или подобно. Значението на името на селото е 'извор на вода, която клоkochи (шути)'. Едноименно село е имало и в казата Варна – Турски извори..., 410); Радослав Димо, (името е повторено); Кирьо Радослав, (името е повторено); Тодор Петко, (името е повторено); Серв Петко, (името е повторено); Русин Проичо, живее в село Сармашък (Бръшлян), спада към (казата) Ахиоли; Петко Русин, също (т.е. в с. Сармашък); Стоян Русин, също; Велчо Проичо, също; Димо Проичо, също; Станко (Стайко) Димо, също; Петко Димо, също; Влад Димо, също; Диман Русин, също; Радослав Русин, също; Чобан Драга (Драге), също; Димитри Радослав, също; Симон Йован, също; Йорги Йован, също; Йован Радослав, също; Вълкан Йован, също; Цветко Йован, също; Никола Мило, също; Стоян Райко, също; Симон Велчо; Белчо (Панчо) Мило, (живее) в село Сармашък, спада към (казата) Ахиоли; Марко Яр(о)слав.

Приход:

[Данък за земя] 6 чифт, сума... 132 [акчета]
 [Данък за земя] 4 бенак, сума...48
 Испендж 138 семейства с разпръсната рая, сума ...3450
 Испендж 21 неженени, сума ...525
 Пшеница 85 киле, стойност ...850
 Ечемик 50 киле, стойност ...200
 Ръж 60 киле, стойност... 240
 Просо 60 киле, стойност... 240
 Овес 50 киле, стойност... 150
 Юшур от пчелни кошери... 160
 Данък за 3 воденици... 45
 Данък за жълъди... 150
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози)... 50
 Юшур от лен... 90
 Данък бадж за дребен рогат добитък (овце и кози)... 50
 Данък бадж за вино... 50
 Данък за свине с [данък за] Божик... 95
 Данък за пасища... 50
 Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 250
 Данък за кошари... 90
 Общо...8365 [акчета]

Мезра АРДА БАШИ, друго име ШИКЯР БАШИ (ТДИМ 2008: 144-145). Под линия е отбелязано: Шикяр Баши, друго име Арда Баши, на турската топографска карта Арда Баши Махалат. Името Арда Баши значи

Извор на [реката] Арда (с. 144). В изследването на Хр. Христозов е отбелязано второ име на селището ПЪНАР БАШИ вм. ШИКЯР БАШИ (Христозов 2017: 174).

По-надолу в публикацията на Стояновски са посочени границите на землището на селото: „Границата на споменатото село почва от местността Агил Кая, мястото, където в долинката на [село] Полдум се намира пътят, който стига до началото на нагорницето; след това на мястото с име Сари Музак; след това на Коприклик (Копруджилик); след това стига до Добрик (?) Пинари; след това на Бъйъкль Юрд; после на реката с име Индже; после на Узун Олук (Улуг ?); после на Тъб (Дул) Тейе; после на Гургенлу Юрт; после завършва при предходно споменатата местност с име Агил Кая. На основа на сиджила (документа) на кадията. От мюлка на споменатия Ахи Челеби, в синора на Козлуджа”. Тези данни са изключително важни, тъй като нито едно друго селище, включено в проучваните османотурски документи, не е с посочени граници на землището.

Селищно име Арда баши е отбелязано в османотурски документ от 1676 г. (Стойков 1961). Включено е в друг такъв документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите, като част от Ахъчелебийска каза. Според текста на документа, на проведено събиране в шериатския съд селото е било представено от Хюсеин, син на Мустафа (Димитров 1965: 329). По местните предания, до помюсюлманчването на арденци селото носело име Енча. Френският пътешественик Пол Люка посещава селището през 1706 г. и го отбелязва с име Хардес (Примовски 1973: 180).

В статистиката на Разбойникови селото е посочено с 300 къщи българи през 1830 г., с 305 през 1878 г., 320 през 1912 г. и с 320 през 1920 г. (Разбойников 1998: 323). Странно е, че не е посочено наличието на две конфесионални групи изконно българско местно население в селото – християни и мюсюлмани. Според краеведа Хр. Попконстантинов, чието потекло е от това село, през 1883 г. то имало 220 къщи, от които 170 на местни българи, изповядващи мюсюлманска религия (Попконстантинов 1883). Селищно име Arda başı е отбелязано в османотурски документи с датировка от края на XIX в.: 1892, 1893 (Андреев 2013). По данни от селищната монография „При изворите на Арда”, през 1914 г. селото има 275 жители, а махалите – 448 или общо 723 (Узунов 1993: 33). На следващата страница е дадена статистика за движението на населението по махали от 1920 до 1985 г. В статистиката на Т. Карайовов с. Арда-Баши е посочено като част от Ахъчелебийска каза, отдалечено на 5 ч път от казалийския център Пашмакли и с население 200 мб (мохамедани българи) и 100 пбе (православни българи екзархисти) (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич с. Ардабаши също е отбелязано като част от Ахъчелебийска каза с 200 семейства помаци и 100 семейства екзархисти (Милетич 1918: 293).

Данни за населението от 1568-1569 г. (144-145)

Включените в списъка 3 мюсюлмански ханета са категория чифт, а 1 мюсюлманин не е женен. Християнската общност съставлява 7 семейства. Един антропоним съдържа данни за упражняван занаят: Никола, железар.

Неверници (християни):

Радица Велко; Конче Боре; Никола, железар; Дено Донур (?); Стайко Радика (Раденка); Ранил (Забел ?) Стоян; Влади Пело.

Приход:

[Данък за земя] 3 чифт, сума ... 66 [акчета]

Данък 1 неженен (мюсюлманин), сума ... 6

Испендж 7 семейства, сума ... 175

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 200

Юшур от пчелни кошери ... 30

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 200

Данък за 1 воденица ... 15

Данък за пасище ... 30

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 100

Общо ... 822 [акчета]

Село БОРОВО (ТДИМ 2008: 139-142)

Село БОРОВО, друго име КЯФИР ДЕРЕСИ, в синора на Яси Орен, от мюлковете на споменатия Ахи Челеби. Под линия преводачът отбелязва: Кяфир Дереси, друго име Борово, неидентифицирано, а доста голямо село; изчезнало или променило името си (с. 139). В публикувано изследване на българския османист Христозов името е разчетено в облик БОРОВА (Христозов 2017: 174, 175).

В своя публикация П. Петров идентифицира селището като днешния гр. Лъки в Северните Родопи (Петров 2016: 100), което не може да се приеме, тъй като районът е извън границите на мюлковете на Ахъ Челеби. Освен това в преведения документ е споменато, че селото се намира в синора на Яси Орен или в землището на днешното с. Исъорен, Ксантийско. В своето изследване на местните имена в Смолянско езиковедът Ан. Саламбашев отбелязва в община Могилица с. Бориново, но със старо име до 1934 г. Хасанково! (Саламбашев 1976: 16). Освен това е засвидетелстван топоним *Kàурско* - нива в землището на с. Тозбурун (дн. с. Могилица) (Саламбашев 1976: 127) – от название *kàур*, *каурин*, *кавур*, *кавурун* 'неверник', давано на българи християни от страна на помюсюлманчените българи в Родопите < от тур. *gâvur* 'неверник, немюсюлманин', 'християнин' (ТБР 1962). Засега селището остава неидентифицирано. В нахия Неврокоп е отбелязано с. Борово, по данни от 1569-1570 г., което е с мюсюлманско и християнско население, като преводачът на османотурските данъчни документи го идентифицира с днешното с. Потами, Драмско (ТДИМ 2007: 497-498), т.е. в Драмски Чеч. Поради това селищното име не може да се свърже със с. Борово в границите на с. Яси Орен в Южните Родопи, днес в Ксантийско. Но е важно да се отбележи, че в османотурски документи от XVI в. с. Борово е споменато като „подчинено на Чеч“, което кара някои изследователи да предполагат, че Чеч е била самостоятелна административна единица през този период (Димитров 1965а: 79).

В дисертационния си труд, посветен на планинското население в Родопите през XVI – XVII в., Хр. Христозов прави опит да свърже

изчезналото селище Кяфир дереси, с друго име Борова, с днешния гр. Смолян (Христов 2017: 174), което въпреки приведените в подкрепа на тезата топонимични данни, няма надеждна аргументация. От една страна ойконим Смолян е изкуствено създаден през 30-те години на XX в., а старото име на селището е Пашмакль. Както е видно от старите османотурски регистри, повечето селища са запазили старите си имена (Исмилан, Вълкан, Арда, Даръ дереси, Узундере, Ак пънар, Кетенлик и др.). А няма данни старото име на Пашмакли да е било Кяфир дереси или Борово. Това важи и за другите две големи селища по поречието на река Кяфир дереси, локализирана от автора като Кара дере – турското название на р. Черна –, но по данни от XIX в. Това са селищата със запазено християнско население, просъществували до днес – Райково и Устово (със старо име Четак). За разлика от тях Пашмакли е било изцяло помюсюлманчено, а новите християни там се заселват едва в началото на XIX в., когато то се превръща в център на каза Ахъ челеби. Видно е, че нито едно от трите селища няма старо име, което да го свързва със селището Кяфир дереси или Борово и това не е в подкрепа на тезата на Христов. Не се откриват и данни във фолклорни материали (предания, народни песни и др.), което също е показател за ненадежността на предположението му. Авторът предполага, че едно от селищата Смолян, Горно Райково, Долно Райково, Устово и Влахово би могло да бъде въпросното средищно селище в Ахъчелеби - Кяфир дереси с друго име Борово (Христов 2017: 175-177). По своето разположение днешното с. Влахово няма даденост да е такова голямо средищно селище. Авторът дори предполага, че селището Кяфир дереси с друго име Борово може да е агломерация от няколко селищни ядра – махали, от които по-късно са възникнали съответните споменати 5 селища (с. 175). Но е видно в публикуваните преводи на македонския османист Стояновски, че всяка обозначена отделна махала в данъчните регистри е представена със свое име, независимо дали са компактно разположени махали на едно селище или са доста отдалечени от централното селище (ТДИМ 2004; 2008). Видно е и това, че няма представена надеждна езикова аргументация как хидроним Кяфир дереси се е превърнал в Кара дере за периода от XVI до XIX в. Христов отбелязва, че не е известно кога във времето хидроним Кара дере е изместил хидроним Кяфир дереси. При всички случаи въпросът за локализацията на селището Кяфир дереси с друго име Борово остава открит. Важни са наблюденията на българския османист, че това е най-голямото селище във вътрешността на планината, по данни от преведените и публикувани османотурски документи от средата на XVI в. Нужно е да се съберат още надеждни сведения, за да се направят добре аргументирани конкретни изводи.

Данни за наличието на топоним Борово се откриват във византийски писмени източници от XII – XIV в.: *בורو*: *εις του Πόροβα* – XII в., ок. Радоливо; *ποταμόν τον λεγόμενον Μτορωβά* – 1350 г., ок. Лерин (Тасева 1998: 152).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 70 ханета категория чифт и 71 мюсюлмани, които не са женени. Сред тях се откриват 16 конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, чифт; Ахмед Абдулах, чифт; Доган

Абдулах, чифт; Сеиди Абдулах, чифт; Караджа Абдулах, чифт; Муса Абдулах (?), неженен; Хасан Абдулах, неженен; Махмуд Абдулах, неженен; Мехмед Абдулах, чифт; Курд Абдулах, чифт; Ферхад Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Курд Абдулах, неженен; Али Абдулах, чифт; Джафер Абдулах, чифт; Караджа Абдулах, неженен. Интерес представляват антропоними на мюсюлмани, включващи данни за упражнявана професия: Железарят Насух, чифт; Терзията Енебеи, чифт; Мехмед, терзия, неженен.

Християнската общност е представена от 250 семейства. Тя има свой свещеник (Никола Папас). Част от антропонимите включват данни за упражнявана трудова дейност: Димитри чобан; Йорго чобан; Стойо (?) чобан; Робе чобан; Стоян чобан; Пело куюнджия; Велчо чобан; Михо чешлар т.е. гребенар, производител на чесала; Драгина (!) чобан; Бойо чобан; Гьорго чобан.

Неверници (християни) (с. 141-142):

Стойо Тодор, Тодор Стойо, Велко Стойо, Петко Стойо, Згур Стойо, Велко Кара Тодор, Стоян Велко; Тодор Велко, Стефо Тодор, Стойо Стефо, Тодора (Бодин) Сиве, Димитри, грънчар (чанакджи); Димитри Драго; Тодор Димо; Пейо Тодор; Михо Димо; Груз (?) Михо; Петко Михо; Ванчо Милош; Велко Ванче; Райко Милош; Симон Милош; Пейо Русин; Димчо Тодор; Вълкан Димко; Райко Пейо (?); Тодор Райо; Стоян Райо; Димитри чобан; Гьорго Стайко; Гьорго Димо; Васил Велко; Драгина (Драгиня) Стое; Гьорго Вълкан; Стойо Тодор; Кошле (Кушле) Димитри; Русин Коста; Караджа Русин; Велко Русин; Гьорго Русин; Ве(о)лчо (Велчо) Русин; Добренка (?) Русин; Драгослав Стойо; Русин Драгослав; Станко Стойо; Нако Райко; Донко Папас; Кирчо (Мирчо) Донко; Мирчо (!) Стойо; Караджа Венцо (Ванчо); Петко Стоян; Тодор Симьон; Симьон Димо; Стойо Симо; Слимьан (?) Симьон; Димо Симьон; Герчо (Кирчо) Радица (Радич); Пейо Герчо; Аргиро Герчо; Коча (Коце) Димитри; Русин Димитри; Стоян Стайко; Конин (Котин, Комнен) Стоян; Димо Стоян; Русин Стоян; Драго Драган; Стойо Драйчо (Дренчо); Пело Драйчо; Пеку Райче; Диман Богдан; Гьорго Богдан; Димитри Димо; Пейо Димитри; Стайко (Станко) Димитри; Тодор Сиве; Влайко Тодор; Момчил Тодор; Димитри Стойо; Станко Стоядин (?); Кочи (Коки) Венцо (Валчо); Гьорго Венцо; Гьорго Димо; Стойо Йорго; Димо Йорго; Димитри Йорго; Димитри Райо; Велко Димитри; Стойо Димитри; Петко Райо; Русин Петко; Пело Петко; Раденка (Радика) Петко; Петко Грузо; Велчо Петко; Петко Стайко; Петко Тодор; Кире Гьорги; Бойо Данко; Велчо Бойо; Егиле (?) Бойо; Велчо (Венцо) Мурджо; Мирко Велчо; Димитри Велчо (Венцо); Дончо Венцо; Радослав Мурджо; Драгина Райо; Брезе Гь(о)рго; Димчо Райко; Пело Димичка; Петко Димчо; Стойчо Райко; Стойо Радослав; Велко Радослав; Райко Стайко; Пейо железар; Вълче (Велче) Шахин (Сокол); Йорго Венцо (Велчо); Пелко Стойо; Димитри Коста; Йорго Чобан (чобан); Димитри Райко; Димо Димитри; Стойко Димитри; Стайко Димитри; Стойо (?) чобан; Малко Шахин; Пело Йован; Робе Димитри, повторено (!?); Стайко Димитри; Робе чобан; Еврон (?) Петко; Стоян чобан; Пело куюнджия; Йорги Петко; Велчо чобан; Братина Коркун (Турфун); Димо Филипе; Стойо Стайко; Драгослав Зико; Стойо Велко; Стойо Аргир; Велко Стоян; Тодор Пейо; Петко Тодор; Стайко (Станко) Димко; Стоил (?) Петко; Марко Петко; Йорго Петко; Райо Петко; Мелко

Драган; Стойо Мелко; Драган Мелко; Гьорго Пенко (Петко); Гьорго Стойко; Стайко Гьорго; Стефо Гьорго; Тодор Гьорго; Рало (Райо) Сою (?); Марко Русин; Стайко Русин; Велчо Стайко; Стайко (Станко) Марко; Добренка Димо; Димитри Добре(н)ка; Тодор Добре(н)ка; Влайо Вранче (Драйче); Атанас Гьорго; Радослав Райо; Димитри Радослав; Михо чешлар; Димо Михо; Мелко Михо; Драгина (!) чобан; Никола папас; Гьорго чобан; Велчо Гьорго; Тодор Йорго; Михо Тодор; Грузо Тодор; Михо Момчил; Станко Момчил; Братан (?) Момчил; Мирко (Мирчо) Момчил; Петко Димитри; Димо Тодор; Велко Радослав; Радослав Велко; Никола Радослав; Братан Никола; Грузо Стайо; Тодор Стайко; Димо Стойко; Калин Станко; Стефо Стойко; Димчо Грузо; Гьорго Велко; Димитри Стайко; Гьорго Димитри; Петко Димитри; Станко Тодор; Гьорко Стойко; Петко Стайко; Данчо Кавасиле; Гьорго Венцо (Ванчо); Мурго (?) Гьорго; Димитри Райо; Панко Димитри; В(о)лчан Кондин; Гьорго Капин; Вълкан Гьорго; Бойо чобан; Танил (Янил) Вело (Вельо); Вело (Веньо) Танил; Грузо Танил; Велко Танил; Груза Белика (Белица); Панчо Грузо; Вело Грузо; Тодор Грузо; Вело Белудо (?); Грузо Белудо; Смил Дено (Вено); Стайо Белко (Пелко); Райчо Степо; Стефано Капин (Катин); Смил Мелко; Велко Смил; Церил (?) Пейо; Грузо Пейо; Вело Пейо; Вело Димитри; Пейо Вело (Вено); Верони (?) Губец (?); Стайко Димо; Димо Стойо; Димитри Стойо; В(е)ла Стайко; Велко Стайко; Влай(че) Грузо; Стоян Вело; Димо Стоян; Пейо Вело; Велко Манол; Пело Манол; Ванчо Тодор; Стойко Ванчо; Никола Ванчо; Пейо Ванчо; Манол Стойо.

Приход от село Кяфир Дереси:

[Данък за земя] 70 чифт сума... 1540 [акчета]

Данък 71 неженени (мюсюлмани), сума ... 426

Испендж 250 семейства, сума ... 6250

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 5000

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 9600

Юшур от пчелни кошери ... 500

Данък за 15 воденици ... 225

Данък за пасище ... 300

Данък за свине с [данък] за Божик ... 100

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 1500

Общо 25441 [акчета]

Село БУЮК ЗВЕНЧАН вж. КОЗЛУДЖА

Село БУЮК РУПЧАН вж. КОЗЛУДЖА

Село ВЕЛЯН вж. с. ВЪЛКАН

На с. 294 в Т. Х на поредицата ТДИМ, в списъка с населението на с. Елмалу към нахия Гюмулджина е добавен текст: Рая от селото Елмалу, която отишла в селото Велян и [там] се заселила. Отдолу са изброени имената на заселници мюсюлмани, християни и цигани. В групата на

циганите (kipriyan) освен мюсюлмански имена, се откриват и немюсюлмански: Петко Кара-ари; Стамаро (Стамазо) Пиралу. Под линия е отбелязано, че селищно име Велян най-вероятно е Вълкан(ово) с ново гръцко име Емонион, което се намира в непосредствена близост до с. Елмалу (ТДИМ 2004: 295).

Село ВЪЛКАН (ТДИМ 2008: 143)

Село ВЪЛКАН в синура на Козлуджа, от мюлка на Ахъ Челеби. Под линия преводачът го идентифицира с дн. с. Вълканово, с гръцко име Емонион, позовавайки се на данни от изследването на В. Трайков за българските селища под гръцка власт (Трайков 1946: 18). Отделно, пак под линия, за Козлуджа е посочено, че е с ново гръцко име Котили и е разположено в непосредствена близост, северозападно от с. Вълканово. Селищно име Вълкан е отбелязано и в по-ранен османотурски данъчен документ от 1530 г., като преводачът е допълнил в кръгли скоби днешното гръцко име на селището: Емонио, Гърция (Христозов 2017: 174).

В османотурски данъчен документ от 1088 г. [06.03.1677 – 22.02.1678 г.], свързан с постъпления от принудително изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход, е отбелязано с. Вълкан, като част от казата Ахъ челеби, от което са изкупени 50 килета (Андреев 1972: 334). Селото е споменато с име Вълкан, като част от Ахъчелебийска каза, и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд то е било представено от Хюсеин, син на Мустафа (Димитров 1965: 329).

Според статистиката на Разбойникови, през 1830 г. селото имало 120 къщи българи помаци; през 1878 г. – 140, 1912 г. – 160 и 1920 г. – 160 (Разбойников 1998: 327). В статистическите данни за административното деление и за населението в Одринския вилает към края на XIX в., публикувани от Т. Карайовов, с. Вълканово е в Ахъчелебийската каза, с отдалеченост 11 ч. път от казалийския център Пашмакли. Населението му включва 70 семейства мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). Същите данни се откриват и в статистиката на Л. Милетич: с. Вълканово спада към Ахъчелебийската каза и има 70 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

В средновековни византийски и сръбски документи от XII - XIV в. се откриват топоними вълкане: την Βουλκάνην – 1301, 1293 г.; вълково: ...εὐχωρίως Βούλκοβον; εὐχωρίως Βουλκόβα – 1152 г., в Струмишко (Тасева 1998: 165).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 14 ханета категория чифт, а 17 мюсюлмани не са женени. Сред тях се откриват двама мюсюлмани конвертити първо поколение: Курд Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт. Християнската общност включва 6 семейства и 4 неженени християни. Неверници (християни) от споменатото село: Димо Димитри; Велко Димо; Тодор Димо; Стоян Димо; Степан Диман; Райо Диман, неженен; Тодор Караман, неженен; Русин Райко, неженен; Грузо Русин, неженен; Димитри Русин.

Приход от село Вълкан:
 [Данък за земя] 14 чифт, сума ... 308 [акчета]
 Данък 17 неженени (мюсюлмани), сума ... 102
 Испендж 5 семейства, сума ... 125
 Испендж 5 неженени, сума ... 125
 Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 300
 Юшур от пчелни кошери ... 50
 Данък за лозя ... 30
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 300
 Данък за 1 воденица ... 15
 Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 110
 Общо ... 1465 [акчета]

Махала ГАБРОВА на с. Еникьой, 1569-1570 (ТДИМ 2004: 157)

В публикацията на Разбойникови никакви данни за населението на с. Габрово не са дадени (Разбойников 1998: 329). В статистиката на Т. Карайовов под № 14 в списъка на селищата от Скеченската каза е отбелязано с. Габрово, отдалечено на 6 ч. път северно, северозападно от казалийския център Скече (Карайовов 1903: 178). По данни на родоповеда Ст. Н. Шишков от 1890 г., селото има 230 къщи, от които 20 са турски. Засвидетелствано е наличието на 12 кафенета и кръчми. Селото възниква първоначално като махала на голямото съседно с. Еникьой. В него се заселват и християни, бежанци от околните села, за да не бъдат помюсюлманчени. Най-много били преселниците от съседното с. Исьорен, чието население по-късно е помюсюлманчено (Шишков 1890: 5). Интерес представлява наличието на топоним и селищно име Габрово във византийски и сръбски документи от XII – XIV в.: *више габрова* - в Драмско; *село габрово* – в Струмишко; *селище габрово* – в Кратовско; *εἰς Γαβροβα* – XII в.; *εἰς Γαβροβαν* - XII в. (Тасева 1998: 171).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Населението на селището е изцяло християнско. Отбелязани са 14 семейства, включително едно вдовишко, и 21 неженени християни. Изписан антропоним Андрея папа предполага наличието на християнски свещеник. Справката за плащаните данъци е обща с тази на с. Йеникьой. Махала Габрова в гореспоменатото село [Йеникьой].

Андрея Тодор; Манол Мавр; Стамат Стоян, Велчо Андрейко; Пело Димчо; Райчо Андрея; Новак Мавро; Тодор Радислав; Димо Симо; Никола Тодор; Райо Димо; Андрея папа; Пейо Нестор; Велчо Тодор, неженен; Кирьо Стамо, неженен; Панко Симьо, неженен; Пано Пело, неженен; Димитри Андрея, неженен; Йорго Димитри, неженен; Йорго Манол, неженен; Михо Андронико, неженен; Никола Андронико, неженен; Божик Радислав, неженен; Димитре Радислав, неженен; Димо Новак, неженен; Стоян Тодор, неженен; Димо Стойо, неженен; Стоян Стефо, неженен; Андрон Крайо, неженен; Тодор Стамат, неженен; Велчо Стоян, неженен; Пано (Нано) Никола, неженен; Михал Димо, неженен; Димитри Тодор, неженен; вдовица Камено (Домено), 6.

Село ДАРУ ДЕРЕСИ, ДАРЪ ДЕРЕСИ, друго име САДЪК ДЕРЕСИ, спада към (нахията) Гюмулджина от споменатия вакъф (ТДИМ 2004: 286-289). Под линия преводачът е написал: „Даръ дереси, сравнението на турската топографска карта със секцията „Ксанти“, издадена от Военно-географски институт в 1965 година, показва, че селото Даръ дере (т.е. Просена река) е по-късният Златоград на територията на България, северозападно от Гюмулджина (вж.: Ел. Грозданова, Българската народност през XVII век, София, 1989, 448)”. Над списъка с християнското население на селището, на с. 287 е изписано: Неверници (християни) от селото Дарла Дереси, друго име Садък Дереси. Под линия преводачът е отбелязал: „Тука вместо Даръ е изписано Дарла. На предходното място, също така е било изписано Дарла, но е направена поправка (през „ла“ е поставено „и“). Очевидно е било изпуснато същата поправка да се направи и на това място”. В случая са налице 3 варианта на селищното име: Даръ дереси, Дарла дереси и Дари дереси. Отделно пък е изписано и на двете места второ име на селището Садък дереси. Трябва да се прибавят още две употреби на селищното име. На с. 291, където е описано населението на село Ердеклу, ördeklü, попадащо в границите на с. Сару яр (дн. Саръ яр или Сареля в Гърция), е отбелязано: „Рударите от [селото] Дару (Даръ) Дереси вършат служба”. В случая се появява нов графичен вариант на селищното име или по-точно на първата му съставка. На с. 314, под № 10 е изписано „Рудник на селото Дару (Даръ) Дереси в планината Иглица (?)”. На следващия ред е продължено: „Половината от (долу) споменатите лица – рудари живеят в близост на (планината) Иглица, а половината в (селото) Дару Дереси”.

Така употребените варианти на селищното име стават 4: Даръ Дереси, Дару Дереси, Дарла Дереси, Дари Дереси. Това говори за една неустановеност на първата съставка на името. Все пак е прието, че селището е с официално турско име *Даръ дерѐ*, отбелязвано в писмени документи. Но местното население го изговаря и като *Дерѐ дерѐ* (Христов 1964: 21; Пачилов 2006: 106; Енциклопедия 1979). Наред с утвърдения облик *Даръ*, върху който се гради и етимологията на името Просено дере или Просен дол – от тур. *darı dere(sı)* (Христов 1964: 21; Пачилов 2006: 106; 2016: 111), са отбелязани фонетични и морфологични варианти. Те могат да се приемат в известен смисъл като графични варианти. Все пак наличието на такова разнообразие поставя нови въпроси, свързани с етимологията на селищното име, което несъмнено е от турски произход. Така например сред засвидетелстваните в старите османотурски регистри графични варианти не се открива вариант *Дери дере*, характерен за изговора на селищното име по местния говор (Христов 1964: 21; Пачилов 2006: 106; Ушев 2010: 260, 263). С това отпада и основният аргумент на някои местни изследвачи да свържат произхода на ойконима с протобългарско влияние: от Дер-и-Дааре 'врата на водата' – Дери даре –

Дери дере (Ушев 2010: 262-263). Все пак въпросът за изясняване етимологията на старото име на Златоград от епохата на османското владичество остава открит.

Интерес представлява и изписаното на две места т.нар. „друго име” на селището - Садък Дереси. Название *sadık* в турския език, от арабски произход, е засвидетелствано със значения: 1. 'верен, предан, привързан'. 2. 'истински, достоверен'. 3. 'който държи на думата си'. (ТБР 1962). Разбира се, ойконимът може да е възникнал и по име на местен велможа мюсюлманин, който се е разпореждал със съдбините му, тъй като сред мюсюлманите в Родопите е разпространено лично име Садък. Тепърва етимолозите и специалистите по османски турски език ще трябва да предлагат свои аргументирани версии за произхода на това име на българско селище, в което още от началото на XVI в. е отбелязано наличието на местно християнско население, оцеляло до днес.

Златоград със старо име Даръ дере е едно от старите селища не само в днешния Златоградски район, но като цяло в Среднородопието и Източните Родопи. Най-ранните писмени данни за него засега се откриват в османотурски данъчни регистри. В свое изследване холандският османист М. Киил посочва, че в данъчен регистър от 1516 г. Даръдере е отбелязано с 28 християнски и 12 мюсюлмански ханета (домакинства), наред със с. Ак бунар (дн. с. Бял извор, Ардинско) с 12 християнски и 2 мюсюлмански ханета и с. Алмалъ (дн. в Северна Гърция) с 5 християнски и 26 мюсюлмански (Киил 2005: 272). Под име Даръ дереси селището е споменато в османотурски документи от 1607 г., близо 100 години по-късно (Стойков 1961). Селищното име е засвидетелствано в данъчен регистър за 1614 г. с данни за наличието на 49 ханета + 4 рударски, плащащи данък джизие, с който били облагани немюсюлманските поданици на империята. В документа е отбелязано още, че селището спада към вакъф на Мурад II в Гюмюрджинска каза (Грозданова 1989: 448). От това е видно, че рударството е със стари традиции в Златоградско, тъй като се практикува в началото на XVII в. За съжаление, холандският османист Махиел Киил в друго свое изследване „Изкуство и общество в България през турския период”, публикувано през 2002 г., не споменава в раздела за рударството по нашите земи за важни рударски селища в Родопите. Изложените данни са за рударските центрове в Западна България: Самоков, Чипровец (дн. Чипровци) и Етрополе. Описвайки рударските центрове по българските земи, той отбелязва че „В Родопите съществуват редица по-малки обекти. Те все още могат да се разпознаят по топонима „мадан”, българска версия на арабо-турската дума *maslen*, означаваща 'мина', 'полезни изкопаеми', 'руда'. Името подсказва, че предприятието трябва да е било започнато от османците” (Киил 2002: 92). Селищно име Мадан, в чийто по-близък район също се е практикувало рударство, макар да е засвидетелствано като част от Даръдерска каза (Карайовов 1903: 177), е твърде отдалечено от Даръ дере, на 6 часа път в северозападна посока. Съпоставката на публикуваните досега данни от османотурски данъчни регистри показва, че в сравнение с началото на XVI в., когато в Даръ дере са живели 40 семейства, преобладаващите от които са християнски, в началото на XVII в. 53 семейства плащат данък джизие, т.е. не са мюсюлмански, а християнски. Видно е разрастването на селището, като в началото на XVII в. вече са налице и 4 християнски

семейства, които се препитават с рударство. За съжаление, не е отбелязано какъв е броят на мюсюлманските семейства и има ли сред тях рудари. Но като се има предвид, че рударството на Балканите и по българските земи е пренесено от саксонски рудари, които са били със специален статут, може да се предположи, че и рударството в Даръдере е било упражнявано от християни. Не се откриват данни за Даръдере като рударски център, както и за останалите селища в района, в които има рудари през XVI и XVII в., в изследването на Ст. Андреев и Ел. Грозданова за рударството по българските земи (Андреев 1993).

В изследването „Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения в 1830, 1878, 1912 и 1920 година” авторите Ан. Разбойников и Сп. Разбойников включват данни за някогашното селище Даръдере. Според тях през 1830 г. селището има 600 къщи българи и помаци, през 1878 – 700 къщи, в 1912 г. – 830 къщи и в 1920 г. – 832 къщи (Разбойников 1998: 325). Слабост на тази статистика са общите данни за двете групи еднородно българско население, разделено по религиозна принадлежност. Така не може да се проследи съотношението в численост между верските групи. Освен това разделението на българи и помаци е неточно и преиначава фактите. Знайно е, че т.нар. помаци се различават от българите християни единствено по религиозната си принадлежност и по наложените с възприетата нова религия обичаи и терминология. Т.е. те са конфесионална група българско население, а не дори етнографска, камо ли да ги определяме като отделна етническа група, различна от българите!

В статистиката на Т. Карайовов от края на XIX в. гр. Даръ дере е отбелязан като център на Даръ-Деренска каза, която включва 26 + 4 добавени селища. Споменато е, че селището отстои на 14 ч. път от санджакския център Гюмюрджина и включва 200 къщи мохамедани турци!, наред със 120 къщи на православни българи екзархисти (Карайовов 1903: 177). Тук пък прави впечатление неправилното отбелязване на даръдерските българи, изповядващи мюсюлманска религия, като мохамедани турци, което ни кара да се съмняваме в достоверността на статистическите данни, свързани с българите, изповядващи мюсюлманска религия.

В статистиката на Л. Милетич, по данни от началото на XX в., селището е отбелязано като център на Даръдерска каза с население 120 семейства християни и 200 семейства помаци (Милетич 1918: 295). Както споменава авторът, при съставянето на статистиката се е ползвал от статистиката на Тома Карайовов, в чийто труд „не са посочени като помашки множество села”, както и от други източници като статистики на Българската екзархия, данните в книгата на Ст. Н. Шишков „Помациите в трите български области” и др. (Милетич 1918: 288). Интересно е, че в речника на Ст. Андреев за селищните имена и за административно-териториалните единици по българските земи през XV – XIX в. селищно име Darı dere е отбелязано в османотурски документ с датировка 1842 г., а в облик Darı deresı – в документ от 30-те години на XVI (Андреев 2013).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Мюсюлманската общност включва 21 ханета категория чифт и 18 – категория бенак. Мюсюлманите, които не са женени, са 17. Общността има имам (Хусеин Кунджи, имам). Трима мюсюлмани са

конвертити първо поколение: Курд Абдулах; Мустафа Абдулах; Али, син на Абдулах.

Християнската общност включва 70 семейства и 45 неженени християни. Тя има и свой свещеник (Папа Стасино). Някои антропоними включват данни за упражнявана професия: Русин чобан; Петко чобан; Димитри, дръндар, неженен; Никола, воденичар; Гьоре (Гюра), воденичар, Рад чобан; Никола чобан.

Списък на християнското население на селището

Неверници (християни) от селото Дарла Дереси, друго име Садък Дереси: Папа Стасино; Тодор Димо; Стойко Тодор, неженен; Йорги Димо; Марко Димо; Мартин Димо, неженен; Тодор Коста; Диман Панко (Янко), неженен; Пейо Димо; Димо Пейо, неженен; Тимур (!) Йорги, неженен; Бехадир (!) Стайо, неженен; Димитри Рейхан (!), неженен; Петко Рейхан (Вълчан), неженен; Димо Рейхан (Вълчан), неженен; Стоян Керана (?); Стойо Велчо; Кир(и)ло Велчо, неженен; Русин чобан; Никола Русин; Михо Пейо; Вълчо Пейо, неженен; Стоян Ангел, неженен; Русин Вълчан (!), неженен; Стойо Коста; Димитри Тодор, неженен; Димитри Кръсте (Христе); Йорги Рад; Йорги (?) Йорги, неженен; Маври Стоян; Тодор Димитри; Печияре (?) Влайко; Влайко Печияре; Манол Печияре; Радин Печияре; Нестор Стойо; Йорги Райко; Стефчо Дума; Велчо Дума (Дука); Столо (Стойо) Тодор; Марче Станко; Димитри Йорги; Димитри Рад; Велчо Петко, неженен; Рад Проико; Стоян Проико, неженен; Коно (Койо) Горян, неженен; Радин Горян, неженен; Павел Влайко, неженен; Маври Дука (Дума), неженен; Велко Йорги; Стоян Рало; Нове (Йове) Пейо; Велчо Грузо; Мавроди Добре; Кирило Мавроди, неженен; Димо Чома (?); Стоян Димо, неженен; Петко Дука; Петко чобан; Никола Прокло, неженен; Кючук Дума; Михо Дума, неженен; Велчо Тодор, неженен; Йорги Радослав; Марко Радослав; Стайо Радослав; Тодор Радослав; Пейо Радослав; Йорги Тодор, неженен; Никола Кирило; Добре Кирило, неженен; Димитри, дръндар, неженен; Никола, воденичар; Гьоре (Гюра), воденичар, неженен; Доган Паин (?); Тодор Паин (?); Рад Йорги; Рад чобан; Никола Йорги, неженен; Димитри Йорги, неженен; Сиве (Стеве) Драгош; Тодор Траян (Браян), неженен; Радослав Йорги; Думбо (?) Йорги; Йорги Стамир; Стоян Илбеи (!); Грузо Арго, неженен; Столо Радин, неженен; Никола чобан; Петко Киро, неженен.

Приход:

[Данък за земя] 31 чифт, сума... 682 [акчета]

[Данък за земя] 23 бенак, сума... 276

[Данък] 17 неженени, сума... 102

Испендж 70 семейства и 45 неженени, сума... 2875

Пшеница 24 киле, стойност... 240

Ечемик 12 киле, стойност... 48

Ръж 68 киле, стойност... 272

Просо 82 киле, стойност... 382

Юшур от орехи... 32

Юшур от пчелни кошери... 100

Овес 10 киле, стойност... 30

Данък за 4 воденици, по 15 [акчета]... 60

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози)... 3500

Юшур от ливада... 100
 Приход от данък бадж за дребен рогат добитък... 120
 Данък за трева... 10
 Такса за [внесено] вино... 150
 Лен и коноп... 194
 Данък за жълъди... 60
 Данък за лятна кошара за овце... 105
 Данък за свине с [данък за] Божик... 120
 Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя... 500
 Мезра Килиса дереси (Черковна река), друго име Кючук Акче, в близост до мезрата Кирли, в описа спада към [нахията] Гюмулджина [от] споменатия вакъф.
 Джемаат на юруци и ямаци, които дават по 12 акчета данък за чифт (данък за земя) и юшур за земеделие (празно!).
 Общо ... 9900 [акчета]

Село ДАРЪ ДЕРЕСИ, рудник вж. РУДНИК на село ДАРУ (ДАРЪ) ДЕРЕСИ в планината ИГЛИЦА

Село ДЖУРЕДЖЕК (ТДИМ 2008: 433-434)

Под линия е отбелязано: Джуреджек (Джереджек), неидентифицирано село в нахията Гюмулджина (с. 433). На друго място е изписан графичен вариант Джираджик (с. 434). Тъй като в общата подредба на документите в изданието списъкът с населението на селото е включен след този на с. Узун дере (дн. гр. Неделино), би могло да се предположи, че то е разположено в близост до това селище. В статистиката на М. Киил в близост до Узундере е отбелязано с. Гьолджик с днешно българско име Генерал Гешево, Джебелско. В данните за 1516 и за 1528 г. селището е споменато като мезра (ненаселено място с пустеещи земи). За 1558 г. е посочено наличие на 21 християнски ханета, а за 1590 г. – 28 християнски ханета. За 1920 г. се сочи наличие на 40 семейства мюсюлмани и християни (Киил 2005: 442). Селото е в днешната община Джебел, съседна на община Неделино. Но има още едно село в Джебелска община, чието турско име е сходно - с. Лебед с турско име Гьолджук. И двете села в днешно време са населени изцяло с турскоезично население. Разположени са в близост до българоезичните селища в Неделинска община, което в по-голяма степен важи за второто село. Местонахождението му е в по-голяма близост и до средновековната българска крепост Устра. Твърде голяма е разликата в графичните облици Джуреджек (Джереджек, Джираджик) и Гьолджук, Гьолджик, но засега не разполагаме с по-достоверни данни за стари български селища в района, носещи сходни турски имена. Освен това преводачът отбелязва под линия на друго място, че разчитането на селищни имена Джираджик и Хамза е несигурно (ТДИМ 2008: 434), което дава възможност да се предполага, че става въпрос за с. Гьолджик.

Интерес представляват данните от топонимията на съседните на с. Генерал Гешево села Пресека (старо турско име Чатак) и Добромирци (старо турско име Емирлер), Момчилградско. В землището на първото село се открива топоним *Клисето (Черквата)* – могила до местното мюсюлманско гробище. При археологически разкопки, проведени през 60-те години на XX в., се разкриват основи на църква (Михайлов 1969: 163). Между селата Пресека и Добромирци, върху един хълм, западно от рекичката *Клисе дере* (Черковен дол) се забелязват стени на разрушена църква. Мястото е назовавано от местното турскоезично население *Ени клисе* (Нова черква). Според данните от археологическите проучвания християнският храм е строен вероятно през XIII-XIV в. На близката височина в северна посока, към с. Генерал Гешево, има останки от голяма манастирска църква. Мястото носи име *Папаз тепе* (Попски връх). Над близката махала Здравец, на около 2 км североизточно от *Ени клисе*, ниска могила е назовавана *Ески клисе* (Старата черква). На 200 м южно от *Ени клисе* има запазени основи на каменна сграда с форма на църква (Михайлов 1969: 166-168). Топонимичните данни говорят за християнското минало на краището. Същите сведения са включени и в публикация на златоградския краевед В. Пачилов, посветена на хидроними и ойконими във водосбора на р. Върбица (Пачилов 2006: 107-108). Важно е да се отбележи и това, че на руска генералщабна карта от 1983 г. е отбелязана в югоизточна посока от височината *Папаз тепе* махала *Папаз* (поп) (VgtopoVJ K-35-087-3, Златоград), което е още едно доказателство за наличието на топонимични и ойконимични следи от християнското минало на района в близост до с. Генерал Гешево, Джебелско със старо име Гьолджик.

Данни за населението от 1568-1569 г.

То е изцяло християнско и включва 9 семейства, наред с 3 неженени християни:

Райко Димитри, Добренка Димитри, Страти Гьоко, Стойо Радослав, Велчо Русин, Велчо Вельо, Петко Дуро, Костадин Петко, Димитри Ики Карли (?!), Димитри Ралко, неженен; Ангел Димитри, неженен; Радо Кирко, неженен.

Приход:

Испендж 9 семейства, 3 неженени, сума ... 300 [акчета]

Обезщетение за юшур от житото и от други зърнени култури ... 400

Пшеница киле ... празно

Ечемик киле ... празно

Ръж киле ... празно

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 300

Данък за кошара... 50

Данък за свине с [данък за] Божик ... 140

Юшур от пчелни кошери ... 30

Данък бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 15

Данък за бадж за вино ... 30

Юшур от коноп и лен ... 30

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 100

Общо: ... 1395 [акчета]

Село ДРЕНОВО (ТДИМ 2008: 154-156)

Село ДРЕНОВО, друго име ОДУВАЛНИК (?) КОЗЛУДЖА, в синора на село Яси Виран от мюлковете на Ахи Челеби. Под линия се споменава: „Дреново (Търново), друго име Одувалник (?) Козлуджа, село, което както и няколкото предходни, се намирало в синура на село Яси Виран. В миналото съществувало с. Дреново (ново име Аерикон), северозападно от Ксанти и от Сари Шабан (Т. Симоски, цит. съч., 1, 241; В. Трайков, цит. съч. 25)”. Но преводачът приема скептично идеята че регистрираното село е тъкмо това. Споделя, че другото му име е доста чудно, а е и несигурно разчетено. Селото било едно от най-големите в района. Смята, че щом има съставка Козлуджа в другото име, местоположението му трябва да е било в близост до с. Козлуджа (с. 154).

В статистиката на Разбойникови към окръг Ксанти е включено с. Дряново с данни за географско разположение по меридианни линии 24° 36' и без никакви данни за населението му. И в четирите графи за отбелязване наличието на население в различни години са изписани нули. По данните за географското му разположение, то е в близост до селата Мунджинос и Чаглаик, които са описани на същата географска ширина, а са и в съседство по ред в списъка (Разбойников 1998: 333).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Многобройното население е почти изцяло мюсюлманско, като е отбелязано само едно християнско семейство. Регистрирани са 112 мюсюлмански домакинства категория чифт и 4 категория бенак. Неженените мюсюлмани са 112. Откриват се 5 мюсюлмани конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, бенак; Мустафа Абдулах, чифт; Дурмуш Абдулах, чифт; Хамза Абдулах, чифт; Караджа Абдулах, неженен. Общността включва и 1 хаджия: Хаджи Мехмед, неженен.

Широко разпространение има име Караджа - в 5 случая като първа съставка на антропонима (Караджа Айдин, Караджа Саруджа и др.) и в 11 случая като втора съставка (Ахмед Караджа, Иляс Караджа, Мурад Караджа и др.). Презиме Доган насочва към упражнявана професия доганджийство, т.е. соколарство < от тур. *doğan* 'сокол' (ТБР 1962): Айдин Доган, неженен; Хадан Доган, чифт; Мустафа Доган, чифт. В единичен случай презиме, част от антропоним, включва данни за селищно име: Мустафа Козлуджа, чифт.

Както бе споменато по-горе, открива се едва едно семейство на местен жител християнин:

Неверници (християни):

Йофче Унче (?)

Приход от село Дреново, друго име Козлуджа

[Данък за земя] 112 чифт, сума ...2446 [акчета]

Данък 102 неженени (мюсюлмани), сума ... 612

[Данък за земя] 4 бенак, сума ... 48

Испендж 1 семейство, сума ... 25

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 2500

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ...3250

Юшур от пчелни кошери ... 200

Данък за 6 воденици ... 90

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 829

Общо ... 10000 [акчета].

Махала ЕЛБАСДЖИ / ИЛЯСДЖИ (ТДИМ 2004: 287)

Под линия е отбелязано: „Елбасджи със значение изработвач и продавач на одеала. Но може да се разчете и Илясджи, което с наставката „джи“ не би имало смисъл. Все пак в района има село Илиасча с ново име Ливас (В. Трайков, Цит. съч., 28), но то е северно от Йенидже Карасу и далеко на югозапад от село Даръ дере“ (ТДИМ 2004: 287). А всъщност става въпрос за махала Илясча или Илясджи, по-късно село, с друго име Елехче (дн. с. Старцево, Златоградско). В случая по-правдоподобно е второто предложено от македонския преводач разчитане на селищното име - Илясджи.

Селищно име Елбасджи не се открива в досега публикувани статистически данни за XVI и за XVII век (Киил 2005: 442; Грозданова 1989: 447-449). Но в статистиката на М. Киил е отбелязано с. Илясджа с погрешно изписано днешно име Старцево вм. Старцево. За 1558 г. то е посочено с 4 мюсюлмански ханета, без християнски, а за 1590 г. – с 14 мюсюлмански ханета, без християнски (Киил 2005: 442). Въпросните данни, поне за 1558 г., не са достоверни, предвид включените в настоящото изследване антропонимични материали от 1569-1570 г. Селищно име Илиасча (дн. с. Старцево със старо турско име Елехче) е засвидетелствано в османотурски документ от 1607 г. (Стойков 1961).

В проучваните материали селищно име Елбасджи / Илясджи е отбелязано като название на махала и е включено в средата на списъка с населението на с. Даръ дереси, т.е. явно е влизало в състава на това село. Това предполага махалата да е разположена в близост до Даръ дереси. Такова разположение има днешното голямо село Старцево със стари имена Илясча и Елехче, макар двете да са с различно значение, разположено на 8 км в западна посока от Златоград. Според местни предания селището е старо, дори по-старо от Даръ дере (Пачилов 1998: 29). Етимолози и специалисти османисти трябва определят има ли връзка и ако има, каква е тя, между селищни имена Елбасджи / Илясджи, Илясча и Елехче, но е факт, че в данъчните списъци, написани на османски турски, писарите, които не са владеели български език, са изписвали понякога странни облици на отделни названия, ако се доверим на превода на македонския османист Стояновски.

В списъците на Разбойникови, баща и син, селището е отбелязано с новото си име Старцево! Според статистиката, през 1830 г. в селото е имало 160 къщи българи и помаци, през 1878 г. – 170, през 1912 г. – 180 и в 1920 г. – 181 (Разбойников 1998: 325). Тук авторите отново допускат грешка, като са посочили наличие на българи и помаци! Както бе споменато и на друго място, самото съчетание не е оформено смислово правилно, тъй като отбелязаните помаци, също са българи. От друга страна е факт, че в селото, поне по данни от края на XIX и от началото на XX в. местното българско население изцяло изповядва мюсюлманска религия, т.е. няма християни там, за разлика от XVI в., когато все още е имало. В статистиката на Т. Карайовов селото е отбелязано с име Илиасча

и с данни за отдалеченост 2 ч път от казалийския център Даръ дере (Карайовов 1903: 177). В статистиката на Л. Милетич селото е представено с име Елехча и с данни, че е населено с помаци (Милетич 1918: 295).

Данни за населението от 1569-1570 г. (с. 287)

Мюсюлманската общност включва 10 ханета категория чифт, 3 категория бенак и 4 неженени мюсюлмани. Един мюсюлманин е конвертит първо поколение: Курд Абдулах, бенак. Християнската общност се състои от 15 семейства и 9 неженени християни. Презимето на един християнин включва данни, че е преселен, пришълец (Васил приселица). Две презимена съдържат данни за упражнявана професия: Димитри чобан, неженен; Стамо чобан, неженен.

Неверници (християни) от споменатата махала:

Стоян Михо; Стайо Велчо (Венцо); Гюрган Стайо, неженен; Вълчо Стайо, неженен; Хрисо Тодор; Кючук Стайо; Гьоре Станко; Рад Станко, неженен; Петко, зет на Йорги; Димо Велко, неженен; Димитри Йорги; Новак Драгош; Боро (Тозо) Велко; неговият брат Стайо (Стано); Гьорги Велко; Стефо Денко; Пейо Тодор, неженен; Стамо Стоян, Михо Стоян, неженен; В(о)чо (Велчо) Гърко; Васил приселица (пришълец); Йорги Васил, неженен; Димитри чобан, неженен; Стамо чобан, неженен.

Данните за плащаните данъци са включени към тези на с. Даръ дереси (дн. Златоград).

Село ЕЛМАЛУ (ТДИМ 2004: 293-295)

Село ЕЛМАЛУ спада към [нахията] Гюмулджина от вакъфа на султан Мурад Хан, бог да го благослови и прости. Под линия е отбелязано: Елмалу, ново име Меливия (В. Трайков, цит. съч., 26), село северно от Йенидже Карасу и далече на северозапад от Гюмулджина.

Селищно име Елмалъ с гръцко име Меливиа е включено в статистиката на М. Киил с 26 мюсюлмански и 5 християнски ханета за 1516 г.; с 49 мюсюлмански и 4 християнски за 1528 г.; с 84 мюсюлмански, без християнски за 1558 г.; със 148 мюсюлмански, без християнски за 1590 г. (Киил 2005: 442). Селището не е включено в изследването на Ел. Грозданова, защото през XVII, както и още през втората половина на XVI в. в него вече няма християни (Грозданова 1989: 470-475).

В статистиката на Разбойникови с. Алмали е отбелязано със 160 къщи българи помаци през 1830 г.; 180 – за 1878 г.; 200 – за 1912 и за 1920 г. (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов от началото на XX в. се открива с. Елмалджа в Даръдерска каза, отдалечено на 5 ½ ч в югозападна посока от казалийския център, без други данни (Карайовов 1903: 177). Селищно име Алмали е включено в състава на Даръдерска каза с бележка, че населението му е помашко, без да са дадени други данни (Милетич 1918: 295).

Според данните в османските регистри за 1569-1570 г. населението на с. Елмалу е изцяло мюсюлманско, като в справката за плащаните данъци са отбелязани 48 ханета категория чифт, 64 ханета категория бенак и 57 неженени мюсюлмани. Сред тях се откриват 8

мюсюлмани конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах; друг Мустафа Абдулах; Хамза Абдулах; Исмаил Абдулах; Меми, син на Абдулах; Хизир Абдулах; Хусеин Абдулах; Али Абдулах, бенак, като последните двама спадат към раята от с. Елмалу, която се е преселила в с. Велян (Вълканово). В селото е обособена и група на чужденци (bigânegân), включваща 12 семейства. За тях под линия е пояснено, че са „тугинци, странци и сл.” и най-точно би трябвало да се назовават незарегистрирани, новозаписани, придошли от друга област (с. 294). Открива се и група цигани (kırtıyan), включваща 7 семейства. Сред мюсюлманските имена се откриват и такива, характерни за немюсюлманско население: Петко Кара-ари; Базарли Караари; Стамаро (Стамазо) Пиралу.

Интерес представлява наличието на християнско население в групата на раята от с. Елмалу, преселила се в с. Велян (Вълканово):

Неверници (християни):

Русин Рад; Грузе (Грозе, Груне) Русин; Димитри Русин; Петри Стоян; Петри Тодор; Димо Милош.

В случая не се дават данни кога е станало това преселване, но според статистиката на М. Киил, през 1528 г. в селото е имало 4 християнски семейства, а в 1558 г. вече няма никакви християни, от което следва, че преселването се е случило между двете посочени години на регистрация. От друга страна посоченият брой на преселени в с. Велян (Вълканово) християнски семейства от Елмалу е 6. Възможно е за периода от 1528 до 1558 г. да са се появили нови 2 семейства.

Приход:

[Данък за земя] 48 чифт, сума ... 1056 [акчета]

[Данък за земя] 64 бенак, сума ... 768

[Данък] 57 неженени (мюсюлмани), сума ... 342

Испендж 6 семейства, сума ... 150

Пшеница 50 киле, стойност ... 500

Ечемик 30 киле, стойност... 120

Ръж 55 киле, стойност... 220

Просо 40 киле, стойност ... 160

Овес 12 киле, стойност... 36

Юшур от пчелни кошери ... 100

Юшур от ливада ... 60

Данък за лозя... 30

Приход от дребен рогат добитък (овце и кози) и от друго ... 100

Данък за лятно пасище (яйлак)... -

Юшур от лен ... 60

Данък за жълъди... 100

Данък за 4 воденици по 15 [акчета]... 60

Данък за лятна кошара ... 150

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 800

Данък за огнище (временен престой) на циганите ... 20

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 3000

Общо: ... 7842 [акчета]

Село ЕРДЕКЛЮ (ТДИМ 2004: 291-292)

Село ЕРДЕКЛЮ (ördeklü) в синора на същото (горespoменатото ?) село от споменатия вакъф. Предишното село в списъка е с. Сару Яр. Отбелязано е още: „Рударите от селото Дару (Даръ) Дереси служат. Също така четири лица са от старата вакъфска рая. Джизieto (харачът), испенджът и данъкът за дребен рогат добитък (овце и кози) от рударите е записан към емина на хасовете, а юшурът е записан към вакъфа”. Под линия е добавено: „Ердeклу, неидентифицирано село в нахията Гюмулджина” (с. 291). Оказва се, че това е несъществуващата днес махала Чифлика, разположена на около 6 км западно от с. Саръ яр, от южната страна на високото било. Там имало много извори с голям дебит. И въпреки голямата надморска височина, били построени воденици (Митринов 2016: 27).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Сред изброените антропоними на глави на домакинства само 3 са на мюсюлмани: Бари (?) Караджа; Курд Караджа; Мустафа Караджа. Християнската общност в селото включва 16 семейства и 8 неженени християни: Велко Йорги; Бърлад (?) Йорги; Русин Йорги; Велчо Йорги; Стоян Караман; Столо Караман; Петко Караман; Димитри Стоян; Пано Стоян; Кольо Станко; Петко Станко; Димо Новак; Йорги Новак; Томче (?) Бранчо; Димитри Браго (Траго); Радослав Саладж (?); Димитри Драгош, неженен; Стоян Димитри, неженен; Руско Венцо, неженен; Йорги Руско, неженен; Стойо Руско, неженен; Велко Янаки (?), неженен; Бойо Богдан, неженен; Димитри Богдан, неженен.

Приход от Ердeклу, от споменатия вакъф:

Испендж 4 семейства, сума...100 [акчета]

Испендж неженени... (празно)

Замяна за юшур от жито и от други [зърнени] продукти...1066

Пшеница киле... (празно)

Смесено жито (махлут), киле... (празно)

Хас орехови дървета...140

Хас ливада в долината (?) на Ердeклу...300

Приход от рударите (merdkani) ...30

Юшур от жълъди ...50

Данък за кошери за пчели ...50

Юшур от 2 преси (чарх, чарк) за... (?) на рударите ...60

Данък бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) и друго ...30

Приход от огнище за [правене] кюмур (osauha-i öngişt), за всяко огнище по 5 [акчета] ...50

Такса (бадж) за [внесено] вино ...20

Данък за 3 воденици, по 15 [акчета] ...45

Ниабет, такса за венчавка, наказания за тежки престъпления, бадухава, такса за полски пазач, от обществената каса, за [пазене] изгубен имот, имот без собственик и на изгубен и избягал добитък и за временно огнище (временен престой) ...100

Общо: 2031 [акчета]

Село ЗАРИЗ ДЕРЕСИ (ТДИМ 2008: 152-153)

Село ЗАРИЗ (?) ДЕРЕСИ, от мюлковете на Ахи Челеби в синура на Яси виран, друго име Козлуджа, извън описа. Под линия е споменато че Зариз (Хариз) Дереси е село, което се намирало на същото пространство както и предходното, сиреч Текфур (дн. с. Сивино, Смолянско). Отбелязано е още, че името на селото не е ясно изписано и разчетено. Може да се предположи, и по данните за географското му разположение, че става въпрос за с. Елховец, Рудоземско със старо име Януз (Юнус) дере. Селищно име Юнус дереси се открива в османотурски документ от 1676 г., като са посочени от преводача новото българско име на селището - Елховец и старото му турско име - Януз дере (Стойков 1961). Селото е споменато с име Юнус дере, като част от Ахъчелебийска каза, и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд то е било представено от Хатиб Мехмед ефенди (Димитров 1965: 329). Ойконим Yunusdere се открива в османотурски документ с датировка 1891 г. (Андреев 2013). В изследването на Хр. Христозов селищното име е разчетено като ХАРЪЗ ДЕРЕСИ и е идентифицирано също с дн. с. Елховец, Смолянско (Христозов 2017: 174).

В статистиката на Т. Карайовов е отбелязано с. Юнус дере под № 44 в Ахъчелебийска каза. Същевременно под линия е пояснено, че според турското салнаме Ахъчелебийската каза има само 40 села и прибавените в списъка 2 села, едно от които е Юнус дере, увеличават бройката! В статистиката на Л. Милетич с. Юнус дере, като част от Ахъчелебийска каза, е без данни за числеността на населението му. Поставеният въпросителен знак показва липса на данни (Милетич 1918: 293). Същевременно Ан. Саламбашев не включва селото в изследването си за топонимията в Смолянско. Според наложеното ново административно деление, източната част на Рудоземско попада в тогавашната Маданска околия (Саламбашев 1976: 8).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност в селото включва 37 мюсюлмански ханета категория чифт и 19 неженени мюсюлмани. Отбелязаните мюсюлмани конвертити първо поколение са 10: Юсуф Абдулах, чифт; Иляс Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт; Мехмед Абдулах, неженен; Хъзър Абдулах, неженен; Хамза Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Ахмед Абдулах, чифт; Байрамли Абдулах, неженен; Юсуф Абдулах, неженен. Един антропоним включва данни за упражняван занаят (Грънчарят Насух). Също един антропоним има съставка Емир – от тур. emir 'главатар, господар, началник' (Емир Али Мустафа, чифт).

Християнската общност включва 10 семейства и 16 неженени християни.

Неверници (християни)

Димитри Тодор; Панчо Тодор; Дено Йован; Димо Кирко; Тодор Пейо; Тодор Йован; Стояно Кондин (?); Тодор Кондин; Михо Кондин; Велчо Русин; Стайо Вълчо, неженен; Груд(е) Венцо (Велчо), неженен; Стоян Тодор, неженен; Велко Тодор, неженен; Вълкан Русин, неженен; Стойо Вълкан, неженен; Гьорги Кирко, неженен; Петко Гьорго, неженен; Манол

Конин (Комнен), неженен; Калин Конин, неженен; Пело Мавро, неженен; Михо Корубин, неженен; Панко (Янко) Пецо, неженен; Тодор Пецо (!), неженен; Пейо Груд, неженен; Мавро Калин (Малин), неженен.

Приход от село Зариз (?) Дереси:

[Данък за земя] 37 чифт, сума ... 814 [акчета]

Данък 19 неженени [мюсюлмани], сума ... 114

Испендж 10 семейства, сума ... 250

Испендж 16 неженени, сума ... 400

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1200

Юшур от пчелни кошери ... 40

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1300

Данък за 2 воденици ... 30

Данък за пасище ... 60

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 200

Общо: ... 4408 [акчета].

Село ИЛИДЖА (ТДИМ 2008: 429)

В данъчния документ за с. Ак бинар (дн. с. Бял извор, Ардинско) в същия том е отбелязано население, което живее в с. Илиджа, каза Хаскьой. В случая несъмнено става въпрос за дн. с. Баните, Смолянско, разположено в близост до с. Бял извор, северно от р. Арда при с. Стоянов мост и от прохода Керез гедик. В своето изследване Ел. Грозданова е отбелязала с. Лъджа (с. Ълъджа с друго име Никола, дн. Баните, Узундж. Хаск. каза, Чирм. вил.) с 13 християнски семейства в статистиката за 1626-1627 г. (Грозданова 1989: 448). Интерес представлява селищното име Никола, свързано с култа към християнския светец Никола.

В османски данъчни документи се откриват данни за селищни имена Писа (Илъджа) - 1889 г. и Вапе (Бане) - 1840 г. (Андреев 2013: 57), като във втория случай е отбелязано селищното име от домашен, български произход. В статистиката на Т. Карайовов от началото на XX в. в Егридеренска каза е включено с. Лъджа-кьой, отдалечено на 3 ч. път от казалийския център. Не се откриват сведения за верската и народностна принадлежност на населението му (Карайовов 1903: 177). В статистиката на Л. Милетич само е отбелязано селищно име Лъджа към Егридеренска каза, без статистически данни за населението му, но с пояснение, че е помашко (Милетич 1918: 296).

Групата на малобройното все още мюсюлманско население на с. Ак бинар през 1568-1569 г. включва двама мюсюлмани конвертити първо поколение с посочено местожителство с. Илиджа: Хасан Абдулах, чифт, живее в село Илиджа; Дурмуш Абдулах, чифт, в същото село [Илиджа]. Под линия преводачът приема, че с. Илиджа се намира край западния бряг на езерото Бори, югозападно от Гюмулджина, без да се съобразява с данните за съседните села, включени в данъчния списък. Групата на посочените с местоживееене в с. Илиджа християни от списъка на с. Ак бинар включва 12 мъже, без да е указано те глави на семейства ли са или са неженени: Русин Деян, живее в село Илиджа, в казата Хаскьой (в бележка под линия се споменава, че несъмнено става въпрос за гр.

Хасково, център на каза, разположена североизточно от Гюмюрджина; селището Илиджа трябва да е дн. с. Баните, Смолянско); Тодор Русин, също (т.е. в с. Илиджа); Грузо Русин, също; Менко Димо, също; Марко Димо, също; Стойо Грузо, също; Диман Грузо, също; Сивин Стойо, също; Лукан Стойо, също; Йорги, зет на Диман, също; Тодор Гьорги, също.

Данъците, които са плащали тези българи християни, са включени в списъка с данъци на с. Ак бинар.

Село ИЛИДЖА ДЕРЕСИ, в синора на селото Бори (ТДИМ 2004: 289-290)

Под линия е отбелязано: Илиджа Дереси, село югозападно от село Даръ Дереси, край едноименната река. Вероятно се преселило при с. Бори, на западния бряг на езерото (където е с. Илиджа). Но е факт, че около Бору гьол (Вистонското езеро), където е било разположено селището Бори, няма село с минерални извори. А името Лъджа посочва наличие на такива минерални извори – от тур. *ılıca* 'топъл минерален извор'; 'топли минерални бани' (ТБР 1962), произв. от *ılı* 'хладък, топличък' с изпадане на начална гласна (БЕР 1986). Ако се пренебрегне посочената близост до землището на с. Бори, може да се предположи, че става въпрос за с. Лъджа, Даръдеренско, на Менковската река, известно с минералните си извори, още повече, че друго такова селище в този район на Южните Родопи няма. Но то е доста отдалечено навътре в планинския район. Все пак няма данни в досега открити османотурски документи за границите на землището на с. Бори, та да се правят заключения. Няма данни и за предположеното от преводача Стояновски преселване на населението на с. Илиджа дереси, запазило името си до днес, частично или цялостно, към района на залива Порто Лагос.

Според М. Киил с. Ълъджа (Като Терма) включва през 1558 г. 3 мюсюлмански и 2 християнски семейства, а през 1590 г. – 6 мюсюлмански и 30 християнски (Киил 2005: 442). В случая е изписан неправилен гръцки вариант на името на селото Терма *вм. Термес*. Днес то се състои от три доста раздалечени махали: *Άνω Θέρμες*, *Μέσες Θέρμες* и *Κατω Θέρμες* (Κοκκός 2003: 108) и няма как авторът да знае в коя от махалите са били заселниците! В изследването на Ел. Грозданова с. Ълъджа дереси е посочено с 3 християнски домакинства за 1614 г. (Грозданова 1989: 475).

В статистиката на Разбойникови селището е отбелязано с грешно име Лъзжа. Неправилно е посочено, че къщите са на българи и помаци (!), като се има предвид, че в селото живеят само българоезични мюсюлмани и няма християни: 1830 г. – 130 къщи българи и помаци, 1878 г. – 140, 1912 г. – 150, 1920 – 150 (Разбойников 1998: 325). В статистиката на Т. Карайовов се среща селищно име Илъджа с данни за отдалеченост 3 ч път в северна, северозападна посока от казалийския център Даръ дере (Карайовов 1903: 177). Тук посоките са объркани, като селото е разположено в югозападна посока от казалийския център. В статистиката на Л. Милетич не се открива селищно име Лъджа, Илъджа, Ълъджа като част от Даръдерска каза. Отбелязано е с. Бани, населено с помаци (Милетич 1918: 295), което може да е същото, тъй като сред местното

население селището, заради няколкото минерални извора, е познато и с българско по произход име *Баните, Лъдженските бани*.

Данни за населението от 1569-1570 г.

Мюсюлманската общност в селото включва 4 ханета категория чифт, 2 – категория бенак и двама неженени мюсюлмани. От тях двама са конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, бенак; Хасан Абдулах, бенак. Християнската общност се състои от 11 семейства и 5 неженени християни.

Неверници (християни):

Димо Стойко; Тодор Стойко; Никола Боболко (?), неженен; Рало Стойко, неженен; Васил Стойко, неженен; Кирко Велко; Сиве (Стеве) Велко, неженен; Марко Бранко (Брайко); Димитри Петко; Тодор Шулко; Стоян Тодор, неженен; Пало Димитри; Радомир Грабе; Ралко Грабе; Тодор Бранко; Димитри Бранко.

Приход:

[Данък за земя] 4 чифта, сума ...88 [акчета]

[Данък за земя] 2 бенак и 2 неженени, сума...46 (!)

Испендж 11 семейства и 5 неженени, сума...400

Джизие (харач) от неверниците (християните)...-

От замяна за юшур от жито и [други] зърнени култури...500

Юшур от кошери за пчели...40

Данък бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) и (от) друго...130

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози)...350

Данък за лятна кошара...20

Данък за 1 воденица...15

Такса (бадж) за [внесено] вино...15

с. 290

Юшур от лен...25

Ниабет, за наказания за тежки престъпления, бадухава, такса за полски пазач, [приход] от обществена хазна, от загубен имот и имот без собственик, от хванатия изгубен и избягал добитък, от временно седалище, от скитници и от друго... 200

Общо...1629 [акчета]

Махала ИЛЯСДЖИ (ТДИМ 2004: 287) вж. ЕЛБАСДЖИ

Село ИСМИЛАН (ТДИМ 2008: 138-139)

Село ИСМИЛАН, друго име САРИ КАЯ, в синора на Яси Виран, от мюлковете на Ахи Челеби. Под линия е отбелязано: „Сари кая, друго име Исмилан (Симилан), неидентифицирано село, което трябва да се търси в района на село Яси виран. Може би е в някаква връзка със Силми мост, северозападно от Яси виран” (с. 138). Всъщност става въпрос за с. Смилян, Ахъчелебийско (дн. Смолянско).

Селищно име Исмилан е отбелязано в османотурски документ от 1676 г. (Стойков 1961). Селото е споменато с име Смилян, като част от

Ахъчелебийска каза, и в османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериятския съд то е било представено от Ахмед ходжа и Ибрахим, син на Мухарем (Димитров 1965: 330).

В своя труд „Пътуване в Европейска Турция“ френският пътешественик и географ О. Викенел пише: „Смилян. Център на казата Ахъчелеби. През 1847 г. още беше подразделение на каза Гюмюрджина. Сега е част от лива Филибе. Това мюсюлманско село, станало център на каза, се състои от 8 до 10 махали, пръснати в долината. Хановите му са мизерни. Разнебитеното им състояние говори, че пътуващите в този планински край са рядкост...” (Дерибеев 1983: 251). От написаното не става съвсем ясно с какъв статут е било селището, но засега няма данни към средата на XIX в. да е било казалийски център на Ахъчелебийска каза. Според някои изследвачи средищното селище Пашмакли (дн. Смолян) „било избрано за седалище на Ахъчелебийско към 1824 г. Дотогава център на казата било с. Смилян” (Примовски 1973: 162).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Селището е с изцяло мюсюлманско население. Мюсюлманската общност включва 79 ханета категория чифт и 34 неженени мюсюлмани. Сред тях се открива един конвертит първо поколение: Ахмед Абдулах, чифт. Като такъв може да се определи и носителят на име Ахмед Марко (?), чифт, ако се приеме, че преводът е точен, като в случая скоро приелият исляма българин е записан с бащиното си християнско име. Един антропоним включва данни за упражняван занаят: Касим, чехлар, чифт. Интерес представлява наличието на презиме Хурдин, характерно и за имената на рударите християни от рудника край с. Даръ дереси (дн. Златоград): Бали Хурдин (?), чифт; Насух Хурдин (?), чифт, ако се приеме че преводът е точен, тъй като преводачът е поставил въпросителен знак.

Село ИТ ДЕРЕСИ (ТДИМ 2004: 403-404; 2008: 428)

На с. 428, под линия, е отбелязано за селищното име: Ит Дереси: „...село, чието име на това място е частично повредено. Виж: Турски документи..., Т. X, кн. 1, с. 403”. В случая е вероятно в данъчния документ за с. Ак Бинар, в който се открива селищно име Ит Дереси, да става въпрос за разположеното в района на средищното с. Даръ дере село Ип Дереси (дн. с. Дрангово, Момчилградско), още повече, че мястото с изписаното селищно име в документа, както пише преводачът, е повредено. А препратката към превода на данъчния документ за с. Ит Дереси в Т. X, с. 403 ни насочва към текст: „Тимар на Абдулах, син на Мурад / 71. Село ИТ ДЕРЕСИ, по-рано било мезра, по-късно, със заселването на известно количество рая, станало село, което спада към [нахията] Гюмулджина”. Под линия преводачът е добавил: „Ит Дереси (Кучешка Река), може би село, което е в близост до реката на турската топографска карта, отбелязана като Ин (?) Дер, далече на югоизток от Гюмулджина” (ТДИМ 2004: 403). Тъй като догадките на преводача не са добре аргументирани и във връзка с пояснението му, че текстът, където е изписано селищното име, е частично повреден, може да се приеме, с

известни уговорки, че селищното име е Ип дереси. Още повече, че в своето изследване за българската народност през XVII век Ел. Грозданова отбелязва с. Дрангово (с. Ип дереси, вакъф на Мурад II, Гюмюрджинска каза) с налични за 1614 г. 35 + 3 рударски ханета или обща 38 ханета, които плащат данък джизие (Грозданова 1989: 462). В друго изследване посоченото селищно име Ип дереси е с по-ранна датировка – 1607 г., като са посочени по-сетнешни селищни имена: Биюк Ип дере и Дрангово (Стойков 1961). Сведения в османотурски документи за селищно име *Ип дереси* в изследвания район липсват!

Селото е известно и със старо име Буюк Ипдере. Състои се от махали: Упоречна (Срещна), Яковица (сега самостоятелно село), Сарагонска, Медьовска, Остренска, Куцовска. В землището му се открива топонимия от български произход: *Антовото, Букът, Бърчината, Бял камък, Вълче нивище, Гуново, Драката, Друмът, Елата, Крушата, Ленково, Лозето, Ломето, Манево, Маринките, Орището, Падината, Пещерско, Радово, Ропата, Станковица, Станков чаир, Темното, Упорът, Усойката, Церково, Чуката* и др. (Примовски 1973: 207).

Данни за населението през 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност в селото включва 11 ханета категория чифт и едно хане половин чифт. Три ханета са категория бенак и 5 мюсюлмани не са женени. От изброените мюсюлмани, глави на семейства, трима са конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, чифт, Рамазан Абдулах, чифт; Хасан Абдулах, бенак. Някои от антропонимите включват съставка с данни за упражняван занаят: Хасан, ченекджи (грънчар); Хусеин, халиджи (килимар), чифт; Умур, воденичар, бенак.

Християнската общност се състои от 18 семейства и 7 неженени християни. Два антропонима включват данни, че носителите им са преселници (Михал приселица; Вълчо Стойо, новодошъл). И при изброените имена на християните се откриват данни за упражнявана професия: Йорго чобан; Велко, чанакджи.

Неверници (християни) от споменатото село:

Миро (?) Караджа; Гьорги Михал; Тодор Йорги; Кара, Петко Рад; Стоян Калин; Йорго чобан; Киряко Кондин (?); Димо Гьорго; Велко, чанакджи; Михал приселица; Панко (Янко) Стойко; Рад Цветко; Сари Яни; Андрея Михал; Алекси Мавро; Вълчо Стойо, новодошъл; Йорги Радослав; Тодор Кара Михал; Гьорги Латин (Калин), неженен; Цветко Гьорги, неженен; Андреа Сари, неженен; Петко Андрея, неженен; Тодор Петре, неженен; Димитре Гьорго, неженен; Рад Пейо, неженен.

Приход:

[Данък за земя] от мюсюлмани, 11 чифт, сума... 242 [акчета]

[Данък за земя] от мюсюлманите, 4 бенак и половина чифт, сума... 47

[Данък] от мюсюлманите, 5 неженени, сума... 30

Испендж 18 семейства, сума... 450

Испендж 7 неженени, сума... 175

Пшеница 100 киле, стойност... 1000

Просо 140 киле, стойност... 560

Ечемик 90 киле, стойност... 360

Юшур от пчелни кошери... 35

Данък за 2 воденици... 60

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 41
Общо: 3000 [акчета]

Село ЙЕНИ КЪОЙ (ТДИМ 2004: 155-158)

Село ЙЕНИ КЪОЙ, спада към нахията ЙЕНИДЖЕ КАРАСУ, от султанските хасове. Под линия е идентифицирано погрешно като с. Йени кьой с ново гръцко име Неа Коми, разположено североизточно от гр. Кавала, близо до морския бряг (ТДИМ 2004: 155). А всъщност става въпрос за българското с. Еникьой, Ксантийско. В един откъс от регистър на джелепкешаните в каза Енидже Кара су от втората половина на XVI в. е включено с. Йени кьой с изброена антропонимия от нетурски произход: Андре, вдовица на Йорги; Кара Петко. Под линия е пояснено, че става въпрос за българското с. Ени кьой или Кръсто поле (ТИБИ 1972: 479).

В статистиката на Разбойникови селото е изписано с име Кръсто поле, но никакви данни за населението му не са дадени (Разбойников 1998: 329). В статистиката на Т. Карайовов е отбелязано под № 38 с. Йени кьой с препратка към № 40-41 и с данни за отдалеченост на 5½ ч северозападно от казалийския център Скеча (Карайовов 1903: 178). В статистиката на Л. Милетич селата Габрово и Еникьой са отбелязани с общ брой население 600 семейства, без данни за вероизповеданието му (Милетич 1918: 293). По данни на родоповеда Ст. Н. Шишков от 1890 г., селото брои 280 къщи, от които 30 са необитаеми, 40 са гъркомански и 18 турски. Останалите 192 къщи са на българи екзархисти (Шишков 1890: 4).

Данните от 1569-1570 г. сочат наличие в селото на трима неженени мюсюлмани, като и тримата са конвертити първо поколение: Мухамед Абдулах, неженен; Курд Абдулах, неженен; Сариджа Абдулах, неженен. Християнската общност включва 46 семейства и 147 неженени християни. Отбелязани са и 2 вдовишки семейства. Антропоним Яника Папа предполага наличието на християнски свещеник в селото. Един антропоним включва данни за упражняван занаят: Траян (Браян) сомакджи, неженен < от тур. somak смрадлика или от тур. somakî разноцветен мрамор, порфир! (ТБР 1962).

Неверници (християни) от споменатото село:

Пейо (Писо, Бисо) Тодор; Кирко (Кирчо) Петро; Мавро Петро; Димо Петро; Петко Марко; Йорги Мило; Мавро Тодор; Никола Стайо; Димитри Кирко; Петко Йорго; Еглика (Егленка, Глига) Дука; Ванко Димко; Димо Стамат; Васил Стамат; Васил Васибеки; Пейо (Писо) Димо; Димо Никола; Петко Цветко; Кирьо (Кирко) Мелко; Димо Тодор; Пейо Тодор; Васил Врана; Велчо Мелчо (Белчо); Андронико Васил; Андрея Васил; Йорги Кирко; Димо Тодор; Тодор Димо; Продан Йорго; Андрея Радо; Райко Йорго; Йован Кребин (?); Тодор Хърбарин (?); Петко Васил; Никола Васил; Димко Караджа; Мавре Караджа; Симко Тодор; Йорги Радислав; Йорги Мавър; Проичо Райко (Ранко); Йорги Йорго; Мавър Русин; Стоян Марко; Димко Гр(в)уд; Гр(в)уд Тодор; Тодор Мавро, неженен; Михо Тодор, неженен; Стайо (Стало) Трендафило (Трендафилу), неженен; Данко Тодор, неженен; Йорги Веро, неженен; Илчо Мавро, неженен; Йорги Димо, неженен; Кирьо Петко, неженен; Велчо Петко, неженен; Тодор Серакин, неженен; Петко Йорги, неженен; Стоян Йорги, неженен;

Манол Мино, неженен; Пейо Никола, неженен; Мавриди Димчо, неженен; Йорги Димитре, неженен; Стамат Димитре, неженен; Стоян Петко, неженен; Кирьо Петко, неженен; Велчо Йован, неженен; Пейо Никола, неженен; Илчо Еглика, неженен; Кирьо Еглика, неженен; Тодор Димко, неженен; Димитри Брано, неженен; Димо Райо, неженен; Кирьо Кьосе (Кусе), неженен; Велчо Кирьо, неженен; Димко Кьосе, неженен; Бранка Ѓьорги, неженен; Симко Радо, неженен; Аргиро Марко, неженен; Кирьо Марко, неженен; Яника Папа, неженен; Пейо Димко, неженен; Тодор Гр(в)уд, неженен; Йорго Гр(в)уд, неженен; Павел Стайо, неженен; Кирьо Димитре, неженен; Траян (Браян) сомакджи, неженен; Траян Кирьо, неженен; Мавър Йован, неженен; Мавро Пано, неженен; Тодор Мавро, неженен; Кирьо Стамат, неженен; Стоян Васил, неженен; Велчо Васил, неженен; Кирьо Димо, неженен; Стамат Никола, неженен; Кирчо Петко, неженен; Тодор Петко, неженен; Мавро Мелко, неженен; Тодор Мелко, неженен; Димо Славьо, неженен; Пройче Тодор, неженен; Никола Тодор, неженен; Стоян Йорги, неженен; Врана Васил, неженен; Райко Васил, неженен; Пейо Врана, неженен; Димко Киряко, неженен; Калоян Петко, неженен; Йорги Велко, неженен; Велчо Харитон (?), неженен; Тодор Велчо, неженен; Андро Михо, неженен; Писо (Мишо) Андронико, неженен; Васил Андронико, неженен; Йорго Андронико, неженен; Васил Андрея, неженен; Тодор Андрея, неженен; Пейо Кирьо, неженен; Кирьо Деспин (?), неженен; Йорги Райко, неженен; Радислав Мавър, неженен; Йорги Богдан, неженен; Велчо Никола, неженен; Пано Тодор, неженен; Велчо Богдан, неженен; Тодор Йорги, неженен; Кирьо Йорги, неженен; Мавро Месин (Масин), неженен; Тодор Симко, неженен; Стоян Симко, неженен; Стоян Стамо, неженен; Кирко Костин, неженен; Стоян Кирко, неженен; Стамат Богдан, неженен; Коста Тодор, неженен; Тодор Йорги, неженен; Писо (Тисо) Мавричко, неженен; Стоян Димо, неженен; Манол Нестор, неженен; Йорги Ейнехан (Инехан), неженен; Велчо Маренко, неженен; Стойо Продан, неженен; Йорго Продан, неженен; Йорго Андрея, неженен; Велчо Андрея, неженен; Тодор Райко, неженен; Кирьо Славьо, неженен; Пело Герин (Кирил), неженен; Димо Караджа, неженен; Тодор Мило, неженен; Тодор Стоян, неженен; Велчо Павел, неженен; Продан Тодор, неженен; Стамо Витан, неженен; Пейо Стамо, неженен; Димо Стамо, неженен; Стамат Стоян, неженен; Пано Йорги, неженен; Йорги Пано, неженен; Тодор Димко, неженен; Мавро Димко, неженен; Кирьо (Кирко) Димо, неженен; Йорги Велчо, неженен; Димо Йорго, неженен; Мавър Йорго, неженен; Синадо Стамат, неженен; Димитре Стамат, неженен; Тодор Караджа, неженен; Пейо Кирчо, неженен; Димчо Кирко, неженен; Велчо Медо, неженен; Йорги Петко, неженен; Кирьо Димо, неженен; Велчо Димчо, неженен; Йорги Пано, неженен; друг Кирьо Димо, неженен; Йорги Кирьо, неженен; Васил Марин, неженен; Димитри Тодор, неженен; Петко Марин, неженен; Класо (Хласо) Ставрино, неженен; Йорги Васил, неженен; Тодор Марин, неженен; Тодор Кирьо, неженен; Тодор Андрон, неженен; Тодор Васил, неженен; Кирьо Пано, неженен; Симчо Димчо, неженен; Манол Димо, неженен; Димо Петко, неженен; Симко Петко, неженен; Димо Никола, неженен; Йорги Димко, неженен; вдовица Врана, 6 [акчета испендж]; вдовица Папазин, 6.

Общата данъчна картина на с. Йени кьой и мах. Габрова е следната:

Приход от споменатото село:

[Данък за земя] 3 неженени (мюсюлмани), сума	18 [акчета]
Испендж 59 семейства, сума	1475
Испендж 168 неженени, сума	4200
Испендж 3 вдовици, сума	18
Пшеница 60 киле, стойност	600
Ръж 100 киле, стойност	400
Просо 50 киле, стойност	200
Овес 50 киле, стойност	200
Юшур от лен	160
Юшур от пчелни кошери	100
Данък за градинарски култури (бостан)	30
Юшур от овощия	50
Данък за 4 воденици, по 15 [акчета]	60
Юшур от лозя	570
Юшур от орехи	36
Данък за бахчи	50
Данък за свине с [данък за] Божик	82
Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ...	100
Данък за яйлак, къшлак и летни кошари	
Общо	8349 [акчета]

Село ЙОРГАН (ТДИМ 2008: 106-107)

Село Йорган от споменатия вакъф, спада към [нахията] Ксанти. Под линия е отбелязано: „Йорган (Боргян, Бозгян), неидентифицирано село в нахията Ксанти (виж М. Т. Gökbiçgin, *op. cit.* 374)”. (с. 106). В статистиката на Т. Карайовов за Скеченската каза под № 103 е включено с. Урганджили, отдалечено от казалийския център Скече на 5 ч път, без да са посочени други данни (Карайовов 1903: 179).

В изследването на патриарх Кирил за българомохамеданските села в Южните Родопи (Ксантийско) са публикувани османотурски документи, владела за продажба на земя, в които се откриват данни за някогашни села в Ксантийско, изчезнали по-късно. В документ от 1217 г. (1802-1803 г.) се споменава за Искете мукатаа (земи в Скече – Ксанти, за които се плаща определен месечен или годишен наем), подведомствена на казата Йенидже Кара-су. Отбелязано е, че жители на гр. Искете (Скече), мюсюлмани, продават нива, разположена под *Йорганкьой* и назовавана *Пейова тарласъ* (в оригинала Пейо-ова) на друг жител мюсюлманин от Искете (Кирил 1960: 83). В коментарите към документа авторът споделя, че с. Йорганкьой е било несъществуващото вече през XX в. с. Герганово. В подкрепа на това свое твърдение той посочва, че в землището на с. Широка поляна, на 1,5 ч път от гр. Ксанти, има местност *Герганово*. Там наблизо била и *Пеюва нива* (или *Пйево*), срещу която е м. *Караджово*, също спомената в документа. Последните две местности били в землището на с. Мустафчево. Други два топонима, споменати в документа (*Тузла дереси* и *Кешиш йерлери* 'мястото на калугерите'), също са идентифицирани от автора. Патриарх Кирил предполага, че жителите на

селото се преместили на Широката поляна, а Йорганкьой или Герганово опустяло и от него останало само местното име (Кирил 1960: 84).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност в селото се състои от три ханета категория бенак, като едно от изписаните имена е на мюсюлманин конвертит първо поколение: Али Ахмед, бенак; Курд Ахмед, бенак; Хасан Абдулах, бенак.

Християнската общност включва 21 семейства и 28 неженени християни. Открива се употреба на название *приселица*, оформено като презиме (Трендафил Приселица (пришълец), неженен; Велчо Приселица, неженен; Стоян Приселица, неженен; Йован Приселица, неженен). Интерес представлява название от гръцки произход Ксено, също оформено като презиме, което указва, че носителят му е възприеман като чужденец (Стайо Ксено; Димо Ксено; Суло (Шуло) Ксено) < от грц. ξένος 1. като прил. 'чужд, непознат'. 2. като същ. 'чужденец', 'гост' (ГБР 2004). Един антропоним съдържа данни за упражняван занаят: Димитри, железар, неженен.

Неверници (християни) [които] отвън престояват в споменатото село от споменатия вакъф. Джизиего го дават в държавната хазна. Другите данъци се задържат за вакъфа.

Грубо Геремиян (?); Велко Пело; Русо Тодор; Пейо Мато; Гьорги Стоян; Димо Стоян; Димо Петко; Стайо Ксено; Йорго Кирияз (?); Тодор, син Кирияз (Гребенар); Кирьо Тодор; Тодор ксено; Димитри Велчо; Велчо Стойо; Димо ксено; Суло (Шуло) ксено; Пало Гюрджи (?); Кирко Йован (?); Брано Кирко, неженен; Стойко Саколе (Кабакули ?), неженен; Марко Саколе (Кабакули ?), неженен; Стамад Стоян, неженен; Йован Кумана (Комата), неженен; Велчо Марко, неженен; Траян Кирко, неженен; Груйо Кирьо; Кирьо Димо; Марко Стоян; Станко (Стайко) Петко; Димитри Стойко, неженен; Тодор Димо; Миро (Перо) Гр(в)уд, неженен; Груйо Петко, неженен; Димитри, железар, неженен; Трендафил приселица, неженен; Велчо приселица, неженен; Стоян приселица, неженен; Йован приселица, неженен; Димитри Кирьо, неженен; Петко Димитри, неженен; Стоил Стайо (Стано, Шпато), неженен; Петко Тодор, неженен; Тодор Русо, неженен; Велчо Димитри, неженен; Коста Илийо (Илию), неженен; Кирко Русо, неженен.

Приход от село Йорган:

[Данък за земя] 3 бенак, общо количество ... 36 [акчета]

Испендж 21 семейства, общо количество ... 525

Испендж 28 неженени, общо количество 700

Пшеница 18 киле, стойност ... 180

Просо 5 киле, стойност ... 20

Ечемик с овес, 4 киле, стойност ... 16

Ръж 35 киле, стойност ... 140

Юшур от пчелни кошери ... 110

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1700

Данък за свине с [данък за] Божик ... 170

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 180

Общо: 3707 [акчета]

Село КЕТАНЛИК (ТДИМ 2008: 148-150)

Село КЕТАНЛИК, в синура на [село] Козлуджа от мюлковете на Ахи Челеби. Под линия е отбелязано: „Кетанлик (Кетенлик), новото име на топографската карта е означено като Кендаврос, а при В. Трайков като Сатре (цит. съч. с. 34). И обратно, Кетенлик при В. Трайков е Сатре, а Кенделик – Кентаврос (същото, 33). Работата се усложнява и от това, че тук регистрираното село Кетенлик е дадено в синора на предходно споменатото село Козлуджа. В нахията са регистрирани две села с име Козлуджа, но и двете са далече от двете села Кетенлик, които са близо едно до друго, североизточно от Ксанти. Във всеки случай въпросът остава неразрешен” (с. 148). Но е факт, че днес има едно с. Кетенлик с гръцко име Кентаврос. Селото с гръцко име Сатре е Синиково (Митринов 2014: 122).

В османотурски данъчен документ от 1088 г. [06.03.1677 – 22.02.1678 г.] за постъпления от принудително изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход, е отбелязано с. Кетанлик, като част от казата Ахъ челеби, от което са изкупени 259 килета (Андреев 1972: 334). Селото е споменато като част от Ахъчелебийска каза и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд е било представено от Ахмед, син на Хюсеин (Димитров 1965: 329). В статистиката на Разбойникови с. Кетенлик е отбелязано с население за 1830 г. 130 къщи българи помаци; 1878 г. – 140; 1912 г. – 150; 1920 г. – 150 (Разбойников 1998: 330). Според статистиката на Т. Карайовов селото е част от Ахъчелебийска каза, отдалечено на 15 ч път от казалийския център Пашмакли и има 250 семейства мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). Същите данни са представени и в статистиката на Л. Милетич, с тази разлика, че са посочени 250 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Изброеното население е многобройно и изцяло мюсюлманско. То включва 100 мюсюлмански ханета категория чифт и едно половин чифт. Неженени са 79 мюсюлмани. В списъка се откриват двама мюсюлмани конвертити първо поколение: Ахмед Абдулах, неженен; Али Абдулах, неженен. Един антропоним включва съставка с данни за упражняван занаят: Грънчарят Сулейман, чифт.

Приход от село Кетанлик

[Данък за земя] 100 чифт, сума ... 2200 [акчета]

[Данък за земя] 1 половин чифт, сума ... 11

Данък 79 неженени, сума ... 474

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1500

Данък за пчелни кошери ... 30

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 2000

Данък за 2 воденици ... 30

Данък за земя, замяна за юшур ... 300

Юшур от летни кошари ... 166

Мезра КИЛИСА ДЕРЕСИ (ТДИМ 2004: 289)

Мезра КИЛИСА ДЕРЕСИ (Църковна река), друго име КЮЧУК АКЧЕ, в близост до мезрата КИРЛИ, в описа спада към [нахията] Гюмулджина [от] споменатия вакъф. Джемаат на юруци и ямаци, които плащат по 12 акчета данък за чифт (данък за земя) и юшур от земеделието (празно!).

Данните са включени към приходите от данъци за с. Даръ Дереси (дн. Златоград), което показва, че въпросната мезра е спадала към землището на селото. По цитираните и на друго място в изследването сведения на златоградския краевед В. Пачилов, от югозападната страна на днешното населено с турскоезично население с. Добромирци, Момчилградско, със старо име Емирлер, спадало някога към Даръдерска каза (Карайовов 1903: 177), протича ляв приток на р. Върбица, назоваван *Килисе дере* (Черковен дол). В този дол личат останките от каменните зидове на две черкви: *Ески* и *Йени килисе* (Старата и Новата черква). Запазил се е и престолният камък на единия от олтарите. Северно от съседното, в западна посока, с. Пресека, в най-южната точка на билото, спускащо се откъм височините, на които е била разположена крепостта Устра, се намира *Папаз тене*, (Попов връх) (Пачилов 2006: 107-108). Подробни топонимични данни, свързани с християнското минало на описания район в землищата на селата Пресека (старо име Чатак) и Добромирци (старо име Емирлер), Момчилградско, спадали някога към каза Даръ дере, се откриват в публикация, посветена на проведени археологически разкопки там в началото на 60-те години на XX в. В землището на първото село се открива топоним *Клисето* (Черквата) – могила до местното мюсюлманско гробище. При проведените археологически разкопки се разкриват основи на църква (Михайлов 1969: 163). Между селата Пресека и Добромирци, върху един хълм, западно от рекичката *Клисе дере* (Черковен дол) са забелязани стени на разрушена църква. Мястото е назовавано от местното турскоезично население *Ени клисе* (Нова черква). Според данните от археологическите проучвания, християнският религиозен храм е строен вероятно през XIII-XIV в. На близката височина в северна посока, към с. Генерал Гешево, има останки от голяма манастирска църква. Мястото носи име *Папаз тене* (Попски връх). Над близката махала Здравчец, на около 2 км североизточно от Ени клисе, ниска могила е назовавана *Ески клисе* (Старата черква). (Михайлов 1969: 166-168). Данните за откритите следи от християнското минало на местното население при проведените археологически разкопки там през 1960-1962 г. цитира и родоповедът Б. Дерибеев в своето изследване за историята на Източните Родопи. Авторът споменава, че в местността *Йени клисе* се откриват останки на триабсидна църква, а над махалата Здравчец, в местността *Ески клисе* се намират останки от друга църква. На височината *Папаз тене* пък археолозите откриват останки от голяма манастирска църква (Дерибеев 1986: 282).

Мезра КИРЛИ (ТДИМ 2004: 289)

Несъмнено става въпрос за запустели земи в района на с. Кирли (дн. с. Бенковски, Момчилградско). Данните са включени към приходите от данъци за с. Даръ Дереси (дн. Златоград), което показва, че въпросната мезра е била съседна на землището на селото или пък е спадала към него. Селището е известно със стари имена Кирли и Кирил. Според преданията, местното българско население, след настаняването в района на компактни маси турци от района на гр. Коня в Мала Азия, известни като койнари, се изселва на запад в днешното с. Старцево, Златоградско. Откриват се следи от църкви и манастири в района, а според едно предание, там е погребан патриарх Евтимий, заточен в клон на Бачковския манастир (Примовски 1973: 208).

Село КИРОКЛУ (ТДИМ 2008: 144)

Село КИРОКЛУ (?), в синура на село Яси виран, в синура на Яси Урун (!) от мюлка на Ахи Челеби. Под линия е отбелязано, че Кироклу (?) вероятно е Киреково, разположено северозападно от с. Яси виран, в непосредствена близост до него (според данните на турската топографска карта, която използва преводачът). Други сведения за селото в османотурски документи засега не са открити. В статистиката на Разбойникови е отбелязано селище *Киреково*, в близост до с. Ясьюрен. То имало през 1830 г. 20 къщи българи мохамедани, през 1878 г. – 25, през 1912 г. – 30 и през 1920 г. – 30 (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов такова селищно име не се среща в Скеченска каза (Карайовов 1903: 178-179).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност в селото включва 8 ханета категория чифт и 12 неженени мюсюлмани. Откриват се двама мюсюлмани конвертити първо поколение: Хасан Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, неженен. Някои антропоними включват данни за упражнявана професия: Касим, железар, чифт; Чобанът Курд, неженен; Ескиджи Курд, чифт – от тур. *eskici* 'вехтошар', 'кърпач' (ТБР 1962). В списъка е отбелязано едно име на християнин, което насочва към християнското минало на селото: Русин Драгутин, неженен. Интерес представлява презиме Драгутин – от Драготин – от Драгота и –ин XV в. (Заимов 1988).

Приход:

[Данък за земя] 8 чифт, сума ... 176 [акчета]

Данък 12 неженени (мюсюлмани), сума ... 72

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 300

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 150

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и за тапия за земя ... 100

Общо ... 797 [акчета]

Село КОЗЛУДЖА (ТДИМ 2008: 146-147)

Село КОЗЛУДЖА, друго име БУЮК РУПЧАН / БУЮК ЗВЕНЧАН, от мюлка на Ахи Челеби. Под линия е отбелязано: „Козлуджа, едно от двете едноименни села. Покрай предходно споменатото с ново име Котили, това би било с ново име Кариофитон (В. Трайков, цит. съч., 34), северно от Сари Шабан. Другото име на селото е разчетено много несигурно” (с. 146). В случая догадките на преводача са спорни, тъй като именно това би трябвало да е селото с ново гръцко име Котили, поради факта, че Козлуджа му е основното, а не едно от допълнителните имена. Освен това то спада към мюлковете на Ахи Челеби, а те, според представените по-горе граници на имота на османския велможа, не се простират до поречието на р. Кара су (дн. р. Места). В публикувания от родоповеда П. Маринов превод на препис от султански ферман с датировка от 1519 г. се споменава, че двете пасища, Козлуджанско и Есивиранско, били дадени на придворния лекар Ахъ Челеби като арпалък (поземлено владение, давано при специални случаи) и той ги превърнал във вакъф (Маринов 2009: 134-135). Споменаването на селищно име Козлуджа, наред с Есивиран, т.е. Исьорен, показва, че двете селища са съществували през 1519 г. като средищни, с доста големи мери.

В коментара под линия към публикуван откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. е пояснено, че изписаното селищно име Койлуджа съответства на Козлуджа с днешно гръцко име Котили (ТИБИ 1972: 480). В османотурски данъчен документ от 1088 г. [06.03.1677 – 22.02.1678 г.] за постъпления от принудително изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход, е отбелязано с. Козлидже (дн. Козлуджа, Ксантийско), като част от казата Ахъ челеби, от което са изкупени 117 килета (Андреев 1972: 334). Селото е споменато със същото име, отново като част от Ахъчелебийска каза, и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд то е било представено от Омер, син на Реджеб (Димитров 1965: 329).

В статистиката на Разбойникови с. Козлуджа е отбелязано със 150 къщи българи помаци за 1830 г.; 170 за 1878 г., 180 за 1912 и 180 за 1920 г. (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов селото е част от Ахъчелебийска каза, отдалечено на 11 ч път от казалийския център Пашмакли и със 180 къщи мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич данните за административната принадлежност и за числеността на населението на с. Козлуджа са повторени (Милетич 1918: 293).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Изцяло мюсюлманската общност на селото включва 57 ханета категория чифт и 37 неженени мюсюлмани. Открива се един мюсюлманин конвертит първо поколение: Курд Абдулах, чифт. Част от антропонимите включват данни за упражнявана професия: Хамза, терзия, чифт; Железарят Ейнебеи, чифт; Рустем, железар, неженен; Сари, железар, неженен; Али, грънчар, чифт. Наличието на няколко занаятчийи железари в селото предполага и наличие на рударство, за което обаче няма сведения.

Приход от село Козлуджа:

[Данък за земя] 57 чифт, сума ... 1425 [акчета]

Данък 37 неженени, сума ... 222
 Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1000
 Юшур от трева ... 20
 Юшур от пчелни кошери ... 50
 Данък за 3 воденици ... 45
 Данък за лозя ... 100
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 500
 Юшур от коноп ... 20
 Ниабет, данък за венчавка, данък за полски пазач и тапия за земя ... 400
 Общо ... 3782 [акчета]

Село КОЗЛУДЖА вж. ЯСИ ВИРАН

Село КОЮНКЪОЙ (ТДИМ 2008: 127-128)

Село Коюн кьой, спада към [нахията] Йенидже Карасу от вакъфа на покойния султан Баязид Хан, господ да го благослови и да го прости. Под линия е отбелязано: Коюн кьой, ново име Кимерия, село СИ от Ксанти – В. Трайков, цит. съч., 36) (с. 127).

В изследването на Ел. Грозданова за българската народност през XVII в. е отбелязано с. Коюн дереси от каза Гюмулджине, вакъф на Мурад II, но с данни че става въпрос за днешното с. Поа, ном Родопи. Тъй като в списъка данните за селото са от 1614 г., от когато са и данните за с. Искети (Искече) (Грозданова 1989: 473), може да се приеме, че е отбелязано с. Коюн кьой. Още повече, че досега няма открити данни в османотурски регистри днешното с. Поа, в ном Родопи да е наследник на старото с. Коюн дереси.

В статистиката на Разбойникови село Коюн кьой е отбелязано за 1830 г. със 110 къщи българи и 30 къщи турци; за 1878 г. - със 150 къщи българи и 30 къщи турци, за 1912 г. – със 180 къщи българи парепанковци и 30 къщи турци; за 1920 г. – със 180 къщи българи и 180 къщи турци! (Разбойников 1998: 334). Данните са твърде спорни, а и не са посочени писмени източници на информацията. Под парепанковци авторите разбират огагаузени българи, които са християни, но общуват на турски език. В една публикация от 1889 г., посветена на Енидже-Скеченската каза, се споменава, че от едва 4 християнски села в казата, с. Коюнкьой е със смесено българско и турско население (П.К. 1889: 124). Според родоповеда Ст. Н. Шишков, по данни от края на XIX в. Коюн кьой е едно от малкото села в Ксантиска каза, населени и с гърци (Шишков 1890: 3).

Списък на населението от 1568-1569 г.

Малобройната мюсюлманска общност в селото включва две ханета категория бенак и трима неженени мюсюлмани. От тях двама са конвертити първо поколение: Насух Абдулах, бенак; Мустафа Абдулах, бенак.

Християнската общност е представена от 81 семейства и 60 неженени християни. Някои антропоними са с добавени названия, включващи данни за упражнявана професия: Аргиро, келендерджи (килиндиджи); Димитри, джелеп; Ставрило (Ставрино), грънчар; Коста, келендерджи; Диване, мутафчия; Радица, бербер. Откриват се

антропоними с втора съставка Ксено, оформена като презиме, която определя носителите им като чужденци, другоземци: Ураш (Враш) Ксено; Петри Ксено; Йорги Ксено.

Неверници (християни):

Кочи (Кучи) арна(в)уд; Панайот Мавриди; Караджа Браян (Траян); Михо Доган (Сокол); Никола Сусо (?); Манол Мавро; Димо Спасо; Узгур (Згур) Мавриди; Страти Доган; Йорги Кокона (?); Яни Мавриди; Димитри Пахеро (Пацero); Димо Доган; Аргиро, келендерджи (килиндиджи); Димитри Петро; Михал Кодуна (Фодуна); Михал Горгора; Инфандил (?) Стойо; Коста Браян (Траян); Горгора Стайо; Яни Педареш (?); Димитри Тодор; Ураш (Враш) ксено; Михо Палас (Палаш); Димо Карбоно (?); Драгоня (Драгоша) Коста; Йорги Кокода; Тодор Сари; Йорги Сарино; Михал Тодор; Димитри, джелеп; Манол Пано; Коста Браска; Аноми (Атоми) Димо; Комнено Ваяно (?); Петри Горгора; Йорги Стамад; Кръсто Сари; Никола Кара Михал; Йорги Ватона (Ватоя); Йорги Вламар (?); Никола Тодор; Манол Бархи (нарджи ?); Йорги Калики (Малики); Димо Петре (?); Тодор Лазо; Орло (Урло) Тодор; Димитри Пано; Димитри Кучи; Ставрило (Ставрино), грънчар; Анастас Степанили; Калоди Згур; Ангел Царино (?); Петри ксено; Братино (Брасто) Мавриди; Коста, келендерджи; Панайот Манол; Агапино Радое; Меласо Манол; Йорги Лапко; Филипе Стамад; Тодор Коста; Михал Агора (?); Фома (Кома) Аргире; Пенко (!) Рале; Стоян Момчил; Димитри Караджа; Михал Мразел (?); Диване, мутафчия; Радица, бербер; Мавриди Мосто; Манол Кор(о)бари; Никола Паливарджи (Паливархи); Киряко Тодор; Тодор Сали; Мавро Марино; Яни Дука; бащина на Димитри Синадино, сега в ръцете на Лапто (Латко) Маврос; Йорги Стамат; Аноми Валона (?); Йорги Борино; Коста Цако (?).

Неженени:

Никола Кочи; Яни Кочи; Йорги Панайот; Димитри Михо; Трендафил; Йорги Манол; Пари Манол; Мавриди Урго; Йорги Страти; Коста Киряко; Димитри Коста; Тодор Димитри; Таки Форос (Корос); Йорги Михо; Манол Димо; Аноми Димо; Моско Крунко; Таки Крито; Никола Тодор; Димитри Орло (Урло); Тодор Панайот; Манол Стамат; Яни Караджа; Михал Добри; Згур Раки (Заги); Стамат Христодул; Вело Караджа; ... (?) Христодул; Тодор Маренко (?); Димитри Христодул; Поло Ек(с)о (Егу); Алекси Никит (?); неговият брат Васил; Михал Инфанди (?); Димитри Ставринос; Стамат Йорги; Моско Манол; Коста Моско; Браско Кокона; Ангел Димо; Манол Марино (Фарино, Карино); Траяка (?) Христодул; Тодор Димо; Аргиро Цердино (?); Аргиро Тодор; Димитри Комнено; Тодор Манол; Панайот Димитри; Шеши (?) Димитри; Пенко Ексо (?); Стойо Евро; Димитри Таки; Скарлаки (Скарлани) Димитри; Стамат Никола; Йорги ксено; Стамат Тодор; Далко Петко; Рушино Кузмано; Марто (Карто) Панчо; Михо Маскури.

Приход от село Коюн кьой:

[Данък за земя] 2 бенак, сума ... 24 [акчета]

Данък 3 неженени (мюсюлмани), сума ... 18

Испендж 81 семейства, сума ... 2025

Испендж 60 неженени, сума ... 1500

Испендж 1 бащина, сума ... 25

Пшеница 45 киле, стойност ... 450

Ечемик 7 киле, стойност ... 28
 Ръж 12 киле, стойност ... 48;
 Просо 60 киле, стойност ... 240
 Овес 3 киле, стойност ... 12
 Данък за 1 воденица ... 15
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 200
 Юшур от пчелни кошери ... 200
 Данък за дъонюм от лозята, 1200 [дъонюма] по 10 ... 12000
 Данък за 2 воденици ... 60
 Юшур от бадеми ... 100
 Данък за земя за бахча на Якуб и за черничев лист ... 1000
 Общински давания с данък за свине ... 700
 Ниабет, данък за венчавка, данък за полски пазач и тапия за земя ... 600
 Общо: ... 19245 [акчета]

Село КСАНТИ

Ксанти, спада към [нахията] Йенидже Карасу. (ТДИМ 2008: 94-105). Под линия е отбелязано, че е записано Ексена (Ксени, Ксения) в турските документи... Х/І, 168, разчетено Ексина и предположено, че може би става въпрос за гр. Ксанти, разположено североизточно от Йенидже Карасу. Според преводача, със сигурност може да се твърди, че става въпрос за гр. Ксанти.

По данни на гръцки изследователи, по време на управлението на султан Баязид II (1481 - 1510) Ксанти е малко селище, зависимо от днешното с. Енисея на р. Места, и обитавано от 483 християнски семейства (3000 души) и 22 мюсюлмански семейства (200 души). В османските извори селището е определено като „източноправославно” (Vakalopoulos 2003: 213). Въпреки липсата на точни данни гръцко или българско е било, несъмнено преобладаващата част от него е била от български произход. В случая са допуснати някои неточности. За епохата селището съвсем не е малко, като се има предвид броя на населението в околните селища. Тогавашен център на района се е явявало селището Йенидже Кара-су, което по-късно става и център на едноименна каза. Но не е разположено при р. Места, а югоизточно от днешния гр. Ксанти. Новото му гръцко име е Йенисея. През 1530 г. в Ксанти има 665 християнски семейства и 32 мюсюлмански.

В публикуван документ – откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. – е пояснено, че разчетеното селищно име Искипта може да се чете и като Искепта, като се предполага, че става въпрос за селищно име Скеча, дн. Ксанти. Изброена е антропонимия от нетурски произход: неверникът търговец на шарени кърпи и поп Димитри; Радовин Димитри; Бояджи Тома Дока, майстор на покриви; Грино Беслу; Кириако Мусино (с. 475); Манол Гари; Йорги Дока; Михал Мадро; поп Димитри; поп Денко; търговецът Санка и др. (ТИБИ 1972: 475; 479).

Данните от статистиката на Разбойникови сочат за 1830 г. наличието на 500 къщи българи, 500 къщи българи помаци, 100 къщи гърци и 300 къщи турци. За 1878 г. – 500 къщи българи, 500 къщи българи

помаци, 400 къщи гърци и 1000 къщи турци. За 1912 г. – 400 къщи българи, 500 къщи българи помаци, 600 къщи гърци, 1500 къщи турци и 120 къщи други! За 1920 г. – 300 къщи българи, 500 къщи българи помаци, 600 къщи гърци, 1500 къщи турци, 120 къщи други (Разбойников 1998: 334). Посочените цифрови данни са твърде спорни, като се има предвид какви силни позиции е имал гърцизмът тук и как успешно се е борил срещу възраждането на българщината!

Родоповедът Ст. Н. Шишков споменава в своя публикация за оформената административна единица Гюмюрджински санджак след Берлинския договор, като описва границите му от Дедеагачкия санджак на изток до р. Места на запад. Пише и за гр. Ксанти, в който има 300 български къщи. Западната част на градеца носи име Самоков махалеси, а източната – Булгар махала (Шишков 1899: 92). Като цяло в санджака гърци има само в няколко села в равнината и в градовете Скече и Гюмюрджина (с. 89). Според него „главно тържище на тютюня е Скеча“, като в местните тютюневи складове работят 5-6000 работници, които понякога достигат до 10000 (с. 91). Според статистически данни от 1889 г., в тогавашния вече център на каза имало 500 български къщи, наред с 1000 гръцки и 1500 турски. Но авторът отбелязва, че несъмнено и тук има погърчени българи, чийто брой не се знае (П.К. 1889: 125). В друга своя публикация Ст. Н. Шишков пише за крупния скеченски тютюнев търговец Сталю олу, погърчен българин, родом от Хасково или Хасковско, който бил големият гръцки благодетел на града в началото на XX в. (Шишков 1907: 45). В статистиката на Т. Карайовов за Скеченската каза е отбелязан под № 1 гр. Скеча и с препратка към № 58-59. На № 58 е отбелязано село Кутинчали (Кутин-Хали), 6 ч гр. Ксанти (вж. 1). Под № 59 е отбелязано с. Курт-Алан, 4 ч (Карайовов 1903: 178). От тези сведения не става ясно каква е връзката между отдалечените села и казалийския център Скеча.

Данни за населението от 1568-1569 г.

Малката мюсюлманска общност се състои от 16 ханета категория бенак и 10 неженени мюсюлмани. От тях 5 са конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, бенак; Махмуд Абдулах, крояч, бенак; Хусеин Абдулах, бенак; Касим Абдулах, неженен; друг Хусеин Абдулах, бенак. Някои антропоними включват данни за упражнявана професия: Али, кюркчия, бенак; Махмуд Абдулах, крояч, бенак.

Интерес представлява джемаатът на циганите (чингене, ромите) (с. 103-104). Общността наброява 47 ханета. Не малка част от тях (14 глави на семейства) са мюсюлмани конвертити първо поколение: Евренос Абдулах; Синан Абдулах; Хаджи Абдулах; Базарли Абдулах; Байрам Абдулах; Мустафа Абдулах; Хъзър Абдулах; Хамза Абдулах; Касим Абдулах; Хъзър, син на Абдулах; Кючук Абдулах; Евренос Абдулах; Йорги Абдулах, солар (?); Мустафа Абдулах; Йорги Абдулах, солар. Откриват се антропоними, които включват християнски лични имена: Йорги Абдулах, солар; Сена Яни, Юнус Йорги, Базарли Димо. В единичен случай е налице име от домашен, български произход, от предхристиянския период: Дервиш, син на Далибор (?) – от Далее, скъсено от изчезнало Далемир, Далимир 'да стане прочут, да стигне далеч, да има успехи' и –бор 'да се бори за успехи, да постига успехи'. Дори се открива едно име на християнин от общността: Комнено Йорги.

Християните от селото са описани в списъци на 9 съставни махали: мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи); мах. Яни поп; мах. Верго Нико Папаяни; мах. Папаяни; мах. Папаяни Продрома; мах. Панелепи (?) Пело – Папа Каласко; мах. Папа Епифандило (?); мах. Папа Ая Тодор; мах. Папа Аяном (?). Общността им съставлява 59 семейства и 532 неженени християни. Немалка част от антропонимите включват данни за професията на носителите им, за статута им в определеното селище и др. Например в описа на централната махала с име Българ се открива антропоним Дука Папа, което предполага наличието на християнски свещеник. Включени са антропоними със съставки, указващи данни за професия: Киряко Браскини (?), солар; Костадин Параскева, солар; Параскева Полица (?), джелеп; Михал Ламатар, солар; Тодор Ламатар, солар; Васил, самарджия; Тодор, бербер; Маслар (Мамалар), чехлар; Тома Михал, джелеп; Кири, джелеп; Цими (?), чехлар; Коста, чехлар. Срещат се антропоними с втора съставка ксено: Тирало (Пирало) ксено; Синадо ксено. Подобни данни се откриват и в списъците на останалите съставни махали.

Неверници (християни) от споменатото село:

Махала Българ и Папа Алуджи (Анухи)

Димо Алеко; Пали (Пале, Бале) Манол; Киряко Браскини (?), солар; Ангел Коста; Костадин Параскева, солар; Манол Дука; Никола Хрисано; Манол Димо; Михал Васил; Михал Павло; Чатали (?) Йорги; Яни (Пали) Андрико (Андрейко); Дука Гьорги; Христадул (?) Лабрино; Агапино Трендафил; Ставрийо (Ставрино) Поят (Бонат); Коста Груде; Яни Капавки; Чинари (Сари) Оглани; Докса Оглани; Дорги (Йорги ?) Димитри; Тодор Петри(с); Кари Кабакли (?); Манол Малка; Яни Анасто; Метакса Трендафил; Йорги Димитри; Поло (Толо) Васил; Параскева Полица (?), джелеп; Михал Чими; Христо (?) Аяко; Яни Киряко; Михал Ламатар, солар; Тодор Ламатар, солар; Димо Ранбота (Замбота); Димитри Никола; Стасино хаймане; Андрея Мисли (Мисини); Михал Поружи (?); Васил, самарджия; Димитри Никола; Страти Никола; Коменко Радиле; Трендафил Йорги; Тодор, бербер; Агуш Димитри; Тодор Димитри; Яни Йорги; Коста, арабаджия; Маслар (Мамалар), чехлар; Тома Михал, джелеп; Кафрас (?) Михал; Аргиро Ваври; Димитри Комено; Сирияно (Сербано) Комено; Сирияно Габро (?); Яни Глигор; Коста Глигор; Димитри Ексор (?); Сокало (?) Коста; Инфанди Главари (Главази); Стасино (?) Никола; Михал Апома (!); К(а)ранто (Феранто) Кири, джелеп; Михал Йорги; Аргир Михо; Манол Кавара (?); Цими (?), чехлар; Михал Никола; Дияко Койчин; Петри Прамат (?); Ангел Селе (?); Манол Яни; Еварки (Аварджи) Дойчин; Димитри Кавара; Йорги Михал; Манол Тодор; Севасто Яни; Коста ксено; Коста Параскева; Манол Паре (Мазе); Димо Репка (Зенка, Ренка); Михал ксено; Метакса Коста; Яни Новак; Тодор Йоргич; Еврена (Врана ?) Радиле.

Неженени:

Сияхер (?) Йорги; Тодор Коста; Йорги Яни; Васил Димо; Селани (Балани) Никола; Калори Никола; Изгур (Згур) Михал; Лабрини Йорги; Васил Йорги; Конд (Курд) Мали (Кали); Милина (Филипе) Яни; Христул Яни; Дука Папа; Тома Манол; Яни Йорги; Киряко Гояно (?); Димо Балака; Комнено Йорги; Михал Яни; Костадин Сарб (?); Димитри Йорги; Метакса

Йорги; Киряко Тодор; Йорги Фари(с); Димитри Манол; Божик Анасто; Димитри Анасто; Никола Параскева; Яни Параскева; Страти Михал; Киряко Михал; Аспо Михал; Дука Васил; Димитри Екева (?); Дука Тодор; Яни Андрея; Ефсано Корвази; Тодор Васил; Верги Трендафил; Згур Трендафил; Тасто (Тащо) Коста; Киряко Коста (!); Киряко Коста; Тодор Якар (Ямар); Драгондит (!) Тома; Киряко Тома; Михал Панайот; Страти Комнено; Дука Сиряко (Шербако); Коста Инфанди; Яни Сарандино; Мерино Киразино (?); Тодор Сарандино (?); Йорги Михал; Ставрило Васил; Кома (Тома ?) Никола; Димитри Петри; Метакса Манол; Ставрило Яни; Синадин Дукен (?); Яни Йорги; Михал Йорги; Киряко Манол; Дука Манол; Киряко Коста; Мавриди Репка (Енка); Яни Михал; Севасто Михал; Никола Михал; Йорги Киряко; Киряко Мал; Анденико (Андрейко) Яни; Михал Христодул; Йорги Груде; Агос (Агуш) Яни; Алгун (Елкуб) Аяс (Атас); Коряко Йорги; Димитри Каварино; Яни Петри; Киряко Манол; Димитри Йорги; Димитри Манол; Стамат Малостена (?); Киряко Коста; Ставрино Яни; Армес (Ермес) Комнено; Димитри Киряко; Згур Брасто (?); Яни Брасто; Михал Мелал (?); Яни Камаратин; Йорги Фере (?); Коста, чехлар; Тирало (Пирало) ксено; Синадо ксено; Йорги Мосто (?).

Махала Яни поп

Белино (Пелино) Димо; Йорги Петри; Лебрано (?) Манол; Михал Карли; Манол Вреди (?); Тодор Варак; Йорги Димитри; Яни Тодор; Тулумджи Михал; Тодор Манол; Апостол Апома (!); Яни Тарла (Марла); Стул (?) ...(?); Страти Поло (Толо); Галасто Симе; Йорги Димо; Манол Йорги; Серфияло Манол; Зовани Анастас; Тодор Анас (Атас); Серяно (Шербано), кюркчия; Траяно (?) Властта; Ментази (?) Серакино; Метакса Димитри; Лабрино Димо; Ексогин; Павло, чехлар; Киряко Васил; Михал, чехлар, солар; Сена Костуро (?); Манол Димитри; Аргиро Коста; Киряко Ваистра (?); Йорги, дръндар; Аргир Васил; Стамат Ватац; Апостол Димо; Параскева Лека; Ефралко Лека; Коста Тоско (Йоско); Страти (Спати) Куки; Аргир Никола; Водин Малмака; Йорги Лека; Ефсано Ламара; Димитри Михал; Никола Пирахи (Бирахи); Киряко Делари (Далази); Манол Адам; Костина (Костя) Конто; Комнено Папа; Дано Йорги, солар; Страти Яни; Яни Йорги; Згур Толосумар (Поло Сумар), солар; Калоди Яни; Крало (Пирало) Яни; Аргиро Серяно (Сермано, Шебано); Брастаки (?) Тирано; Киряко, казанджи; Никола Верис (?); Лулко Маки; Димитри Костена; Моско Куман; Христодул Коста; Димо Коста; Яни, бояджия; Мавриди Димо; Севасто Велко; Коста Яни; Яни Димо; Тодор Саники (сапунджия ?); Киряко Ѓьорги; Яни ксено; Малул Коста; Йорги Киряко; Косто (Комено) Киряко; Сиряно Мавриди; Колко (Колько) ксено; Йорги ксено; Димитри Йорги; Тодор Косиле; Тодор Яни; Йорги Петко; Бойо ксено; Андрея, чехлар; Конд Серяно (Шербано); Стамат Коста; Тодор Добри; Тодор Коста; Михал Сема (Шема); Йорги Михал; Яни Михал; Тодор Траяно; Никола, колджи (пазач); Йорги Карас (?); Моско Йорги; Ангел Макул; Андрея Михал.

Неженени

Димитри Михал; Яни Мойле, солар; Яни, хлеббар; Христодул Логос(т)и; Коста Тодор; Яни Мерго (?); Мавриди Димо; Орко (?), папучар; Евахи Корса (Борса), солар; Коста Тодор; Коста Мосто; Димитри Йорги; Йорги Мавриди; Йорги Велко; Мренко (Крайко) Йорги; Алекси Йорги; Тодор

Ирана (?); Димитри Ахсано; Коста Ди(м)чо; Манол Димо; Михо, бояджия; Яни, бояджия; Симо Тодор; Инфандин (Акиндин ?) Папа; Андрея Манол; Тома Тодор; Лали (Лани) Апостол; Киряко Софияно; Киряко Йорги; Яни Вас(т)аралу (?); Андер Коно; Костадин Брасяк; Слав Тодор; Нолзуб (?) Велко; Киряко Конто; Стефано Бойо; Никола, железар; Димо Даме (?); Аргиро Димо.

Махала Верго Нико Папаяни

Васил Моско; Ставрило Ватац; Врани (?) Манол; Згур, хлебар; Киряко Панайот; Йорги Полит (Полин); Моско Михал, солар; Деяни Михал, солар; Киряко Метакса, джелеп; Варавин (Дарвил) Тодор, солар; Тодор Антон (?); Дука Инфанди; Манол Миле; Моско Димитри; Михал Раче; Яни Раче – от Рачо (Заимов 1988); Йорги Косто, солар; Костена (Кошина) Филипе, солар; Яни Коста (!), солар; Полин (Полит) Како; Церило (?) Димитри; Яни Асихия (Асимия); Хрисобалу Куше, солар; Сербо Манол; Киряко Манол; Згур Карагино (?); Косция (Кошина) Комнено; Манол Саракино; Трендафил Мелико (Миленко); Ефсаки Манол; Йорги Капагочи (?); Киркако Инфанди; Яни Инфанди; Йорги Влахерно (?), солар; Ставрило Вадино (?), солар; Хаманда (Чаманда) Йорги; Згур Сархир (?); Хаманда Мелит; Кош(т)ина Алекси; Софияло Давда (Чавда); Дука Зания; Драгулин Зане; Браско Киряко; Димо Кониди (?); Манол Димо; Косина Храни; Васил Михал; Петрино Дука; Метакса Гурашин (?); Бошко Бракин (Тракин); Коста Бракин; Маглавин Бракин; Атом (?) Бракин; Яни Кукла (Кокала); Стархир (?) Дука; Гьорги Имица (?); Коста Калана; Михал Калана (Мелана); Коста Врана; Манол Симлани (?); Михал Синоплу (?); Йорги Кодис; неговият брат Ангел; Одабаши (!) Каламено (Каласо); Врasto Кирязи; Никола, хлебар; Никола Форес (Кореш); Миладин Андрея; Тодор Папа; Мано (Мато), чехлар; Тодор Ексалоплу (Ефсалоплу).

Неженени

Костадин Димо; Димитри Арсен; Коста Васил; Моско Васил; Апостол Ставрино; Згур Манол; Метакса Киряко; Тодор Манол; Йорги Манол; Йорги Моско; Киряко Моско; Стамир Манол; Димитри Манол; Йорги Манол; Костина Комнено, солар, чифт (!); Ангел Манол; Костин Гьорги; Манол Йорги; Йорги Яни; Згур Яни; Комнено Владуно; Атанас Киряко; Димитри Арсен; Манол Серано; Киряко Пендикъ; Йорги Първикъ; Мучо Павел; Дука Стамир; Яни Конд; Божко (Суско) Яни; Коста Яни; Атанас Никола; Манол Яни; Лабрино (?) Стамири; Палат Стамир; Алекси Дука; Димитри Влаинко; Аном (Атома) Стамат; Аргир Коста; Ангел Андрея; Димитри Андрея; Мавриди Ставрило; неговият брат Михал; Палат Манол; Коста Полит (Полин); Димитри Полит; Раксали (Рафсани) Драгулин, солар; Ирадия (?) Манол; Коври Филипе; Киряко Манол; Димитри Калоди; Дука Арсен; Коста Стамир; Моско Стамир; Яни Хаманда; Киряко Брasto (Браско); Кирязи, терзия; Петри Алесьо (Анасто); Мато (Мано), чехлар; Калоди Витасин, солар; Арсен Паскалин, солар; Калояни Пръвко, солар; Аноми (Атоми) Витасин; Веле Димо, неженен; Костадин Яни, неженен.

Махала Папа Яни

Йорги Спато (Стайо); Коста Агапино (?); Михал Андрея; Яни Пано (Нано); Яни Йорги; Манол Балабан; Денула (Декула) Манол; Михал

Скаяри; Манол Коста; Манол Коста (!); Йорги Коста; Калоди Йорги; Метакса Калани (Палати), солар; Конд (Кольо) Димитри; Димитри Манол; Манол Христодул; Дука Васил; Коста Костина; Калоди Димитри; Згур Йорги; Севасто Димитри; Киряко Йорги; Манол Мато (Пано); Моско Яни; Димо Йорги; Киряко Кирязи; Кавракино Михал; Моско Яни; Серамадо Тодо; Михаил Йован; Манол Васил; Тодор, казанджия; Моско Стало (Стано); Аргиро Кирязи; Аргиро Сари Яни; Стамир (?) Димитри; Яни Стамат, неженен; Моско Димитри; Тодор Борсин (?); Яни Арнавуд; Йорги Москоплу; Дука Тодор; Коста Чакор (Какор), солар; Киряко Хамара; Кандарфино Ставрилу; Яни Тодор; Тодор Яни; Моско Киряко; Димитри Михал; Коста Сиромах (сиромах); Яни Ставрило; Манол Корда; Моско Савин; Йорги Тодор; Ма(на)сиро Йорги; Йорги Терзия; Тодор, бояджия; Димитри Деяни; Коста сагр (глух); Димитри Коста, неженен; Яни Коста, неженен; Яни Коста, неженен.

Неженени

Тодор Йорги; Ставрило Яни; Кодаряно Киряко; Балано Масон (Касон); Манол Хачле (Чамле); Дука Псалтик (?); Моско Москоплу; Дука Стайо (Спато); Яни Димитри; Димитри Папа; Димо Лефтери; Папали (Папани) Киряко; Моско Сари Яни; Згур Михал; Метакса Манол; Яни Меграхова (Меграс); Комнено Сари Яни; Дабаяди (?) Дини (Зини); Матуго Дини; Костена (Кошена) Сари Яни; Йорги Димитри; Христодул Катани (?); Страти Манол; Тодор Псалтик; Костена Ефсани (Ефсати); Калояни Костена; Йорги Сари Яни; Димитри Ефсани; Коста Моразани; Манол Моразани; Курт (Форет) Папа; Моско Вери(с); Йорги Арис; Костадин Яни; Ликро (Лифро) Магравино; Алекси Ендер Тодор; Мавриди Манол; Яни Моско (Мосто); Тодор Димитри; Елефандин Ставрило; Йорги Андрея.

Махала Папа Яни Продромо

Мавриди Данахи (данаджи – кравар); Армани Данахи (данаджи); Маврос Стамато; Згур Тарла (Барла); Метакса Синадин; Аргир Яни; Мефкеш (?) Боре (Йон), солар; Тодор Йон; Аргир Маки (?) Филипе; Михал, дръндар; Екло (Ефло) Влахо; Костена (Кошена) Доксан; Капавец (?) Васо; Йорги, чехлар; Йорги Камрас; Йорги Димитри; Васил Димогли (?); Згур Алтун (?); Калоди Пал(е)олог; Тодор, шапкар; Курт (Форет) Бадка; Яни Христасин, солар; неговият брят Страти, джелеп; Яни Анорин (Иврин); Яни Мразин (Мразан); Курт (?) Алон (Алора); Стамат, чехлар; Манол Подара; Дука Яни; Коста Иске(н)дер (!); Яни Комнено; Йорги комнено; Моско Чокле; Дорешо Димокле; Кафкашани Яни; Моско Яни; Тодор Васил, солар; Косто Доксан (?); Димитри Доксан; Тодор Иске(н)дери; Моско Толуда (Полуда); Петри Мошин (Мусин) Андранико; Яни Тодор; Йорги Коломари (Коломази); Петко Кузо (?) Тодор; Йорги Тодорки; Христо Коста; Дука Маври; Мосто Келадино (Келавино); Йорги Кетано; Згур Дука; Тодор Папа; Андрея Папа; Крайчо Дияко; Траки Мерич; Белани Мавриди; Конд Фере; Михал Сихи (?); Акра Даники; Михал Даники; Калона (Малона) Манол; Йорги Адони (Апони); Киряко Полимен (?); Манол Маро (Мазо).

Неженени

Моско Боре (Йон); Киряко Иске(н)дери; Косто Иске(н)дери; Тодор Марто (Марьо); Димитри Инфанди, Аном (Атом) Инфанди; Сталано Манол;

Михал Манол; Тепавец (Пиявец) Манол; Коста Калоди; Димитри Васил; Курт (Форет) Васил; Яни Аргиро; Михал Весо; Яни Камши; Саки (Шаки) Камши; Йорги Стамат; Ангел Трендафил; Йорги Казаран; Дука Аресен; Михал Казарано (!); Коста Михал; Димитри Никифо(р); Димитри Грибо; Йорги Яни; Михал Траки; Манол Кетано; Яни Йорги; Манол Аргроплу; Тодор Луча; Балани Дука; Еврени Страти; Яни Мавриди; Яни Йорги; Фере ксено; Хрис(т)о Ефшано (?); Коста Братин; Згур Бодан; Коста Дука; Манол Михал; Киряко Манол; Яни Йорги; Димитри Васил; Манол Дука; Йорги Маври (!); Манол Мавриди; Ангел Моско; Арлето (Злато) Мекси; Яни Страти; Манол Москоплу; Ангел Згур; Йорги Димитри; Манол Димитри.

Махала Панелепи (?) Пело – Папа Каласко

Киряко Ефтако (?); неговият брат Тодор; неговият брат Траяно (Браяно); Яни Марино; Яни Катана; Поло Коколи; Комко Полимен; Тодор Калоди; Моско, папучар; Михал Кара Коста; Яни Кордас; Киряко Аренди (?); Тодор Киряко; Димитри Кочоварис; Агорасто, папучар; Михал Тодор; Стамад Яни; Андрея Ифларамбо (?); Стамад Петко; Атоми (Аноми) Ифламули (Фламоли), солар; Яни Дини, солар; Димитри Маври Яни (Маврияни); Никола ксено; Коста Ласкари; Димитри Ласкари; Славин Ласкари; Тодор Калоди; Михал Коцо (?); Ставрино Еврено (Урбо); Михал Лалакя; Петри ксено; Петко сагр (глух); Дормери (Кормези) Русин (Рушин); Никола Макри; Димо Яни; Яни Ценка (?); Яни Пес(ел)ица; Яни Йоко; Алекси Божиш; Яни Димо; Инфанди Ране (Зане); Лато Тодор; Коста Тодор; Димо Коста; Манол Коста; Коста Чока (?) Баше (баши ?); Манол Тагари; неговият брат Михал; Дука Коста; Тодор Манол; Яни Бардако (?); Диме Сплакини (?); Димитри Арма; Йорги Ветерка (?); неговият брат Манол; неговият брат Коста; Коста Янука (Панука); Димитри Микоста (?); Моско Михаз; Йорги Януко (Пануко); Йорги Маренди; Сума Коливари; Стефарино Карид; Яни Инфанди; Яни Кара Коста; Моско Кара Коста; Киряко Савколи; Тодор Маренди; Трендафил Кара Коста; Згур Трендафил; Никола Димо; Агуш Торлик; Тодор Спело; Яни Чакар; Йорги Чакар; Никола ксено; Атанас Коне (Форе); Коста Атанас; Кирче Едре; Мартуша Алекси; Йорги Коста; Манол Коста; Курт (Форет) Стамад; Йорги Никола.

Неженени:

Стефано Поло; Кавара (Каваза) Киряко; Яни Андрея; Дардин (Вардин) Яни; Анухи (?) Коста; Тоцер (?) Алекси; Манол Яни; Димитри Йорги; Михал Тома; Калоди Инфанди; Киряко Атанас; Манол Димилки; Киряко Атанас; повторено (не важи !); Коста Пеничова (?); Манол Панийер (?); Аристаки Камарис; Йорги Колодино; Тодор Папа, солар; Христодул Караяни; Дука Ипсира (Апсида); Софияно Ипсира; Йорги Фарендо; неговият брат Манол; Тодул (Кодул) Глихо; Киряко Стамад; Тодор Стамад; Згур Трендафил; Яни Петри; Яни Коста; Тодор Брасто; Йорги Чобано; Метакса (Микша) Чобано; Драгутин Чобана (Дубара); Йорги Тодор; Йорги Делба (?); Панайот Яни; Севасто Тодор; Димо Анастас; Коста Дука; Йорги Райна (Забина); Коста Яни; Яни Полисто (Йовасто); Яни Кирги (Кирими); Ангел Йорги; Тодор Тома; Бранко Йорги; Димитри Йован; Коста Кили (Ники); Згур Йорги; Йорги Бекеш (?); Йорги Димитри; Дука Папа; Манол Папа; Йорги Сено (Пейо); Кирче Алекси; Фрагин

(Драгин) Алекси, неженен; Тодор Мавриди; Кирчо Мавриди; Велко Мелахрин; Сено Пано; Спато (Стано) Яни; Алекси Яни; Мавро Тодор; Пали Калина (Малина); Браско Никола; Гин, мутаф; Димо Гин; Йорги Мантари; Анастас Камари; Йорги Болтуно (Поливено); Толими (Полими) ксено; Варсаки Камарис; Дука, железар; Яни Карпос (Карпуш); Йорги Яни; Михал Яни; Толо Каради (Фарази); Спако (Стайо) Поло; Петко Поло; Пело Коки; Яни Йорган (?); Никола Яни; Йорги Яни; Тодор Чакало (Цакано); Йорги Алатин (?); Яни Никола; Поло Кирязи; Никола Калвари (?); неговият брат Илия; неговият брат Яни; Петко Яни; Яни Моско; Пано Гарвис; Йорги Владе; Яни Предикари (?); Яни Кодис (Фодис); Кодис Полимен; Яни Пали (Полимен); Яни Лалосин (Латошин); Атанас Поло, неженен; Димо Яни, неженен; Браско Яни, неженен; Стамо Яни, неженен; Манол Яни, неженен; Коста Яни, неженен; Коста Петри, неженен; Димо Алти (Алпи), неженен; Петко Алти, неженен; Поло Яни, неженен; Йорги Яни, неженен; Димо Пано Гари (Тамази), неженен; неговият брат Йорги; Димо Брингази (Бренгази), неженен; Товарино (Поварино) Паногари (Палогари), неженен; Петко ксено, неженен; Курт (Форет) Яни, неженен; Йорги Яно, неженен; Коста Робо (Зуко), неженен; Киряко Петко, неженен.

Махала Папа Епифандило (?)

Арсен Кумано; Калодино (Малодино) Манолу; Андрино Докса; Костадин Тодор; Андрико Паница (Яница); Ангел Марузо (Карузо); Тодор Сенеки; Йорги Йегреки (?); Йорги Вармак, солар; Тодор Михал; Стамир Яни; Арсен Еврахи; Киряко Димитри; Дука Саки; Згур Манол; Сафрахи Скаври, солар; Еврахи Коста; Згур Хесани (Цесани); Димитри Згур; Згур Папани (Папали); Калоя(н) Папа Яни; Тодор Стамир; Маки Мамази (?); Димитри Аргир; Яни Сакария; Йорги Докса, солар; Яни Стамад, солар; Димитри Докса, солар; Папа Деяко (Дияко); Костадин Папа, далянджи (рибар); Йорги Стамир (Марино) (?); Васил, джелеп; Варкул (Варкоп) Аргир; Балани (Палати) Комнено; Анухи (Аноми) Косто; Манол Димитри; Димитри Страти; Курт (Форет) Вака; Йорги Дине (Зине); Тодор Штука (Шлука); Яни Сари; Димитри, самарджия; Конко (Койко) Яни; Димитри Мустака; Михал Прою; Драгутин (Драгован) Яни; Арсен (Арес ?) Тодор; Масара Тодор; Димо башджи (продавач на овчи глави); Моско Фокос Мамази; Андрея Йорги; Изговарда (?) Грама; Йорги Изговарда; Димитри Стамад; Стамад Никола; Коста Михал; Тодор Хрисони; Савасто Яни; Йорги Папа; Петко, чехлар; Димитри Крагуто (Фрагуто); Тодор Самара; Тодор Самаковджи (самоковджи); Димитри Самаковджи; Димитри Самаковджи (!); Полистра (?), бербер; Коста Яни; Мазарфино Манол.

Неженени

Симо, чешмеджия; Манол Мелано; Страти Ч(в)орка; Угро (Евгиро) Папа; Яни Папа; Калоди Анрон; Згур Тодор; Киряко Арес (Арсен); Синаденко (Синадинко) Аргир; Горде (Горче) Манол; Яни Михал; Михал Димо; Курт (Форет) Андрея; Сефрияда (?) Андрея; Михал Андрея; Яни Узговарка; Димитри Яни; Михал Папа; Курт Йорги; Стамено Яни; Загалони Димитри; Тодор Димитри; Саракино Конто; Йорги Папа; Коста Аргиро; Папа Михал; Манол Микенд (Милкид); Яни Микенд; Яни Алекси; Алекси Верди(с); Михал Тодор; Михал Мамац (?); Курт (Ковнет) Еврено; Яни Моско; Коста Манол; Тричко (?) Михал; Евраки Крапексо (?); неговият брат Михал; Излатли (Златли ?) приселица (пришълец); Йофко (?)

приселища; Спелоян (?) Излатини, неженен; Димо Коклу (Кокино); Добри Йофко (Нофко); Стоян Йофко; Йован Велчо; Тодор Пресим (?); Йован Ксено; Курт (?) Ватома; Михал Карабач (Кармаки).

Махала Папа Ая Тодор, нова

Коста Тодор; Аглияно Папа; Папа Йорги; Арсен Тодор; Манол Базарли; Михал Базарли; Михал Янбол (Янкул); Метоско Коста; Арсен Комнено; Тодор Димо; Яни Стамад; Манол Цакандин, солар; Моско Коста; Цакандин Папа, рудар; Апостол, абаджия; Михал Папа; Димитри Манос (Манди); Яни Мария (?); Балан (Пелаза) Карас (Дорес); Страти Копул (Топул); Тодор Яни, солар; Калоди Орце (Орде); Манол дуняр; неговият брат Тодор; Манол Граматико; Йорги Димо; Михал Дука; Скаларило (Скаларино) Караяни; Първулко (Пролко) Петко; Петко Васо; Калча штавач; Никола Яни; Тодор Стамад; Курт (Короб, Козет) Алекси; Димо Мостена; Яни Караяни; Хамза, юрук (!); Васил, чехлар; Васил Тодор; Курт Яни; Дука, мутафчия; Димитри Коклу; Йорги Киряко; Тодор Михал; Димо Никола; Йорги Папака (Бабака); Руска (Русак) Манол; Йорги Манол; Ангел Манол; Лубако (?) Никола; Траяло (Трапало) Димитри; Камак (?) Йорги; Манол Евренда (?); Мираленда Тодор; Браяно (Траяно) Яни; Яни Комнено; Стамир (Статер) Димитри; Яни Весатин (?); Папа Манол; Манол Михал; Йорги Михал; Евраки Коста; Руска Тодор; Коста Яни; Метакса Яни; Страти Йорги, солар; Михал Йорги; Манол Яни; Белани Метакса; Инфанди Атанас; Курдин Димитри; Михал Мавриди; Моско Яни; Коста Андарино (Андрино ?), солар; Андрея Андрино; Христо Комнено; Йорги Манол; Калоди Михал; Хирки (Чирги) Папа Яни, солар; Йорги Манол.

Неженени от споменатото село (?)

Арес Тодор; Михал Тодор; Моско Тодор; Акамено (?) Тодор; Синадин Тодор; Киряко Дука; Дука Димо; Коста Димо; Яни, мутафчия; Апостол Стефан; Христодул Ставрино; Йорги Никола; Васил Петко; Ставрило Караполу; Ставрило Стамад; Йорги Коклу; Комнено Йорги; Киряко Ѓорги; Пеяни Манол; Димитри Яни; Арсен Михал; Инфандин Метакса (Микса); Згур Метакса; Апостол Евренда (?); Рев(а)лам (?) Атанас; Манол Атанас; Тодор Яни; Тодор Папа; Коста Арес; Йорги Арес; Яни Димо; Моско Михал, солар; Димитри Михал, солар; Манол Михал; Манол Страти, солар; Яни Страти; Москоплу Папа; Манол Апостол; Кор(н)и (Фори) Урдин; Димитри Стахир (Стамир); Москоплу Ралин; Балани Калфос; Михал Марино; Иванко Тодор; Моско (Мошко) Тодор; Калин Ангел; Марако (Мазако) Тодор; Тодор Йорги; Тодор Яни; Йорги Яни; Тодор Петко; Йорги Ставрино (Ставрило); Сано (Шано) Ноглу (Йоглу); Михал Йорги; Христодул, дръндар; Киряко Мостас; Яни Михал; Йорги Димо; Коста Йорги; Яни Апостол; Яни Урдин (?); Калойеро Атанас; Тодор Москоплу; Коста Михал; Арес Папа; Толуми, ловец (авджи); Тодор, бунарджия (куюджи); Аяко (Айбако), бунарджия; Станко, бунарджия.

Далянджии (рибари) от споменатото село:

Михал Модияно (Мавияно); Палоди Вардачка (?); Коста Мадияно; Манол Мосто; Курд (Конд) Михал; Еврадин (Орданил) Филипе (?); Марги(ни), железар; Лешкимир (Бешкимид) Михал; Агалано (Галано) Михал; Манол Филип; Симо Филипе (Калина); Палати Коста; Михал Йорги; Димитри Йорги.

Махала Папа Аяном (?), нова, която е в близост до главната (първата) махала.

Яни Моско; Димо Атанас; Курд (Конд) Браво; Манол Панайот; Яни Русо; Тодор Калояно; Йорги Никола; Бояджията Киряко; Яни Киряко; Яни Капакало; Димо чаркчи (острач); Манол Слав; Аргир Коста; Атанас Димо.

Приход от споменатото село Ксанти:

[Данък за земя] 16 бенак, сума ... 192 [акчета]

[Данък] 10 неженени мюсюлмани, сума ... 60

Испендж 59 семейства, сума ... 14775

Испендж 532 неженени, сума ... 13325

Данък за циганите (къптиян) 47 лица, сума ... 1175

От прихода от юшур от жито и други зърнени култури ... 4000 акчета

Юшур от копринени пашкули ... 3500

Данък за дьонюм от лозята, 3000 дьонюма, за всеки дьонюм по 10 [акчета], стойност ... 30000

Данък за керемиди ... 350

Пазарна такса за [измерване на] киле ... 10000

Юшур от маслини ... 1400

Данък за вител чекрък за [вадене] сребърна руда, 5 витли по 40 [акчета] ... 200

Данък за 49 воденици ... 1800

Градски общински такси, пазарна такса (бадж), такса за [премерване на стоки] на [градския] кантар, пазарна такса за живи говеда, дребен рогат добитък и др. ... 15000

От прихода от местността Берад (?) в близост до село Ая Атанас, обработка се откъсва ... 500

Юшур от шафран ... 100

Приход от изгубен имот, от публичната хазна и от имот, останал без собственик ... 500

Манастир Свети Йорго Продром, друго име Калойер ... 300

Ниабет, такса за венчавка с такса за полски пазач и тапия за земя ... 600

Общо ... 97977 [акчета]

Интерес представлява название *вител* със значение 'чекрък за вадене сребърна руда'. Засвидетелствано е в писмени паметници от XV в.: *витель дърво, дърво, дърво*. В българските говори се открива с други значения: 'къса обла клечка за завързване на снопи' (Дупнишко), 'дървена заключалка, райбер', 'дървен уред за притягане на въже' (Белослатинско), 'уред за чистене на памук' (Велешко, Ботевградско), 'уред за пресукване на прежда' (Старозагорско) (БЕР 1971); 'къс обло дърво за връзване на снопи или за пристягане на въжето на натоварена със снопи, сено или дърва кола' (Белоградчишко, Берковско, Врачанско, Ихтиманско, Кривопаланско, Казанлъшко, Кулско, Ломско, Монтанско, Никополско, Панагюрско, Пирдопско, Плевенско, Радомирско, Ресенско, Русенско, Скопско, Сливнишко, Софийско, Тетевенско) (ИДРБЕ 2012). Названието не се открива в речника на българските заемки в османски език по османотурски документи от XV – XIX в. (Михайлова-Мръвкарска 2005).

Мезра КЮЧУК АКЧЕ вж. мезра КИЛИСА ДЕРЕСИ

Село КЮЧУК (Малко) ОПЧАНИ вж. ЯСИ ВИРАН

Село КЯФИР ДЕРЕСИ вж. БОРОВО / БОРОВА

Село МАЛКА РЕКА (ТДИМ 2008: 137-138)

Село МАЛКА РЕКА, друго име РАМАЗАН ЮКИ (БУКИ ?), край брега на [реката] Арда (?), в синура на [село] Яси Виран. Под линия пише: Рамазан Юки (?), друго име Малка река, село в района на предходно регистрираното Яси Виран. Втората част от второто име е крайно несигурно разчетена. Но, северозападно от Ксанти, в съседство на с. Арда Баши, което е регистрирано по-долу, на турската географска карта съществува село Кючук дере, т.е. Малка река. Изглежда няма съмнение, че това е тук регистрираното едноименно село (с. 137). Факт е, че в района на днешното с. Арда, в югозападна посока от него се открива махала Речани, разположена на малка рекичка, която при махала Елата се влива в р. Арда (Узунов 1993: 16). Най-вероятно за това селище става въпрос. Отбелязано е и в изследването на Ан. Саламбашев за местните имена в Смолянско, но с посочено старо име до 1934 г. Хасанска ряка и с отдалеченост от с. Арда 2 км, в южна посока (Саламбашев 1976: 14). В своя публикация П. Петров предполага, че селището е махала на днешния гр. Мадан (Петров 2016: 100), без да взема предвид уточнението в преведения опис, че е разположено край р. Арда, а Мадан е разположен твърде далече от р. Арда.

В изследването си Хр. Христозов разчита селищното име като ПАЛАЗЛЪ, друго име РАМАЗАН БЕГИ и го идентифицира като дн. гр. Рудозем (Христозов 2017: 174). Действително старото турско име на селището е Палас, което е разположено при водосбора на р. Арда и Чепинска река. И ако се приеме това разчитане на ойконима в османотурския документ, ще се локализира местоположението му.

В статистиката на Т. Карайовов за Ахъчелебийската каза под № 24 е отбелязано с. Кючук дере, отдалечено на 7 часа път от казалийския център Пашмакли и с население 110 мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). Но в същата статистика с. Арда е с посочена отдалеченост от казалийския център Пашмакли 5 часа път. Едва ли разстоянието между с. Арда и днешното с. Речани е 2 часа път! В статистиката на Л. Милетич е отбелязано с. Кючукдере в Ахъчелебийска каза със 110 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

В статистиката на Разбойникови селището Рудозем е отбелязано с 50 къщи българи и помаци през 1830 г.; с 60 през 1878; 65 през 1912 г. и 67 през 1920 (Разбойников 1998: 324). И тук е налице неправилно разделяне на местното население на две групи: българи и помаци, т.е. съпоставят се неправомерно етноним българи и конфесионим помаци! В статистиката на Т. Карайовов от началото на XX в. са включени с. Буюк Палас с 240 мохамедани българи и с. Кючук Палас със 130 мохамедани

българи. Отдалечеността на двете селища от казалийския център Пашмакль е 6 ч път (Карайовов 1903: 176). Статистическите данни в изследването на Л. Милетич представят села Голям Палас с 240 семейства помаци и Малък Палас със 130 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Селото е населено преимуществено с мюсюлмани. Общността им включва 39 ханета категория чифт и 60 неженени мюсюлмани. Немалка е групата на мюсюлманите конвертити първо поколение: Юсуф Абдулах, чифт; Касим Абдулах, чифт; Курд Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Хамза Абдулах, чифт; Малкоч Абдулах, чифт; Ахмед Абдулах, чифт; Ахмед Абдулах, неженен; Кара Абдулах, неженен; Ахмед Абдулах, чифт; Хасан Абдулах, неженен; Мухамед Абдулах, чифт. Някои антропоними включват данни, указващи професия: Тимурджи (Железарят) Мустафа, чифт; Юсуф, железар, чифт. Християнската общност включва 3 семейства: неверници (християни): Радослав Райко; Йорго Боикъ (Тоникъ); Димитри Вълкан.

Приход

[Данък за земя] 39 чифта, сума ... 858 [акчета]

Данък 60 неженени (мюсюлмани), сума ... 360

Испендж 3 семейства, сума ... 75

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1000

Юшур от пчелни кошери ... 150

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1500

Данък за 3 воденици ... 45

Ниабет, такса за венчавка с такса за полски пазач и тапия за земя ... 20

Общо ... 4288 [акчета]

Мезра МОСКОФЧЕ (ТДИМ 2008: 145-146)

Мезра МОСКОФЧЕ, друго име ГЮВЕНДЖ (?), в синора на село Яси Виран, в синора на Яси Урун от мюлка на Ахи Челеби. Особен интерес представлява селищното име Москофче, чийто произход може да се свърже с мъжко лично име *Моско* – умалително от *Мойсей*, което се среща в изследваните данъчни документи. Липсват данни преводачът да е локализирай мезрата. Такова селищно име не се открива в досегашни публикации по темата, както и в списъци на селищата в Ахъчелебийска и в Скеченска каза.

В своето изследване османистът Хр. Христов разчита селищното име като ГЮВЕНДЖ с друго име МУСТАФОВЧА, като се позовава на публикацията на македонския османист Стояновски! (Христов 2017: 174). Но не става ясно как е разчел името, ако е използвал превода на чуждия османист, а не оригиналния текст на османотурския документ, тъй като във въпросната публикация няма включени оригинални османотурски текстове. Освен това под линия е включил точно преведения от Стояновски текст, публикуван в изследването му на с. 174! На същото място Христов посочва и по-ранен документ от 1530 г., в който е изписано: мезра Гювендж с друго име Муска. В случая не са

налице сериозни доводи да се възприеме неговото разчитане на ойконима. Все пак трябва да се отбележи, че по-логично е да бъде разчетено селищното име като Мустафча, Мустафовча, тъй като село Мустафаче, идентифицирано като дн. с. Мустафчево, Ксантийско с гръцко име Мики, е включено в османотурски данъчен документ от 1677-1678 г. Споменато е като част от каза Ахъ челеби, наред с околните български родопски села Вълкан, Козлидже, Пашавик, Гьокчебунар, Кетанлик, Тимурджи, от които принудително е изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход (Андреев 1972: 334).

Списък на населението от 1568-1569 г.

Мезрата е изцяло населена с мюсюлмани. Мюсюлманската общност включва 40 ханета категория чифт, едно - половин чифт, а 21 мюсюлмани не са женени. Двама мюсюлмани са конвертити първо поколение: Муса Абдулах, чифт; Караджа Абдулах, чифт.

Приход от мезрата Гювендж (?), друго име Москофче:

[Данък за земя] 57 чифта, сума ... 880 [акчета]

[Данък за земя] 1 половина чифт, сума ... 11

Данък 21 неженени, сума ... 126

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1000

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 300

Юшур от пчелни кошери ... 100

Данък за лозя ... 253

Данък за 3 воденици ... 45

Ниабет, такса за венчавка с такса за полски пазач и тапия за земя ... 250

Общо ... 2965 [акчета]

Село МУНДЖАНОС, спада към [нахията] Гюмулджина (ТДИМ 2008: 463-466)

Под линия преводачът е отбелязал: „Мунджанос, ново име Лекани, село, разположено северозападно от Сари Шабан, в едноименната нахия и каза (В. Трайков, цит. съч. 43)”. По-нататък пише, че разчитането на селищното име е безспорно, но остава въпросът защо селището е включено в нахия Гюмулджина, след като е разположено западно от р. Места. Предполага, че е допусната грешка в канцелариите, а не „на терена”. Повече яснота се открива в коментарите към публикуван откъс от регистър на джелепкешаните в каза Енидже-и Кара су от втората половина на XVI в. Там под линия е отбелязано: Село Мунджанос. Селото е вдясно от Долна Места, в хълмиста и гориста местност. Някои българи го наричали Момчилос и го свързвали с Момчил. През XIX в. било прехвърлено към Саръшабанска околия. Сега се нарича Лекани (ТИБИ 1972: 476). В откъса се открива антропонимия от български произход: Кючук Баба Велко и Брачо Христо – 150; дял на Брачо – 50; Бързак Тодор и Мирчо Петро – 100; Стоян и Тодоре – 60; Петко Коста – 50; Малкоч Муса – 100.

Според родоповеда Ст. Н. Шишков мунджулусци твърдели, че някога били българи, но в края на XIX в. езикът им вече бил смесен. Той отбелязва, че една от преселничките в с. Еникьой била баба Буфолцка. С трите си дъщери дошла от с. Мунджулос, като донесла и два железни

свещника от тамошната черква, които се съхранявали в гъркоманската еникъйска черква (Шишков 1890: 13). В статистиката на В. Кънчов за Сари-Шабанска каза под № 15 е отбелязано с. Мунджанос с жители 350 турци (Кънчов 1970: 504).

Данни за населението на селището от 1568-1569 г.

Изброено е многобройно мюсюлманско население, като в списъците са включени 83 мюсюлмански домакинства категория чифт, 31 домакинства категория бенак и 33 неженени мюсюлмани. Голямо е количеството на мюсюлманите конвертити първо поколение. 23 от тях са категория чифт, 9 са категория бенак и 16 са неженени: Хъзър Абдулах, чифт; Курд Абдулах, неженен; Ейнел Абдулах, неженен; Дурбали Абдулах, чифт; Бали Абдулах, неженен; Мустафа Абдулах, неженен; Рамазан Абдулах, чифт; Юсуф Абдулах, чифт; Курд Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт; Ибрахим Абдулах, чифт; Курд Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, бенак; Хъзър Абдулах, бенак; Акбъйък Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Али, син на Абдулах, бенак; Несим Абдулах, неженен; Мустафа Абдулах, бенак; Али Абдулах, чифт; Юсуф Абдулах, неженен; Курд Абдулах, бенак; Хусеин Абдулах, чифт; Рустем Абдулах, бенак; Мустафа Абдулах, бенак; Сефер Абдулах, неженен; Насух Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, неженен; Курд Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Хусеин Абдулах, неженен; Осман Абдулах, неженен; Мустафа Абдулах, неженен; Курд Абдулах, неженен; Мустафа Абдулах, неженен; друг Курд Абдулах, неженен; Мустафа Абдулах, неженен; Меми Абдулах, чифт; Хусеин Абдулах, чифт; Осман Абдулах, бенак; Мустафа Абдулах, чифт; Рамазан Абдулах, чифт; Хусеин Абдулах, чифт; Бали Абдулах, бенак; Курд Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, неженен.

Данните показват, че е налице масово помюсюлманчване на местното християнско население през въпросния период (средата на XVI в.). Отделни антропоними включват сведения за трудовата дейност на носителите им: Бали, железар, чифт; Бали Чобан Хасан, чифт. Открива се изписване на антропоними, включващи три съставки, което не е характерно за наложилата се в Османската империя двукомпонентна система, включваща лично име + лично име: Ейне Бали Дурали, чифт; Сеиди Али Меми, неженен; Бали Чобан Хасан, чифт.

Християните са включени в опис на населението на централното село, както и на 4 съставни махали, като названията на 3 от тях съвпадат с първия отбелязан антропоним: махала Папа Тодора – с първи жител Папа Тодор; махала Недро (?) – с първи жител Недро (?) Калоян; махала Стамад Перо – с първи жител Стамад Перо. Антропоним Папа Тодор показва наличие на християнски свещеник.

Неверници (християни):

Мавре (Мавра) Драгия (Драгина); Калоян Мавре; Владо Калоян; Стоин (Стоил ?) Мавре; Димо Кире; Коста Мавре; Йорго Петко; Раян Петко; Коста Йорго; Слав Йорго; Момчил Стоян; Велко Рад; Пецо (Неджо) Рад; Саракин Йорго; Димак Саракин; Тодор Венцо; Йорги Бързенка (?); Кирко Бързенка; Димо Стамад; Пецо Стамад; Дончо Стоян Коста Груд (Хрвуд); Мавро Груд.

Махала Папа Лорка (?)

Коста Йорго; Петко Коста; Коста Петко; Димо Коста; Аргиро Димо; Конд (Курд) Димо; Петко Михо; Петко Груд; Йорги Петко; Стефо Михо; Йорго Караджа; Коста Караджа; Кошто Врана (?); Васил Йорго; Йорго Васил; Филип Йорго; Пецо Филип; Йорго Филип; Беленка (?) Саруджа; Стоян Беленка; Караджа Мавро; Мирчо Петри; Велчо Мирчо; Коста Петко; Велчо Симак; Конд (Курд) Димитри; Груд Райко; Велчо Груд; Йорго Райко; Кирко Димитри; Стамо Стоян; Димитри Матак; Пецо Димитри; Станимир Мавре; Йорги Груд; Пело Димо; Димо Пело.

Махала Папа Тодора

Папа Тодор; Стоян Тодор; Пецо (Нецо, Неджо) Стоян; Станейко (Станойко ?) Андрейко; Димитри Милян (Милкан); Балабан Димитри; Маври Балабан; Диман Папас; Денимиран (?) Груд (Груз); Йорги Димитран; Велче Диман; Диман Тодор; Йорги Тодор; Русин Мавро; Вълче Донка; Пело Тодор; Груд (!) Радислав (Радослав); Станил (Станин) Стайо; Стоян Мавро; Конд (Курд) Караджа; Хрибин (Хранил) Караджа; Кирьо Драгия; Йорган (Юрган) Димко; Стоян Драгия; Диман Стоян; Паскал Петко; Сиракин Паскал; Кирко Йорги; Димко Петко; Стоян Димко; Стоян Тодор; Васо Хрибин; Стоян Илко; Стойо Илко; Тодор Стамад; Синадо Стамад; Димитри Стамад; Йорги Петко; Манол Петко; Стоян Петко; Стефано Петко; Кирьо Грузо (?).

Махала Недро (?)

Недро (?) Калоян; Манол Стоил (Стоин); Караджа Груйо; Йорги Караджа; Диман Калоян; Велчо Диман; Груд Саруджа; Генко Саруджа; Велчо Старуджа; Станимир Балдер (?); Панагин (?) Стасиро; Дончо Велко; Михал Дончо; Нешко (?) Велко; Стоян Панко (Янко); Костин Стоян; Йорго Тодор; Кирьо (Кирко) Груд; Сиве Тодор; Кирьо Тодор; Михо Тодор; Йорги Тодор; Коста Илко; Мавро Димко; Велко Михо; Панко Михо; Божикъ Михо.

Махала Стамад Перо

Стамад Перо; Стоян Петко; Саруджа Перо; Йорги Тодор; Пецо Йорги; Русин Петко; Димо Груд; Момчил Димо; Пело Стоян; Тодор Димо; Димо Станимир; Йорго Димо; Тодор Станимир; Бранчо Хрибин (Чербин); Груд Петро (?); Мавро Хрибин; Стоян Марулин; Недро Калоян; Йорго Злато; Тодор Йован; Кара Бранко (Брайко); Груд Димитри; Велчо Груд; Димитри Петко; Кирьо Стамо; Кирьо Мавро; Кирка Йорго; Стамо Петко; Мавро Петко; Груд (Грвуд) Петко.

Приход от село Мунджинос

[Данък за земя] 83 чифт, сума 1826 [акчета]

[Данък за земя] 31 бенак, сума ... 372

[Данък] 33 неженени (мюсюлмани), сума ... 198

Испендж, 260 лица, сума ... 6500

Пшеница 600 киле, стойност ... 6000

Ръж 200 киле, стойност ... 800

Просо 150 киле, стойност ... 600

Ечемик 50 киле, стойност ... 200

Овес 100 киле, стойност ... 300

Фий 20 киле, стойност ... 80
 Леща 3 киле, стойност ... 30
 Нахут 5 киле, стойност ... 50
 Юшур от пчелни кошери ... 200
 Юшур от лен ... 150
 Хас от кестени и орехи в Узун Чаир ... 1200
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 15456
 Данък за градинарски култури (бостан)... 300
 Данък за летни кошари ... 540
 Юшур от орехи ... 500
 Данък за бахча ... 250
 Юшур от кестени ... 150
 Бадж за вино ... 366
 Юшур от трева ... 300
 Бадж за кромид (!) ... 100
 Данък за свине с [данък за] Божик ... 500
 Чифлик на Хайредин, в синора на споменатото село живеят юруци ... 500
 Ниабет, такса за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 500
 Общо ... 37968 [акчета]

Село ПАШАВИК (ТДИМ 2008: 153-154)

Село ПАШАВИК, в синора на село Яси Виран, друго име Козлуджа, извън дефтера от споменатите мюлкове. Под линия е отбелязано, че Пашавик е с ново име Пахни (В. Трайков, цит. съч., с. 40, записано Пашовик). В случая се пояснява, че под синор на Яси Виран, с друго име Козлуджа, трябва да се подразбира синорът на с. Козлуджа. Допълва се още, че няколко от селата в пределите на Яси Виран (Текфур, Арда Баши, Малка Река) са далече на северозапад от Ксанти, което би трябвало да значи, че районът е обхващал доста голяма територия или пък по-късно се е стигнало до включване на селата в него (с. 153).

В османотурски данъчен документ от 1088 г. [06.03.1677 – 22.02.1678 г.] за постъпления от принудително изкупен ечемик за нуждите на императорски военен поход, е отбелязано с. Пашавик, като част от казата Ахъ челеби, от което са откупени 45 килета ечемик (Андреев 1972: 334). Селото е споменато и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд то е било представено от имама Хасан ефенди (Димитров 1965: 329).

В статистиката на Разбойникови селищното име е с облик Пашавик. Дадени са следните данни за числеността на населението му: 1830 – 120 къщи българи помаци; 1878 г. – 140; 1912 г. – 160; 1920 г. – 160 (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов с. Пашевик е посочено като нахийски център в Ахъчелебийската каза, отдалечен на 12 ч път от казалийския център Пашмакълъ, със 160 къщи мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич са повторени същите данни, като е употребено понятие *семејства помаци* (Милетич 1918: 293).

Данни за населението на селото от 1568-1569 г.

Населението е изцяло християнско, като са отбелязани 16 семейства и 19 неженени християни. Отделни антропоними включват данни за упражнявана трудова дейност: Никола чобан; Михо чобан; Гьорги чобан. Презимето на един антропоним е оформено с наставка *–оф*: Стойо Петкоф (?), неженен.

Списък на населението:

Стоян Йорги; Димитри Стоян; Вълчо Стоян; Груд(е) Стоян; Гьорги Стоян; Димитри Тодор; Гьорги Тодор; Коска (Коста ?) Тодор; Мал (Пал) Димитри; Димитри Манол; Димо Яни; Велко Яни; Димитри Яни; Никола чобан; Михо чобан; Вълчо Стоян; Велко Вълчо, неженен; Кирко Стамад, неженен; Петко Радин, неженен; Йован Радин, неженен; Петко Конул (?), неженен; Стойо Петкоф (?), неженен; Димитри Тодор, неженен; Милаш Яни, неженен; Руз Яни, неженен; Пецо Яни, неженен; Косун (Комнен ?) Стамад, неженен; Стамад Комнен, неженен; Русин Димитри, неженен; Мавро Венцо (Велчо), неженен; Гьорги Димо, неженен; Димитри Гьорги, неженен; Михо Мирчо, неженен; Гьорги чобан, неженен; Бранко Бойко, неженен.

Приход:

Испендж 16 семейства, сума ... 400 [акчета]

Испендж 19 неженени, сума ... 475

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 800

Данък за дьонюм от лозята ... 200

Юшур от пчелни кошери ... 50

Данък за 1 воденица ... 30

Ниабет, такса за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 150

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 200

Общо: ... 2505 [акчета]

Махала ПАШОБИК (ТДИМ 2008: 476-478)

Махала ПАШОБИК (?), рая на вакъфа Ахи Челеби. Отбелязано е още, че: зимиите (християните), които живеят в споменатата махала, плащат юшура на собственика на земята, а данъците – на собственика на раята (с. 476). Махалата е с изцяло християнско население. Плащаните данъци са описани общо с населението на предишната в списъка махала Яси виран с друго име Присад, за която е отбелязано, че спада към споменатата каза Гюмулджина от вакъфа на султан Баязид Хан. Под линия е изписано, че Ясъ Виран с друго име Присад несъмнено е махала на с. Ясъ кьой с ново име Ясмос, западно от Гюмулджина (В. Трайков, цит. съч., 61). В случая данните за административната принадлежност на мах. Ясъ Виран не дават основание да бъде включено селището в тази част от изследването, тъй като спада към нахия Гюмулджина.

Селището Пашобик не е идентифицирано, но посочването, че е част от вакъфа Ахи Челеби предполага някаква връзка със селищно име Пашавик, още повече, че и в двете селища живеят само българи християни.

Данни за населението на мах. Пашобик от 1568-1569 г.

То е изцяло християнско. Отбелязани са 13 семейства и 111 неженени християни. Два антропонима имат съставка Папа, което предполага наличие на християнски свещеник (Папа Йорги; Стоян Папа), а един – за упражнявана професия (Петко, терзия). Два антропонима включват съставка *приселица* с данни, че са пришълци в селището (Вълче приселица; Тодор приселица).

Списък на населението

Милош Мато (Пато); Грузо Мато; Пецо Мато; Русин Димитри; Комнен Стамад; Стамад Комнен; Димо Гьорго; Димитре Гюрко; Мавар (Мавер) Димо; Михо Мирчо; Милош Тодор; Грузо Никола; Русин Стоян.

Неженени от споменатите:

Стамо Тодор; Велчо Тодор; Стамад Стоян; Мавар Стоян; Петко Добре; Душман Стоян; Грузо Стоян; Папа Йорги; Кокимо (?) Стоян; Райо Стоян; Станко Стоян; Тодор Стоян; Петко Йорги; Балдо Йорги; Йорги Продан; Никола Тодор; Врана Продан; Тодор Продан; Пецо Радислав; Йорго Мавер; Михо Мавер; Димитри Петко; Стайо Петко; Манол Димо; Димо Петко; Стоян Петко; Велин (?) Данко; Тодор Димчо; Стоян Русин; Йорго Русин; Райко Петко; Димо Гърдо; Тодор Добро; Стайо Добре; Добре Стоян; Панчо (Манчо) Русин; Манол Стоян; Мавар Йорги; Тодор Йорги; Бойчо Стойко; Димо Йорги; Пецо Йорги; Пецо Радислав; Димо Петко; Петко Тодор; Йорго Русин; Димитри Стоян; Кирко Стойко; Радислав Стоян; Димитри Русин; Стамад Русин; Новак Йован; Стамад Райко; Димитри Йован; Мато Стоян; Стоян Папа; Мато Стоян; Аяли (?) Радислав; Стоян Мато; Мавро Димитри; Пецо Димитри; Димитри Тодор; Марин Тодор; Димо Йорги; Тодор Йован; Русин Йован; Русин Петко; Йорги Арно; Мавар Димко; Тодор Димко; Петко Диман; Русин Йорги; Влад Йорги; Йорги Русин; Мавар Русин; Стамо Радослав (?); Пецо Йорги; Йорги Кирьо; Стамад Димо; Йорги Димо; Панчо Стоян; Новак Стоян; Петко Йорго; Тодор Йорги; Гьоре Дука; Тодор Дука; Брано Димо; Йорги Манол; Диман Стамад; Пецо Мавар; Йорги Мавар; Йорги Йован; Вейко Тодор; Стоян Радислав (Радослав); Петко, терзия; Иван Радислав; Димитри Тодор; Йорго Петко; Дука Петко; Велчо Тодор; Стоян Йорго; Стоян Станко (Стайко); Вълче приселица; Венцо (Вичо) Димитри; Пано Димитри; Русин Храно; Тодор Димитри; Мавар Русин; Пецо Йорги; Райко Петко; Тодор приселица.

Село РАМАЗАН БЕГИ с друго име ПАЛАЗЛЪ вж. МАЛКА РЕКА

Село РАМАЗАН ЮКИ (БУКИ ?) вж. МАЛКА РЕКА

Под линия пише: Рамазан Юки (?), друго име Малка река, село в района на предходно регистрираното Яси Виран. Втората част от първото име е крайно несигурно разчетена. (с. 137).

РУДНИК на село ДАРУ (ДАРЪ) ДЕРЕСИ в планината ИГЛИЦА (?), спада към [нахията] ГЮМУЛДЖИНА (ТДИМ 2004: 314-315). Половината от [долу] споменатите лица – рудари живеят в близост до [планината] Иглица, а половината в [селото] Дару Дереси. Под линия е отбелязано: Иглица (?), неидентифицирана планина, която вероятно трябва да се търси северозападно от селото Дару Дереси (виж по-горе), защото там се намира и Маден Дереси (Рударска река). Днес няма запазен ороним Иглица в Златоградско (Христов 1964). Според златоградски краеведи вероятно става въпрос за добив на руда през XVI в. в района на днешното с. Страшимир, Златоградско, защото там рудните жили излизат на повърхността и са били разработвани още от древността. А в сравнение с околните рудни находища, те са и най-богати на съдържание на сребро. Така най-вероятно е Иглица да е била назовавана днешната висока седловина Печинско – 1062 м (Митринов 2016: 25).

Данни за работещите в рудника

В описа са включени старейшина и рударски съдия като водачи и отговорници за работата в рудника. Рудокопачите са 7, от които 1 мюсюлманин. Акционерите са 10, от които 1 мюсюлманин конвертит първо поколение (Вели Абдулах). Отбелязан е 1 рударски работник, без да се уточнява спецификата на работата му, и 10 кюмюрджии (въглищари). Като цяло персоналът на рудника включва християни, с изключение на 2 мюсюлмани.

Рударски ямари – рудокопачи (kuuucuyan-i maden): Иван Хутман (старейшина, водач на рударите); Пейо урбар (топограф, рударски съдия); Пейо куюджу (рудар, / копач на руда); Иван куюджу; Груйо куюджу; Тодор куюджу; Арслан (Лъв) куюджу; Пейо терзия, друг Тодор куюджу. Акционери в рудника – ватроци (vatrogan): Вели Абдулах, Лука Хурдин (Урдин, Чурдин), Йорги Хурдин, друг Йорги Хурдин, Симон Хурдин, Петко Хурдин, Данко Хурдин, Иван Хурдин, Петри Хурдин, Димитри Хурдин.

Рударски работници (işçiyan-i maden): Стойо работник,

Кюмюрджии (въглищари): Стойо Хурдин, Велко Хурдин, Рад Хурдин, Мурго Кюмюрджи Хурдин, Йован Кюмюрджи Хурдин, Дабижив Хурдин, Радослав Хурдин, Димитри Хурдин, Русин Никола, Бранко Новко (Йовко).

Приход:

От производство на сребро – 1722... (Преводачът отбелязва под линия, че е означено названието на мярката за тежина, вероятно със съкращение, което остава недешифрирано. Но приема, че нейната единична стойност е 4 акчета. Пояснява също, че може би е отбелязан товар (хамл) и добавя, че се добива сребърна руда, а не чисто сребро). Стойност – 6888 [акчета];

Масло (?): 26 мискал; 16 оки; стойност – 1560 (?).

Добавено е още под линия, че левият долен ъгъл на листа е повреден от влага и текстът не може да се разчете до край.

Село САДЪК ДЕРЕСИ вж. ДАРУ ДЕРЕСИ, ДАРЪ ДЕРЕСИ

Село САРИ КАЯ вж. ИСМИЛАН

Село САРУ ЯР (ТДИМ 2004: 290)

Под линия е отбелязано: „Сару (Саръ) Яр ново име Ароги (В. Трайков, цит. съч., 50), село край брега на Егейско море, близо до източния вход на залива Кара Агач (Порто Лагос)”. Преводачът идентифицира селото със с. Хамидие от турската топографска карта, която използва. Но не изключва възможността да е едноименното село, разположено в непосредствена близост до с. Илиджа дереси, което после се преместило край морския бряг. Всъщност става въпрос за с. Саръ яр с народно име Сареля, разположено на високото гранично било от гръцка страна, западно от пътя Златоград – Ксанти. Село Саръяр с гръцко име Κίδαρις Кидарис (Коккас 2003: 108) е отбелязано в статистика на М. Киил за 1558 г. с 9 мюсюлмански ханета, а за 1590 г. – с 28 мюсюлмански ханета (Киил 2005: 442).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Изцяло мюсюлманската общност на селото включва 13 ханета категория чифт, 6 ханета категория бенак и 7 неженени мюсюлмани. Един мюсюлманин е конвертит първо поколение: Абдурахман Абдулах, бенак.

Приход

[Данък за земя] 13 чифт, сума ... 286 [акчета]

[Данък за земя] 6 бенак, сума ... 72

[Данък] 7 неженени, сума ... 42

Замяна за юшур от жито и [други] зърнени култури ... 450

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1000

Данък за летни кошари... 30

Юшур от пчелни кошери ... 50

Бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 40

Данък за трева ... 30

Ниабет, такса за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 100

Общо ... 2100 [акчета]

Село СИНΙΚОВО (ТДИМ 2004: 297)

Под линия е посочено: Синиково, ново име Сатре (В. Трайков, цит. съч. 52, където е записано и с турско име Кетенлик), село североизточно от Йенидже Карасу и югоизточно от с. Шахин (Обаси). Всичките три последни вакъфски села Елмали, Шахин Обаси и Синиково са разположени край река Куру Чай Суи (Суха река) или Ксеропотамос. А и няколко предходни села са в същия регион (ТДИМ 2004: 297).

Село Сеникова е отбелязано в османотурски документи за 1558 г. с 11 мюсюлмански семейства, без християнски. През 1590 г. мюсюлманските семейства вече са 36, а християнски отново няма (Киил 2005: 442). Според статистиката на Разбойникови, през 1830 г. в с. Синиково има 85 къщи българи помаци, в 1878 г. – 90, в 1912 г. – 100, в 1920 г. – 100. Но е отбелязано и Горно Синиково с 55 къщи българи помаци за 1830 и 1878 г., а за 1912 и 1920 – 60 къщи (Разбойников 1998: 331). В статистиката на Т. Карайовов селото е включено с име Ашаги-

Синиково и с данни за отдалеченост на 6 ч път от казалийския център Даръдере (Карайовов 1903: 177). В статистиката на Л. Милетич се среща селищно име Сяниково, с пояснение, че жителите на селото са помаци (Милетич 1918: 295).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Изцяло мюсюлманската общност на селото включва 11 ханета категория чифт, 7 ханета категория бенак и 10 неженени мюсюлмани. Един мюсюлманин е конвертит първо поколение: Хасан Абдулах, бенак.

Приход

[Данък за земя] 11 чифт, сума ... 132 [акчета]

[Данък за земя] 7 бенак, сума ... 84

[Данък] 10 неженени, сума ... 60

Замяна за юшур на жито и [други] зърнени култури ... 500

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 800

Данък за пчелни кошери ... 40

Юшур от лен ... 30

Данък за летни кошари ... 30

Бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 60

Ниабет, такса за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 100

Общо ... 1836 [акчета]

Село СОУДЖАК (ТДИМ 2004: 292).

Под линия е отбелязано: Соуджак, неидентифицирано и несигурно разчетено име на село в нахията Гюмюрджина.

Село Согуджук, посочено с грешно гръцко име Потискион вм. Полискион, е включено в статистиката на М. Киил с данни само за 1590 г., според които има 64 мюсюлмански семейства и нито едно християнско (Киил 2005: 442). В статистиката на Разбойникови данни за с. Полисково не се откриват, но са отбелязани Долно Сугуджук и Горно Сугуджук, т.е. Долно Полисково и Горно Полисково (Кирил 1960: 31). Сведенията са само за 1912 и за 1920 г., като и през двете години за двете селища по отделно е посочено наличието по на 40 къщи, без да се споменава какво е населението! (Разбойников 1998: 331). В статистиката на Т. Карайовов се среща с. Согуджак, отдалечено на 6 ч път от казалийския център Даръдере (Карайовов 1903: 177). В статистиката на Л. Милетич селищното име не е включено като част от Даръдерска каза (Милетич 1918: 295).

В своето изследване, посветено на южнородопските български селища в Ксантийско и Гюмюрджинско, патриарх Кирил отбелязва, че към Синиковска община през 1943 г. се числят, наред с други българомохамедански махали, и Горно и Долно Полисково, разположени югоизточно от средищното село Синиково (Кирил 1960: 29). На с. 31 е изброена топонимия от землищата на махалите, която е от български произход. Интерес представляват местни имена *Чърквата*, *Самодково* и др. Днес в гръцки източници се открива село Σόγουτζακ с гръцко име Πολύσκιο и Σόουτζα Σούτζа с гръцко име Καρφοβουνίο в ном Ксанти. По разположението им на географската карта би трябвало първото да е Горно

Полисково, че е разположено в по-висока планинска част, а второто - Долно Полисково (Коккаς 2003: 137; 142).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Мюсюлманската общност в селото включва 7 ханета категория чифт, 5 ханета категория бенак и 4 неженени мюсюлмани. Християнската общност включва 3 семейства и 4 неженени християни.

Неверници (християни) от споменатото село:

Стамо Михо; Куно Стамо; Петко Стамо; Урек (Еврек) Този (Бори), неженен; Йорги Рало, неженен; Стефку (?) Йорги, неженен; Горо Станко, неженен.

Приход:

[Данък за земя] 7 чифт, сума ...154 [акчета]

[Данък за земя] 5 бенак, сума ...60

[Данък] 4 неженени (мюсюлмани), сума ...24

Испендж 3 семейства и 4 неженени ...175

Замяна за юшур на жито и [други] зърнени продукти ...450

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ...450

Данък за 1 воденица ...15

Юшур от пчелни кошери ...20

Данък за лятна кошара ...40

Общо: 1388 [акчета]

Село ТЕКФУР (ТДИМ 2008: 151)

Село ТЕКФУР, живеят в местността Юк (Тук, Лук); дервиши са [от групата ?] Караджа Ахмед. Споменатите дервиши имат теке. За опрощаване и освобождаване от извънредните данъци и обичайните натоварвания в ръцете имат договор с печат. Сега и в новия опис е записано условието за освобождаване.

Под линия е отбелязано, че селото било разположено в непосредствено съседство със с. Арда Баши, северозападно от Ксанти, така че малобройните му жители били заселени на друго място. Несъмнено в случая става въпрос за с. Текир (дн. с. Сивино, Смолянско). Според местни краеведи селищно име *Текфюр* било отбелязано в османотурски данъчен документ за 1841 г. – регистър за платените данъци в Ахъчелебийско (Арденски 2007: 41). В селищната монография се споменава за предания, свързани с отсядането в селото на мюсюлмански проповедници, които работели за утвърждаването на мюсюлманската религия сред местното българско население (Арденски 2007: 45). Данните от османотурския регистър потвърждават преданията. Но остава загадка къде са били преселени местните жители и кога са се върнали пак в селото.

В статистиката на Разбойникови с. Сивино е отбелязано със 75 къщи българи през 1830 г.; с 85 – 1878 г.; 90 – 1912 г.; 90 – 1920 г. (Разбойников 1998: 324). Пропуск на авторите е, че не са отбелязали религиозната принадлежност на местните българи, които са мюсюлмани. В изследването си за местните имена в Смолянско Ан. Саламбашев споменава, че до 1934 г. селището носи старо име *Текир*. По

административното деление през 70-те години на XX в. то спада към община с център с. Арда (Саламбашев 1976: 14). В статистиката на Т. Карайовов селището е отбелязано с две имена: *Текир* и *Текфюр*. Отдалечено е на 5 ч. път от центъра на Ахъчелебийската каза Пашмакли и има 180 къщи мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич с. Текир, Ахъчелебийско е със същата численост - 180 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

В проучваните османотурски документи са изброени 8 мюсюлмански имена. Интерес представлява антропоним Хусам Текфур, чиято втора съставка (презимето) е селищното име.

Село ТЕРКЕШ (ТДИМ 2008: 108-109)

Село ТЕРКЕШ, спада към с. Ксанти, извън описа, вакъф на султан Баязид Хан, Господ да го благослови и да го прости. Под линия е пояснено: Теркеш (кожена торбичка за стрели), неидентифицирано село в [нахията ?] Ксанти (с. 108).

В изследването на патриарх Кирил, посветено на българомохамеданските села в Южните Родопи (Ксантийско), са публикувани османотурски документи, владала, включващи интересна фактология. Така в документ от 1055 г. (1645-1646 г.) за продажба на имот в землището на с. Карие-и-Варине, несъществуващо през XX в., идентифицирано от автора като Варине, т.е. Вранье, е споменато, че две ниви, собственост на Керио, син на Истоян, са продадени на Реджеб ходжа, жител на село Туркеш, за 600 акчета (Кирил 1960: 80-81). Патриарх Кирил локализира местоположението на някогашното село Карие-и-Варине от казата Йенидже Кара-су, което през 1645-1646 г. все още е населено и с християни, по споменатите топоними, съседни на продадения имот, в землищата на днешните селища Мустафчево, Люлка, Братанково, Широка поляна, Ксантийско. По негови наблюдения през 40-те години на XX в. съседни части от землищата на селата Мустафчево, Братанково и Люлка са общи и в тях се откриват топоними *Кирево* (Мустафчево), *Кирково* (Братанково), *Голямо Кирково* (Люлка), които са част от един голям имот (с. 81).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 6 ханета категория чифт, 4 ханета категория бенак и 13 неженени мюсюлмани. Двама от тях са конвертити първо поколение: Хъзър, син на Абдулах, чифт; Мехмед, син на Абдулах, неженен. Християнската общност включва 7 семейства и 4 неженени християни.

Неверници (християни) от споменатото село:

Никола Стануд (?); Димитри Йован; Пело Станко; Продан Керин (Герин); Йован Вълко; Йорги Велко (Вълко); Райко Киряко; Димитри Петко, неженен; Мавро Никола, неженен; Йорги Райо, неженен; Мавро Райо, неженен.

Приход:

[Данък за земя] 6 чифт, сума ... 132 [акчета]

[Данък за земя] 4 бенак, сума ... 48

Данък, 13 неженени (мюсюлмани), сума ... 78

Испендж 7 семейства, сума ... 175
 Испендж 4 неженени, сума ... 100
 Пшеница 30 киле, стойност ... 300
 Смесено жито 40 киле, стойност ... 160
 Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 800
 Данък за летни кошари... 30
 Юшур от пчелни кошери ... 60
 Данък за трева, градинарски култури (бостан), овощия; всеки женен дава по 10 акчета ... 160
 Данък за дьонюм от лозята на мюсюлманите ... 35
 Данък за дьонюм от лозята на християните ... 100
 Общо: ... 2478 [акчета]

Село ТОПУКЛИ (ТДИМ 2008: 150-151).

Село Топукли, в синура на село Яси Виран, друго име Козлуджа, от мюлковете на Ахи Челеби (с. 150). Под линия е отбелязано, че селото не е идентифицирано, но в случая несъмнено става въпрос за дн. с. Средногорци със старо име Топуклу, Маданско. В изследването на Хр. Христов се споменава, че селищно име Топоклу беги (дн. с. Срадногорци, Смолянско) е включено в османотурски данъчен документ от 1530 г. (Христов 2017: 174). Селищно име *Топукль* се среща в османотурски документ от 1676 г. (Стойков 1961).

Селото е споменато с име *Топуклий*, като част от Ахъчелебийска каза, в османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериатския съд негов представител е бил Елхадж Мустафа (Димитров 1965: 329). То е старо. Според местни предания старото му име било *Кошуля*, за което свидетелствали и запазени местни имена *Кошулската* и *Кошулски преслуп* в близките махали Борика и Долие. Открива се топонимия, свързана с християнското му минало: *Димов брод, Еленка, Костадин, Св. Марина* и др. (Примовски 1973: 178). Същите данни включва в своето по-рано публикувано изследване на топонимията в Маданско Г. Христов, като някои топоними и селищни имена са с различен графичен облик: „...за най-старо име на селището местните жители сочат *Кошӯля*, като в потвърждение на това се дават названия на местности в близките махали на селото Борика и Долне – *Кошӯлскуту* и *Кошӯлские прёслуп*” (Христов 1964).

В статистиката на Т. Карайовов с. Топукли е включено в Ахъчелебийска каза с данни, че отстои на 5 ч път от казалийския център Пашмакли и има 210 къщи мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич са повторени същите данни за с. Топукли, като се използва название *помаци* (Милетич 1918: 293).

Данни за жителите от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 37 ханета категория чифт и 29 неженени мюсюлмани. Трима от тях са конвертити първо поколение: Караджа Абдулах, чифт; Хасан Абдулах, чифт; Ибрахим Абдулах, чифт. Християнската общност се състои от 10 семейства и 18 неженени християни.

Неверници (християни):

Стойо Вълчо (Велчо); Радо Стойо; Пело Стойо; Вълчо Стойо; Гьорго Стойо; Радо Гьорго; Димко Радо; Велко Радо; Симон (?) Радо; Велко Радо; Велко Димо, неженен; Димко Велко, неженен; Гьорго Димо, неженен; Радо Йорго, неженен; Вълчо Димо, неженен; Ставре (?) Йованчо, неженен; Мело Йованчо, неженен; Димо Радослав, неженен; Тодор Радослав, неженен; Йорго Родан (?), неженен; Димо Йорго, неженен; Анчо (Енцо) Йорго, неженен; Стоян Донко, неженен; Гьорго Стойо, неженен; Димитри Радо, неженен; Симьон Йорго, неженен; Пейо Дойранлу, неженен; Вълчо (Велчо) Велко, неженен.

[Приход]:

[Данък за земя] 37 чифта, сума ... 814 [акчета]

Данък 29 неженени (мюсюлмани), сума ... 174

Испендж 10 семейства, сума ... 250

Испендж 18 неженени, сума ... 450

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 1000

Данък за пасище ... 100

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1100

Юшур от пчелни кошери ... 150

Данък за 6 воденици ... 90

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и тапия за земя ... 400

Общо ... 4528 [акчета]

Село ТУЗ БУРУН (ТДИМ 2008: 147-148)

Село Туз Бурун, от мюлковете на Ахи Челеби. Под линия е отбелязано, че не е идентифицирано, но според името, би трябвало да се намира край морския бряг. Все пак има с. Тоз бурун (дн. с. Могилища), по горното поречие на р. Арда и най-вероятно става въпрос за това селище. Селищното име Тоз бурун е отбелязано в османотурски документ от 1676 г. (Стойков 1961). В османотурски документ от края на XVII в. – 1106 г. [22.08.1694 – 11.08.1695 г.], свързан с продажба на нива в с. Тоз бурун, се споменава за местни жители християни. В документа е отбелязано: „Лицата Хорозоулар от жителите на село Тозбурун, принадлежащо към хасовете на Ахъ-челебийска каза, на имена Мустафа, Сейди, Канбер и Хасан, продадоха приживе една нива, граничеща от една страна с ... , от друга Воденичните камъни, от трета Димитър, от четвърта урва и от пета с имота на самия купувач. Жителят на същото село, немюсюлманинът Стою, син на Костадин, поиска да я купи...” (Стайкова 1972: 311). Християнски имена на жители на селото се откриват и в други по-късни документи, дори от първата половина на XVIII в. Така в документ за владееие на купена нива, датиран от 1114 г. [28.05.1702 – 16.05.1703] са споменати имената на собственици на имоти Стою, Димитър, Киро, Стоян, а в друг подобен документ, датиран от 1137 г. [20.09.1724 – 08.09.1825], са отбелязани имена Васил и Димчо, наред с Ахмед, син на Абдулах, което показва, че последният скоро се е помюсюлманчил (Стайкова 1972: 314). В два документа от 1150 г. [01.05.1737 – 20.04.1738] също се срещат лични имена на християни, жители на селото: Костантин Калене, Васил; Константин (Стайкова 1972: 316). В случая не става ясно

как са се появили жители християни в селото в началото на XVII в., след като през XVI в. ги няма, но това е факт. Следи от християнското минало на местното българско население, изповядващо мюсюлманска религия, се откриват в запазени стари фамилни имена: Вельовци, Кольовци (Голевци), Петроханци, Петъовци, Русовци, Стоевци и др. Според разкази на възрастни хора, старото име на селото било *Прашлива могила* (Примовски 1973: 180, 181). Селото е споменато с име Тозбурун, като част от Ахъчелебийска каза, и в друг османотурски документ от месец реджеб на 1132 г. [27.06. – 06.07.1720 г.], свързан с преследване на разбойници в Родопите. На проведено събиране в шериятския съд то е било представено от муезина Рамадан ходжа (Димитров 1965: 329).

В статистиката на Разбойникови е отбелязано с новото си име Могилица и с численост на населението му: 1830 – 78 къщи българи; 1878 – 85; 1912 – 90; 1920 – 94 (Разбойников 1998: 323). Не става ясно защо авторите са посочили само българи, а не българи, изповядващи мюсюлманска религия, тъй като селото в това време е изцяло мюсюлманско. В изследването на Ан. Саламбашев за местните имена в Смолянско с. Могилица е посочено със старо име до 1934 г. Тоз бурун като център на община, според административното деление от 70-те години на XX в. Авторът цитира публикуван османотурски документ в книгата на родоповеда П. Маринов „Смолян и околията в своето близко и далечно минало”, според който на с. Тоз бурун през 1569 г. бил издаден документ за границите на землището му (Саламбашев 1976: 15). В посочената книга П. Маринов споменава, че според стара турска енциклопедия, данни за която не дава, в района на земите, подарени със султански ферман на придворния лекар Ахъ Челеби, имало 23 села и сред тях е отбелязано с. Тоз бурун (Маринов 2009: 136). Според статистиката на Т. Карайовов с. Туз-Бурун е посочено като нахийски център към каза Ахъ-Челеби с отдалеченост 4 ч път от казалийския център Пашмакли и със 175 къщи мохамедани българи (Карайовов 1903: 176). В статистиката на Л. Милетич е отбелязано селищно име Тозбурун в състава на Ахъчелебийската каза със 175 семейства помаци (Милетич 1918: 293).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Изцяло мюсюлманската общност в селото включва 13 ханета категория чифт и 5 неженени мюсюлмани. От тях двама са конвертити първо поколение: Малкоч Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт.

Приход от село Туз Бурун

[Данък за земя] 13 чифт, сума ... 286 акчета

Данък 5 неженени, сума ... 30

Юшур от жито и [от други] зърнени култури ... 350

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 250

Данък за 1 воденица ... 15

Данък за пасище ... 30

Ниабет, такса за венчавка, такса за полски пазач и тапия за земя ... 100

Общо ... 1061 [акчета]

Село УГУРЛУ ВИРАН (ТДИМ 2004: 285-286)

Село Угурлу виран, вакъф на покойния султан Мурад Хан, Бог да го благослови и прости. Под линия е отбелязано: Угурлу Виран, всякак Угурлу (Огурлу), ново име Калотихон (В. Трайков, цит. съч. 44), село северозападно от Гюмурджина (с. 285).

Село Угурлу виран, отбелязано с грешно гръцко име Калитикон вм. Καλότουχο (Коккас 2003: 143, 234), е посочено в статистиката на М. Киил с 38 християнски семейства през 1558 г., като липсват мюсюлмански. През 1590 г. са регистрирани 3 мюсюлмански и 91 християнски семейства (Киил 2005: 442). В един откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. е пояснено под линия: Угурлий дн. Калотихон, Гърция. Отбелязан е един антропоним от български произход: *Стоян Каранетко* (ТИБИ 1972: 482). Погрешно в своето изследване Ел. Грозданова приема, че с. Угурлу виран е старо название на днешното с. Могиляне, Кърджалийско. В случая става въпрос за с. Угурли, Ксантийско с гръцко име Калотихон (Митринов 1991: 40-44). Данните за него са от 1614 г. и включват 91 християнски семейства + 8 семейства на рудари, като общият им брой възлиза на 99 (Грозданова 1989: 464).

В статистиката на Разбойникови е посочено, че през 1830 г. в с. Угорли (такъв графичен вариант е изписан) има 220 къщи българи помаци, в 1878 г. – 230, в 1912 г. – 240, в 1920 г. – 240 (Разбойников 1998: 325). В статистиката на Т. Карайовов се открива под № 20 с. Угурли в Даръдерска каза, отдалечено на 6 ч път от казалийския център (Карайовов 1903: 177). Същите данни са включени и в статистиката на Л. Милетич, като е добавено, че е населено с помаци (Милетич 1918: 295).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Мюсюлманската общност включва 4 ханета категория чифт, като един мюсюлманин е конвертит първо поколение: Хамза Абдулах, чифт. Християнската общност има 40 ханета и 18 неженени християни. Към нея са включени и преселници от с. Чаглаик, които от близо 20 години живеят в селото.

Хамза Абдулах, чифт; Пейо Чобан; Анто (?) Кирьо; Дойчин Грузо; Неделко Русин; Никола Неделко; Стоян Русин; Ракоста (?) Русин; Стоян Димитре; Радослав Неделко, неженен; Стоян Койчин неженен; Кирьо Стойко неженен; Йорги Стоян неженен.

По-надолу е отбелязано:

Рая от Чаглаик, която от преди двайсет години живее в селото Угурлу Виран. Преводачът под линия идентифицира с. Чаглаик с днешното гръцко с. Дипотамон, разположено североизточно от гр. Кавала!

Курд Меми, чифт; Мустафа Меми, чифт; Хаджи Бали Меми, чифт; Едмино (Димьо Мако); Курд Едмино; Пейо Мето; Велян Нако (Пако); Вълче Стамат; Сула (Шула) Ведра (?); Мавро Грузо; Вельо (Велко) Грузо; Ило (Ильо) Драгош; Ардин (?) Драгош; Анодор Драгош; Русо Албеи (?); Вълка (Вълче) Русо; Марек Албеи; Вълкан Маре (Мазе); Грузо Албеи; Дими Стоян; Реван (?) Костадин; Менка Грот (?); Пело Димьо; Станко Мързан; Михали Пецо (Нецо); Димо Чернагор; Тодор Димо; Белчо (Пелчо) Русин; Ангел Михо; Рало Бранчо; Егрено Зено (?); Гула Брано; Курд Брано; Мерджо Брацо; Димитре Мирчо; Велко Мирчо неженен;

Филипе Мирчо - неженен; Како Черкез (?) неженен; Стоян Грузо неженен; Данчо Грузо неженен; Велко Данчо – неженен; Тодоре Грузо – неженен; Цера (?) Грузо неженен; Хърбат (?) Грузо неженен; Емилос (Ахилос) Христо неженен; ... (?) Пело (Пелуш) неженен; Кошар Деско неженен; Анодор Христо неженен; Грузо Русин неженен.

Приход:

[Данък за земя] 4 чифт, сума ... 88 [акчета]

Испендж 40 семейства и 18 неженени, сума ... 1450

Пшеница 1200 киле, стойност 1000

Ръж 50 киле, стойност ... 200

Ечемик 30 киле, стойност ... 120

Овес 20 киле, стойност ... 60

Данък за свине с [данък за] Божик ... 10

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 250

Ниабет, такса за венчавка и за полски пазач ... 200

Общо: 3378 [акчета]

Село УЗУНДЕРЕ (ТДИМ 2008: 431-433)

Село УЗУНДЕРЕ спада към [нахията] ГЮМУЛДЖИНА от вакъфите на покойния султан Мурад хан, Господ да го благослови и да го прости. Под линия е отбелязано, че селото е неидентифицирано в нахията (казата) Гюмулджина (с. 431). Но несъмнено става въпрос за с. Узун дере (дн. гр. Неделино, Смолянско).

В изследването на М. Киил Узун дере (дн. Неделино) е отбелязано в 1528 г. с 9 мюсюлмански и 22 християнски ханета (семейства), през 1558 г. – с 44 мюсюлмански и 50 християнски и през 1590 г. със 71 мюсюлмански и 59 християнски. За 1920 г. е посочено наличието на 369 семейства мюсюлмани и християни! (Киил 2005: 442). Селищно име Узун дере се среща в османотурски документи от 1607 г. (Стойков 1961) и 1614 г. (Андреев 2013). В изследването на Ел. Грозданова Узун дере е отбелязано в 1614 г. с 59 + 4 рударски ханета или общо 63 ханета (Грозданова 1989: 448). Така то се оказва по това време с по-многобройно население от селището Даръ дереси (дн. Златоград). Данните сочат и наличие на рудари.

Запазени са стари местни родови названия от домашен, български произход: *Беляновци, Германовци, Личеви, Милекови, Педави (Педавици), Русови, Ръжеви* (Примовски 1973: 206). В статистиката на Разбойникови, баща и син, селото е отбелязано в 1830 г. с 420 къщи българи и помаци!, в 1878 г. – с 440, в 1912 г. – с 447 и в 1920 г. – също с 477 къщи (Разбойников 1998: 325). И тук е допусната грешката да се споменава наличие на местни жители българи и помаци, без да се държи сметка, че помаците също са българи. В статистиката на Т. Карайовов селото е отбелязано с две махали: Узун дере Ашаги махале и Узун дере Юкари махале и с данни за отдалеченост 3 ч път, северно от казалийския център Даръдере (Карайовов 1903: 177). В статистиката на Л. Милетич се споменава, че с. Узундере е населено с помаци (Милетич 1918: 295).

Данни за населението от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 46 ханета категория чифт, 16 – категория бенак и 22 неженени мюсюлмани. От тях 6 са конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, чифт; Али, син на Абдулах, чифт; Касим Абдулах, чифт; Малкоч Абдулах, чифт; Иляс Абдулах, чифт; Али Абдулах, чифт. Освен това в началото на списъка е отбелязан *кетхуда*, което не се открива в списъците с мюсюлманското население на останалите стари селища в района на днешно Златоградско: Дурмуш Мустафа, кетхуда (кая), чифт. С термина *кетхуда* се означава помощник, пълномощник, управител, представител (Борисов 2014: 389).

Християнската общност е представена от 42 семейства и 18 неженени християни. Налице са антропоними, в които е указана трудовата заетост на носителите им: Кольо, железар; Радослав, железар; Димитри чобан; Стеф чобан; Чобан Йофко (?); Петри чобан; Димитри, железар; Йорги, терзия; Станислав чобан; Толо, железар; Йован, железар; Йорги, грънчар. Друга група антропоними включват данни за физически качества на носителите им: Стоян, глух (?); Петко кючук. Отбелязани са антропоними с втора съставка *приселища*, т.е. преселник, пришълец: Рад приселища; Рушен (!) приселища.

Списък на християнското население

Неверници (християни):

Радослав Йорган (Йорган); Йорган Радослав; Димитри Радослав; Мавро Пале (Бале); Дука Коста; Кольо, железар; Стойо Илия; Радослав, железар; Стаино Йорган; Йорган Стайко; Аргир Йорган; Велчо Йорган; Столо Димитри; Сено Сиве; Димитри чобан; Стеф чобан; Чобан Йофко (?); Димо Никола; Йорги Никола; Добрача (?) Рало; Драган Павел (?); Петко Ело; Велче Трендин (?); Вълкан Петко; Димитри Пелко (Мелко); Рад приселища; Йорги Вълчо (Велчо); Рало Петко; Стоян, глух (?); Петко кючук; Петри чобан; Димитри, железар; Коста Касим; Йорги, терзия; Станислав чобан; Тодор Михо; Толо, железар; Димо Дойчин; Йован, железар; Йорги, грънчар; Петко Йорги; Рушен (!) приселища.

Неженени:

Димитри Радослав; Йован Радослав; Душман Коста; Христе Илия; Пейо Сиве; Стойо Радослав; Грузо Йофко; Бойчин Димо; Йорги Димо; Вълкан Петко; Димитри Рад; Димитри Брачос (Трачос); Димитри Рад; Вълкан Димитри; Станислав Корица (Козица); Йорги Марко; Йорги Димко; Тодор Димко.

Приход:

[Данък за земя] 46 чифт, сума... 1012 [акчета]

[Данък за земя] 16 бенак, сума... 192

[Данък] 22 неженени (мюсюлмани), сума... 132

Испендж 42 семейства, 18 неженени, сума... 1500

Пшеница 30 киле, стойност... 300

Ечемик 10 киле, стойност... 40

Ръж 20 киле, стойност... 80

Юшур от кошери с пчели... 150

Данък за жълъди... 80

Данък за 5 воденици, по 15 [акчета]... 75

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози)... 2100

Данък за пасища... 50
 Юшур от лен... 120
 Приход от бадж за дребен рогат добитък... 60
 Бадж за вино... 150
 Данък за летни кошари ... 10
 Данък за свине с [данък за] Божик... 100
 Приход от чисто масло... 10
 Ниабет, такси за венчавка, за полски пазач и тапия за земя... 500
 Общо... 6711 [акчета]

Село ХАМЗА (ТДИМ 2008: 435)

Село ХАМЗА, вакъф на султан Мурад хан, Господ да го благослови и да го прости, спада към нахията Гюмулджина, в синора на село Джираджик. Под линия е споменато, че Хамза е неидентифицирано село в нахия Гюмулджина. Преводачът също отбелязва, че разчитането на селищни имена Джираджик и Хамза е несигурно. Фактът, че селото е разположено в синора на с. Джираджик, насочва търсенето му в района на днешното с. Генерал Гешево със старо име Гьолджук.

През 1568-1569 г. населението на с. Хамза е изцяло мюсюлманско и включва 1 хане категория чифт, 5 ханета категория бенак и 4 неженени мюсюлмани. Общото количество на плащаните данъци е 636 акчета. Те включват пшеница 30 килета на стойност 300 акчета; ечемик 20 килета – 80 акчета; ръж 20 килета – 80 акчета; просо 5 килета – 20 акчета; ниабет, такса за полски пазач, за тапия за земя – 30 акчета.

Село ЧАГЛАИК (ТДИМ 2004: 151-155)

Село Чаглаик, спада към [нахията] Йенидже Карасу от султанските хасове. Жителите на споменатото село са рудари; работят в рудника на Чаглаик. Под линия е отбелязано, че селото е с ново гръцко име Дипотамон и е разположено североизточно от гр. Кавала. Днес е в демова единица Орино с център Мунчино към дем Места, в област Източна Македония и Тракия. Мунчино е със старо име Мунчанос, Мунчонос, Мунджулус. Разположено е в Чалдаг, на 20 км западно от с. Ставруполис (Еникьой, Ксантийско). В някои карти и източници било записано Чайлик (В. Трайков... 1946, с. 58). Според преводача турското име Чаглаик е със значение 'шумен, буен извор'.

В османотурски документ за събиране джизие на неверниците от вилаети Едирне, Диметока, Гюмюлджине, Гелиболу с датировка от 896 г. (01.08.1491 г.) е споменато към вилает Гюмюлджине с. Чаглаик (с. Чайлик, дн. с. Дипотамон, ном Кавала, Гърция) с 55 ханета и данък в размер на 2250 акчета (ТИБИ 1986: 22). В друг документ за събиране на нузула, данъка върху овцете и някои наеми, от казите Ахъ челеби, Йенидже Карасу, Чаглаик и Гюмюлджине с датировка 1013 г. [30.05.1604 – 18.05. 1605 г.] (Андреев 1972: 324-325) е описано административното деление на Западна Тракия или на територията между долните течения на реките Места, с турско име Кара су, на запад и Марица на изток.

Споменава се за каза Чаглаик, както и за каза Ахъ Челеби. В по-ранен документ – откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. – е пояснено под линия: Село Чаглаик. По-рано Чаглаик в Саръшабанско, в хълмистата и гориста местност западно от р. Места, дн. Дипотамон. В документа са включени два антропонима от нетурски произход: *Мавре Бои* с поръчители *Сула Али* и *Баба Тодор* (ТИБИ 1972: 479). В таблицата със статистически данни за селищата в каза Сари Шабан от края на XIX в. се открива под № 14 с. Челейкен, в което живеят 460 турци (Кънчов 1970: 504).

Данни за населението от 1569-1570 г.

Според сведенията от преведените османотурски данъчни документи, селото, което е рударско, включва и две махали (Улуджак и Мурадлу), както и 4 джемаата (Ари Обаси, Бедерли, Кьоселер и джемаат на юруци, обработващи земя в границите на землището му). Махалите и джемаатите са населени изцяло с мюсюлманско население. Отделно накрая е описана рая, преобладаващо християнска, която живее във вакъфското село Угурли Вирани, разположено далеч на североизток, в района на средищното селище Даръ дереси (дн. Златоград) (ТДИМ 2004: 151-155). Това население е описано в раздела, посветен на населението на с. Угурли, а тук е разгледано само населението, което постоянно пребивава в селото.

Общо мюсюлманската общност в Чаглаик включва 19 ханета категория чифт, 5 ханета категория бенак и 10 неженени мюсюлмани. От тях 8 са конвертити първо поколение. В средищното с. Чаглаик са отбелязани 7 мюсюлмански ханета, като главите на 3 от тях са конвертити първо поколение: Омер Абдулах, чифт; Мухамед Абдулах, ченак; Ахмед Абдулах, бенак. В махала Улуджак са налице 9 мюсюлмански ханета, като главите на 3 са конвертити първо поколение: Мустафа Абдулах, чифт; Малкоч Абдулах, неженен; Сулейман Абдулах, неженен. В махала Мурадлу от 15 мюсюлмански ханета, главите на 2 са конвертити първо поколение: Али Абдулах, чифт; Сеиди Абдулах, чифт. Джемаатът на юруците включва 24 ханета категория чифт, 10 ханета категория бенак и 25 неженени юруци. От тях един е конвертит първо поколение: Карагьоз Абдулах, неженен. В списъка на джемаат Ари Обаси се откриват 5 мюсюлмански ханета категория бенак и 7 неженени мюсюлмани. Мюсюлманската общност на джемаат Бедерли съставлява 7 ханета категория бенак, от които 1 ешкинджия, и 5 неженени мюсюлмани, трима от които са ямаци. Мюсюлманската общност на джемаат Кьоселер включва 14 ханета категория бенак и 7 неженени мюсюлмани.

Общо за християнската общност в данъчната разбивка е отбелязано наличието на 94 семейства и 14 неженени християни, включително и пребиваващите в с. Угурлу виран. Групата на постоянно пребиваващите в селото включва 49 семейства и 14 неженени християни. Откриват се антропоними с данни за упражнявана професия (Димо, терзия); за физически качества (Кара (?) Станко); за народностна принадлежност (Сърбин Стойко).

Неверници (християни) от споменатото село:

Грузо Диман; Никола Тоникъ (?); Брацо (Трахо) Никле; Гр(в)уд Продан; Русо Продан; Стоин (Стошин) Косел (?); Грузо Стоин; Вълкан Никола;

Стоян Милош; Марул Никола; Йован Тодор; Димитри Панчо (Танчо, Янчо); Стойко Михо; Русин Стоян; Балша (?) Брезо; Стойке Братушан (?); Бойко Менко; Мавер (?) Бойо; Вълко Димитри; Вълко Стоян; Станко Братушан; Кара (?) Станко; Тодор Братушан; Стоян Самура; Голо Вълче; Мързен Гьорги; Степан Тодор; Димо, терзия; Стоян Русин (Росин); Костя Стоян; Кощо Яни; Кирьо Стоян; Димитри Стоян; Сърбин Стойко; Йован Степан; Никола Хр(а)бар; Пейо (Писо) Рале; Никола Димитри; Пело Никола; Чабура (Сура) Хр(а)бар; Тодор Пројко; Петко Пројко; Христ Русин; Никола Страти; Йован Русин; Йован Стоян; Нестор Русин; Пело Моменка (Мумица); Кирьо Поменко.

Неженени от споменатите

Милош Грузо; Петко Стоин (Стоил); Никола Марул; Димитри Йован; Димитри Стойко; Мато Мавер; Цветко Войко; Петко Станко; Тодор Менко (Петко); Тодор Гьорги; Йован Нестор; Маруш (Фарос) Тоцел (?); Сидер Йован; Вълко Никола.

Приход от споменатото село

[Данък за земя] 19 чифт, сума ... 418 [акчета]

[Данък за земя] 5 бенак, сума ... 60

[Данък] 10 неженени (мюсюлмани), сума ... 60

[Данък за земя] от юруците, 24 чифт, сума ... 288

[Данък за земя] от юруците, 10 бенак, сума ... 60

[Данък] от юруците, 25 неженени, сума ... -

Испендж 94 семейства, сума ... 2350

Испендж 14 неженени, сума ... 350

Пшеница 100 киле, стойност ... 1000

Ечемик 30 киле, стойност ... 120

Ръж 25 киле, стойност ... 100

Просо 9 киле, стойност ... 36

Овес 50 киле, стойност ... 200

Леща 5 киле, стойност ... 50

Такса за [внесено] вино ... 20

Юшур от пчелни кошери ... 236

Юшур от копринени пашкули ... 50

Юшур от сумак (може би от тур. somak 'растение смрадлика' – ТБР 1962)!
...50

Данък за монопол ... 150

Данък за бахчи (зеленчукови градини) ... 200

Данък за жълъди ... 30

Данък за черничева шума ... 20

Юшур от орехи ... 10

Юшур от лен ... 50

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 626

Такса за кюмюр (въглища) ... 500

Данък за дьонюм от лозята ... 20

Данък за летни кошари ... 20

Пазарна такса с такса за търговия с добитък ... 150

Данък за 9 воденици ... 270

Приход от чисто сребро ... 800

Приход от масло (овче), мискал (?) – 9000

Покупна цена на място, засято с кестени, в ръцете на спяхията Турали, въз основа на царска наредба ... 100

Данък за свине с [данък за] Божик ... 200

Ниабет, такси за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 300

Общо ... 8794 [акчета]

Село ШАХИН, друго име БЪЙЪКЛУ, спада към същата [нахия ЙЕНИДЖЕ КАРАСУ], ОТ ВАКЪФИТЕ НА ГАЗИ СУЛТАН Сулейман Хан, Господ да го благослови и да го прости (ТДИМ 2008: 76-78). Под линия е отбелязано: Шахин, друго име Бъйъклу, ново име Ехинос, село северно от Ксанти (В. Трайков, цит. съч., 60). Другото име на селото не е познато. (с. 76). Съдейки по данните от описите, това село не може да се идентифицира със с. Шахин (дн. Ехинос). В случая се приема, че не е идентифицирано, за разлика от с. Шахин Оваси. За с. Шахин с друго име Бъйъклу хаджи, с друго име (не се чете) се споменава в един откъс от подробен регистър на тимари в Беломорието от началото на XVI в., като са изброени негови жители мюсюлмани. Общият им брой е 41 домакинства, а доходът от данъци е 3605 акчета. Откриват се 5 конвертити първо поколение (ТИБИ 1972: 416).

Село ШАХИН ОВАСИ (ТДИМ 2004: 295-296)

Под линия е отбелязано: Шахин Оваси, село (Шахин), ново име Ехинос (В. Трайков, цит. съч., 60), северно от Йенидже Карасу и югоизточно от с. Елмали (с. 295). Според подредбата в списъците от села, данните за с. Шахин Оваси са включени между тези за съседните му села Елмалу на запад и Синиково на североизток. Това дава възможност да се приеме, че селото е днешното с. Шахин с гръцко име Ехинос. По данни от статистиката на М. Киил, с. Шахин през 1558 г. има 34 мюсюлмански семейства и никакви християнски. През 1590 г. броят на мюсюлманските семейства е 72, като християнски отново липсват (Киил 2005: 442).

В статистиката на Разбойникови, баща и син, е отбелязано, че през 1830 г. в с. Шахин има 255 къщи помаци, в 1878 г. – 270, в 1912 г. – 280, в 1920 г. – 280 (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов с. Шахин е споменато като нахийски център към Даръдерска каза, отдалечен на 6 ч път в югозападна посока (Карайовов 1903: 177). Според статистиката на Л. Милетич с. Шахин е част от Даръдерска каза и е населено с помаци (Милетич 1918: 295).

Данните от 1569-1570 г. сочат, че населението на селото е изцяло мюсюлманско. Мюсюлманската общност включва 34 ханета категория чифт, 17 ханета категория бенак и 19 неженени мюсюлмани. От тях 3 са конвертити първо поколение: Малкоч Абдулах, чифт; Мустафа Абдулах, чифт; Хасан Абдулах, чифт.

Приход

[Данък за земя] 34 чифт, сума ... 748 [акчета]

[Данък за земя] 17 бенак, сума ... 204

[Данък] 19 неженени, сума ... 154

От юшур от жито и други зърнени култури ... 1600
 Данък от дребен рогат добитък (овце и кози) ... 1250
 Данък за летни кошари ... 90
 Данък за пчелни кошери ... 50
 Данък за 2 воденици по 15 [акчета], сума ... 30
 Бадж за дребен рогат добитък (овце и кози) ... 120
 Ниабет, такси за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 200
 Общо ... 4416 [акчета]

Мезра ШИКЯР БАШИ вж. мезра АРДА БАШИ

Село ЯСИ ВИРАН (ТДИМ 2008: 135-136)

Село ЯСИ ВИРАН, друго име КЮЧУК (Малко) ОПЧАНИ, друго име КОЗЛУДЖА. Под линия е пояснено: Яси виран, ново име Ореон (В. Трайков, цит. съч., 61, където е записано като Яс-Йорен-Дере), село северозападно от Ксанти, чието име значи опустошено (пусто) пространство (неплодородно землище?). Второто име (Малко Опчани или Обичани) не е запазено (?), а третото (Козлуджа, ново име Котили) станало самостоятелно селище (В. Трайков, цит. съч., 34), североизточно от Яси Виран).

За съжаление, оскъдни са публикуваните данни от османотурски регистри за това средищно село. Една от причините е, че то не е включено към Ахъчелебийската каза, а към Скеченската. Но пък в публикувания от родоповеда П. Маринов превод на препис от султански ферман с датировка от 1519 г. се споменава, че двете пасища, Козлуджанско и Есивиранско, били дадени на придворния лекар Ахъ Челеби като арпалък (поземлено владение, давано при специални случаи) и той ги превърнал във вакъф (Маринов 2009: 134-135). Както е пояснено в бележките в края, Есивиран е название на с. Исьорен. Факт е, че селището е съществувало през 1519 г. В изследването на Хр. Христов за планинското население в Родопите през XVI в. едно от двете отбелязани селища в Южните Родопи, по данни от османотурски документ за 1519 г., е с. Ясъ йорен с друго име Кючук Звенчан, което към годината на регистрацията е представено като *haraç ez defter*, т.е. скоро възникнало. При следващата регистрацията от 1530 г. в описите са включени още 8 селища и 2 мезри, като за всички е отбелязано, че са в землището на с. Ясъ йорен. При регистрацията през 1570 г. бройката на селищата в землището на средищното селище се увеличава (Христов 2017: 174). От това следва, че Ясъ йорен / Ясъ виран е едно от най-старите селища в Южните Родопи, според досега открити данни в османотурски данъчни регистри.

В един откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. е пояснено под линия: Село Ясъ Виран. С. Исьорен, дн. Ореон, Ксантийско. Включена е антропонимия от нетурски произход: *Давидко Иви и касатинът Стаю Акишино; Кирбази Педре Йенчо и Никита Йорги; Ариун Комнено; Серакино Ариун; Яни Мавруд; Кириако Кускусчи* (ТИБИ 1972: 482).

В статистиката на Разбойникови с. Ясьюрен е отбелязано за 1830 г. с 320 къщи българи помаци; за 1878 г. – 340; 1912 и 1920 г. – 350 (Разбойников 1998: 327). В статистиката на Т. Карайовов с. Ясь Виран (Еврен) е посочено под № 123 като нахийски център, отдалечен на 4 ч път от казалийския център Скеча (Карайовов 1903: 179). По данни на родоповеда Ст. Н. Шишков, към 1890 г. с. Исьорен имало повече от 300 къщи, заедно с многобройните си махали, пръснати из околните бърда (Шишков 1890: 14). Той предполага, че Исьорен било най-скоро изтурченото село. Преди 30-40 г. още имало няколко баби, които пазели християнската си вяра и изпращали свеци и масло на еникьойската черква за Коледа, Великден и за други християнски празници. Най-напред била изтурчена горната махала (Шишков 1890: 14-15).

Данни за населението на селото от 1568-1569 г.

Мюсюлманската общност включва 17 ханета категория чифт и 18 неженени мюсюлмани. От тях 3 са конвертити първо поколение: Малкоч Абдулах, чифт; Хасан Абдулах, чифт; друг Хасан Абдулах, неженен. Християнската общност се състои от 15 семейства и 26 неженени християни. Откриват се антропоними, включващи данни за трудова заетост (Стойо чобан, Бранко чобан), както и за народностна принадлежност: Димитри Гърко.

Неверници (християни)

Йорги Яни; Панчо Йорги; Йован Тоде (Боце); Велчо Петри; Куман Сено (Шено); Стайко (Станко) Пейо; Димо Панчо; Йован (?) Димо; Димо Йорги; Тодор Димо; Кирчо Йорги; Стоян Момчил; Димо Стоян; Михо Стоян; Пело Стоян; Димитри Гърко, неженен; Стойо чобан, неженен; Димитри Стойо, неженен; Тодор Стойо, неженен; Йорги Стойо, неженен; Михо Димо, неженен; Димо Михо, неженен; Кочо (Дудо) Михо, неженен; Гьорги Димитри, неженен; Петко Гьорги, неженен; Стойко, син на Гьорго, неженен; Радо (Рако) Никола, неженен; Никола Урфия (?), неженен; Тодор Никола, неженен; Тома Яни, неженен; Панче (Янче) Дука, неженен; Кирко Дука, неженен; Тодор Дука, неженен; Яни Урфия (?), неженен; Русин (Рошин) Яни, неженен; Гьорги Яни, неженен; Гьорги Никола, неженен; Димо Никола, неженен; Панчо Димо, неженен; Бранко чобан, неженен; Стоян Райко (Ранко), неженен.

Приход от село Яси Виран:

[Данък за земя] 17 чифт, обща стойност... 347 [акчета]

Данък 18 неженени (мюсюлмани), обща стойност ... 108

Испендж 15 семейства, обща стойност ... 375

Испендж 26 неженени, обща стойност ... 650

От юшур от жито и от [други] зърнени култури... 1000

Данък за лозя... 1200

Данък за дребен рогат добитък (овце и кози)... 1200

Юшур от пчелни кошери... 150

Данък за 2 воденици... 60

Ниабет, такси за венчавка, за полски пазач и тапия за земя ... 20

Общо: 4137 [акчета]

Прави впечатление, че списъците с плащани данъци от християнското население на някои селища в изследвания район включват

данък за свине с *Божик*. От това следва, че народното название *Божик* на големия християнски празник Рождество Христово е било в употреба от местните християни през XVI в. Названия *Божич*, *Бѣжик* за Рождество Христово или Коледа са разпространени в западните и югозападните краища на българското езиково землище (БЕР 1973). Интересни са данните за с. Хеметли, Гюмюрджинско, чието българоезично население през 40-те години на XX в. е в напреднал стадий на турцизация, но помни названия *Бѣжук* и *Паскалѣ* за големите християнски празници Рождество Христово и Великден (Кирил 1960: 92). В землището на с. Угурли, Ксантийско се открива топоним *Бужика* (Кирил 1960: 31), а в кв. Малка река на Златоград - топоним *Бѣджук* (Христов 1964). Те се свързват с народното название *Божук*, *Бужик* на християнския празник Рождество Христово, по данни от с. Буково, Маданско: *Кѣлада*, *Кѣладата го зовѣме и Бѣжик* (Христов 1964).

Втора част ЕЗИКОВЕДСКИ АНАЛИЗИ

ОЙКОНИМИЯ ОТ БЪЛГАРСКИ ПРОИЗХОД

Сред морето от турски селищни имена, наложени от османотурските завоеватели в Беломорието (Западна Тракия) и Родопите, както и от настанилото се из българските земи придошло от Мала Азия турскоезично население, все пак има оцелели селищни имена от български и като цяло от нетурски произход. През XVI в. процесите на ислямизация сред местното българско население продължават да текат активно. Но в много селища все още има българи християни, като на отделни места те преобладават, т.е. налице е все още неислямизирано българско население. Тази преходност може да се открие и в наличието на по две, даже и на три успоредно изброени имена на отделни селища. Основно селищните имена могат да се обособят в три групи: османотурски селищни имена, които са в активна употреба; български селищни имена и успоредна употреба на османотурски и български по произход названия на отделни селища.

Групата на османотурските по произход селищни имена е най-голяма, като се откриват ойконими в българска територия, просъществували до замяната им през 30-те години на XX в.: Ак бинар по-късно Ак бунар (дн. с. Бял извор, Ардинско); Узун дере (дн. гр. Неделино, Смолянско); Даръ дере (дн. гр. Златоград, Смолянско); Топукли, по-късно Топуклу (дн. с. Средногорци, Маданско); Туз бурун, по-късно Тоз бурун (дн. с. Могилица, Смолянско); Текфур, по-късно Текир (дн. с. Сивино, Смолянско) и др. Видно е, че някои османотурски селищни имена са претърпели промяна. А може би става въпрос за неправилен оформен графичен вариант на името, дело на писача на османотурския документ.

Старите османотурски имена на селищата в гръцка територия също са заменени с нови, гръцки, но продължават да са в активна употреба от местното българоезично население: Кетанлик – дн. Кетенлик (грц. Кентаврос), Пашавик дн. Пашевик (грц. Пахни), Шахин дн. Шехин (грц. Ехинос), Елмалу дн. Алмалъ (грц. Меливия) и др. Откриват се ойконими, претърпели промени: Угурлу виран дн. Угурли, Угурлу (грц. Калотихон); Яси орен дн. Исьорен (грц. Ореон).

Някои селищни имена имат и своя побългарена форма, която се използва от местното българоезично население: Сару яр дн. Саръ яр, с народно име Сареля (грц. Кидарис); Илиджа дереси дн. Лъджа, с народно име Лъджите (грц. Термес). Отделни селищни имена са с отбелязани фонетични и морфологични варианти. Така например, както бе посочено по-горе, в документите днешният гр. Златоград е отбелязан с имена: Даръ дереси, Дару Дереси, Дарла дереси, Дари дереси с друго име Садък дереси. Последното название Садък дереси – от тур. *sadık* 1. 'верен, предан, привързан'. 2. 'истински, достоверен'. 3. 'който държи на думата си' (ТБР 1962) може да произлиза и от турско мъжко лично име *Садък*, по име на собственик на част от землището на селището и т.н. Останалите имена са свързани с различни предположения за произхода на селищното име: Даръ дереси – от тур. *darı* просо, т.е. 'просено дере'; Дарла дереси – от тур. *darlanmak* 'стеснявам се, ставам тесен', т.е. 'тясно дере'. Названия Дарла дереси и Садък дереси на дн. гр. Златоград са отпаднали, като първото е заменено с облици Даръ дере и Дари дере. Но е факт, че не е запазено старо име от домашен, български произход на това старо българско селище.

Други селища по-късно, през XIX и XX в. се появяват в административните документи с местни, нетурски имена: с. Соуджак (у М. Киил Согуджак) – махали Горно и Долно Полисково. И макар основната съставка Полисково да е с именна основа *полис* – от грц. *πόλις* град (ГБР 2004), наставка *-ово* е характерна за образуване на български селищни имена.

Ойконими от български произход

Групата включва селищни названия: Борово, Дреново, Вълкан / Велян, мах. Габрова на село Йеникьой, Исмилан, Йорган, Москофче, Синиково. В основата на някои от тях е залегнало мъжко лично име: Вълкан – от Вълк(о) и -ан, Велян от Веле, Вельо и -ян; Йорган – от Йорго, съкратено от Георги, с новогръцки преход на *г* в *й* от Георго (Ковачев 1987), и -ан. В основата на селищно име Москофче вероятно е залегнала умалителна форма Моско, засвидетелствана в писмени източници от XVI в., на съкратено мъжко лично име Мосо, произлизащо от име Мойсей (Заимов 1988). Все пак названието е на мезра, т.е. на обезлюдено селище (Мезра Гювендж, друго име Москофче) и не може да се види дали сред някогашните му жители е имало носители на мъжко лично име Моско, което се среща в по-голяма степен в антропонимията на някои приполски селища. Възможно е произходът на селищното име да се свърже и с названия на растения: *московче* 'растение камшиче *Zinnia elegans*' или 'растение букетче *Phlox drumondii*', а също с название *моск* 'растение мощковица *Adoxa muschatellina*', москос, 'мускус' от нгр. *μόσκος*, *μόσχος* 'мускус'. Название *москосъ*, *мосхосъ* 'мускус' е отбелязано в

църковнославянски писмени паметници (БЕР 1995). Но според разчитане на други османисти, в документи от 1530 г. е отбелязана мезра Гювенч с друго име Муска (Христов 2017: 174). В случая тълкуванията на произхода на селищното име могат да са разнопосочни, като се стигне и до ар.-тур. *muska* 'талисман, амулет' (ТБР 1962).

В основата на други селищни имена се открива название на вид растение: Борово, Дреново, мах. Габрова.

Понякога едно селище в различни документи е отбелязано с различни названия. Например днешното с. Вълканово (грц. Емонио) е отбелязано с имена: Вълкан (ТДИМ 2008: 143) и Велян (ТДИМ 2008: 294), като първото произлиза от зооним вълк, а второто – от мъжко лично име Веле, Вельо. Засвидетелствано е в писмени извори от XV в. (Заимов 1988). Ойконим Синиково е с основа *син-* и е образуван от притежателно прилагателно с наставка *-ово* (Митринов 2014: 117, 119).

Свързване етимологията на селищно име Исмилян (Смилян) с по-старо Смолен (от етнонима *смолен*, *смоляни*) с протетично *и-* и с *-и* вместо *-о-*, по закона за вокалната хармония, представено в Български етимологичен речник, не изглежда убедително (БЕР 2010). Досега все още не са открити данни в стари писмени източници за наличие на ойконим Смолян, Смолен. Възможно е ойконимът Смилян да произлиза от мъжко лично име Смилян от Смил, Смило и *-ан* или от Смильо и *-ан* (Заимов 1988), което пък е свързано с название *смил* 'вид растение, билка' (БЕР 2010).

С архаичен произход е селищно име Арда. Според Ст. Младенов то произхожда от индоевропейски корен *ard-* със значение 'тека, тичам, бързам, движа се бързо – поток, река', срв. староинд. *ardati*, *rdati* 'тече, изтича' (Младенов 1927: 295). Според Вл. Георгиев хидроним Арда произлиза от тракийско **Arđa*, *Арζος* (или *Арζης*), което е, като тракийско название, от ие. **argo-* бял, срв. грц. *αργός* 'бял, бърз' (Георгиев 1985: 251).

Интерес представлява второто име на с. Козлуджа - Буюк Рупчан (Село Козлуджа, друго име Буюк Рупчан). Първата му съставка е от турски произход – тур. *büyük* 1. 'голям, едър'. 2. 'велик, могъщ'. 3. 'стар, възрастен' (ТБР 1962), като в случая най-вероятно е употребена със значение 'голям'. Втората съставка Рупчан е характерна за българската ойконимична система. Две селища в Югоизточна България, в област Бургас, носят и до днес име *Рупча*: с. *Рупча* (старо *Малка Рупча*) и с. *Рупча* (старо *Рупче*) (РССИБ 1989). Освен това един район в северното Среднородопие, по поречието на река Чепеларска, носи името *Рупчос*. Факт е, че в данъчни документи с приблизителна датировка 1515-1516 г. за населението в района по поречието на реките Чепеларска и Въча, то е отбелязвано като *рупчозлари*, т.е. рупчосци или жители на Рупчос (Ковачев 2010: 100-105). Произходът на ойконим Рупчан несъмнено е свързан с название *рупа* 'вдлъбнатина, падина, долчина в планински терен' или произхожда от местно име Рупа с производни (БЕР 2002). Но пък според други османисти в документ от 1519 г. са отбелязани в османски документ селищни имена Ясъ йорен с друго име Кючюк Звенчан и Козлуджа с друго име Буюк Звенчан (Христов 2017: 174). Съставка Звенчан може да се свърже със старобългарско съществително *звѣкъ* (Йоан Екзарх) (БЕР 1973) и с глагол *зѣвѣти*, *зѣвѣж* 'пея' (СР 1999).

Факт са селища с отбелязани две, дори три имена. Неоцелелите до днес имена обичайно са от османотурски произход. В повечето случаи новото османотурско име е поставено като първо: Село Рамазан Юки (Буки ?), друго име Малка река; Село Сари Кая, друго име Исмилян; Село Кяфир дереси, друго име Борово; Мезра Шикяр баши, друго име Арда баши; Мезра Гювендж, друго име Москофче. Факт е, че старите селищни имена Арда, Исмилян, Малка река са оцелели до днес, за сметка на новите османотурски. За съжаление, не са идентифицирани селищни имена Борово, Москофче, които днес не се откриват в изследвания район на Южните Родопи.

Едно турско име включва данни за религиозната принадлежност на местното население (Село Кяфир дереси, друго име Борово). Първата съставка на името *кяфир* – тур. *kâfir* 'неверник, немюсюлманин' (ТБР 1962) сочи, че населението на селището е немюсюлманско, макар в приложения списък да присъстват и мюсюлмани.

Прави впечатление, че за три селища в района на средищното с. Ясъ Йорен (дн. Исьорен), Ксантийско, включително и за него, е отбелязано като второ име ойконим Козлуджа, който е от турски произход – от тур. *koz* 'орех' (ТБР 1962): Село Яси Виран, друго име Кючук (махала) Опчани, друго име Козлуджа; Село Козлуджа, друго име Буюк Рупчан; Село Дреново, друго име Одувалник (?) Козлуджа.

Названия на махали

Населението на няколко по-големи села в изследвания район е описано по махали. Названията на махалите в големите села, чието преобладаващо население е християнско, не са от османотурски произход и като цяло са свързани с християнската религия. Така названието на една махала на с. Ксанти включва съставка *поп* (мах. Яни Поп), а останалите осем махали включват гръцката съставка *papa* 'поп, християнски свещеник', което се явява съкратен вариант на название *палаз* 'поп, свещеник' (ГБР 2004): Махала Българ и Папа Алуджи (Анухи); Верго Нико Папа Яни; Папа Яни; Папа Яни Продромо; Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко; Папа Епифандило; Папа Ая Тодор, нова; Папа Аяном (?). Освен това две от названията включват съставка Ая – от грц. *ἅγιος*, -ια 'свят свещен', 'благочестив, набожен' (ГБР 2004). Названието на посочената за най-голяма и главна махала Българ и Папа Алуджи (Анухи), както и на махала Яни Поп, включват съставки от български произход, като в първия случай е налице употреба на етноним Българ, показващ народностната принадлежност на местното население.

Село Мунджанос е включено в описите с 4 съставни махали, в които живеят християни. Една от тях носи име Папа Тодора, което съвпада с първия отбелязан в списъците антропоним: махала Папа Тодора – Папа Тодор. Вероятно махалата е била включена в списъците с името на нейния духовен християнски водач Папа Тодор или поп Тодор. В названията на останалите махали на селото също се откриват антропоними: махала Недро (?) – Недро (?) Калоян; махала Стамад Перо – Стамад Перо.

ОБОБЩЕНИЕ НА АНТРОПОНИМИЧНИЯ МАТЕРИАЛ

Една от целите на проучването на османотурските данъчни регистри от XVI в. за района на Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) е да се разгледа обстойно богатият антропонимичен материал, включен в тях, и да се види доколко той е характерен за българската антропонимична система. Екскерпиран е от списъците на 29 селища с налично християнско население, включително 2 самостоятелни махали, придадени към села, но отдалечени от тях (населението на мах. Габрова е включено в данъчния списък на с. Йени кьой, а населението на мах. Елбасджи – към данъчния списък на с. Даръ дереси. Това важи и за с. Пашобик, придадено към друга махала Яси виран с друго име Присад) и 1 рудник със самостоятелно описан персонал (инвеститори, работници и др.). Има селища с многобройно население. Например близо 10 са махалите на селището Искече (дн. гр. Ксанти). По няколко махали имат селищата Мунджанос и Чаглаик. Но е факт, че в 2 селища се открива само по едно оцеляло християнско име (с. Кироклу и с. Дреново с друго име Одувалник (?) Козлуджа), като всички останали жители вече са мюсюлмани.

Антропонимичният материал се обособява в две големи групи: антропонимия, характерна за българската антропонимична система и такава от чужд, небългарски произход. От своя страна антропонимията, характерна за българската антропонимична система, се разделя също на две групи: антропонимия несвързана с християнството и такава, възприета и утвърдена с приемането на християнската религия от местното българско население. Първата група включва основно славянски имена, а втората – главно имена на християнски светци, които са от староеврейски, от гръцки и от латински произход.

Антропонимията, нехарактерна за българската антропонимична система, е обособена също в две групи: имена от гръцки и латински произход и имена от османотурски произход. Същевременно екскерпираният материал е разгледан и според това дали имената са лични или презимена. Както е видно от приложения по-горе изчерпателен илюстративен материал, в проучваните османотурски данъчни списъци е възприето оформяне на антропонимите в двукомпонентна именна система, т.е. те включват лично име и презиме. Презимето най-често представлява лично име. По-рядко то включва прозвище или прякор, които са ценен източник на сведения за статуса на носителя му (упражнявана трудова заетост, отбелязани физически качества и др.).

В изследването се съпоставя антропонимичен материал от османотурските данъчни регистри за 1568-1569 и 1569-1570 г. с антропонимичен материал от същата епоха и от по-ранни периоди, екскерпиран от средновековни писмени източници. Прави се съпоставка с антропонимичен материал от среднородопската област Рупчоз, включен в османски данъчни регистри от началото на XVI в. (Ковачев 2002; 2010), както и с данни от изследвания на други райони на българското езиково землище (Димитрова-Тодорова 1993: 51-58). Широки възможности за съпоставка представя обилният антропонимичен материал в труда на Хр. Гандев „Българската народност през XV век”, особено частта, посветена на антропонимичното изследване, озаглавена „Културно-историческото

значение на славянската традиция в личните имена”, въпреки че териториалният обхват не стига до Среднородопието и Беломорието (Западна Тракия) (Гандев 1989:187-271). Използвани са данни от изследвания, включващи антропонимичен, ойконимичен и топонимичен материал от византийски и сръбски средновековни писмени източници, включващи югозападните краища на българското етническо землище, останали днес извън територията на България (Дуйчев 1962: 197-250; Тасева 1998). Както отбелязва Л. Тасева, изключително многобройни са географските названия, образувани от антропоними, като преобладаващата част от тях имат славянски произход. Но за съжаление те не са включени в нейното изследване, посветено на българската топонимия в гръцки и сръбски средновековни документи (Тасева 1998: 143).

1. Антропонимия, характерна за българската антропонимична система

1.1. Антропонимия от предхристиянския период

Обособена е в две групи: лични имена и презимена. В групите са включени основно антропоними, чиято етимология е прозрачна. Но се срещат и такива, за които се предполага техен български произход от предхристиянския период: Пело – от Пе-тко или от Пе-тър и –ло XV в. (Заимов 1988); Пено от Пе-тко или Пе-тър XIV в. (Заимов 1988); Нако – от Найдено, Надо, А-танас или Я-наки, XVI в. (Заимов 1988); (Толо) – Толо, скъсено от Толи-мир или от Апостол, XV в. (Заимов 1988) и др. Във всяка група е разгледана честотата на употребата на отделните антропоними, които са подредени по този критерий, а като втори критерий е приета азбучната подредба.

1.1.1. Лични имена от домашен, български произход

Честота на употреба

Стоян – 66, Петко – 62, Велчо – 45, Велко – 35, Пейо – 30, Стойо – 28, Русин – 25, Грузо – 22, Пело – от Пе-тко или от Пе-тър и –ло XV в. (Заимов 1988; Ковачев 1978) – 19, Дука – 16, Пецо – от Пето, Петьо с –(ъ)цо, м. от Пеца, XVI в. (Заимов 1988; Ковачев 1987) – 15, Стайко – 12, Вълкан – 11, Радослав – 11, Рад – 10, Райко – 10, Стайо – 10, Груд – 9, Станко – 9, Вълчо – 8, Русо – 6, Стойко – 6, Стамир скъсено от Станимир (Заимов 1988) – 5, Бранко – 4, Вело – 4, Вълче – 4, Калин – 4, Радо – 4, Райо – 4, Рало – 4, Сиве – 4, Сивин – 4, Столо (Стойо) – 4, Божик – 3, Бойо – 3, Велче – 3, Врана – 3, Вълко – 3, Груйо – 3, Добренка – 3, Мелко – ум. от Мело от изчезнало прил. *мел* ’малък’, по значение Мало, Малчо (Заимов 1988) – 3, Милош – 3, Момчил – 3, Продан – 3, Райчо – 3, Станимир – 3, Толо – скъсено от Толи-мир или от Апас-тол, XV в. (Заимов 1988) – 3, Цветко – 3, Балани – от Балан от Бало и –ан; Бало скър. от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988) – 2, Белчо (Панчо) – 2, Божко – 2, Брано – 2, Братан – 2, Влад – 2, Груд(е) – 2, Дено – 2, Добре – 2, Дончо – 2, Драгина – 2, Драгослав – 2, Драгутин – 2, Мело – 2, Миро – скратено от Вели-мир, Добро-мир, XIV в. (Заимов 1988) – 2, Мирчо – 2, Недро – от Недраг заклинателно, защитно име – уж да не бъде драг, мил, XVI в. (Заимов 1988) – 2; Новак – 2, Пено от Пе-тко, Пе-тър XIV в. (Заимов 1988), от Петър (Ковачев 1978) – 2, Писо – скъсено от Писан – от *писан* ’живописен,

пъстър, хубав', м. от Писа (Заимов 1988) – 2, Радин – 2, Радица – 2, Робе – 2, Руска – 2, Синадин – от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2; Синадо – от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2, Слав – 2, Смил – от билка и цвете *смил*, XIII в. (Заимов 1988) – 2, Спасен – 2, Станислав – 2, Стоил – 2, Стоин – 2, Траян – от Трайо, да трае, да живее дълго, да е дълголетен, XV в. (Заимов 1988) – 2; Траяно – 2;

Балан – от Бало и –ан, XIV в. (Заимов 1988); Балано, Балдо – от Бало и –до по Вла-до, XVI в. (Заимов 1988); Балша – от Бало, съкратено от Баломир който е вещь в лекуването, XVI в. (Заимов 1988); Белани – от Белан, от Бело и –ан, XVII в. (Заимов 1988); Беленка (?) – от Беленко – от Белен, от Бело и –ен, XVI в. (Заимов 1988); Богдан, Бойко, Бойчин, Бойчо, Бранка, Бранчо, Браско, Братина, Братино (Брасто), Брацо, Браяно – от Брайо и –ано, Браян XV в. (Заимов 1988); Брезо, Варкул (Варкоп) – от Варко, ум. от Варо и –ул (Заимов 1988); Вейко – от *вейка* – младо клонче; да е млад като младо клонче; може и съкратено от Славейко (Заимов 1988); В(е)ла, Веле, Велин (?), Велян, Вельо, Венцо (Вичо), Влади, Владо, Влайко, Влайо, Влай(че), Водин – от Водо и –ин (Заимов 1988); Врани – от Врано от *вран* 'черен', XVIII в. (Заимов 1988); Вълка, Вълчан, Генко – от Гено, от Ге-ро, Ге-рман и –но, XVI в. (Заимов 1988); Герчо – ум. от Геро, съкратено от Герман, Герасим или Герго (Заимов 1988), от Герасим, Георги (Ковачев 1978); Голо – съкратено от Дра-гол, Ня-гол или Гол-ем, Гол-ям, XVI в. (Заимов 1988); Гин – съкратено от Дра-гин, Бла-гин, XVI в. (Заимов 1988); Горо – от *гора*, да е млад като гора, или рядко от Гри-гор, XVI в. (Заимов 1988), Горян, Грубо, Груз (?), Груза, Грузе (Грозе, Груне), Гула – от Гуло, съкратено от Дра-гул, Ня-гул, преди XVII в. (Заимов 1988); Дабижив, Далко – от Дале и –ко – скъсено от изчезнало Далемир, Далимир – да стане прочут, да има успехи (Заимов 1988); Данко – от Дан и –ко, съкратено от Бог-дан, Про-дан (Заимов 1988), съкр., ум. от Богданко, Йорданко (Ковачев 1978); Денимиран (?) – от Дено, Дене и –мир-ан по Влади-мир, Стани-мир (Заимов 1988); Деяни – от Дейо и –ан XV в. (Заимов 1988); Диване – от Див и –ан-е от старо значение на *див* 'хубав, чуден, прелестен' (Заимов 1988); Дияко, Добрача, Дойчин, Донко, Драга, Драган, Драго, Драгонлит (!), Драгоня (Драгоша) – от Драго и –ня или от Драго и –ша (по Заимов 1988); Драгулин – от Драгол и –ин (Заимов 1988); Еврена (Врана), Калча – от Калчо (Заимов 1988); Кара Бранко (Брайко), Кара (?) Станко, Кари – от Каро – от глагол *карам* 'строга мъмря', да бъде строг в преценките си, добър съдник – XVI в. (Заимов 1988); Кошар – от Кошо и –ар, съкратено от Кошимир както Владо от Владимир (Заимов 1988); Кошле, Кошто – от Кошо и –то, съкратено от Коши-мир, както Владо от Владимир (Заимов 1988); Крайчо – ум. от Крайо, XV в. (Заимов 1988); Крало (Пирало) – от Крал, Крунко – от Круна и –ко, от *круна* 'корона', XVI в. (Заимов 1988); Куман – по народностно име *кумани*, XIII в. (Заимов 1988); Лапто (Латко) – от Лапо – от Хлап(о) – хлап(е) момче, да бъде винаги млад, XV в. (Заимов 1988); Лато съкратено от Латин или от Влато от *(в)лат* 'клас на житно растение' – да бъде скъп и търсен като житото (Заимов 1988); Лешкимир – от Лешко ум. от Лешо, XVIII в. (Заимов 1988) и –мир; Лулко – ум. от Луло (Заимов 1988); Мал (Пал), Малко, Маслар (Мамалар), Менко – ум. от Мено, от Мена, съкратено от Кре-мена, Мо-мена, Ста-мена (Заимов 1988); Менка, Миладин, Милаш, Мираленда – от Мирал от Миро и –ал (Заимов 1988); Мирко, Момчо, Мосто – от *мост*, да

бъде здрав като мост, XVI в. (Заимов 1988); Мренко (Крайко) – от Мренка (Заимов 1988); Мурго – от *мургав* (БЕР 1995); Мързен, Нако – от Найдено, Надо, А-танас или Я-наки, XVI в. (Заимов 1988); Недялко, Нешко (?) – от Нешо – от Недо с -(ъ)шо, XVI в. (Заимов 1988); Нове (Йове), Орло (Урло) – от *орел*, да бъде силен и самостоятелен като орел, XIV в. (Заимов 1988); Пеку – от Пе-тко или Пе-тър, XV в. (Заимов 1988); Пелко – от Пело и –ко, от Пе-тко или Пе-тър (Заимов 1988); Пенко (?) – ум. от Пено, м. от Пенка; Пеяни – от Пейо и –ани или –яни, като Пеян (Заимов 1988); Поло (Толо) – Толо, скъсено от Толи-мир или от Апостол, XV в. (Заимов 1988); Пройчо, Пройче, Първулко – от Първо и –ул, XVI в. (Заимов 1988) с умалителна наставка –ко; Равасин (?), Раденка (Радика), Радислав, Радомир, Ракоста, Ралко, Ранил, Раян – от Райо и –ан, XIII в. (Заимов 1988); Руз, Русе, Руско, Рушен, Рушино – от Рушо и Рухо и –ъно (Заимов 1988); Сено – от *сено* – да бъде свеж като прясно сено, или от Асен, Ясен, XV в. (Заимов 1988); Синаденко (Синадинко) – от Синадин и –ко; Славин, Слимъан (?), Сено, Серв, Сталано – от Стало, XVI в. (Заимов 1988) и –ано; Стало – от Ста-но и –ало, XVI в. (Заимов 1988); Стамено, Стаино, Станейко (Станойко ?), Станил, Стойке, Стойчо, Стояно, Сула – от Суло, скъсено от Сулим, с –о по Благо, Драго (Заимов 1988); Суло (Шуло), Танил – от Тано и –ил, скъсено от Ви-тан, Кръс-тан, Цве-тан, А-тан-ас (Заимов 1988); Траяло – от Трайо и –ало, –яло; Хрибин, Церил (?) – от Церо (Заимов 1988); Цера – от Церо, от *цер* 'вид дъб', XV в. (Заимов 1988), Церило – от Церо – от *цер* 'вид дъб' – да бъде здрав и як като дъб (Заимов 1988); Яника – от Яна и –ика от Янико, XVI в. (Заимов 1988).

Класификация на личните имена по именни основи

Сто(й)-: Стоян – 66, Стойо – 28, Стойко – 6, Стойке, Стойчо, Стояно, Стоин – 2, Стоил – 2, Столо (Стойо) – 4 = 111
Вел-: Велко – 35, Велчо – 45, В(е)ла, Веле, Вело – 4, Велин (?), Велче – 3, Велян, Вельо = 92
Рус-: Русин – 25, Русо – 6, Руска – 2, Руз, Русе, Руско = 36
Рад-: Радослав – 11, Рад – 10, Радо – 4, Радин – 2, Радица – 2, Раденка (Радика), Радислав, Радомир = 32
Пей-: Пейо – 30, Пеяни = 31
Въл-: Вълкан – 11, Вълчо – 8, Вълко – 3, Вълче – 4, Вълка, Вълчан = 28
Груз-: Грузо – 22, Груз (?), Груза, Грузе (Грозе, Груне) = 25
Стай-: Стайко – 12, Стайо – 10, Стаино = 23
Стан-: Станко – 9, Станимир – 3, Стамир – 5, Станислав – 2, Станейко (Станойко ?), Станил = 20
Рай-: Райко – 10, Райо – 4, Райчо – 3, Раян = 18
Груд-: Груд – 9, Груд(е) – 2 = 11
Драг-: Драгина – 2, Драгослав – 2, Драгутин – 2, Драга, Драган, Драго, Драгонлит (!), Драгоня (Драгоша) = 11
Сив-: Сиве – 4, Сивин – 4 = 8
Бран-: Бранко – 4, Бранка, Брано – 2, Бранчо = 8
Влад-: Влад – 2, Влади, Владо, Влайко, Влайо, Влай(че) = 7
Бал-: Балани – от Балан от Бало и –ан; Бало съкр. от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988) – 2; Балан – от Бало и –ан, XIV в. (Заимов 1988); Балано, Балдо – от Бало и –до по Вла-до, XVI в. (Заимов 1988) = 6
Бой-: Бойо – 3, Бойко, Бойчо, Бойчин = 6

Добр-: Добренка – 3, Добре - 2, Добрача = 6
 Мел-: Мелко – 3, Мело – 2 = 5
 Мил-: Милош – 3, Милаш, Миладин = 5
 Мир-: Мирчо - 2, Мирко, Миро - 2 = 5
 Прод-: Продан - 3, Пройчо, Пройче = 5
 Тра(й)-: Траян– 2; Траяно – 2, Траяло = 5
 Рал-: Рало – 4, Ралко = 5
 Бел-: Белчо (Панчо) – 2, Белани – от Белан, от Бело и –ан, XVII в. (Заимов 1988); Беленка (?) – от Беленко – от Белен, от Бело и –ен, XVI в. (Заимов 1988) = 4
 Брат-: Братан – 2, Братина, Братино (Брасто) = 4
 Вран-: Врана – 3, Врани = 4
 Момч-: Момчил – 3, Момчо = 4
 Син-: Синадин - от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2; Синадо – от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2 = 4

1.1.2. Презимена от домашен, български произход

Петко – 66, Стоян – 52, Русин – 30, Велко – 29, Стойо – 28, Радослав – 21, Дука – 20, Грузо – 19, Груд - 14, Стойко – 14, Райко - 13, Райо – 13, Пейо – 12, Велчо - 11, Русо – 11, Стайко – 11, Рад – 9, Радислав – 9, Станко - 8, Богдан – 7, Венцо 7, Продан – 7, Радо – 7, Драгош – 6, Мелко – 6, Мирчо - 6, Момчил – 6, Бранко – 5, Вело – 5, Милош - 5, Стайо - 5, Стамир – 5, Бойо – 4, Бракин (Тракин) съкратено от Брайкин – от Брайко и –ин, XVI в. – от Брайо XV в. (Заимов 1988) – 4, Вълкан - 4, Драган - 4, Дума – 4, Новак - 4, Пело - 4, Пройко – 4, Райчо – 4, Стайо – 4, Брано – 3, Брасто – 3, Братушан – 3, Врана - 3, Вълчо – 3, Драгия (Драгина) - 3, Кондин – от Кондо и –ин, XV в. (Заимов 1988) – 3, Мило – 3, Мосто - от *мост*, да бъде здрав като мост, XVI в. (Заимов 1988) – 3, Неделко – 3, Пройчо – 3, Радин – 3, Рале - 3, Сиве 3, Станимир – 3, Танил – 3, Белудо – 2, Боре - 2, Бранчо - 2, Бързенка – от Бързен, от Бързо 'да бъде бърз, чевръст' и –ен (Заимов 1989) – 2, Венцо (Ванчо) - 2, Влайко – 2, Герчо - 2, Гин - 2, Горян – 2, Груде - 2, Добре – 2, Добре(н)ка – 2, Калин -2, Капин (Катин) – от Капо и –ин от Капа – от старо *ка̀па* 'капка' (Заимов 1988) - 2, Менко – от Мено, от Мена, от Кре-мена, Ста-мена или направо от *менà* 'годежен пръстен', пожелателно име да получи *менà* (Заимов 1988) - 2, Перо – от Петър или от старинно Перим, XV в.; Камен, Кремен (Заимов 1988), видоизменено от Петър (Ковачев 1978) – 2, Радиле - 2, Рало – 2, Раче – 2, Руско – 2, Сено (Шено), Сено (Пейо) - 2, Сивин – 2, Славьо – 2, Стоин – 2, Хр(а)бар – от *храбър* 'смел, силен, решителен, безстрашен', IX – X в. (Заимов 1988) – 2, Цветко – 2;

Бадка – от Бадо и –ка; Бадо от *бад* 'бод (на остен)', - стб. *ба̀дати* 'пробадам, убождам' – да бод с поглед да бъде с остър ум, както Острьо, XVI в. (Заимов 1988); Балака – от Бало и –ака, а Бало от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988); Балдер – от Балде и –ер, от Балдо от Бало и –до (Заимов 1988), Беленка, Белика (Белица), Белко (Пелко), Боболко, Бодан съкратено от Богдан; Божиш, Боикъ (Тоникъ), Бойко, Борино, Браго, Братин, Брацо, Брачос, Браян (Траян) – от Брайо и –ан, както Стоян от Стойо, XV в. (Заимов 1988); Брезо, Вадино – от Вадо, съкратено от изчезнало Вадомир от Вадимир (Заимов 1988) и –ино; Варак – от Варо (съкратено от старинно Гости-вар, Бало-вар – Заимов 1988) и –ак; Велко

(Вълко), Вельо, Веро, Весо, Ветерка (?), Витан, Влад, Владе, Владуно, Влаинко – от Влайо, скъсено от Владьо или от Владин от Влад, Владо и –ин (Заимов 1988); Войко, Вранче (Драйче), Вълко, Вълчан, Вълче, Вълчо, Габро, Главари (Главази), Грабе, Груйо, Гулчин, Гърдо, Данко, Делба (?), Дено (Вено), Деско, Деян, Деяни, Дияко, Добри, Добро, Дойчин, Донка – от Донко, XVI в. (Заимов 1988); Донко, Донур (?) – от Доно и -ур – от Андон, Спири-дон или от До-бри и –но (Заимов 1988); Драго, Драгосин (Драгушин), Драгослав, Драгулин, Драгутин, Драйчо, Драйчо (Дренчо), Думан (Куман), Едре – от Едро, XVI в. – от стб. ѿдръ 'бърз, чевръст, пъргав, подвижен' (Заимов 1988); Зане – от Зано – от Зана – от Хари-зана или За-хари-на: Дара, Дарка (Заимов 1988); Зания – от Зано и –ия; Злато, Излатини – от Златин с протетично *и*; Калики (Малики) – от Кало и –ики, Кало от Ка-лин, Пас-кал или от Ка-мен и –ло, XV в. (Заимов 1988); Калина (Малина), Койчин, Комено, Кондин, Корда – от стб. коръда 'меч, сабя' – да бъде хубава, лъскава като сабя (Заимов 1988); Корица, Коркун (Турфун) – от Корко и –ун, както Коркин, XVI в., от Коро, от *коря* 'съдя, преценявам строго, укорявам' – да преценява строго, XI в. (Заимов 1988); Корубин – от Коро от гл. *коря*, 'съдя, преценявам строго, укорявам' (Заимов 1988); Косиле – от Косо и –иле; съкратено от Косан или от Костадин – Заимов 1988); Косел (?) – от Косо и –ел, а Косо съкратено от Косан или от Коста (Заимов 1988); Крайо, Кучи, Куше – от Кушо, от Ку-со или Ку-то и –шо, XVI в. (Заимов 1988); Лало, Лапко – от Лапо и –ко, от Хлап(о) – *хлапе* 'момче', по значение като Момчо, Момчил, да бъде винаги млад (като момче) XV в. (Заимов 1988); Малка, Малко, Малостена (?), Медо, Мелико (Миленко) – от Мело и –ико, Мело от изчезнало прил. *мел* 'малък', по значение като Малчо (Заимов 1988); Мелит – от Мело и –ит от изчезнало прилагателно *мел* 'малък' (Заимов 1988); Мелчо, Миле, Милян (Милкан), Моменка (Мумица), Мостена – от Мосто и –ена – да е здрав като мост (Заимов 1988); Мразел (?) – от Мразе и –ел, 'мраз, студ, лед' – да е чист като лед или хладнокръвен, спокоен, XVI в. (Заимов 1988); Мразин (Мразан) – от Мразе (Заимов 1988) и –ин; Нако (Пако), Новко, Панко (Янко), Пелко, Пендикъ – от Пендо и –ик от Пено и –до (Заимов 1988); Пеничова – от Пено, Пене, XV в. (Заимов 1988); Пенко (Петко), Поменко – ум. от Помен, XVI в. – да има спомен за него, да го помнят (Заимов 1988); Пройо, Пръвко, Пръвикъ, Радица (Раденка), Радица (Радич), Райче, Ралко, Ранбота (Замбота), Репка (Зенка, Ренка), Родан – от Род, Родо и –на, да създаде голям род (Заимов 1988); Саракин – от Саро и –(к)ин, от Сяро със затвърдяло *с* (по Заимов 1988); Сема (Шема) – от Семо, скъсено от изчезнали имена като Семи-драг, Семи-слав или от Семир (Заимов 1988); Серано – от Серо и -ано западна форма на Сяро (Заимов 1988); Синадин, Синадо, Сиромах, Слав, Смил, Сойо, Спасо, Стало (Стано) – от Ста-но и –ало, XVI в. (Заимов 1988); Стамир, Стамири, Стануд (?), Стасиро – от Стасо и –иро, съкратено от Ста-слав или от Ана-стас, XV в. (Заимов 1988); Стахир (Стамир) – от Стахо или от Станимир (Заимов 1988); Стое, Стоил (Стоин), Стоядин, Страти – от Стратимир, XVI в. – стб. сътрѣтн, сътрѣж побеждавам, съкрушавам, XI в. (Заимов 1988); – съкр. от стар. слав. *Стратимир, съ-трѣтѣтн, трѣтѣтн 'преследвам' (Ковачев 1987а), по-малко вероятно е да е съкратен вариант на гръцко ЛИ Евстрати – от Стратилат,

грц. *стратево* боря се (Ковачев 1987а); Суло (?), Тиряно – от Терьо, Терю – съкратено от Теример (Заимов 1988); Толо, Толуда – от Толо, скъсено от Толи-мир или от Апос-тол, XV в. (Заимов 1988) и –уда; Траяно, Унче – от Уне и Уньо, разновидност на Уно – от Юно с изпадане на йотацията както при Ордан от Йордан; Юно – от диалектно *юн* 'млад' (Илчев 1969) или от Унчо, Унко, XVI в. – от Уно, скъсено от Уне-мир или от Уни-слав (Заимов 1988); Храни – от Хран или от Храно, скъсено от Храни-мир, Храни-слав (Заимов 1988); Храно – съкратено от Храни-мир, Храни-слав, XIV-XV в. (Заимов 1988); Цако (?) – от Ца-но и –ко, XVII в. (Заимов 1988); Цакандин – от Цако и –а(н)дин; Царино (?), Цветко, Ценка (?) – ум. от Цена (Заимов 1988); Цердино (?) – от *цер* 'вид дъб', да е здрав като него, Шулко, Яр(о)слав.

Класификация по именни основи

Сто(й)-: Стоян – 52, Стойо – 28, Стойко – 14, Стоин – 2, Стое, Стоил (Стоин), Стоядин = 99

Рад-: Радислав – 9, Радослав – 21, Радо – 7, Рад – 9, Радиле – 2, Радин – 3, Радика (Раденка), Радица (Радич) = 53

Вел-: Велко – 29, Вело – 5, Велчо – 11, Велко (Волко), Вельо = 47

Рус-: Русин – 30, Русо – 11, Руско – 2 = 43

Рай-: Райко – 13, Райо – 13, Райчо – 4, Райче = 31

Драг-: Драгош – 6, Драган – 4, Драгия (Драгина) – 3, Драго, Драгосин (Драгушин), Драгослав, Драгулин, Драгутин = 18

Груд-: Груд – 14, Груде – 2 = 16

Стай-: Стайко – 11, Стайо – 5 = 16

Стан-: Станко – 8, Станимир – 3, Стануд (?) = 12

Бран-: Бранко – 5, Брано – 3, Бранчо – 2 = 10

Мил-: Мило – 3, Милош – 5, Милян (Милкан), Миле = 10

Вен-: Венцо – 7, Венцо (Ванчо) – 2 = 9

Мел-: Мелко – 6, Мелчо, Мелико (Миленко), Мелит = 9

Въл-: Вълкан – 4, Вълко, Вълчан, Вълче, Вълчо, Вълчо (Велчо) = 9

Момч-: Момчил – 6, Моменка (Мумица) = 7

Бой-: Бойо – 4, Бойко, Боикъ = 6

Добр-: Добре – 2, Добре(н)ка – 2, Добри, Добро = 6

Рал-: Рале – 3, Рало – 2, Ралко = 6

Нов-: Новак – 4, Новко = 5

Пел-: Пело – 4, Пелко = 5

Влад-: Влад, Владе, Владуно, Влаинко, Влайко – 2 = 6

Презимена, образувани с характерни за българската антропонимична система наставки *-оф*, *-ин*.

Въпреки преимуществената употреба на лични имена за презимена (бащини имена), все пак се откриват наченки на употреба на презимена с наставки *-ов*, *-ин* през XIV – XVIII в.: Петъръ Тевдосовъ – XIV в., Данъ Радомировъ 1544 г.; Стойко Милевъ, Вълчинъ Петков 1607 г.; Крсто Божанкинъ 1735 г. (Ковачев 1987а: 154). Данните от изследваните текстове на османотурски данъчни регистри са оскъдни. Открива се едно презиме с окончание *-оф*, като преводачът е поставил въпросителен знак, т.е. не е сигурен в разчитането на текста: Стойо Петкоф (?) (с. Пашевик). Повече са засвидетелстваните презимена, образувани с наставка *-ин*:

Стоян Койчин неженен (с. Угурлу виран) – от Койчо, ум. от Койо, и *-ин*, XVI в. (Заимов 1988); Велче Трендин (?) (с. Узундере) – от Трендо, скъсено от Трендафил (Заимов 1988) и *-ин*; Продан Керин (Герин) (с. Теркеш); Петко Радин (с. Пашевик) – от Рад, Радо и *-ин*, X в. (Заимов 1988).

1.1.3. Съчетания от лично име и презиме от домашен, български произход.

Интерес представляват съчетанията от лично име и презиме, които включват антропоними, характерни за българската антропонимична система, несвързани с християнската религия. Като цяло този вид имена преобладават в антропонимията на разположените във вътрешността на планината села. За селата в полските и в приполските райони в по-голяма степен е характерно наличието на имена, свързани с християнската религия и на такива от чужд произход, главно гръцки и отчасти османотурски. Подобно е наблюдението за наличието на малък процент антропоними, включващи лично име и презиме от домашен, български произход, несвързани с християнската религия, в градските български центрове Търново, София, Сяр и Костур през XV в. (Гандев 1989: 244).

Имена, чиито две съставки са от домашен, български произход:

с. Ак бинар

Груд Вълчо (Велчо), Велчо Райчо, Равасин (?) Драган, Велко Сиве, Сивин Велчо, Грузо Велко, Велчо Велко, Радослав Велко, Грузо Рад, Стайко Вело (Вельо), Райчо Вело, Дука Влад, Велко Малко, Стойо Райчо, Велко Грузо, Стойо Вело, Велчо Груд (Грузо), Грузо Велчо, Русо Гин, Стойо Вело, Русин Деян, Грузо Русин, Стойо Грузо, Сивин Стойо, Лукан Стойо, Стайко (Станко) Вълкан, Петко Стайко, Русин Велко, Рад Драгосин (Драгушин), Рад Цветко, Велко Стойо, Калин Рад, Пейо Русин, Серв Петко, Стойо Петко, Петко Станмир, Пейо Русин, Русин Пройчо; Петко Русин, Стоян Русин, Велчо Пройчо, Радослав Русин, Стоян Райко, Белчо (Панчо) Мило.

Мезра Арда баши, друго име Шикяр баши

Радица Велко; Стайко Радика (Раденка); Ранил (Забел ?) Стоян; Влади Пело.

с. Вълкан

Русин Райко, Грузо Русин

мах. Габрова, спадаща към с. Йеникьой

Божик Радислав, Велчо Стоян

с. Дару дереси, друго име Садък Дереси

Стойо Велчо; Вълчо Пейо, Русин Вълчан (!), Велчо Дума (Дука); Велчо Петко, Рад Пройко, Стоян Пройко, Радин Горян, Стоян Рало, Нове (Йове) Пейо, Велчо Грузо, Петко Дука, Стайо Радослав, Пейо Радослав, Столо Радин.

Дару дереси, рудник

Бранко Новко (Йовко)

с. Джуреджек
Стойо Радослав, Велчо Русин, Велчо Вельо

мах. Елбасджи на Даръдере
Стайо Велчо (Венцо), Вълчо Стайо, Рад Станко, Новак Драгош, Боро
(Тозо) Велко

с. Елмалу
Русин Рад, Грузе (Грозе, Груне) Русин

с. Ердеклу
Петко Станко, Руско Венцо, Стойо Руско, Бойо Богдан,

с. Зариз дереси
Велчо Русин, Стайо Вълчо, Груд(е) Венцо (Велчо), Вълкан Русин, Стойо
Вълкан, Пейо Груд

с. Илиджа
Рало Стойко, Сиве (Стеве) Велко, Радомир Грабе, Ралко Грабе

с. Ит дереси
Петко Рад, Стоян Калин, Рад Цветко, Вълчо Стойо, Рад Пейо

с. Йени кьой
Петко Цветко, Велчо Мелчо (Белчо), Пройчо Райко (Ранко), Велчо Петко,
Стоян Петко, Пейо Врана, Велчо Богдан

с. Йорган
Велко Пело, Велчо Стойо, Станко (Стайко) Петко, Миро (Перо) Гр(в)уд,
Груйо Петко, Стоил Стайо (Стано, Шпато)

с. Кироклу
Русин Драгутин

с. Коюн кьой
Пенко (!) Рале, Стоян Момчил, Далко Петко

с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи)
Еврена (Врана ?) Радиле.

с. Кяфир дереси с друго име Борово)
Велко Стойо, Петко Стойо, Стоян Велко, Райко Милош, Пейо Русин,
Райко Пейо (?), Стоян Райо, Драгина (Драгиня) Стое, Велко Русин;
Ве(о)лчо (Велчо) Русин, Добренка (?) Русин, Драгослав Стойо, Русин
Драгослав, Станко Стойо, Мирчо (!) Стойо, Петко Стоян, Стоян Стайко,
Русин Стоян, Драго Драган, Стойо Драйчо (Дренчо), Пело Драйчо, Пеку
Райче, Станко Стоядин (?), Петко Райо, Русин Петко, Пело Петко, Раденка
(Радика) Петко, Петко Грузо, Велчо Петко, Петко Стайко, Велчо Бойо,
Мирко Велчо, Драгина Райо, Стойчо Райко, Стойо Радослав, Велко

Радослав, Райко Стайко, Пелко Стойо, Стойо Стайко, Стойо Велко, Велко Стоян, Стоил (?) Петко, Райо Петко, Мелко Драган, Стойо Мелко, Драган Мелко, Рало (Райо) Сойо (?), Стайко Русин, Велчо Стайко, Влайо Вранче (Драйче), Радослав Райо, Станко Момчил, Братан (?) Момчил, Мирко (Мирчо) Момчил, Велко Радослав, Радослав Велко, Грузо Стайо, Калин Станко, Петко Стайко, Танил (Янил) Вело (Вельо), Вело (Веньо) Танил, Грузо Танил, Велко Танил, Груза Белика (Белица), Вело Грузо, Вело Белудо (?), Грузо Белудо, Смил Дено (Вено), Стайо Белко (Пелко), Смил Мелко, Велко Смил, Церил (?) Пейо, Грузо Пейо, Вело Пейо, Пейо Вело (Вено), В(е)ла Стайко, Велко Стайко, Влай(че) Грузо, Стоян Вело, Пейо Вело

с. Мунджанос

Раян Петко, Момчил Стоян, Велко Рад, Пецо (Неджо) Рад

мах. Папа Лорка (?)

Петко Груд, Стоян Беленка, Велчо Мирчо, Груд Райко, Велчо Груд

мах. Папа Тодора

Груд (!) Радислав (Радослав), Станил (Станин) Стайо, Стоян Драгия, Стоян Петко

Махала Недро (?):

Нешко (?) Велко

мах. Стамад Перо

Стоян Петко, Русин Петко, Димо Груд, Пело Стоян, Бранчо Хрибин (Чербин), Велчо Груд, Груд (Грвуд) Петко

с. Пашевик

Вълчо Стоян, Груд(е) Стоян, Вълчо Стоян, Велко Вълчо, Петко Радин, Стойо Петкоф (?), Бранко Бойко

мах. Пашобик

Русин Стоян, Петко Добре, Грузо Стоян, Райо Стоян, Станко Стоян, Врана Продан, Стайо Петко, Стоян Петко, Стоян Русин, Райко Петко, Стайо Добре, Добре Стоян, Бойчо Стойко, Радислав Стоян, Русин Петко, Новак Стоян, Стоян Радислав (Радослав), Дука Петко, Стоян Станко (Стайко), Русин Храно, Райко Петко

с. Соуджак

Горо Станко

с. Топукли

Стойо Вълчо (Велчо), Радо Стойо, Пело Стойо, Вълчо Стойо, Велко Радо, Вълчо (Велчо) Велко

с. Угурлу виран

Дойчин Грузо, Неделко Русин, Стоян Русин, Радослав Неделко

Рая од Чаглаик, която от преди двайсет години живее в селото Угурлу Виран:

Вельо (Велко) Грузо, Вълка (Вълче) Русо, Станко Мързан, Белчо (Пелчо)

Русин, Рало Бранчо, Велко Мирчо, Стоян Грузо, Цера (?) Грузо, Хърбат (?)

Грузо, Грузо Русин

с. Узун дере

Сено Сиве, Добрача (?) Рало, Вълкан Петко, Рало Петко, Пейо Сиве, Стойо Радослав, Вълкан Петко, Станислав Корица (Козица)

с. Чаглаик, джемаат Кьоселер

Гр(в)уд Продан, Русо Продан, Грузо Стоин, Стоян Милош, Русин Стоян, Стойке Братушан (?), Бойко Менко, Вълко Стоян, Станко Братушан, Голо Вълче, Стоян Русин (Росин), Пейо (Писо) Рале, Петко Пройко, Пело Моменка (Мумица), Милош Грузо, Петко Стоин (Стоил), Цветко Войко, Петко Станко

Преселници в с. Угурлу виран

Голо Брано, Мирчо Брано, Велко Мирчо, Велина (Калпа) Мирчо, Стоян Грузо, Станчо Грузо, Груб Русин

с. Яси Виран

Стайко (Станко) Пейо, Стоян Момчил, Пело Стоян, Стоян Райко (Ранко).

Най-широко е разпространението на този вид имена в антропонимичните системи на селата Кяфир дереси с друго име Борово (изчезнало) и Ак бинар (дн. с. Бял извор, Ардинско), разположени във вътрешността на планината, както и на селищата, разположени западно от р. Места, Чаглаик и Мунджанос. Широко разпространение се открива в антропонимичните системи на планинските селища Садък дереси с друго име Даръ дереси (дн. Златоград), Угурлу виран (дн. Угурли), мах. Пашобик; с. Узундере (дн. Неделино). Но в главното средищно селище Яси виран разпространението е по-слабо. Още по-слабо е в селища като Арда баши, Вълкан, Елмалу и др. Но в тях през този период непомюсюлманчените българи са малцинство, а на места са единици.

Интересна е картината в селата от област Рупчос. В с. Чуряне (дн. с. Чурен, Пловдивско) от 21 двусъставни антропонима 18 включват две имена от домашен, български произход, несвързани с християнската религия. В с. Черешова (дн. с. Черешево, Смолянско) от 6 двусъставни антропонима от български произход 5 не са свързани с християнската религия; в с. Ишитова (дн. с. Малево, Смолянско) от 32 двусъставни антропонима 18 са от домашен произход, несвързани с християнската религия; в с. Поленище (неустановено) от 9 двусъставни антропонима 6 са от домашен произход, несвързани с християнската религия; в с. Каловирче с друго име Б(Й)аланиче (вероятно с. Змеица, Смолянско) от 24 двусъставни антропонима 16 са от домашен произход, несвързани с християнската религия; в с. Фотине (дн. с. Фотиново, Пазарджишко) 17 от 27 са от домашен произход, несвързани с християнската религия; в с. Ветреполе (дн. с. Дедово, Пловдивско) 10 от 16 са от домашен произход, несвързани с християнската религия (Ковачев 2010: 100-105); в с. Тъмраш 21 от 33 са от домашен произход, несвързани с християнската религия (Ковачев 2002: 168). Виден е преобладаващият брой на двусъставни антропоними от български произход, в които двете лични имена не са свързани с християнската религия.

Прави впечатление изписването на лично име в един антропоним, което в следващия по списък вече е отбелязано като презиме, т.е. запазена е традицията да се предава бащиното лично име като презиме на сина, със запазване на имената от български произход, несвързани с християнската религия:

с. Велян (дн. Вълканово) (преселници от Елмалу)

Русин Рад; Грузе (Грозе, Груне) Русин

с. Зариз дереси

Вълкан Русин, Стойо Вълкан

с. Кяфир дереси (Борово)

Мелко Драган; Стойо Мелко, Драган Мелко

Стайко Русин, Велчо Стайко;

Велко Радослав, Радослав Велко

с. Мунджанос

мах. Папа Лорка (?)

Груд Райко, Велчо Груд

с. Пашевик

Вълчо Стоян, Велко Вълчо

с. Топукли (дн. с. Средногорци)

Стойо Вълчо (Велчо); Радо Стойо, Пело Стойо, Вълчо Стойо

В единични случаи се открива и повтаряне на личното име: Драго Драган (с. Кяфир дереси с друго име Борово). В други примери презимето на два и повече съседни антропонима е еднакво, което предполага наличието на имена на близки родственици - братя:

с. Даръ дереси

Рад Пройко, Стоян Пройко, неженен

с. Илиджа дереси

Радомир Грабе, Ралко Грабе

с. Кяфир дереси (Борово)

Церил (?) Пейо, Грузо Пейо, Вело Пейо

с. Чаглаик

Джемаат Кьоселер

Голо Брано, Мирчо Брано;

Велко Мирчо, Велина (Калпа) Мирчо;

Стоян Грузо, Станчо Грузо

Подобна е картината и в Рупчос, като най-многобройни са примерите на повтарящо се презиме в съседни антропоними: Райно Момчил, Момчил Момчил (!); Доброслав Добре, Добре Рад (с. Чуряне); Момчо Златин, Злат Златин, Доньо Златин, Добре Златин (с. Черешова); Братан Брайко, Радослав Брайко; Драгош Момчо, Райко Момчо (с. Ишитова); Брайко Стано, Рад Стано; Радой Братин, Брато Братин; Драгош Руси, Рад Руси (с. Каловирче (Калугериче); Руси Стойо, Драгош Стойо; Чернико Драгие, Божадар Драгие (с. Фотине); Златия Добре, Драгия Добре (с. Ветреполе (Дедово); Братан Райо, Браташо Райо, Райко Райо; Руджан Събо(в), Йован Събо(в); Драгош Добре, Братан Добре; Добре Драгош, Райо Драгош, Димишо Драгош, Бранешо Драгош; Белчо Радо, Руси Радо, Драгане Радо, Делчо Радо (с. Тъмраш). Единични са примерите, в които

личното име от първия антропоним е презиме във втория: Драгич Брайко, Злат Драгич (с. Фотине); Руси Богдан, Добре Руси (с. Ветреполе (Дедово).

1.1.4. Съпоставка на антропонимичния материал.

В изследването си „Българската народност през XV век” Хр. Гандев разглежда антропонимичен материал, включен в османотурски данъчни документи, от 6 ареала на българската етническа територия: Търновско, Софийско, Благоевградско, Сяр - Солун, Кукуш - Демир Хисар, Битоля – Костур. Той разделя антропонимичния материал на два пласта: първи, славянобългарски, донесен от славянобългарските племена през VI – VII в., и втори, привнесен с християнизацията на българите, когато в антропонимичната им система навлизат голямо количество библейски, евангелски имена, главно от староеврейски и от гръцки произход (Гандев 1989: 205). Разглеждайки имената от първия пласт, авторът стига до извода, че в именния репертоар от славянобългарски произход преобладават имена, образувани от именни основи Рад-, Стан-, Драг-, Добр-, Брат-. Той отива още по-далеч, като разглежда антропонимичен материал, включен в ленновладелчески описи от византийски произход за периода XII – XIII в. и от първата половина на XIV в. Най-късният документ е от 1355 г. В документите са описани села, владени от феодали или от атонски манастири, а също от други манастири като „Св. Йоан Продром” край гр. Сяр. Селата се намирили отчасти в ареала Солун – Сяр, отчасти в най-южните краища на Македонската област и по егейските острови (Дуйчев 1962: 201-203). Материалът е ексцерпиран от публикация на Ив. Дуйчев. От нея са извлечени 440 имена – собствени, бащини или родови (фамилни), повечето мъжки (Дуйчев 1962: 197-215). От тях 287 са от славянобългарски или от гръцки произход, но не са включени в изследването. Останалите 153 са варианти на именните основи Рад-, Драг-, Добр-, Брат-. Дадена е честотата на употребата им (Гандев 1989: 210-211), според която по-широка употреба имат именни основи Драг-, Стан-, Добр-, а по-слабо са представени именни основи Брат-, Рад-. Факт е наличието на мъжки лични имена, образувани с наставки, характерни за женските лични имена: Драг-а-ница, Драг-у-ла; Стан-и-ла, Стан-и-ша, Стан-у-ла; Добр-а-ка, Добр-о-ка, Добр-у-ша; Брат-и-ла. Дори се открива успоредна употреба на отделни лични имена като мъжки и женски: Стан-у-ла (мъж 6 пъти; жена - 6); Брат-и-ла (мъж 4 пъти; жена - 1).

Антропонимичната картина от XVI в. в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) е по-различна. От включените в изследването на Хр. Гандев основи Рад-, Драг-, Добр-, Брат-, Стан- само първата попада сред първите няколко най-употребявани и най-продуктивни основи:

Лични имена (ЛИ): Рад-: Рад-о-слав – 11, Рад – 10, Рад-о – 4, Рад-ин – 2, Рад-ица - 2, Рад-енка (Рад-ика), Рад-и-слав, Рад-о-мир = 32

Рай-: Рай-й-ко – 10, Рай-й-о – 4, Рай-й-чо - 3, Рай-ян = 18

Рал-: Рал-о – 4, Рал-л-ко = 5

Презимена (При): Рад-: Рад-и-слав – 9, Рад-о-слав – 21, Рад-о – 7, Рад – 9, Рад-иле - 2, Рад-ин – 3, Рад-ика (Рад-енка), Рад-ица (Рад-ич) = 53

Рай-: Рай-й-ко - 13, Рай-й-о – 13, Рай-й-чо – 4, Рай-й-че = 31

Рал-: Рал-о – 2, Рал-л-е – 3, Рал-л-ко, = 6

Съпоставката на антропонимичния материал от XVI в. с този от XII – XIII в. (Гандев 1989: 210) показва приемственост в употребата на имена Рад и Рад-о, включени в проучваните списъци. Съпоставката с антропонимичния материал от XV в. (Гандев 1989: 211-214) показва наличие на приемственост при употребата на двусъставни имена Рад-о-слав, Рад-о-мир. Но в материалите от по-ранния период не се открива двусъставно име Рад-и-слав. От едносъставните имена приемственост се открива в употребата на Рад, Рад-о, Рад-ин, Рад-ица; Ра-й-ко, Ра-й-о; Ра-ян. Облик Ра-л-ко е засвидетелстван само в ареал Битоля-Костур. В средновековни сръбски и византийски писмени документи се откриват топоними с именна основа Рад-: *радиманова водѣница* – 1344-1345 г., вер. ок. Трескавец; *радина нива* – 1366 г., ок. Лубница, Радовишко; *радинино лозие* – 1366 г., в Радовишко; *радова грамада* – 1345 г., МИ ок. Куцово, Струмишко; *радовичина нива* – 1366 г., ок. Конча; *радовъ кръстъ* – 1328 г., в земи на деспот Хрелъо; *радомировъ периволъ* – 1388 г., в Щипско; *радотово: χωρίον την Ραδοτόβιν* – 1319 г., в Янина - ЛИ *радота*; *радовша* – 1335; 1343-1344 г.; *радѣновъ трѣвежъ* – 1366 г., ок. Лубница, Радовишко – ЛИ *радѣнъ*; *ранкова нива* – 1348-1353 г., в Призренско (Тасева 1998: 251-252).

В изследването е направен опит да се представи наличен топонимичен и ойконимичен материал от изследваните райони в Ксантийско, Златоградско, Маданско, Смолянско, Ардинско, в който се откриват следи от антропонимия, характерна за българската антропонимична система. Така нагледно се показва наличието на остатъци от стара антропонимия, от преди помюсюлманчването на местното българско население. Данните са извлечени от налични топонимични изследвания на Маданско, Смолянско, Ардинско и Ксантийско. Сведенията за териториалното и административно деление на селищата в описаните райони, особено в българска територия, са според използваните такива в изследванията с датировка от 40-те, 60-те и 70-те години на XX в. В Маданско се срещат топоними: *Радѣшково*, *Радѣчово* в землището на с. Старцево, Златоградско; *Радово бѣрце*, *Радѣйново* в землището на Златоград; *Радкув пѣтук* в Рудоземско; *Радкова лѣка* в землището на с. Войкова лѣка, Рудоземско; *Радкоското* в кв. Шаренка на гр. Мадан; *Радково* в землището на с. Средногорци, Маданско (Христов 1964). В землището на с. Бориково, Смолянско е засвидетелстван топоним *Райкова чука*, а в землището на с. Горно Влахово, Смолянско – топоними *Райкова рѣка*, *Райкова лѣка*. Едно от средищните селища в Смолянско носи име Райково (Саламбашев 1976). В землището на с. Иглика, Бялизворски район на Ардинско се открива топоним *Райчово* (Христов 1976: 301). В землището на с. Малка Арда, Ардинско са отбелязани топоними: *Раденика*, *Радин камен*, *Радичево*, а в землището на с. Оряховец, Ардинско – топоним *Радково* (Ташев 1984: 30; 45).

Имена с именна основа Стан-

ЛИ: Стан-: Стан-ко – 9, Стан-и-мир – 3, Стан-и-слав – 2, Стан-ей-ко (Стан-ой-ко ?), Стан-ил = 16

Стай-: Ста-й-ко – 12, Ста-й-о – 10, Ста-й-но = 23
 Ста-: Стамир - 5
 ПриИ: Ста(й)-: Ста-й-ко – 11, Ста-й-о – 5 = 16
 Стан-: Стан-ко – 8, Стан-и-мир – 3, Стан-уд (?) = 11
 Ста-мир

Приемственост в употребата на двусъставно име Стан-и-слав и на едносъставни имена Стан-ко и Ста-й-ко е налице при съпоставката на антропонимичния материал от XVI в. с този от XII – XIII в. (Гандев 1989: 210-211). На засвидетелстван облик Стан-и-ла в списъците от XII – XIII в. (с. 210) съответства вариант Стан-ил в материалите от XVI в. Съпоставката с антропонимичния материал от XV в. (Гандев 1989: 217-219) показва наличие на приемственост при употребата на двусъставни имена Стан-и-слав, Стан-и-мир и на едносъставни имена Стан-ко; Ста-й-ко, Ста-й-о. В ареал Битоля-Костур е засвидетелстван антропоним Стамир. В средновековни сръбски писмени паметници са отбелязани топоними с именни основи Стан-, Стай-: *стаилова нива*; *стаилово лозие* – 1366 г., ок. Конча; *становъ кръстъ* – 1348-1353 г.; *станъкова козпленица* – 1346 г., ок. Тетово; *станъково лозие* – 1366 г., ок. Конча; *станъчевъ садъ* – 1353 г., ок. р. Пшиня (Тасева 1998: 264).

Следи от антропонимия с именни основи Стан-, Стай- се откриват в топонимията на българоезичните села в Ксантийско: *Стайково* в землището на с. Кетенлик, Ксантийско (Кирил 1960: 40); *Стайкова чърква*, *Стайкуву* – в землището на с. Исьорен, Ксантийско (Кирил 1960: 46, 47), както и по горното течение на р. Арда, в Смолянско: *Стайковото* в землището на с. Арда; *Станковото*, *Станков дол* в землището на с. Могилица (Саламбашев 1976). Подобни топоними се откриват и в Маданско: *Стайкин дол* в землището на с. Средногорци; *Стайковото* в землището на с. Боријева, Маданско; *Стайова лъка*, *Стайчиковото*, *Станково*, *Станова лъка* в землището на Златоград; *Станкву* в землището на с. Долен, Златоградско (Христов 1964). В землището на с. Диамандово, Бялзворски район на Ардинско е засвидетелстван топоним *Стайков бунар* (Христов 1976: 303). По поречието на р. Малка Арда се срещат топоними: *Станвото* – с. Малка Арда; *Стайково* – мах. Белев дол към същото село (Ташев 1984: 30); *Станево* – с. Оряховец (Ташев 1984: 45).

Имена с именна основа Драг-

ЛИ: Драг-: Драг-ина – 2, Драг-о-слав - 2, Драг-у-тин - 2, Драг-а, Драг-ан, Драг-о, Драг-о-нлит (!), Драг-оня (Драг-оша) = 11
 ПриИ: Драг-: Драг-ош – 6, Драг-ан - 4, Драг-ия (Драг-ина) - 3, Драг-о, Драг-о-син (Драг-ушин), Драг-о-слав, Драг-утин = 17
 Дра-й-чо, Дра-й-чо (Дренчо)

Антропоними Драг-о-слав, Драг-ан, които се откриват в документи от XII – XIII в. (Гандев 1989: 210-211), са отбелязани и в османотурските данъчни документи от XVI в. Съпоставката с антропонимичния материал от XV в. (Гандев 1989: 215-217) показва приемственост в употребата на двусъставно име Драг-о-слав и на едносъставно име Драг-ан. Едносъставно име Драг-о не е засвидетелствано само в ареали София и Кукуш – Демир Хисар. Едносъставно име Драг-ия се открива в ареали Търново, София, Сяр –

Солун, а Дра-гош – в ареали София и Кукуш – Демир Хисар. Едносъставно име Драг-о-стин е отбелязано в ареали Търново, София, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, а в изследваните османотурски документи от XVI в. е засвидетелстван облик Драг-о-син. Едносъставно име Дра-й-чо се среща само в ареал София, но морфологичен вариант Дра-й-ко е с по-широко разпространение, в ареали София, Сяр – Солун, Битоля – Костур. В средновековни сръбски и византийски писмени документи се открива топонимия и ойконимия с именна основа Драг-: драганово лозие – 1366 г., ок. Конча; драгачанъ – 1348-1353 г., ок. Речани, Призренско; драгаша: εὐχωρίως Παλαιας Драγασίας – 1321 г., в Солунско; драгова нива – 1366 г., ок. Трескавец; драгова стась – 1343-1344; 1342 г., вер. в Прилепско; драгово лозие – 1366 г., ок. Лубница; драговъ кладъньць – 1343-1344; 1344-1345 г., вер. в Прилепско; драговъ стъдъньць – 1337 г.; в Прилепско или Лесновско; драготино – 1300 г., вер. в Скопско – ЛИ драгота; драгошева нива – 1366 г., ок. Трескавец, срв. ЛИ драгошь; драгоща: χωρίον Δράγостαν – 1346-1347; село драгоща – 1349 г., в Нигритско, Битолско, Зиляховско – ЛИ драгота; драговла: ρύακα Драγούλα – 1300; 1318; 1320-1328 г., ок. Каламария и Лонгос; драговлево – 1328 г., в земи на деспот Хрельо; την Драγούλεβαν – в земи на деспот Углеша; драг/к/ъшанъ – 1293-1302; 1332; την Драξάτην 1333-1334 г., в пл. Огражден или Щипско; ЛИ; драг/к/ъшанъ долъ – 1348-1353 г., ок. Любижня; драгъиева нива – 1366 г., ок. Трескавец; драгъиевъ лжгъ – 1300 г., ок. Г. Водно, Скопско; драгъинна глава – 1328 г., ок. с. Избища, Призренско; драгъина ливада – 1366 г., ок. Лубница, ЛИ; драженичина нива – 1366 г., ок. Конча; дражова нива – 1366 г., ок. Лубница – ЛИ дражо; дражовичино лозие – 1366 г., ок. Конча (Тасева 1998: 186-188).

В землището на с. Кетенлик, Ксантийско се откриват топоними *Драгъново*, *Драгъшево* (Кирил 1960: 39). В Маданско се срещат топоними: *Драгнево*, *Драгдсу* в землището на с. Върбина; *Драгдсово* в землището на селище Батанци към гр. Мадан – от ЛИ Драгос от Драгост или от Драгослав (Христов 1964).

Имена с именна основа Добр-

ЛИ: Добр-: Добр-ен-ка – 3, Добр-е – 2, Добр-а-ча = 6

ПРИ: Добр-: Добр-е – 2, Добр-е(н)-ка – 2, Добр-и, Добр-о = 6

Само антропоним Добр-о се открива в двата масива изследвани документи от XII – XIII в. (Гандев 1989: 210-211) и от XVI в. Съпоставката с антропонимичния материал от XV в. (Гандев 1989: 219-221) показва общност в употребата на едносъставни имена Добр-е, Добр-и, Добр-о, като третото не се среща в ареал София. В средновековни сръбски и византийски писмени документи се срещат топоними и

ойконими с именна основа Добр-: *Добрево село* – 1341 г., с. Добрево, Кратовско; ЛИ; *Доброуша: της Δοβρουσας* – XII в., ок. Радоливо; *Доброушинци* – 1348-1353 г., дн. с. Добруше, ок. Исток /Пурк/; *Добрѣво* – 1347-1350; 1381 г., в Кратовско (Тасева 1998: 184-185).

Местни имена *Добрево* и *Добровска падина* са засвидетелствани в землището на с. Люлка, Ксантийско, а първото – и в землището на мах. Егнила към с. Мустафчево, Ксантийско (Кирил 1960: 28; 42). В Маданско са налице топоними: *Добров дол*, *Доброво* в землището на Златоград; *Добрево* в Рудоземско; *Добриво* в землището на с. Чепинци, Рудоземско. Открива се название *Добрева череша* на махала в Рудоземска община, както и топоним *Добрив пѣтак* в землището на махалата (Христов 1964). В землището на с. Малка Арда, Ардинско се среща топоним *Добраево* (Ташев 1984: 30).

Имена с именна основа Брат-

ЛИ: Брат-: Брат-ан – 2, Брат-и-на, Брат-ино (Брасто) = 4

Бра-: Бра-цо, Бра-ян-о

При: Брат-: Брат-ин

Бра-: Бра-цо, Бра-чос, Бра-ян

При имената от основа Брат- не се открива употреба на един и същ антропоним в двата масива документи от XII – XIII и от XVI в. Сходни са словообразователни варианти Брат-и-ла от XII – XIII в. (Гандев 1989: 211) и Брат-и-на от XVI в. Съпоставката с антропонимичния материал от XV в. (Гандев 1989: 221-222) показва приемственост в употребата на едносъставно име Брат-ан, засвидетелствано във всички ареали. Име Брат-ина се открива само в ареал Търново. Облик Бра-чо с разпространение в ареал Сяр – Солун има свой вариант Бра-чос в антропонимичните материали от XVI в. Тук може да се включи и облик Бра-цо с фонетична замяна *ч > ц* под гръцко езиково влияние! Облик Бра-ян, отбелязан в ареали Търново, София, Кукуш – Демир Хисар, се среща в материалите от XVI в.: Бра-ян, Бра-ян-о. В средновековни сръбски и византийски писмени документи се откриват топоними с именна основа Брат-: *братешева нива*; *братешев лозие* – 1366 г., ок. Конча; *братильць* – ЛИ *братилъ* – 1300 г., ок. с. Тморани, Скопско; *братославль хръидъ* – 1348-1353 г., ок. с. Бучие, под Коритник в Призренско; *братъкова нива* – 1336-1347 г., в Прилепско - ЛИ *братъко*; *братъково: εις την Δράτκουβον*; *Πράτκουβον* – 1321 г., в Солунско (Тасева 1998: 154).

Трябва да се отбележи наличието на селищно име Братанково в Ксантийско (Кирил 1960: 24, 27) с ново гръцко име *Γορυόνα* (Κοκκας 2003: 237). В землището на Златоград се открива топоним *Братаново*, а топоним *Братанжину* - в землището на с. Боровина, Маданско (Христов 1964). Една от махалите на средищното селище Устово, Смолянско носи име *Братаноска махала* (Саламбашев 1976: 38).

В свои публикации от края на XX и от началото на XXI в. османистът Р. Ковачев представи антропонимичен материал от селища в района Рупчос на Родопите, по османотурски документи с датировка от

първото двадесетилетие на XVI в. (Ковачев 1999: 168; 2010: 91-107). Обобщените данни за съпоставка включват ексцерпиран антропонимичен материал от османотурски данъчни документи за изброените по-горе села: Тъмраш (днес не съществува), Чурене (дн. с. Чурен), Черешова (дн. с. Черешово, Смолянско), Ишитова (дн. с. Малево, Смолянско), Поленище (дн. с. Павелско, Смолянско), Каловирче с друго име Б(Й)аланиче (предполагаемо с. Калугерово, Пазарджишко), Фотине (дн. с. Фотиново, Пазарджишко), Ветреполе (дн. с. Дедево, Пловдивско). Съпоставката на лични имена от славянобългарски произход с основа Рад-, ексцерпирани от османотурски данъчни документи, за селища в Южните Родопи и за район Рупчос, в северните краища на Среднородопието, са доста сходни. Засвидетелствана е широка употреба на двусъставно име Рад-о-слав и на едносъставни Рад, Рад-о; Ра-й-о, Ра-й-ко. В антропонимичната система на селищата от район Рупчос се откриват едносъставни имена Рад-ой, Рад-ко, Ра-й-но, които не са засвидетелствани в списъците с антропонимия от Южните Родопи. Но пък не се срещат двусъставни имена Рад-и-слав, Рад-о-слав и едносъставни Рад-ин, Рад-ица, Рад-енка (Рад-ика); Ра-й-чо, Ра-ян; Рал-о – 4, Ра-л-ко:

Рупчос

Рад-: Рад – 9, Рад-о-слав – 4, Радо – 4, Радой, Радко, Райно; Райо – 6, Райко – 4 = 30

Съпоставката на лични имена, образувани от основа Стан-, показва обща употреба в двата родопски ареала на двусъставно име Стан-и-слав и на едносъставно име Стан-ко. Същевременно облици Стан-е, Стан-о, засвидетелствани в Рупчос, не се откриват в Южните Родопи. А двусъставно име Стан-и-мир и едносъставни имена Стан-ей-ко, Стан-ил, Стан-уд, Ста-мир; Ста-й-ко, Ста-й-о пък не се срещат в материала от Рупчос, в който картината е следната:

Стан-: Стан-е – 3, Стан-и-слав – 3, Стан-о – 2, Стан-ко = 9

Именна основа Драг- е с най-много производни имена и с най-голяма честота на употреба сред имената от славянобългарски произход в Рупчос. Общо за двата родопски ареала е разпространението на едносъставни имена Драг-ош, Драг-ан, Драг-ия. В Рупчос картината е следната:

Драг-: Драгош – 15, Драгино – 5, Драган – 2, Драгич – 5, Драгие (-йе) – 3, Драгийо – 2, Драгия – 2, Драгошин – 2, Драгане, Драг(а)но, Драгине, Драги = 40.

Именна основа Брат- е с по-голяма честота на употреба в антропонимичната система на регион Рупчос и с повече производни имена. Обща е употребата на едносъставно име Брат-ан. Облик Брат-ин в Рупчос е близък по словообразуване на облици Брат-и-на, Брат-ино в ареал Южни Родопи.

Данни за разпространението на именна основа Брат- в Рупчос: Братан – 6, Брато – 3, Браташо, Братко (Бранко) – 2, Братин – 2, Брачо (-чьо) – 2; Брайко – 11, Брайо = 28

Класификацията по честота на употреба на именни основи при антропонимите от XV в. в различни ареали на българската етническа територия (Гандев 1989: 205-224) не съвпада с тази на антропонимите от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), по материали от XVI в. За съжаление, в изследването на Хр. Гандев не е включен материал от посочените родопски и природопски райони и по този начин не може да се направи съпоставка с данни за състоянието на антропонимичната система на един ареал от българското етническо и езиково землище за период от близо 100 години. Данните сочат, че най-разпространената именна основа в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) е Сто(й)- (210). Понататък следват именни основи Вел- (139), Пет- (128), Рус- (79), Груз- (44), Пей- (43), Въл- (36), Дук- (36), Груд- (27), Прод- (20), Бран- (18), Бог- (15), Мил- (15), Мел- (14), Влад- (13), Сив- (13), Бой- (12), Мир- (11), Момч- (11), Вен- (10), Бел- (9), Бал- (8), Нов- (8) и др.:

Сто(й)-: ЛИ Стоян – 66, Стойо – 28, Стойко – 6, Стойке, Стойчо, Стояно, Стоин – 2, Стоил – 2, Столо (Стойо) – 4 = 111;
 При: Стоян – 52, Стойо – 28, Стойко – 14, Стоин – 2, Стое, Стоил (Стоин), Стоядин = 99

Вел-: ЛИ Вел-: Велко – 35, Велчо – 45, В(е)ла, Веле, Вело - 4, Велин (?), Велче - 3, Велян, Вельо = 92
 При: Велко – 29, Вело – 5, Велчо – 11, Велко (Волко), Вельо = 47

Пет-: ЛИ Петко – роден в петък, както Пондъо от понеделник, от Петка, XV в. (Заимов 1988) - 62
 При: Петко – 66

Рус-: ЛИ: Русин – 25, Русо - 6, Руска – 2, Руз, Русе, Руско = 36
 При: Русин – 30, Русо – 11, Руско - 2 = 43

Груз-: ЛИ Грузо – 22, Груз (?), Груза, Грузе (Грозе, Груне) = 25
 При: Грузо – 19.

Пей-: Пейо – 30, Пеяни = 31
 При: Пейо – 12

Въл- : ЛИ: Вълкан – 11, Вълчо – 8, Вълко – 3, Вълче – 4, Вълка, Вълчан = 28
 При: Вълкан - 4, Вълко, Вълчан, Вълче, Вълчо = 8

Дук-: ЛИ: Дука от Дуко, скъсено от Ра-дук, както Ду-чо от Ра-дуч, XVI. (Заимов 1988) - 16
 При: Дука - 20

Груд-: ЛИ: Груд - 9, Груд(е) – 2 = 11
 При: Груд – 14, Груде – 2 = 16

Прод-: ЛИ: Продан - 3, Проичо, Проиче = 5
 При: Продан – 7, Проико – 4, Проичо – 3, Проико = 15

Бран-: ЛИ: Бранко - 4, Бранка, Брано - 2, Бранчо = 8
При: Бранко – 5, Брано – 3, Бранчо – 2 = 10

Бог-: ЛИ: Божик – 3, Божко – 2, Богдан = 6
При: Богдан – 7, Бодан, Божиш = 9

Мил- : ЛИ: Милош – 3, Милаш, Миладин = 5
При: Мило - 3, Милош – 5, Милян (Милкан), Миле = 10

Мел-: ЛИ: Мелко – 3, Мело – 2 = 5
При: Мелко – 6, Мелчо, Мелико (Миленко), Мелит = 9

Влад-: ЛИ: Влад – 2, Влади, Владо, Влайко, Влайо, Влай(че) = 7
При: Влад, Владе, Владуно, Влаинко, Влайко – 2 = 6

Сив-: ЛИ: Сиве – 4, Сивин – 4 = 8
При: Сиве – 3, Сивин – 2 = 5

Бой-: ЛИ: Бойо - 3, Бойко, Бойчо, Бойчин = 6
При: Бойо – 4, Бойко, Боикъ = 6.

Мир-: ЛИ: Мирчо - 2, Мирко, Мир - 2 = 5
При: Мирчо – 6

Момч-: Момчил – 3, Момчо = 4
При: Момчил – 6, Моменка (Мумица) = 7

Вен-: ЛИ Венцо (Вичо)
При: Венцо 4, Венцо (Велчо) - 3, Венцо (Ванчо) – 2 = 9

Бел-: ЛИ: Белчо (Панчо) – 2, Белани – от Белан, от Бело и –ан, XVII в. (Заимов 1988), Беленка (?) – от Беленко – от Белен, от Бело и –ен, XVI в. (Заимов 1988) = 4
При: Белудо – 2, Беленка, Белика (Белица), Белко (Пелко) = 5.

Бал-: ЛИ Балани – от Балан от Бало и –ан; Бало съкр. от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988) - 2, Балан – от Бало и –ан, XIV в. (Заимов 1988); Балано, Балдо – от Бало и –до по Вла-до, XVI в. (Заимов 1988); Балша – от Бало, съкратено от Баломир който е вещь в лекуването, XVI в. (Заимов 1988) = 6
При: Балака, Балдер = 2.

Нов-: ЛИ: Новак – 2, Нове (Йове) = 3
При: Новак – 4, Новко = 5

Тра(й)-: ЛИ: Траян– 2; Траяно – 2, Траяло = 5
При: Траяно

Син-: ЛИ: Синаденко (Синадинко), Синадин - от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2;

Синадо – от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2 = 4

При: Синадин, Синадо = 2

Вран-: ЛИ: Еврена (Врана), Врани

При: Врана – 3, Вранче (Драйче)

Слав-: ЛИ: Слав – 2, Славин = 3

При: Славьо – 2, Слав = 3

Като се има предвид, че антропонимичната система на българското население в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) е част от общобългарската антропонимична система, могат да се отбележат доста големи различия в честотата на употреба на отделните именни основи за XV и за XVI в. Видна е засилената употреба на основи Сто(й)- (210); Вел- (139); Пет- (128); Рус- (79) през XVI в., в сравнение с данните за XV в., според които с най-широко разпространение са посочените по-горе именни основи Рад-, Драг-, Стан-, Добр-, Брат- (Гандев 1989: 205-224). При съпоставка с данните от среднородопската област Рупчос се оказва, че антропонимичната картина там е доста по-близка до тази от българската етническа територия за XV в.: Драг- 40; Рад- 30; Брат- 28; Добр- 25. Сред невключените в класификацията на Хр. Гандев именни основи са: Рус- (29); Злат- (14); Момч- (13); Сто(й)- (12); Бран- (7); Бой- (3) и др.

Интерес представлява наличието на именна основа Момч-: ЛИ Момчил – 3, Момчо = 4; При Момчил – 7. Наличието на ЛИ Момчил в Среднородопието и в Беломорието през XVI в. показва, че то е сред употребяваните от местното българско население имена от славянски именни основи. От друга страна употребата му може да се свърже и със спомена за легендарния родопски владетел Момчил, пръв противопоставил се на османското нахлуване на Балканите и загинал в битка срещу османски турци, воюващи на страната на византийския владетел Йоан VI Кантакузин, при крепостта Перитор, до Бистонското езеро, на 7 юли, 1345 г. (ГИБИ 1980: 372-373). Антропонимът е засвидетелстван в личноименната система на местното българско население от различни села: Момчил Стоян, Момчил Димо (с. Мунджанос); Стоян Момчил (с. Коюн кьой); Момчил Тодор; Михо Момчил; Станко Момчил; Братан (?) Момчил; Мирко (Мирчо) Момчил (с. Кяфир дереси или Борово); Стоян Момчил (с. Яси виран). Видно е, че е разпространен в по-голяма степен в припланински села, но се открива и в планински. Важно е да се отбележи, че лично име Момчил е засвидетелствано в с. Мунджанос, в което се открива широка употреба на презиме Калоян. Интересно е и допълнението на османистката Б. Цветкова в коментара под линия за селищно име Мунджоноз (т.е. Мунджанос) в преведен текст, откъс от регистър на джелепкешаните в каза Йенидже Кара су от втората половина на XVI в. В него тя отбелязва,

че някои българи наричали селото Момчилос и го свързвали с Момчил (ТИБИ 1972: 476).

Антропоним Момчил е отбелязан като лично име и презиме в османотурски данъчни документи от XVI в. за села в среднородопския район Рупчос: Райно Момчил, Момчил Момчил (с. Чуряне, дн. с. Чурен); Момчо, Драгош Момчо, Райко Момчо, Момчо Русо, Момчо Димитри (с. Ишитова, дн. с. Малево, община Чепеларе) (Ковачев 2010: 100-105). В един османотурски регистър от 1596 г. с данни за овцевъдството в каза Филибе и прилежащите ѝ райони се открива антропоним Герги, син на Момчил от с. Бойково (дн. Пловдивско) (Андреев 1986: 63). Тези данни разширяват ареала на разпространение на антропонима в Родопите. Споменът за легендарния българин е запазен и в селищно име Момчил на неидентифицирано село в нахия Драма от султанските хасове, по данни от 1569-1570 г., макар населението му вече да е изцяло турско (ТДИМ 2007: 39).

В среднородопските християнски села Карлуково (дн. Славейно) и Петково, Смолянско е разпространено мъжко лично име *Чило*, съкратен вариант на личното име *Момчил* (Карапетков 1948: 34), както и родово име Чилови (Карапетков 1996: 252). Старо родово име *Чилови* се открива в централното селище Смолян със старо име Пашмакли (Саламбашев 1976: 33), съществувало и в мах. Черналево на с. Кошница, Смолянско, но вече изчезнало (с. 31). В мах. Хамбар към с. Загражден, Ардинско има презиме *Момчев* (Саламбашев 1972: 339-348).

Същевременно именната основа се открива и в топонимия от Смолянско: *Момчйлово* в землището на с. Търън; *Момчйлско* – в землищата на селата Виево и Соколовци; *Момчовица* – в землището на с. Соколовци и *Момчувица* – в землището на Райково (Саламбашев 1976). В Маданско са засвидетелствани топоними: *Момчйлово* в землището на мах. Поляна към с. Върбина; *Момчовица* в землището на с. Върбина; *Момчово* в землището на Долен Рудозем (Христов 1964). В землището на с. Стояново, Бялизворски район се срещат топоними: *Момчово* и *Момчово-Воденицата* (Христов 1976: 296). В землището на мах. Чиевци от района на с. Петково, Ардинско се открива топоним *Чилото* (Ташев 1984: 30).

Широка е употребата на предпазно лично име по название на тотемно животно вълк (Ковачев 1987а: 135). Именна основа Вол- (Въл-) има следното разпространение:

ЛИ: Вълкан – 11, Вълчо – 8, Вълко – 3, Вълче – 4, Вълка, Вълчан = 27

При: Вълкан - 4, Вълко, Вълчан, Вълче, Вълчо, Вълчо (Велчо) = 9.

Факт е наличието на лично име Курт от тюркско название на вълк *kurt* (Ковачев 1987а: 135; ТБР 1962). Но то е засвидетелствано главно в селища от приполските райони, а е налице и несигурност при разчитане на името: Курд Брано (с. Угурлу виран, преселник от с. Чаглаик); Конд (Курд) Мали (Кали) (с. Ксанти, мах. Българ Папа Алуджи); Курт (Форед) Папа (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Курт (Форет) Бадка; Курт (?) Алон (Алора); Курт (Форет) Васил; (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продрома); Курт (Форет) Стамад; Курт (Форет) Яни (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко); Курт (Форет) Вак(а); Курт (Форет) Андрея; Курт Йорги; Курт (?) Ватома (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило (?); Курт (Кореб, Козет) Алекси; Курт Яни; Курдин Димитри; Курд (Конд) Михал (с. Ксанти, мах.

Папа Ая Тодор нова); Курд (Конд) Брано (с. Ксанти, мах. Папа Аяном); Конд (Курд) Димо; Конд (Курд) Димитри (с. Мунджанос).

Откриват се различия в графичното оформление на антропонима: Курд - 6; Курт – 12. В случая не става ясно това приумица на преводача ли е при разчитане на текстовете или такова е изписването му в тях. Но е факт наличието на повече от една графема за отбелязване на фонемите *т* и *д* в османския език (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 46, 48), което дава възможност за различни варианти на превод. Важно е да се отбележи и наличието на различни османски шрифтове, някои от които, като шрифт сиякат, изключително затрудняват преводачите (Стойков 1960: 429; 1961: 363-364). Видно е и това, че антропоним Курт (Курд) е с по-тясна употреба, в сравнение с антропоним Вълко и производните му. Прави впечатление, че антропонимът от славянски произход е с широко разпространение в селищата, разположени във вътрешността на планината, докато Курт (Курд) се открива, с редки изключения, в селища от полските райони.

От голямото антропонимно гнездо, включващо антропоними, възникнали от апелатив *вълк*, в изследвания район са засвидетелствани облици Вълко, отбелязан в писмени паметници от XV в.; Вълкан от Вълко и –ан – XIII в.; Вълка (женско ЛИ Вълка – XV в.). Морфологичен вариант Вълчо, образуван с умалителна наставка –чо, е засвидетелстван в писмени източници от XIII в., а облик Вълче – в писмени източници от XIV в. Морфологичен вариант Вълчан, XVI в., е с по-тясна употреба. Не се откриват характерните за българската антропонимична система производни, образувани с наставки –*адин*, –*аш*, –*уш*, –*ин* (Заимов 1988; Барболова 2013). Названието е старо и е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници: стб. *влькъ 'вълк'* (СР 1999). Данни за антропонима се откриват във византийски ленновладелчески описи в област Македония от XII до средата на XIV в.: *Βελκάνος*: Димитър, син на Вълкан; Георги, син на Вълкан; Йоан, син на Вълкан; Михаил, син на Вълкан (Дуйчев 1962: 204). В средновековни византийски и сръбски писмени документи се срещат топоними и ойконими с именна основа *вльк-*: *вльково*: *εὐχωρίως Βούλκοβον*; *εὐχωρίως Βουλκόβα* – 1152 г., в Струмишко; *влькане*: *τὴν Βουλκάνην* – 1301; 1293; *вльчевьска рѣка* – 1344-1345 г., приток в средното течение на р. Вардар, между Кичево и Острово (Тасева 1998: 165).

Спорадична е употребата на именна основа Вълк- в данъчните документи от среднородопската област Рупчос: Вълчан Руси (с. Каловирче, неустановено) (Ковачев 2010: 100-105).

Лично име Курт е отбелязано в Именника на българските ханове. Според някои езиковеди това е името на хан Кубрат, владетел на Волжска България, и се приема, че името произхожда от хуно-алтайската дума *qurt* 'вълк' (Симеонов 2008: 146). За някои съвременни тюркски езици е характерен облик *kurt* със същото значение. Лично име Курт е засвидетелствано в писмени източници от X в., а вариант Курд – в писмени паметници от XV в. (Барболова 2013). Факт е, че сред личните имена на мюсюлманите в проучваните списъци е широка употребата на лично име Курд, но наличието на облици Курт (Курд) в списъците на християнското население не може да се свърже само с османотурско

езиково влияние, още повече, че е налице преимуществено изписване на името в облик Курт.

Следи от антропоними с именна основа *Въл-* (*Вол-*) се откриват в топонимията на българоезичните села в Ксантийско: *Волканѝцко* в землището на с. Гьокче бунар; *Вѝлково* в землището на мах. Кочина и *Вѝлчево* в мах. Айваджик на с. Мустафчево, Ксантийско (Кирил 1960: 40, 42, 43); *Вѝлкуви нѝви*, *Валкѝново* – в землището на с. Исьорен, Ксантийско (Кирил 1960: 45, 47); *Вѝалканѝцко* – в землището на с. Шахин, Ксантийско (Кирил 1960: 57). Запазено е старо селищно име *Вѝлканово*, Ксантийско (Кирил 1960: 52, 71). В Смолянско, в землището на с. Смилян се открива топоним *Вѝлково*, а в землището на с. Арда – топоним *Вѝлчоско*. Една от махалите на селото носи име *Вѝлчоска махалѝ*. В землището на с. Славейно има топоним *Вѝлчови хлѝвуве*, а в землището на съседното с. Кутела – топоним *Вѝлчова нѝва*. Местно име *Вѝлкоско* е отбелязано в землищата на с. Полковник Серафимово и на мах. Киселчево към с. Могилица (Саламбашев 1976). Широко е разпространението на топоними и ойконими с именна основа *Въл-* в Маданско. Старото име на с. Върбина, Маданско е *Вѝлчево*, а средната махала на селото се назовава *Вѝлюска махалѝ*. В землището му се открива топоним *Вѝлюските градѝни*. В Златоград има местност *Вѝлчов дол*. В землищата на селища от района се срещат топоними: *Вѝльчово* – с. Старцево; *Вѝлков дол* – с. Долен; *Вѝлкѝцко* – с. Аламовци; *Вѝлчоват паражѝк*, *Вѝлкѝцку* – Козарска махала, Златоградско. В Рудоземско са налице топоними: *Вѝльчѝйво* – с. Чепинци; *Вѝлчанѝско* – с. Равнища; *Вѝлковото*, *Вѝлчена лѝка* – с. Вѝлчан дол; *Вѝлкув гроб* – Долен Рудозем (Христов 1964). В землището на с. Жълтуша, Бялзворски район на Ардинско, има топоним *Вѝлкѝнца* от ЛИ Вѝлкан + -ица (Христов 1976: 281). Топоним Вѝлчова чука е отбелязан в землището на мах. Белев дол към с. Малка Арда, Ардинско (Ташев 1984: 30).

В мах. Милково към с. Кошница, Смолянско има старо родово име (РИ) *Вѝлкови* (Саламбашев 1976: 30). Старо РИ в с. Бостина пък е *Вѝлчеви* (Саламбашев 1976: 40). Селищно име *Вѝлчѝн* в района на с. Смилян, Смолянско е ново. С него е заменено при преименуването през 30-те години на XX в. на селищните имена в България старото име *Курт дере* (Саламбашев 1976: 29).

В изследваните данъчни регистри се открива употреба на лично име Продан с производни:

Прод-: ЛИ: Продан - 3, Пройчо, Пройче = 5

При: Продан – 7, Пройко – 4, Пройчо – 3, Пройо = 15

Според Хр. Гандев „озадачава на пръв поглед много честата и широка употреба на славянобългарското име Продан с варианти Проде, Продьо, Продю, Проданко, Пройко, Пройе, Пройо и др.“, засвидетелствана в османотурски документи от XV в. Изследвачът смята, че името възниква в ранните времена на връзки на славянското население с Византия. Тогава робовладелството било широко практикувано, та и през цялото Средновековие. Поради това магическото значение на антропонима възникнало, за да се отклони вниманието на злите духове от носителя му, сиреч той не е от семейството, продаден е (Гандев 1989: 250). По-различно е тълкуването на името в други изследвания. Според Й. Заимов то произлиза от причастие *прѝдѝн* 'продаден' – детето е продадено от

многодетни родители, XIV в. (Заимов 1988). Трети дават по-общо тълкуване, според което Продан е предпазно име, свързано с обичая „продаване” – „купуване” (Ковачев 1987).

Данни за антропонима се откриват във византийски ленновладелчески описи в област Македония от XII до средата на XIV в.: мъжко лично име Προδάνος Продан (Дуйчев 1962: 212). В антропонимичния материал от областта Рупчос името не е отбелязано (Ковачев 2010: 100-105). Едно от старите родови имена на Пашмакли (дн. гр. Смолян) е *Проданови* (Саламбашев 1976: 33). Не се откриват следи от името в топонимията от Ксантийско, Смолянско, Маданско и Ардинско.

Именната основа с най-широко разпространение в Южните Родопи и Беломорието *Сто(й)-* (210) е с доста по-слабо разпространение в Рупчос: *Стоян* – 5, *Стойо* – 7 = 12.

Антропоними Стойо и Стоян са засвидетелствани в писмени източници от XV в. (Заимов 1988). В сръбски средновековни писмени източници се открива топоним *стоиславовъ тръбвежъ* – 1366 г., ок. Конча (Тасева 1998: 264).

В землищата на с. Мустафчево и Кетенлик, Ксантийско е засвидетелстван топоним *Стояново* (Кирил 1960: 38, 40). В Смолянско, в землището на с. Арда, Смолянско се открива топоним *Стояновото*, а в землището на с. Могилица – топоним *Стѡевото* (Саламбашев 1976). В Рудоземско се срещат топоними: *Стаѡнова чѹка* с наличие на „акане”, в землището на с. Витина, и *Стоѡнски дол* в землището на с. Пловдивци (Христов 1964). Следи от името се откриват и в топонимия от Маданско: *Стѡйчуу* в землището на с. Буково, Маданско (Христов 1964). В района на с. Бял извор, Ардинско се среща селищно име *Стояново* (Христов 1976: 249). В двутомното си изследване „Пътуване в Европейска Турция”, което започва да се отпечатва през 1855 г., френският учен и пътешественик Огюст Викенел споменава, при описанието на маршрут за пътуване от Смилян до Гюмюрджина, за с. *Стояново*: „...от Союджик до Стоянов мост, който е граница между казите Ахъчелеби и Хаскъой, е 1 час и половина...”; „Стоянова с пръснати къщи на един склон; каменен мост на Арда с три свода, който остава на четвърт час нагоре срещу течението на реката...” (Дерибеев 1983: 252). В района на с. Падина, Бялизворски район има местно име *Стояшово* по изчезнало родово име Стояшо (Христов 1976: 303). По поречието на р. Малка Арда се откриват топоними *Стойво*, *Стоюво*, в землището на с. Кръстатица, Ардинско; *Стоянчово* в землището на с. Малка Арда, Ардинско (Ташев 1984: 30); *Теньоското* от Теньо, XVI в. (Заимов 1988), съкратено от Стоян, в землището на с. Оряховец, Ардинско (Ташев 1984: 45).

Подобна е картината и с разпространението на именна основа Вел-: 132 в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) и 5 в Рупчос: *Велчо* – 2, *Велко* = 3.

Във византийски ленновладелчески описи от област Македония с датировка от XII до средата на XIV в. се открива мъжко лично име: Βελκωνάς – Велкона, а също Βελκωνίτζας Велконицас (Дуйчев 1962: 204).

В средновековни сръбски писмени документи е отбелязан топоним *велимирова ковпленица* – 1346 г., в Тетовско (Тасева 1998: 163).

В Маданско се срещат топоними: *Велево* в землището на гр. Неделино; *Вельчѣтя* – част от горната махала на Неделино; *Велеска усойка* – с. Тенка бара, Неделинско; *Вельово* в землището на мах. Арпаджик, Маданско (Христов 1964). В Смолянско се откриват топоними: *Велева чеимьѡ*, *Вельов врис* в землището на кв. Смолян; *Вельова тарлѡ* в землището на с. Славейно; *Вельовото* в землището на с. Турян; *Вельоското* в землището на с. Соколовци (Саламбашев 1976). По поречието на р. Малка Арда са засвидетелствани топоними: *Велево* в землището на с. Кръстатина, Ардинско и *Велевското* в землището на с. Дрянка (Ташев 1984: 30; 45).

Най-широка е употребата на антропоним Петко в проучваните списъци на населението от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) (като лично име – 62 и като презиме 66). Докато според данните от среднородопската област Рупчос, антропонимът е засвидетелстван в единичен случай като лично име и в 6 случая като презиме. Произходът на името се свързва, според някои изследователи, с деня, в който е роден носителят му: Петко – роден в петък, както Пондъо от понеделник, от Петка, XV в. (Займов 1988) – от грц. Παρασκευή [Параскеви] петък (ГБР 2004). Названието е засвидетелствано и в старобългарски писмени паметници: *параскевъги*[и] ж. петият ден от седмицата, петък (СР 2009). Но, както е споменато по-горе, произходът на името се свързва и с женско лично име Петка. А култът към св. Петка е бил много силен по българските земи. Неслучайно тя е назовавана преподобна Параскева (Петка) Епиватска Българска (http://www.pravoslavieto.com/life/10.14_sv_Petka_Epivatska_Bulgarska.htm). С това може да се обясни широката употреба на мъжко лично име Петко през XVI в. Данни за топоними, в чиято основа е залегнал антропоним Петко, се откриват в сръбски средновековни писмени източници: *петъкова цръкѡва* – 1353 г., ок. р. Пчиня; *петъковъ кръстъ* – 1300 г., местно име в района на Таор, Скопско (Тасева 1998: 241).

Следи от името се откриват и в местната топонимия. В землището на с. Могилица, Смолянско има топоним *Пѣтково*. Срещат се още топоними *Пѣтково нѣвище* в землището на средищното селище Райково и *Пѣтковското* в землището на с. Кремене (Саламбашев 1976). В Маданско са отбелязани топоними: *Пѣткова нѣва* в землището на мах. Миле към с. Върбина; *Пѣткова чука* в землището на с. Старцево, Златоградско и *Пѣтковят пожар* в землището на мах. Козарска река, Златоградско (Христов 1964). Селищно име *Петково*, Смолянско е засвидетелствано в османотурски писмени документи от 1676 г. в облик *Петкува* (Стойков 1961). В землището на мах. Белев дол към с. Малка Арда, Ардинско се открива топоним *Пъотково* (Ташев 1984: 30).

Старо родово име *Пѣтковски* е запазено в селата Тикале, Търън и Селище, Смолянско (Саламбашев 1976: 26, 53, 56), чието българско население изповядва мюсюлманска религия.

Широко разпространение в двата родопски ареала имат имена с основа *Рус-* (74 в Южните Родопи и Беломорието) и 29 в Рупчос: *Руси* – 13, *Рус* – 2, *Русо* – 13, *Русин* = 29. Във византийски ленновладелчески описи от област Македония с датировка от XII до средата на XIV в. се открива мъжко лично име: *Ρώσινος*, според преводача Росо или Русо: *Ρώσινος ο Σθλάβος* (Дуйчев 1962: 204). Антропоними *Рус* от *рус* 'светлокос, русокос', *Русо*, *Руси* са засвидетелствани в писмени източници от XV в. (Займов 1988).

В землището на с. Кетенлик, Ксантийско се открива местно име *Русиново* (Кирил 1960: 40). В Маданско се срещат топоними: *Русков дол* – в землището на с. Средногорци; *Русково* – в землището на с. Мъглища, Маданско; *Русовата бърчина* – в землището на Рудозем; *Рускоската падина* – с. Малка река, Рудоземско (Христов 1964). В южните райони на Смолянско се срещат топоними: *Русилово* в землището на с. Чамжас, район Смилян; *Русин гроб* в землищата на селата Кремене и Могилица; *Русиното* в землището на с. Могилица; *Русковото* в землищата на с. Дунево и Райково; *Русоско*, *Русоска кашлъ* в землището на с. Арда (Саламбашев 1976). По поречието на р. Малка Арда се срещат топоними: *Русиново*, *Руско*, *Руснево* в землището на мах. Славеиковци; *Руснево* в землището на мах. Бука от района на с. Петково (Ташев 1984: 30); *Руското* в землището на с. Дрянка, Ардинско (Ташев 1984: 45).

Презимена с основа *Рус-* са характерни за антропонимичната система на родопски села в изследвания район с българско население, изповядващо мюсюлманска религия: В мах. Барутин на с. Арда има род *Русеви* (Саламбашев 1976: 13), както и в селата Могилица (с. 15), Киселчево (с. 17) и в гр. Смолян (с. 33). Презимена *Русев* и *Русов* се срещат в антропонимията на с. Загражден, Ардинско. Антропоним *Русев* е характерен за антропонимията на мах. Буката, а *Хаджирусев* за мах. Бориково към с. Могилица, Смолянско. Презиме *Русинов* е запазено в антропонимичната система на мах. Босилково на с. Давидково, Ардинско (Саламбашев 1972: 339-348). В мах. Равно нивище, Маданско се среща презиме *Русков* (Саламбашев 1971: 15-17).

За разлика от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), в писмените документи от областта Рупчос липсват данни за наличието на антропоними, образувани от именна основа *Пей-*:

ЛИ: *Пей-*: *Пейо* – 30, *Пеяни* = 31

ПРИ: *Пейо* – 12

Следи от именната основа се откриват в топонимията на изследваните райони в Южните Родопи. В землището на с. Братанково, Ксантийско се среща топоним *Пейово*. А е налице и селищно име *Пева махала*, съставна част от с. Отманери, Ксантийско. Според местните жители махалата носела името на някой си Пею, като Пеювци дълго пазили фамилното си име и едва през първата половина на XX в. наследниците го изоставили и приели турско фамилно име (Кирил 1960: 9-10, 28; 17). В землището на мах. Измис към с. Мустафчево, Ксантийско се среща топоним *Пейково*, а в землището на мах. Айваджик към същото село – топоним *Пеево* (Кирил 1960: 41). Топоним *Пейково* е засвидетелстван и в землището на мах. Речани към с. Арда, Смолянско. Откриват се още топоними: *Пеюва кабъ* в землището на с. Славеино, *Пеюва падина* в землището на с. Чокманово,

Пёюско бърце в землището на Устово, *Пёюска колиба* в землището на Смолян (Саламбашев 1976). В Маданско се срещат топоними: *Пейкусу* – мах. Арпаджик, Маданско; *Пёвото* – Горна Рибница, Рудоземско; *Пёева чърква* – с. Войкова лъка, Рудоземско; *Пёкова ливада* – мах. Шаренка, Маданско (Христов 1964).

Именна основа Груд- се открива в антропонимичния материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), докато в материала от среднородопската област Рупчос е засвидетелствана единична употреба на лично име Груд:

Груд-: ЛИ: Груд - 9, Груд(е) – 2 = 11

При: Груд – 14, Груде – 2 = 16

Топоним *Грудюв врис* е засвидетелстван в землището на Златоград (Христов 1964), а топоним *Грудово* – в землището на с. Пашувик, Ксантийско (Кирил 1960: 46). Топоним *Грудево* (*Грудьву*) е локализиран в землищата на съседните села Паспал и Стояново в Бялизворски район (Христов 1976: 283). В Смолянско се откриват топоними *Грудино*, от ЛИ Груда, в землището на с. Стража и *Грудево* в землищата на селата Стража и Горно Влахово (Саламбашев 1976).

Сравнително по-слабо е разпространението на имена с основа Бран- : 18 в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) и 7 в Рупчос (ЛИ Бранешо – 2, Бранислав – 2; При Бранко - 3 = 7).

Разпространение в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия):

ЛИ: Бранко - 4, Бранка, Брано - 2, Бранчо = 8

При: Бранко – 5, Брано – 3, Бранчо – 2 = 10

Следи от именната основа се откриват в топонимия от Златоградско: *Браневски дол* в кв. Малка река на Златоград; *Брайньово* – в землището на с. Аламовци, Златоградско (Христов 1964).

Антропоним Бранислав 'да бъде славен в борба, в победи и битки' е засвидетелстван в писмени източници от XIV в., а произведен вариант Бранко – в писмени източници от XV в. (Заимов 1988).

Именна основа Сив- е засвидетелствана в антропонимичния материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), докато в материала от Рупчос липсва:

Сив-: ЛИ: Сиве – 4, Сивин – 4 = 8

При: Сиве – 3, Сивин – 2 = 5

Топоними с именна основа Сив- се откриват главно в южните райони на Смолянско: *Сивков вѳрх*, *Сивков бряг*, *Сивкова бачѳ*, *Сивкоското* – в землището на с. Арда; *Сивковско* в землището на с. Турян; *Сивинското* в землището на с. Виево, по РИ Сивинов (Саламбашев 1976). В Маданско се срещат местни имена: *Сивин дол*, *Сивина падина* – Малка река, Маданско; *Сивково*, *Сивкув камень* – с. Средногорци, Маданско; *Сивковото* – с. Долна Рибница, Рудоземско; *Сивово* – с. Гърнтя, Неделинско (Христов 1964). В землището на с. Мусево, Бялизворски район на Ардинско, се открива топоним *Сифкуву* (Христов 1976: 302). В землището на с. Малка Арда, Ардинско е отбелязан топоним *Сивеноско* (Ташев 1984: 30), който може да се свърже с ЛИ Сивен от Сиво, Сиве и –ен, XV в. (Заимов 1988).

Подобна е картината с разпространението на именна основа Влад-, която не се открива в антропонимичния материал от Рупчос, за разлика от материала от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия): Влад-: ЛИ: Влад – 2, Влади, Влаго, Влайко, Влайо, Влай(че) = 7

При: Влад, Владе, Влаго, Влайнко, Влайко – 2 = 6.

Интересно е, че не се среща облик Владимир, засвидетелстван в писмени източници от IX в. (Заимов 1988), а само съкратени негови варианти. Факт е слабото разпространение на именната основа в местната топонимия. Топоним *Владово* е засвидетелстван в землищата на с. Равнил, Маданско и на с. Средец, Неделинско (Христов 1964).

Според Хр. Гандев именни основи Бой-, Вой- са с широко разпространение в антропонимията на всички, изследвани от него ареали на българската етническа територия. Това той свързва с войнствеността и неустрашимата храброст – качества, които били престижни и желани за мъжете (Гандев 1989: 251).

Именна основа Бой- е засвидетелствана в антропонимията както на Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) – 11, така и на Рупчос (Бойко, Бойо (Йоно, Боно), Бойчин = 3). Антропоним Бойо е отбелязан в писмени източници от XV в., а Бойко – в писмени източници от XIV в. (Заимов 1988). В сръбски средновековни писмени източници се откриват селищни имена и топоними: село *бойковъци* – 1347; 1354 г., в Кумановско и до Враня; *бойково лозие* – 1366 г., ок. Лубница; *бойковъ лагъ* – 1348-1353 г. (Тасева 1998: 152; 167).

Топоним *Бойчово* се открива в землището на с. Долна Рибница, Рудоземско (Христов 1964). Една от махалите на голямото с. Падина в Бялзворски район на Ардинско носи име *Бойчува рѣка* (Христов 1976: 247). В землището на махалата има топоним *Бовица* по ЛИ Бой+ов-ица. В землището на съседното с. Диамандово се среща топоним *Бдево*. В землището на турскоезичната махала Зака има топоним *Бой йерѣ* – на турска почва от ЛИ Бойо (Христов 1976: 280). Селищно име *Бдево* (*Бойово*) се открива в Рудоземско (Христов 1964). В землището на с. Дунево, Смолянско има местност *Бойчовското* (Саламбашев 1976). Топоним *Бойково бѣчище* е засвидетелстван в землището на с. Кръстатина, Ардинско (Ташев 1984: 30).

Именна основа Вой- е слабо застъпена в изследвания антропонимичен материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия). Открива се едва едно презиме Войко, а в списъците с антропонимия от Рупчос липсва. Но пък е запазено селищно име *Войкова лѣка* / *Войкова лѣка*, Рудоземско с по-старо име *Войково* по изчезнало ЛИ Войко или фамилно име Войков (Христов 1964).

Именни основи Мел-, Мил-, Мир-, срещащи се в списъците с антропонимичен материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), не са засвидетелствани в екскерпирания материал от Рупчос. Във византийски ленновладелчески описи от област Македония с датировка от XII до средата на XIV в. се откриват мъжки лични имена *Μηλίτζα* Милица и *Μηλίτζας* Милицас (Дуйчев 1962: 210). В сръбски средновековни писмени източници са отбелязани местни имена: *милешева бара* – 1348-

1353 г., ок. Ораховац, Призренско; милошева кџица – 1348-1353 г.; милџтѣнџ – 1300 г., вер. в Скопско; милџчеви кошарица – 1348-1353 г., ок. засел. Грѣмљани на с. Брод ок. Браники (Тасева 1998: 225).

Именна основа Мир-: ЛИ: Мирчо - 2, Мирко, Миро - 2 = 5

Лично име Мירו е съкратен вариант на имена Вели-мир, Добро-мир, Стани-мир, XIV в. (Заимов 1988). В Маданско се откриват местни имена. *Мирковото* в землището на мах. Враненци, Маданско и *Мѝрина* в землището на с. Пловдивци, Рудоземско (Христов 1964). Топоним *Мирчовото* е засвидетелстван в землищата на селата Сивино, Орешец и Чокманово, Смолянско (Саламбашев 1976). В землището на с. Малка Арда, Ардинско се срещат топоними *Мирчвица*, *Мирчово* (Ташев 1984: 30).

Широка е употребата на имена с основа Злат- в среднородопската област Рупчос (Злат – 3, Златин – 9, Златинко (Златилко) - 2 = 14). Дори в антропонимията от с. Черешова в Рупчос се открива антропоним Злат Златин (Ковачев 2010: 101). По-слабо е разпространението им в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия): Йорго Злато (с. Мунджанос, махала Стамад Перо); Арлето (Злато) Мекси (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Излатли (Златли ?) Приселица (пришълец); Спелоян (?) Излатини (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило). Антропоними Злат (от старинно *злат* 'златен' – да бъде цѐнен, скъп като злато), Златин и Злато са засвидетелствани в писмени източници от XV в. (Займов 1988).

отбелязан топоним *Златино* (Кирил 1960: 57). В Смолянско се срещат топоними: *Златилско* в землището на с. Арда; *Златиното* в землището на с. Турян; *Златковото* в землището на Райково; *Златово бърце* в землището на с. Виево (Саламбашев 1976). В Златоградско се откриват топоними: *Златинковски дол* в землището на с. Аламовци; *Златинската падина*, *Златинската присойка* – в землището на с. Старцево; *Златинско* – в землището на с. Ерма река (Христов 1964).

Именна основа Слав- не се среща в антропонимичния материал от Рупчос, за разлика от материала от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия):

ЛИ: Слав – 2, Славин = 3

При: Славъ – 2, Слав = 3

Широко е застъпена употребата на „славянското етническо име” Σθλάβος като прякор, презиме във византийските данъчни документи от XII до първата половина на XIV в.: Γεώργιος ο Σθλάβος; Δημήτριος ο Σθλάβος; Ιωάννης ιερέυς ο Σθλάβος; Σθλάβοσέργη Славосерги презиме, име и др. (Дуйчев 1962: 213). Според данни от други проучвания, антропоним Слав, скъсен от Добро-слав, Миро-слав, Стани-слав и др., е засвидетелстван в писмени източници от X - XII в. (Займов 1988).

Във византийски и сръбски писмени източници от XII – XIV в. се откриват топоними: дѣдославова нива; дѣдославово лѡзие; славова лѡзие – 1366 г., ок. Конча; слави: Σθλάβοι – 1137 проастий Слави в типик за цариградски манастир; славичькова кѡща – 1348-1353 г. – ок. с. Брез; славосерги: χωράφιον του Στλαβοσίργι - 1262; славъковъць: врьхъ славковъць – 1348-1353 г. (Тасева 1998: 191; 260).

Именната основа слабо е застъпена в местната топонимия. В землището на с. Долен, Златоградско се открива топоним *Слафку* (Христов 1964).

Интерес представлява разпространението на именни основи Бог-, Бож- в антропонимичния материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), както и в този от Рупчос. По-широка е употребата на именна основа Бог-: ЛИ Богдан – 1; При Богдан – 7, Бодан – 1 в изследвания ареал, за разлика от единичната употреба на презимена Богдан, Богослав в списъците от Рупчос. Подобна е картината и с разпространението на именна основа Бож-: ЛИ Божик – 3, Божко – 2 = 5; При: Божиш - 1 в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия); женско ЛИ Божана и мъжки Божадар, Божко в Рупчос.

Във византийски ленновладелчески описи от област Македония с датировка от XII до средата на XIV в. се откриват мъжки лични имена Βογδάνος Богдан; Μποσάνος Божан и женско Μποζαίαз Божая (Дуйчев 1962: 204,). Лично име Богдан, скъсено от Бого-дан 'даден от бога' за жадувано, очаквано дете, се открива в писмени източници от X в. Лично име Божик от Бого, Божо и –ик е засвидетелствано в писмени източници от XV в. (Займов 1988).

Във византийски и сръбски писмени документи от XII - XIV в. са отбелязани топоними вогъданъ: τη μονη ατο του Βογδανου – 1259 г., заслон

на о. Хиос; с. Богдан ок. Берат; *богъданова нива* – 1348-1353 г., ок. с. Речани и Локвица, Призренско (Тасева 1998: 152).

В землището на с. Угурли, Ксантийско се открива топоним *Бужика* (Кирил 1960: 31), а в кв. Малка река на Златоград - топоним *Боджук* (Христов 1964). Но те по-скоро се свързват с народното название *Божук*, *Бужик* на християнския празник Рождество Христово, по данни от с. Буково, Маданско: *Кòлада*, *Кòладата го зовèме и Бòджик* (Христов 1964). В землището на мах. Славейковци от района на с. Петково, Ардинско е отбелязан топоним *Божинско*, а в землището на с. Катраница, Ардинско – топоним *Божане* (Ташев 1984: 30; 44). Старо родово име в с. Момчиловци, Смолянско е *Богдьови* (Саламбашев 1976: 22).

Антропоними от именна основа Бел- са със слабо разпространение в антропонимичната система на българските селища в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия):

Бел-: ЛИ: Белчо (Панчо) – 2, Белани – от Белан, от Бело и –ан, XVII в. (Заимов 1988), Беленка (?) – от Беленко – от Белен, от Бело и –ен, XVI в. (Заимов 1988) = 4

ПРИ: Белудо – 2, Беленка, Белика (Белица), Белко (Пелко) = 5.

Това важи и за среднородопската област Рупчос: ЛИ: Белчо; ПРИ Бельо – 3.

Презимена, образувани от основа Бел-, са характерни за антропонимичната система на български села в изследвания район, чието население изповядва мюсюлманска религия: *Белов* – гр. Смолян; мах. Любча, гр. Доспат; *Белев* – с. Загражден, мах. Вълчан дол, мах. Рибин дол, Ардинско; *Белчев* – гр. Лъки, Смолянско; с. Смилян, Смолянско; *Белилов* – с. Триград, Девинско; *Беличев* – с. Кръстатина, Ардинско (Саламбашев 1972: 339-348); *Белев* – с. Ерма река, с. Старцево Златоградско; мах. Диманово, Неделинско; с. Войкова лъка, Рудоземско; *Белчев* - гр. Мадан; *Беличев* – с. Ляска, Маданско (Саламбашев 1971: 15-17). Налице са данни за разпространението на антропонима в района на с. Бял извор, Ардинско. В самото село, населено днес изцяло с мюсюлманско население, голяма част от което е турскоезично, се среща родово име *Белчеви*, а в мах. Чалаплар – родово име *Белчелар* (Христов 1976: 248). В съседното с. Диамандово също има род *Белчеви*, като според данните от емлячния регистър, най-старият регистриран носител на името *Исуф Юсеинов Белчев* е роден на 06.05.1865 г. (Христов 1976: 247).

В местната топонимия също се откриват следи от антропоними, образувани от именната основа. В землището на мах. Кочина към с. Мустафчево, Ксантийско се открива местно име *Белчево* (Кирил 1960: 42). В Маданско се среща топоним *Белево* – в землищата на с. Гърнатя, Неделинско, на с. Средногорци, Маданско и на с. Елховец, Рудоземско. В землището на с. Ерма река, Златоградско са отбелязани местни имена: *Белъовица* и *Белюско дерè*. Откриват се още топоними: *Белеското* в землището на мах. Сопот, Рудоземско, *Белъчинеу* в землището на Златоград, *Белъчув пòтук* в землището на с. Върбина, Маданско (Христов 1964). В Смолянско се срещат топоними: *Белчоското* в землището на с. Смилян; *Белкоското* в землището на с. Подвис; *Белковец* в землището на с. Тикале; *Белево*, *Белевското* в землището на Смолян; *Белоското* в землището на Устово; *Белкоската колиба* в землището на Райково;

Бялкоското в землището на с. Чокманово (Саламбашев 1976). Открива се селищно име *Белев дол* - съставна махала на с. Малка Арда (Старо село), Смолянско, а в землището на самото село има топоними *Белева ливада*, *Белевско*. Първият топоним се среща и в землището на мах. Славейковци от същия район (Ташев 1984: 30). В землището на с. Катраница, Ардинско е отбелязано местно име *Белинско* (Ташев 1984: 44). Местни имена с основа Бел- се откриват в землищата на българоезичните села в Ардинско: Стояново (*Бѣлово*, *Бялчево*, *Гѣрно Бѣлчево*) и Мусево (*Бѣлчово*); на вече турцизираното с. Диамандово (*Бялково*, *Бялово*), както и в землището на средищното с. Бял извор: *Бѣлкюа*, *Бѣлъкова бахчеси*, *Бѣлъкова дереси* (Христов 1976: 247).

Топоними и ойконими, образувани с именна основа Бял- се срещат в сръбски и византийски средновековни писмени източници: *бѣлево* – 1337; 1342; 1343-1344 г., в Прилепско, Скопско и др.; *бѣлеѣвска рѣка* – 1336-1346 г., в Прилепско; *бѣлеѣвска стась* – 1335 г. – ок. манастир Трескавец; *бѣлова нива*; *бѣлово лозие* - 1366 г., ок. Конча; *бѣлъково: Мтеѣлкуѣа* – 1320 г.; *бѣлъковос*, *бѣлъкова* - 1343-1344 г. – вер. в Прилепско (Тасева 1998: 159-160).

Именна основа Бал- също не е с широко разпространение в изследвания район:

ЛИ: Балани – от Балан от Бало и –ан; Бало съкр. от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988) - 2, Балан – от Бало и –ан, XIV в. (Заимов 1988); Балано, Балдо – от Бало и –до по Вла-до, XVI в. (Заимов 1988); Балша – от Бало, съкратено от Баломир който е вещь в лекуването, XVI в. (Заимов 1988) = 6
 ПриИ: Балака – от Бало и –ака, а Бало от Баломир, Балован, XV в. (Заимов 1988); Балдер – от Балде и –ер, от Балдо от Бало и –до (Заимов 1988) = 2.

В османотурските документи от Рупчос се открива едва един пример: Димитри Балдъо (с. Поленище с друго име Павличко – дн. с. Павелско) (Ковачев 2009: 102).

Но именна основа Бал- се среща в местни имена в Златоградско: *Балево* в землището на с. Аламовци и *Балео* в землището на с. Ерма река – от ЛИ *Бальо* (Христов 1964). Махала Бойчува ряка на с. Падина, Бялизворски район на Ардинско се назовава още *Балювце* от ЛИ Бальо, Балю + -ов-це. В района на махалата е засвидетелстван топоним *Балюската воденѣца*. В землището на съседното с. Жълтуша се открива топоним *Балюску* (Христов 1976: 279). Местно име *Балчево бърце* е отбелязано в землището на с. Дрянка, Ардинско (Ташев 1984: 45).

Именни основи Нов-, Син-, Вран- не се откриват в списъците на населението от среднородопската област Рупчос.

Нов-: ЛИ: Новак – 2, Нове (Йове) = 3

ПриИ: Новак – 4, Новко = 5

Произходът на ЛИ Новак се свързва със съществително *новѣк* 'новороден' = 'който да поднови рода', XIV в. (Заимов 1988).

Топоними *Новѣково* и *Новѣковата падѣна* са отбелязани в землището на мах. Ловци, Маданско, разположена между гр. Мадан и с. Средногорци

(Христов 1964). В землището на Смолян се среща хидроним *Новак* на приток на р. Черна от ЛИ Новак (Саламбашев 1976).

Топоними с именна основа Нов- се срещат в средновековни сръбски писмени източници: *новакова нива*; *новаково*; *новаково лъниче* – 1366 г., ок.

Трескавец; *новаковъ млинъ*; *новаковъ тръбежъ* – 1366 г., ок. Конча (Тасева 1998: 234).

Син-: ЛИ: Синаденко (Синадинко), Синадин - от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2;

Синадо – от Син, Сино и –адин (Заимов 1988) – 2 = 4

При: Синадин, Синадо = 2

В землището на Мадан има махала *Синѝнци*, в която живеят представители на род *Синенци* (Христов 1964)

Вран-: ЛИ: Еврена (Врана), Врани = 2

При: Врана – 3, Вранче (Драйче) = 3

Произходът на ЛИ Врана се свързва с прилагателно *вран* 'черен', както Черна, Черньо, XII в. (Заимов 1988). В землището на гр. Мадан се откриват топоними *Горно* и *Долно Враненци* (Христов 1964).

В единичен случай е засвидетелствано лично име *Дабижив* (*Дабижив Хурдин*) в списъка на рударите, работещи в рудника в района на с. Дару дереси (дн. Златоград). С презиме Хурдин са отбелязани общо 17 души: 9 акционери и 8 въглищари. Лично име Дабижив – от съчетание да би (бил) жив е пожелателно. Засвидетелствано е в писмени източници от XIII в. (Заимов 1988). Видно е, че все още се среща в Родопите през XVI в., но употребата му е спорадична. Не се откриват следи от името в местната топонимия. Но пък в ойконимия от XV в. се среща название Дабижив на една съставна махала на селището Битоля, както и на село или махала край София (Гандев 1989: 249).

Към тази група, с известни уговорки може да се включи и антропоним Данко, Данчо ум. от Дан, Дано, XV в.; Дано от Дан и –о; Дан съкратено от Бог-дан, Про-дан, Не-дан, Добро-дан, Драго-дан или от Йордан, Дан-аил, XV в. (Заимов 1988):

ЛИ: Данко - 3, Данчо – 2, Дано = 6

При: Данко – 2, Данчо – 2 = 4

Според предложената етимология, има вероятност произходът на името да е от българско ЛИ *Дан*, наред с библейските християнски имена Йордан и Даниил. Топоним *Данчовото* се открива в землищата на с. Сивино и на мах. Гоздевица към с. Арда, Смолянско (Саламбашев 1976). Топоними *Данчоуа* и *Данчоуа дерѐ* са локализирани в землището на с. Бял извор, Ардинско (Христов 1976: 284).

Прави впечатление, че широко застъпената в проучваните документи именна основа Дук- не се открива в съвременната антропонимична система на населението от описаните райони. Няма следи от нея и в местната топонимия. Именната основа не се среща и в

антропонимичния материал, включен в османотурски регистри на населението от централния родопски район Рупчос с датировка от XVI в.:
Дук-: ЛИ: Дука от Дуко, скъсено от Ра-дук, както Ду-чо от Ра-дуч, XVI.
(Заимов 1988) - 16
При: Дука - 20

1.1.5. Словообразуване

Интерес представлява словообразуването на антропонимите с наставки. Словообразуващите наставки могат да се обособят в две групи, според значението си – неутрални и умалително-гальовни (Ковачев 1987а: 139). В случая са представени данни от антропонимичния материал в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), като са добавени данни от изследването на Хр. Гандев „Българската народност през XV век” и от публикации на Р. Ковачев с антропонимия от среднородопската област Рупчос. Групата на неутралните наставки включва:

-а: Вел-а, Вран-а, Вълк-а, Груз--а, Гул-а, Дука, Параскев-а, Цер-а

XV в.: Рад-а (във всички райони), Стан-а (София, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, Битоля - Костур); Добр-а (София, Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур)
Рупчос: Дост-а

-адин: Мил-адин, Син-адин

-адо: Син-адо

-ак: Дим-ак, Нов-ак

XV в.: Брат-ак (София, Благоевград)

-ало (-йало): Тра(й)-ало

-ан (-'ан, -йан): Брат-ан, В(ъ)лк-ан, В(ъ)лч-ан, Див-ан, Дим-ан, Драг-ан, Йорг-ан, Прод-ан, Степан, Сто-ян, Тра-ян

XV в.: Рад-ан (Търново), Рад-ано (Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур); Драг-ан (Търново, София, Благоевград, Сяр – Солун, Битоля – Костур); Добр-ан (Благоевград, Битоля - Костур); Брат-ан (всички райони)
XII-XIV в.:

Рупчос: Брат-ан, Вурб-ан, Вълч-ан, Граб-ан, Драг-ан, Мумк-ан, Рудж-ан; Стоян, Траян

-ане: Див-ане

Рупчос: Драг-ане

-ано (-йано): Бал-ано, Стал-ано, Сто-яно

Рупчос: -ано: Дабр-ано, Драг-ано

-ар: Масл-ар, Кош-ар

-аш: Мил-аш, Ур-аш

XV в.: Драг-аш

-ейко: Стан-ейко

-ен(а): Мърз-ен, Руш-ен, Спас-ен; Евр-ена (Врана)

Рупчос: Дьовл-ен, Род-ен, Хуб-ен

-и: Страт-и, Коч-и, Пал-и

XV в.: Добр-и (Търново, София, Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур)

Рупчос: Бат-и, Груд(и), Драг-и, Рус-и

-ик: Бож-ик

XV в.:

-ил: Момч-ил, Ран-ил, Стан-ил, Сто-ил, Тан-ил, Цер-ил

XV в.: Рад-ил (София, Благоевград); Стан-ил (София); Добр-ил (Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар); Брат-ил (Търново, София, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар)

Рупчос: Момч-ил

-ило: Ставр-ил-о, Цер-ило

-ин(а): Вел-ин (?), Вод-ин, Кал-ин, Кост-ин, Рус-ин, Сив-ин, Сирак-ин, Слав-ин, Сто-ин, Сърб-ин, Хриб-ин; Брат-ина, Драг-ина

XV в.: Рад-ин (София, Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур); Драг-ин (София, Битоля – Костур); Добр-ин (Търново, София, Битоля – Костур); Брат-ин (Битоля – Костур); Рад-и-на (София, Сяр – Солун)

Рупчос: Бойч-ин, Брат-ин, Злат-ин, Рус-ин

-ин(о): Брат-ино, Руш-ино, Стас-ино

XV в.: Рад-ино (Битоля – Костур); Добр-ино (Кукуш – Демир Хисар)

Рупчос: Драг-ино

-о, -'о, -йо: Бран-о, Брацо, Вас-о, Вел-о, Влад-о, Гол-о, Груб-о, Груз-о, Ден-о, Драг-о, Кръст-о, Мир-о, Мел-о, Недро, Орл-о, Пело, Пецо, Пис-о, Рад-о, Рал-о, Рус-о, Сул-о (Шуло); Бо-йо, Вла-йо, Гру-йо, Пе-йо, Ра-йо, Ста-йо, Сто-йо

XV в. Рад-о (всички райони); Драг-о (Търново, Благоевград, Сяр – Солун, Битоля – Костур); Драг-о (Търново, Благоевград, Сяр – Солун, Битоля – Костур); Стан-о (Търново, София, Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар); Добр-о (Търново, Благоевград, Сяр – Солун, Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур); Брат-о (Търново, София, Кукуш – Демир Хисар, Битоля – Костур)

Рупчос: Бан-о, Браташ-о, Бер-о, Брат-о, Дан-о, Добр-о, Рад-о, Райн-о, Рус-о, Черн-о; Бо-йо, Бра-йо, Ву-йо, Ра-йо, Стан-о, Ста-йо, Сто-йо; Балдьо, Бельо, Грозьо

-оня: Драг-оня

-ош: Мил-ош

XV в.: Драг-ош (Кукуш – Демир Хисар); -ош-ин: Брат-о-шин (Благоевград)

Рупчос: Драг-ош, Раг-ош; -ош-ин: Драг-о-шин

-то: Кош-то

-у: Пек-у

-ул: Варк-ул;

При: Драг-ул-ин

XV в.: Брат-ул (всички ареали), Драг-ул (София), Рад-ул (Търново, София, Благоевград, Кукуш – Демир Хисар)

-ун: Кос-ун,

При: Корк-ун

XV в.: Рад-ун (Битоля – Костур); Драг-ун (Кукуш – Демир Хисар)

-ур: Дон-ур

-утин: Драг-утин

-уш: Аг-уш, Мар-уш

XV в.: Рад-уш (София, Благоевград, Битоля – Костур); Драг-уш (София, Битоля – Костур); Брат-уш (София); -уш-ан: Брат-у-шан (Битоля – Костур)

-ша: Бал-ша

Прави впечатление наличието на наставки с архаичен произход: -а (-а) – от ие. **-a*; -ак – от праслав. **-akъ, -jakъ*; -ан (-’ан, -йан) – от **-anъ, -janъ*; -аш – от **-ašъ*; -ен – праслав. **-enъ*; -ил – от **-ylъ, -ylъ*; -ин(а) - ** inъ, -ina*; -ош – непродуктивен славянски суфикс **-oxъ > -ошъ*; -ун – старинен славянски суфикс **-unъ*; -уш – славянски суфикс с първично умалително-гальовно значение (Ковачев 1987а: 139-143).

Съпоставката с антропонимичния материал от среднородопския район Рупчос показва липсата на имена, образувани с наставки –ак, -ар, -аш, -ано, -ейко, -ена, -ило, -ина, -оня, -у, -ун, -ур, -уш, -ша в Рупчос. Но пък там се откриват имена, образувани със суфикси, които не са засвидетелствани в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия):

-ешо: Бран-еш-о

-ие: Драг-ие

-ийо: Драг-и-йо

-ико: Черн-ико

-ой: Рад-ой

Като цяло широката употреба на антропоними, образувани със суфикси -ан (-’ан, -йан), -и, -ин, -о (-’о, -йо) е обща за Южните Родопи и за Рупчос.

Приемственост се открива при личните имена от българската етническа територия, по данни от XV в., и имената от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия), по данни от XVI в., образувани с наставки: -а, -ак, -ан (-’ан, -йан), -и, -ил, -ин, -ина, -ино, -о, -’о, -йо, -ун, -уш.

Приемственост в съпоставка с личните имена от Рупчос, по данни от XVI в., е налице при имената, образувани с наставки: *-ан* (*-’ан*, *-йан*); *-и*, *-ин*, *-о* (*-’о*, *-йо*); *-ош*, *-ош-ин*.

1.1.6. Словообразуване на деминутиви

Групата на умалително-ласкателните (деминутивно-хипокористични) суфикси при личните имена включва: *-е*, *-ик(а)*, *-ица*, *-ка*, *-ке*, *-ко*, *-цо*, *-че*, *-чо*:

-е: ЛИ Бор-е, Груд-(е), Груз-е, Гъор-е, Добр-е, Роб-е, Сив-е;

При: Бор-е, Граб-е, Груд-е, Добр-е, Рал-е, Сив-е, Сто-е

-ик (-а): ЛИ Бож-ик, Бож-икъ; Рад-ика, Ян-ика

Такъв тип имена са засвидетелствани в документи от XV в. (Ковачев 1987а: 143).

-ица: ЛИ Рад-ица;

При: Кор-ица, Рад-ица

-ка: ЛИ Бран-ка, Кир-ка, Кос-ка, Реп-ка; *-ен-ка*: Бел-ен-ка, Рад-ен-ка (Радика);

При: Дон-ка, Мал-ка, Реп-ка; *-ен-ка*: Бел-ен-ка, Бърз-ен-ка, Добр-ен-ка, Мом-ен-ка

-ке: ЛИ Стой-ке

-ко: ЛИ Бой-ко, Бран-ко, Брас-ко, Вей-ко, Вел-ко, Вълко, Дал-ко, Дан-ко, Дим-ко, Дияко, Дон-ко, Кир-ко, Ком-ен-ко, Мал-ко, Мел-ко, Мир-ко, Мос-ко, Неш-ко, Панко, Пел-ко, Пен-ко, Пет-ко, Рай-ко, Стай-ко, Стан-ко, Стой-ко, Цвет-ко;

При: Бел-ко, Бобол-ко, Бой-ко, Бран-ко, Вел-ко, Влай-ко, Вой-ко, Въл-ко, Дан-ко, Дес-ко, Лап-ко, Мал-ко, Мен-ко, Нов-ко, Пел-ко, Пен-ко, Пет-ко, Помен-ко, Прой-ко, Рай-ко, Рал-ко, Рус-ко, Стай-ко, Стан-ко, Стой-ко, Цвет-ко, Шул-ко

-цо: При Венцо

-че: ЛИ Вел-че, Въл-че, Панче (Янче), Прой-че;

При: Ван-че, Въл-че, Вран-че, Рай-че, Ун-че

-чо: ЛИ Бой-чо, Бран-чо, Вел-чо, Въл-чо, Гер-чо, Дон-чо, Кир-чо, Мир-чо, Пан-чо, Прой-чо, Рай-чо, Стой-чо;

При: Бран-чо, Вел-чо, Въл-чо, Драй-чо, Мел-чо, Мир-чо, Недел-чо, Прой-чо

Видно е, че умалително-ласкателни имена, образувани със суфикси *-ко*, *-чо*, са с най-широка употреба. Подобна е картината и при ексцерпирания антропонимичен материал от османотурски данъчни документи за XV в. от българското етническо землище (Гандев 1989: 211-222). Данните са само за имена, образувани с именни основи *Рад-*, *Драг-*, *Стан-*, *Добр-*, *Брат-*, но са важни, тъй като представят честотата на употреба на

умалително-гальовни наставки при мъжките лични имена, образувани с най-разпространените именни основи.

Район Търново

Рай-ко, Рай-чо, Рад-ика;

Стан-ко, Стан-чо, Ста-й-ко

Добр-е, Добр-ика, Добр-ико

Брат-ко, Бра-й-ко

Район София

Рад-енко, Рад-ица (мъж и жена), Рад-ко, Рад-ой-ко, Рад-ушко, Ра-й-ке, Ра-й-ко, Ра-й-че,

Драг-ан-чо, Драг-ушко, Дра-ж-е, Дра-й-ко, Дра-й-че, Дра-й-чо, Драш-ко

Ста-й-ко, Ста-ли-ца, Стан-ица

Добр-е, Добр-ица (мъж и жена)

Брат-ец, Брат-уш, Бра-й-ко, Бра-й-чо

Район Благоевград

Рад-е, Рад-ица, Рад-ко, Рад-уш, Ра-й-ке, Ра-й-ко

Дра-ч-ко

Стан-ке, Стан-ко, Стан-чо, Ста-ли-ца

Добр-е, Добр-ей-ка, Добр-ой-ко

Брат-ко

Район Сяр – Солун:

Рад-ица, Рад-ко, Ра-й-ко, Ра-й-чо,

Дра-й-ко

Стан-е, Ста-й-ка, Ста-й-ко, Ста-ле

Добр-е, Добр-еко, Добр-ико, Добр-ич

Брат-ко, Бра-й-ко, Бра-чо

Район Кукуш – Демир Хисар:

Рад-ица, Рад-ко, Ра-й-ко

Стан-ка, Стан-ко, Стан-чо, Ста-й-ко, Ста-ле, Ста-ли-ца

Добр-е, Добр-ейко, Добр-ико

Брат-ко, Бра-й-ко

Район Битоля – Костур:

Рад-инко, Рад-ица, Ра-й-ка, Ра-й-ко, Ра-й-че

Стан-е, Стан-ица, Стан-чо, Ста-ле, Ста-л-ко

Добр-е, Добр-ешко, Добр-ица

Брат-ушан, Бра-й-ко

Прави впечатление оформлението на мъжки лични имена с умалителни суфикси, характерни за женски лични имена –ица, -ка (-ен-ка), -ке. Но такива мъжки имена са засвидетелствани и сред ексцерпирания антропонимичен материал от ленновладелчески описи от византийски произход за периода XII - XIV в.: *Драг-а-ница, Добр-а-ка, Добр-и-ка, Добр-о-ка, Добр-у-ша* (Гандев 1989: 210-211). Откриват се и в ексцерпирания антропонимичен материал от османотурски данъчни документи от XV в. (Гандев 1989: 211-222): *Рад-ица, Добр-ица, Стан-ица*

(район Битоля – Костур); *Рад-ица, Ста-ли-ца* (район Кукуш – Демир Хисар); *Рад-ица, Ста-й-ка* (район Сяр – Солун); *Рад-ица, Ра-й-ке, Стан-ке, Ста-ли-ца, Добр-ей-ка* (район Благоевград); *Рад-ика, Добр-ика* (район Търново). В район София имена *Рад-ица, Добр-ица* са отбелязани като мъжки и като женски лични имена. От антропонимите, образувани с умалително-гальовна наставка –е, във всички райони присъства име *Добр-е*. Антропоним *Стан-е* е с разпространение в райони: Благоевград, Сяр – Солун, Битоля – Костур. Антропоним *Рад-е* се открива в район Благоевград.

Съпоставката с антропоними, образувани с умалително-гальовни наставки, от Рупчос, показва, че и тук най-разпространени са имена, образувани с умалително-гальовни наставки –ко (*Бож-ко, Бой-ко, Бор-ко, Брай-ко, Бран-ко, Брат-ко, Вел-ко, Даб-ко, Злат-ин-ко, Пет-ко, Рад-ко, Рай-ко, Ран-ко, Стай-ко, Стан-ко, Трай-ко*) и –чо (*Бел-чо, Бор-чо, Бра-чо, Вел-чо, Дел-чо, Мин-чо, Мом-чо*). Откриват се имена, образувани с наставка –ика: *Бърз-ика, Добр-ика, Руж-ика*. В единичен случай е засвидетелствано име със старинен непродуктивен суфикс –ич (*-jčь): *Драг-ич*. Такъв тип имена се срещат в османотурски данъчни документи от XV и XVI в. (Ковачев 1987а: 143). Отбелязани са и имена с умалителна наставка –е, каквито се срещат в османотурски данъчни документи от XV в. и от XVI в. в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия): *Добр-е, Стан-е*. Същевременно не се откриват антропоними, образувани с наставки –ица, –ка, характерни за женски лични имена.

Немалък е броят на антропонимите от изследвания район в Южните Родопи, в които личното име и презимето са оформени с умалително-гальовни наставки:

с. Чаглаик, джемаат Кьоселер

Бойко Менко, Петко Пройко; Цветко Войко, Петко Станко

Рая, преместена в с. Угурли: Стойко Бранчо (Брайчо), Велко Мирчо, Велко Данчо.

с. Йени кьой

Ванко Димко, Петко Цветко, Велчо Мелчо (Белчо), Велчо Петко, Кирчо Петко, Димчо Кирко, Велчо Димчо, Симчо Димчо, Симко Петко.

Махала Габрова на с. Йени кьой

Велчо Андрейко

с. Угурлу виран

Велко Мирчо, Велко Данчо

с. Даръ дереси

Марче Станко, Велчо Петко

с. Йорган

Станко (Стайко) Петко

с. Коюн кьой
Далко Петко, Моско Крунко

с. Кяфир дереси с друго име Борово
Велко Ванче, Кирчо (Мирчо) Донко, Герчо (Кирчо) Радица (Радич),
Раденка (Радика) Петко, Велчо Петко, Петко Стайко, Мирко Велчо, Дончо
Венцо, Димчо Райко, Петко Димчо, Стойчо Райко, Райко Стайко, Стайко
(Станко) Димко, Велчо Стайко, Петко Стайко, Велко Стайко, Стойко
Ванчо

мезра Шикяр баши с друго име Арда баши
Радица Велко, Конче Боре, Стайко Радика (Раденка)

с. Топукли
Димко Велко, Вълчо (Велчо) Велко

с. Пашавик
Велко Вълчо, Бранко Бойко

с. Дреново Одувалник с друго име Козлуджа
Йофче Унче (?)

с. Ак пинар
Велчо Велко, Велко Малко, Данко (Ванко) Велко, Кирко Петко, Райко
Коле, Велчо Проичо

с. Мунджанос
Велчо Мирчо, Станейко (Станойко) Андрейко, Вълче Донка, Димко
Петко, Дончо Велко, Нешко (?) Велко

махала Пашобик (?)
Петко Добре, Райко Петко, Бойчо Стойко, Кирко Стойко, Райко Петко

Най-големи са групите на антропонимите, чиито две съставки са образувани с наставки –ко и –чо (25) и само с наставка –ко (25). По-редки са случаите, в които личното име и презимето са образувани само с умалителни наставки –чо (4), -че (1). Откриват се и антропоними, чието лично име или презиме е образувано с умалителни наставки, различни от –ко и –чо: Марче Станко (с. Даръ дереси); Велко Ванче, Герчо (Кирчо) Радица (Радич), Раденка (Радика) Петко, Дончо Венцо (с. Кяфир дереси с друго име Борово); Радица Велко, Конче Боре, Стайко Радика (Раденка) (мезра Шикяр баши с друго име Арда баши); Райко Коле (с. Ак пинар); Вълче Донка (с. Мунджанос); Петко Добре (мах. Пашобик).

1.1.7. Сложни лични имена (композиции)

В обемния антропонимичен материал от Южните Родопи се откриват и сложни лични имена (композиции):

ЛИ: Рад-о-слав – 11, Драг-о-слав – 2, Рад-и-слав; Рад-о-мир, Стан-и-мир – 3, Стан-и-слав – 2, Бог-дан, Да-би-жив, Ден-и-мир-ан (?) – от Дено, Дене и

–мир по Влади-мир, Стани-мир (Заимов 1988), Лешк-и-мир от Лешко ум. от Лешо и –мир (Заимов 1988)

При: Рад-и-слав – 9, Рад-о-слав – 21, Драг-о-слав, Яр(о)слав, Бог-дан – 7, Стан-и-мир – 3, Мал-о-стена (?).

Класификация по именни основи

С първа съставка Рад-: Рад-о-слав, Рад-и-слав, Рад-о-мир

С първа съставка Драг-: Драг-о-слав

С първа съставка Стан-: Стан-и-мир, Стан-и-слав

С първа съставка Ден-: Ден-и-мир-ан

С първа съставка Бог-: Бог-дан

С първа съставка Мал-: Мал-о-стена

С втора съставка –слав: Драг-о-слав, Рад-о-слав, Рад-и-слав, Стан-и-слав, Яр(о)слав

С втора съставка –мир: Стан-и-мир, Рад-о-мир, Ден-и-мир-ан, Лешк-и-мир

С втора съставка –дан: Бог-дан

С втора съставка –стена: -стен(а): Мал-о-стена – от стб. *стенати* 'стена, охкам, въздишам' (СР 2009), т.е. по-малко да стене, охка, да бъде силен, здрав.

Обобщени данни за честотата на употреба

Рад-о-слав – 11 (ЛИ), 21 (При) = 32

Рад-и-слав – 1 (ЛИ), 9 (При) = 11

Драг-о-слав – 2 (ЛИ), 1 (При) = 3

Стан-и-мир – 3 (ЛИ), 3 (При) = 6

Бог-дан – 1 (ЛИ), 7 (При) = 8

Рад-о-мир – 1 (ЛИ)

Стан-и-слав – 2 (ЛИ)

Ден-и-мир-ан – 1 (ЛИ)

Яр(о)-слав – 1 (При)

Мал-о-стена (?) – 1 (При)

Употребата на сложни лични имена като презимена (бащини имена) в някои случаи е по-широка, тъй като няколко сина могат да носят бащиното име. Например в данъчния списък за с. Даръ дереси (дн. Златоград) при 5 антропонима се открива презиме Радослав (Йорги Радослав, Марко Радослав, Стайо Радослав, Тодор Радослав, Пейо Радослав) и само в един случай е изписано лично име (Радослав Йорги). В Узундере (дн. Неделино) 4 пъти антропонимът е изписан като презиме (Йорган Радослав, Димитри Радослав, Йован Радослав, Стойо Радослав) и веднъж като лично име (Радослав Йорган). В списъците от с. Кяфир Дереси с друго име Борово антропонимът е изписан в 5 случая като презиме (Стойо Радослав, Велко Радослав, Димитри Радослав, Велко Радослав, Никола Радослав) и в два случая като лично име (Радослав Мурджо, Радослав Райо). Но пък в същия списък антропоним Драгослав е отбелязан на две места като лично име (Драгослав Стойо, Драгослав Зико) и веднъж като презиме (Русин Драгослав). В списъка на с. Топукли (дн. Средногорци, Маданско) на две места антропонимът е изписан като презиме: Димо Радослав, Тодор Радослав.

Интерес представлява фактът, че сложните лични имена се срещат доста по-рядко в антропонимичните системи на селища в приполските и полските райони, където вероятно е било по-силно гръцкото езиково влияние. Например в данъчните списъци на селата Теркеш, Йорган, Коюн кьой, Ксанти сложни имена не се откриват. Антропоним Радислав е засвидетелстван по веднъж като лично име и презиме в антропонимичната система на голямото с. Еникьой, Ксантийско (Йорги Радислав, Радислав Мавър) и 3 пъти като презиме в списъците на разположената по-навътре в планината тогавашна махала на селото с име Габрова (Тодор Радислав, Божик Радислав, Димитре Радислав).

В своето изследване, посветено на българската народност през XV в., Хр. Гандев се спира обстойно на словообразователните модели при двусъставните имена от славянски произход с втора съставка –слав, -мир и –вой, които образуват цели словообразователни гнезда. Така с втора съставка –слав са отбелязани 24 антропонима от цялата изследвана територия на българското етническо землище, със съставка –мир – 15, със съставка –вой – 3 (Гандев 1989: 205-206). В изследвания район на Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) най-широка е употребата на сложни презимена с втора съставка –слав (46). Доста по-слабо е разпространението на сложни презимена с втора съставка –мир – 7, а сложни имена с втора съставка –вой не се откриват.

Интересни са данните и за първите съставки на двусъставните имена. В изследването си Хр. Гандев отделя по най-голям брой на вариантите пет основи: Рад- със 72 варианта, Драг- с 51, Стан- с 39, Добр- с 36, Брат- с 18. Отбелязва, че никое друго двусъставно име, славянобългарско или от чужд произход, не се доближава по продуктивност на варианти до тези пет основи (Гандев 1989: 206). В изследвания ареал на Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) преобладават сложни имена с първа съставка Рад- (Рад-о-слав, Рад-и-слав, Рад-о-мир = 42). Доста по-слабо е разпространението на сложни имена с първа съставка Стан- (Стан-и-мир, Стан-и-слав = 6) и с първа съставка Драг- (Драг-о-слав, Драг-о-син (Драгушин), Драг-у-тин = 5). Не са засвидетелствани сложни имена с първа съставка Добр- и Брат-, които са с по-слаба фреквенция в цялата българска етническа територия, по данни от изследването на Хр. Гандев. Така антропонимичните данни за западната част на Западна Тракия (Ксантийско) от XVI в. съвпадат с тези от XV в. за един голям район от българската етническа територия, обхващащ Търновско, Софийско, Благоевградско, Сярско-Солунско, Демир Хисарско-Кукушко, Битолско-Костурско.

Заслужава да се отбележи наличието на сложно лично име Богдан (Бог-дан – 1 (ЛИ), 7 (При) = 8), което може да се включи към групата на по-широко използваните двусъставни имена от славянобългарски произход. Откриват се сложни презимена, възникнали от прякори и прозвища: Печи-яре, Черна-гор, Мало-стена, които ще бъдат разгледани в раздела за презимената. Първото е засвидетелствано в антропонимичната система на селището Даръ Дереси (дн. Златоград).

В публикувания от османиста Р. Ковачев антропонимичен материал от среднородопската област Рупчос се откриват сложни лични имена Бранислав - 2, Доброслав – 2, Радослав – 4, Станислав – 3. Прави впечатление, че всички те са с втора съставка –слав (11). Според

посочените по-горе данни, най-широка е употребата на двусъставни имена с втора съставка –слав и в ареал Южни Родопи и Беломорие (Западна Тракия) - 46. Но за разлика от южнородопския ареал, тук се откриват двусъставни имена с първа съставка Добр- и Бран-, каквито там липсват. В османотурски данъчен документ от 1596 г. за каза Филибе и прилежащите ѝ райони е отбелязан антропоним Радослав от с. Бойково (дн. Пловдивско) (Андреев 1986: 63).

Интерес представлява наблюдението върху антропонимичната система в Поповско (Североизточна България), в която, по данни от османотурски документи за XVI-XVII в. „старинните двусъставни имена вече изцяло са отстъпили място на едносъставните от типа на Влад, Велико, Добре, Драган, Петко, Първан, Рад, Стоян и т.н.” (Димитрова-Тодорова 1993: 52). В случая е налице обща тенденция към отпадането на двусъставните имена и замяната им с техни съкратени варианти.

1.2. Антропонимия, свързана с християнството

1.2.1. Лични имена, свързани с християнската религия

Другата голяма група антропоними, характерни за българската антропонимична система, е свързана с християнската религия. Тя навлиза в българската антропонимична система с приемането на християнството от българите. Процесът на това усвояване е дълъг и, както е видно от проучени османотурски данъчни документи от XV и XVI в., двете групи антропоними продължават да съжителстват в българската антропонимична система (Гандев 1989: 251; Димитрова-Тодорова 1993: 51). Картината на разпространение на български лични имена, свързани с християнската религия е следната:

Йорги – 185, Тодор – 158, Димитри – 152, Яни – 99 (94 от Ксанти), Манол – 76, Димо – 73, Михал – 63, Коста – 59, Никола – 48, Моско – 31, Кирьо – 26, Йорго – 25, Михо – 21, Васил – 20, Йован – 18, Ангел – 16, Гьорго – 15, Андрея – 14, Гьорги – 13, Кирко – 12, Киряко – 12, Марко – 11, Петри – 11, Димко – 8, Костадин – 8, Атанас – 7, Пано – 7, Панчо – 7, Симон – 7, Диман – 6, Мато – 6, Христодул – 6, Димитре – 5, Йорган – 4, Костена – 4, Панко – 5, Ставрило – 4, Стефано – 4, Тома – 4, Апостол от грц. пратеник, XV в. (Заимов 1988) – 3, Гьоре – 3, Данко – 3, Димчо – 3, Кирчо – 3, Конд съкратено от Кондо от Коно и –до, съкр. от Кон-стантин и от Ни-ко-ла (Заимов 1988) – 3, Косто – 3, Панайот – 3, Симко – 3, Симо – 3, Стефо – 3, Христо – 3, Анастас – 2, Ванчо – 2, Данчо – 2, Илчо – 2, Кирче – 2, Кольо – 2, Костина – 2, Кошто – 2, Лука – 2, Павел – 2, Пали ум. от Павел – 2, Параскева – 2, Симьон – 2, Тодоре – 2, Толо – от Апостол или от Толимир – 2, Филипе – 2,

Агуш – от Ангуш от Анг(о) и –уш, Анго, съкратено от Ангел (Илчев 1969); Алекси, Андро, Анто, Анчо (Енцо), Ванко, Васо, Горги, Гьорган, Гьорко, Дано, Димак, Диме, Дими, Евто, Иванко, Илия, Ило (Ильо), Йофко, Йофче, Кара Коста, Кире, Кирило, Кирка, Койо, Колко (Колько), Комнен, Конин (Котин, Комнен) – от Коно и –ин; Конко ум. от Коно XVI в. (Заимов 1988); Коно (Койо), Конче – от Коно – от Ни-ко-ла или от Кон-стантин, XV в. (Заимов 1988); Косина от Косин, XV-XVI в. (Заимов 1988); Коска (Коста ?) ум. от Косо (Заимов 1988); Костин, Костя, Косун (Комнен

?) от Косо и –ун; Кочи от Кото – от Никола или от Коста, XVI в. (Заимов 1988); Лукан, Мано (Мато) от Манол - XV в. (Заимов 1988); Марче, Мато (Мано), Михали, Нестор, Марин, Павло, Пало от Павло (Заимов 1988); Панагин (?), Панче (Янче), Паскал, Петрино, Симчо, Софияно, Ставре (?), Ставрино, Стеф, Стефку (?), Стефарино, Стефчо, Тодора (Бодин), Томче, Тодул – от Тодо, скъсено от Тодор, и –ул (Заимов 1988); Филип, Хрисо, Христ, Христе.

Общото представяне на личните имена с производните им променя, макар и частично, честотата на употреба на отделни антропоними:

Димитри – 152, Димо – 73, Димко – 8, Диман - 6, Димитре – 5, Димчо – 3, Димак, Диме, Дими = 250

Йорги – 185, Гьорго – 15, Гьорги – 13, Йорго – 25, Гьоре - 3, Горги, Гюрган, Гюрко, Йорган - 4 = 248

Тодор – 158, Тодоре – 2, Тодора (Бодин), Тодул = 162

Йован - 18, Ванчо – 2, Иванко, Ванко, Йофко, Йофче, Яни - 99 = 123

Коста – 59, Костадин – 8, Костена – 4, Костина – 2, Конд – 3, Косто – 3, Конин, Конко, Коно (Койо), Коска (Коста ?), Костин, Костя, Косун (Комнен ?), Конче, Косина = 88

Михал – 63, Михо – 21, Михали = 85

Манол – 76, Мано = 77

Никола – 48, Кольо – 2, Колко (Колько) = 51

Кирко - 12, Кирчо - 3, Кирьо – 26, Кирче – 2, Кире, Кирило, Кирка = 46

Панчо – 7, Панайот - 3, Панко – 5, Пано - 7, Панче (Янче) = 23

Васил – 20, Васо = 21

Ангел – 16, Агуш = 17

Симон - 7, Симьон – 2, Симко – 3, Симо – 3, Симчо = 16

Андрея - 14, Андро = 15

Марко – 11, Марче = 12

Христодул – 6, Христо – 3, Хрисо, Христ, Христе = 12

Петри – 11, Петрино = 12

Стефо – 3, Стефано – 4, Стеф, Стефку (?), Стефарино, Стефчо = 11

Данко - 3, Данчо – 2, Дано = 6

Павел - 2, Павло, Пали - 2, Пало = 6

Ставрило – 4, Ставре (?), Ставрино = 6

Тома – 4, Томче = 5

Илчо – 2, Илия, Ило (Ильо) = 4

Някои лични имена са с повече производни: Димитри и Йорги са с по 8 варианта; Йован, Кирило – с по 6; Стефано – с 5; Панайот, Симон, Христо - с по 4; Тодор, Павел – с по 3.

1.2.2. Презимена, свързани с християнската религия:

Тодор – 116; Йорги – 78, Яни – 73; Димо – 71; Димитри – 67, Манол – 57, Коста – 44, Михал – 43, Никола – 32, Йован – 23, Васил – 22, Михо – 20; Андрея – 17, Гьорги - 14, Димко - 14, Йорго – 13, Марко - 10, Гьорго – 9; Кирко – 9, Кирьо – 9, Петри – 9, Пано – 7, Атанас – 6, Диман – 6, Димчо - 6, Киряко – 6, Койо от Ко-льо, Ко-ста или Ко-во (Заимов 1988) - 6, Моско – 6, Йорган – 5, Мато – 6, Панайот – 5, Петро – 5, Сари Яни – 5, Димитре – 4, Кара Коста – 4, Ставрино – 4, Апостол – 3, Ванчо – 3, Йофко - 3, Лека от Леко – от А-леко – от Александър (Заимов 1988) – 3, Марин – 3, Нестор -

3, Павел - 3, Панчо - 3, Параскева - 3; Ставрило - 3, Филипе - 3, Ангел - 2, Анастас - 2, Анасто - 2, Андрейко - 2, Васо - 2, Глигор - 2, Данко - 2, Данчо - 2, Дини - 2, Илия - 2, Илко - 2, Кара Михал - 2, Караяни - 3, Кирило - 2, Койчин - от Койчо и -ин, XVI в., от Койо XV в., от Ко-льо, Ко-ста или Ко-во (Заимов 1988) - 2, Конин (Комнен) - от Коно и -ин, от Кон-стантин или от Ни-ко-ла, XV в. (Заимов 1988) - 2, Костена - 2, Косто - 2, Кочи - от Кочо от Кото и -чи или направо от Ко-ста и Ни-ко-ла (Заимов 1988) - 2, Марино - от стб. ЛИ *маринъ* име на християнин, издигнал в Комана църква в памет на мъченика св. Василиск, X в. (СР 1999) - 2, Павло - 2, Панко (Янко) - 2, Папа - 2, Перо - 2, Петре - 2, Симко - 2, Симо - 2, Симьон - 2, Стефо - 2, Тоде - 2, Тома - 2, Филип - 2, Христо - 2, Адам, Алекси, Ванче, Васибеки, Ватац от Вато и -ац - от Ва-сил или от Иван (Заимов 1988); Ватона (Ватоя) - от Вато и -на, Вато от Ва-сил (Заимов 1988); Гьоко, Гюрко, Димичка, Ди(м)чо, Димьо, Дине (Зине), Илию (Илию), Йоргич, Кара Тодор, Керана (?), Керин (Герин); Кире, Киро, Кирчо, Коле, Коло (Кольо), Конд от Коно - съкратено от Никола и от Константин (Заимов 1988); Кондин - от Коно и -ин; Коно - от Кон-стантин, XV в. (Заимов 1988); Коно, Конто, Конул - от Коно и -ул от Кон-стантин или Ни-ко-ла, XV в. (Заимов 1988); Костадин, Костин, Костина, Кръсте (Христе), Кузмано - от Кузман от Кузмо и -ан, XVI в. (Заимов 1988); Лазо, Луча - от Лука, Луко (Заимов 1988); Манолу, Маренко, Мария, Марул, Марулин - от Мара и -ул-ин (Ковачев 1987); Мара - съкратено от Мария, XV в. (Заимов 1988); Матак (?) - от Мато и -ак; Мето, Никле, Паскал - грц. Великден, XVI в. (Заимов 1988); Паскалин, Савин - от Сава и -ин м. грц. Σάββατο 'събота' - XVI в. (Заимов 1988); Саники - от Сано - съкратено от Александър (Заимов 1988); Сано (Шано) - от Сандо, съкратено от Александър (Заимов 1988); Симак, Симе, Симьо, Софияно, Ставрилу, Степан, Степо, Стефан, Тодо, Тодорки, Харитон - от стб. *харитонъ* 'мъченик' (СР 1999); Христодул, Янаки.

Честота на употреба на презимената с производните им

Димитри - 67, Димо - 71, Димко - 14, Диман - 6, Ди(м)чо - 6, Димитре - 4, Димьо, Димичка = 170

Йорги - 78, Йорго - 13, Гьорго - 9; Гьорги - 14, Йорган - 5, Гьоко, Гюрко, Йоргич = 122

Тодор - 116, Кара Тодор, Тоде - 2, Тодо, Тодорки = 121

Яни - 73; Йован - 23, Сари Яни - 5, Ванчо - 3, Ванче, Янаки, Йофко - 3 = 109

Михо - 20; Михал - 43, Кара Михал - 2 = 65

Коста - 44, Кара Коста - 4, Костадин, Костена - 2, Косто - 2, Костин, Костина, Кондин, Коно, Конто, Конул, Дине (Зине) = 60

Никола - 32, Коле, Коло (Кольо), Койо - 6, Никле = 41

Васил - 22, Васибеки, Ватона = 24

Кирко - 9, Кирьо - 9, Кирило - 2, Кире, Киро, Кирчо = 23

Андрея - 17, Андрейко - 2 = 19

Петро - 5, Петри - 9, Петре - 2, Перо - 2 = 18

Пано - 7, Панайот - 5, Панчо - 3, Панко (Янко) - 2 = 17

Симко - 2, Симо - 2, Симьон - 2, Симак, Симе, Симьо = 9

Мато - 6, Матак = 7

Ставрино - 4, Ставрило - 3 = 7

Илия – 2, Илко - 2, Илийо (Илию) = 5
 Данко – 2, Данчо – 2 = 4
 Стефо - 2, Стефан, Степан, Степо = 5
 Марин – 3, Марино - 2 = 5
 Павел - 2, Павло = 3
 Христо – 2, Христодул = 3

Антропонимичната система включва типични християнски имена като Атанас, Васил, Гьорги, Димитри, Костадин, Марко, Никола, Павел, Панайот, Тодор и др., наред с множество техни съкратени, умалителни и други варианти. С най-широко разпространение са лични имена: Йорги – 185, Тодор – 158, Димитри – 152, Яни – 99, Манол - 76 Димо – 73, Михал - 63, Коста - 59. При личните имена, употребени като презиме, картината е следната: Тодор – 116; Йорги – 78, Яни – 73, Димо – 71; Димитри – 67, Манол – 57, Коста - 44. Видно е, че в двата случая преобладават едни и същи имена, като само подредбата им по честота на употреба е различна. По обща честота на употреба подредбата на имената е: Тодор – 274, Йорги – 263, Димитри – 219, Яни – 172, Димо – 144, Манол – 133, Коста – 103.

В групата на презимената с повече производни се включват: антропоними Коста, Димитри и Гьорги с по 7 варианта; Йован, Кирило, Симьон – с по 5; Никола, Тодор – с по 4; Панайот, Петри, Стефан – с по 3.

Интерес представлява употребата на побългарени, главно съкратени варианти на имената. Някои от тях са с много широка употреба, надвишаваща употребата на основния вариант на името: Йорги – 185, а Гьорги – 27; Димо – 144; Коста – 103, а Костадин - 1; Михо – 41, Йорго – 38, Кирьо – 35, Димко – 22 и др. Налице са лични имена, отбелязани в списъците само с умалителни и съкратени варианти: Данко - 3, Данчо – 2 (ЛИ), Данко – 2, Данчо – 2 (ПрИ); Илчо – 2, Ило (Ильо) (ЛИ); Мато – 5, Матак (ПрИ).

Съпоставката с антропонимия от Рупчос в османотурски данъчни документи от XVI в. дава възможност да се види общото и различното за двата района. При личните имена картината е сходна, като най-разпространени са ЛИ Димитри (Димитре), Герги, Койо, Тодор: Димитри (Димитре) – 12, Герги – 4, Койо – 4, Тодор – 4, Димо – 3, Ильо – 3, Йован – 3, Никола – 2, Гергич, Димишо, Димко, Доньо, Зафир, Йончо, Лукан, Никулин, Павле, Петри.

При производните на личните имена, свързани с християнската религия, преобладава ЛИ Димитри, следвано от Герги:

Димитри (Димитре) – 12, Димо – 3, Димишо, Димко = 17
 Герги – 4, Гергич = 5
 Йован – 3, Йончо = 4
 Никола – 2, Никулин = 3

Презимена от Рупчос, свързани с християнската религия:

Димитри – 4, Димо – 4, Минчо – 4, Тодор – 4, Койо – 3,
 Дамян, Ильо (Бельо), Йован, Манчо, Никола, Павле, Ристо (?), Роман

Презимена с производни:

Димитри – 4, Димо – 4 = 8
 Герги – 2 + Гергин = 3

В приложен списък на собствениците на овце от с. Тъмраш, част от османотурски данъчен регистър за каза Филибе и прилежащите ѝ райони с датировка 1596 г., от 8 лични имена, 6 са свързани с християнството: Йован Никола, Димитре Карагъоз, Георги Алико, Димо Йован, Данче Стале, Йорга Раше, Стойко Михо, Стоян чобан (Андреев 1986: 64).

Интерес представляват данните за честотата на употреба на личните имена, свързани с християнската религия, в Поповско (Североизточна България). Обобщението е направено върху ексцерпиран материал от 51 селища в споменатия район, от османотурски документи с датировка XVI-XVII в. (Димитрова-Тодорова 1993: 57). Най-често срещано е лично име Иван – 37 с производни Йове, Йовчо, Яно, Янчо, Яни, Янко, Янкули – 21. Следват Петър – 25, Никола – 15, Герги – 14, Тодор – 13, Димитър – 10, Михал – 5, с производни Михо, Михне – 8. Както изтъква авторката, честотата на употреба на имената е свързана с предпочитаните от народа християнски светци, чието почитане е било най-силно разпространено. Видно е, че честотната картина на употреба на лични имена, свързани с християнската религия, е доста по-различна от тази в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) през XVI в., като първите три имена с най-широко разпространение не съвпадат с тези от изследвания район.

В изследването си „Българската народност през XV век” Хр. Гандев обръща специално внимание на антропонимичния материал от български произход, ексцерпиран от османотурски данъчни документи. В частта, посветена на имената на светци, наложители се в народното съзнание, той отбелязва антропоними с широко разпространение във всички обхванати ареали на българската етническа територия: Търново, София, Благоевград, Сяр – Солун, Демир Хисар – Кукуш, Битоля – Костур. Групата включва имена Димитър или съкратен вариант Димо, Иван, Герги или Гьоре, Коста(н)дин или Коста, Кочо, Коце; Петре и Никола (Гандев 1989: 251). Статистическите данни от настоящото изследване показват по-различна картина.

Най-широка употреба, без наличието на съкратени варианти, има мъжко ЛИ Тодор. Дори една от махалите на селището Ксанти носи име Махала Папа Ая Тодор, нова (мах. Поп Свети Тодор). По данни от османотурски данъчни документи, една от махалите на селището Серес в Беломорието през XVI в. носи име Айо (Свети) Тодор Каспата (ТДИМ 2007: 224). Като цяло няма данни за широко разпространение на култа към двамата светци св. Теодор Стратилат и св. Теодор Тирон в Беломорието (Западна Тракия) и в Родопите. Но е факт, че в празнично-обредния календар на родопските българи названието на месец юни е *тодурѡскиѡа* (-я) (Шишков 1888: 56). В облик *тѡдороске* то е разпространено в говорите от Смолянско, в Широколъшки район, в говора на с. Проглед, Смолянско (Стойчев 1965). Открива се и в говора на с. Демержик, Ксантийско: *тодурѡскиѡа мѡсеѡ* (Кирил 1960: 73). В землището на с. Еникѡй, Ксантийско е имало църква или параклис „Св. Теодор” (Шишков 1890: 9). Според друг изследовател на местната история става въпрос за църква, превърната по-късно в параклис (Вулев 1972: 71).

За антропонимичната картина на с. Габрово, Ксантийско е характерна употребата на мъжко лично име *Тодор* с варианти *Тодорѡ*, *Тѡдѡ*, *Тѡтъку*

(Коруев 1984: 222), а в с. Еникьой е разпространено мъжко лично име *Тодор* със съкратен вариант *Тъдю* и женско лично име *Тъотка* (Вулев 1972: 69).

Следи от антропонима се откриват в топонимията на българоезичните села в Ксантийско: *Тудораново* в землището на мах. Басайково към с. Муставчево, Ксантийско (Кирил 1960: 41). В землището на с. Горно Влахово, Смолянско се среща топоним *Тудорово*, а в землището на съседното селище Устово – топоними *Тоддороското* и *Тоддоровата колиба*. В землището на кв. Райково пък е отбелязан топоним *Тоддоранско* (Саламбашев 1976). Откриват се още топоними: *Тоддарово* в землищата на с. Витина и на махала Оглед, Рудоземско; *Тоддорав кодчар* в землището на с. Пловдивци, Рудоземско; *Тоддорова барчина* в землището на кв. Батанци на гр. Мадан; *Тоддоровичено* в землището на с. Бориново, Маданско; *Тоддоров път* в землището на Златоград (Христов 1964). В землището на с. Жълтуша, Бялизворски район, Ардинско се среща топоним *Тоддур барчина*, а в землището на съседната махала Главник – топоним *Тоддорова барчина* (Христов 1976: 304).

Антропоним *теодоръ* е засвидетелстван в старобългарски писмени паметници (СР 2009). В сръбски средновековни писмени документи е отбелязан агионим св. Теодора като патронно име на метох: *свѣта теодора* – 1344-1345 г., в Прилепско (Тасева 1998: 257).

Най-широко разпространение в изследвания ареал на Южните Родопи и Ксантийско има мъжко лично име Димитър със съкратени и умалителни варианти. Това показват и данните от османотурските данъчни документи за XV в., като в случая териториалният обхват е доста по-голям и включва райони в Средна Северна България, Западна България и Егейска Македония (Гандев 1989: 252). Явно култът към св. Димитър Солунски е бил с много широко разпространение из българските земи. Названието е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници: *димитрии* (СР 1999). В средновековни сръбски писмени документи от XII – XIV в. се откриват топоними: *димитринъ долъ* – 1344-1345 г., МИ вероятно в Прилепско; *димитрова копленица* – 1348-1353 г.; *димитрово дѣвие* – 1348-1353 г., в Кумановско; *димитровъ долъ* – 1348-1353 г.; *димитровъ стлѣпъ* – 1348 – 1353 г. (Тасева 1998: 183). Агионим св. Димитър е отбелязан като патронно име на метох, както и като селищно име: *метохъ свѣтѣдимитріа* – 1342; 1344-1345 г.; *село свѣтъи димитріе* – 1344-1345 г., в Прилепско (Тасева 1998: 257).

В родопския народен календар месец октомври е назоваван *димитрѣдскийа* (Шишков 1888: 56). В облик *димитроске* със значение 'старо име на м. октомври' названието е разпространено сред говорите в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско (Стойчев 1965). В с. Демерджик, Ксантийско се употребявало през 40-те години на XX в. все още название *димитроският месец* за м. октомври (Кирил 1960: 73), а в говора на с. Габрово, Ксантийско се е срещало название *димитруцкият месиц* (Коруев 1984: 222). За антропонимичната система на селото е била характерна

употребата на мъжко лично име *Димитър* с варианти *Димитри*, *Димитру*, *Митю*, *Митру*, *Митьку* (Коруев 1984: 222). В с. Еникьой, Ксантийско е било разпространено лично име *Димитър* със съкратен вариант *Митру* (Вулев 1972: 69). Название *димитруске* е било характерно за говора на с. Дован Хисар, Дедеагачко (Шишков 1907а: 89).

Осем църкви на бивши стари български християнски села в Западна Тракия са носели патронно име „Св. Димитър”. В землищата на тези села 4 параклиси са имали същото патронно име. Агионимът е разпространен и сред църквите на някогашните български села в Егейска Македония. Една от махалите на селището Серес, по данни от османотурски данъчни документи за XVI в., носи име Айо (Свети) Димитри Папа Христоф[и]лакта (?) ТДИМ 2007: 222).

Данни за разпространението на името се откриват в топонимията на българоезичните села в Ксантийско: *Дймово* в землището на Смаил махала (Кирил 1960: 71); *Диманово* в землищата на с. Демерджик, мах. Кочина към с. Мустафчево, с. Гьокче бунар (Кирил 1960: 40, 42, 78). По-широко е разпространението на именната основа в топонимията на селищата по горното течение на р. Арда, в Смолянско: *Дймово*, *Мйтрова чешмьô* в землището на мах. Гудевица на с. Арда; *Дймов дол*, *Дймчевица* в землището на с. Могилица; *Мйтрево* в землището на мах. Баблон към с. Смилян (Саламбашев 1976). Към с. Кремене, Смолянско спада махала *Дймово* (Саламбашев 1976: 43). Още повече са следите в топонимията от Маданско: *Диманница* в землището на гр. Неделино; *Диманково* в Златоград; *Диманово* в землищата на с. Върбина, Маданско и на с. Старцево, Златоградско; *Димйтроица* в землището на с. Войкова лъка, Рудоземско; *Димйтръова селище* в землището на с. Бяла река, Рудоземско; *Дймов брод* в землището на с. Средногорци, Маданско; *Дймово* в землищата на: с. Чепинци, Рудоземско; гр. Рудозем; мах. Гôрен Марзян, Маданско; гр. Неделино; махали Кочине и Раевица, Неделинско; *Дймово буче* в землището на мах. Рустан, Маданско; *Дймовото* в землището на с. Бориново, Маданско; *Дймовце* в землището на мах. Борева, Маданско; *Дймоската кйселица* и *Дймоският пряслуп* в землището на мах. Батанци, Маданско; *Дймуску ливадйе* в землището на с. Лещак, Върбинско; *Димушуу* в землището на мах. Тънкото, Маданско; *Мйтрево* в землището на мах. Кочине, Неделинско; *Мйтръовото* в землището на мах. Крайна, Мадан (Христов 1964). В землището на с. Падина, Бялизворски район, Ардинско се откриват топоними *Диманско* и *Диманската деря* (Христов 1976: 285). Среща се и селищно име *Диманово* на махала в Неделинско. По поречието на р. Малка Арда са засвидетелствани топоними: *Дймов пожар* в землището на с. Малка Арда; *Дймово* и *Мйтрево* в землището на с. Оряховец; *Димановско* в землището на Манга махала към с. Баните, Ардинско (Ташев 1984: 30; 45). Старо родово име в с. Чокманово, Смолянско е *Хаджидимови* (Саламбашев 1976: 31). Параклиси с патронно име „Св. Димитър” има в с. Бостина (Саламбашев 1976) и в с. Славейно, Смолянско.

Мъжко лично име Георги със съкратени и умалителни варианти е второ по разпространение в изследвания район. Култът към св. Георги е бил много разпространен сред българското християнско население в Родопите и в Беломорието (Западна Тракия), за което говори и запазеното

старо название на месец април *гергѡдскія*, което е общобългарска традиция (Митринов 2010: 127). Името е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници: георгии (СР 1999). В сръбски и византийски средновековни писмени документи се откриват топоними: георьгиевъ виноградъ – 1313-1318 г., в района на с. Геракар, Кумановско; георьгиевъ дѣлъ – 1342 г., вер. Около Трескавец; георьгица: ποταμόν τόν λεγόμενον Γεωργίτζιν – 1338; в Халкидики; герьгилово – 1348, село на р. Струма; гюръгево – 1378 г. – владение на Иван Драгаш в Североизточна Македония; гюръгичево – 1342-1345 г., местно име в района между Полог и Охрид (Тасева 1998: 172; 182).

В говора на с. Габрово, Ксантийско се е употребявало название *йоруцкият месец* по вариант на мъжко лично име Георги - *Йоргу, Йоржу* (Коруев 1984: 222). Гергѡвден (Гѣргѡвденъ) е тачен от българите християни в селата Габрово и Еникѡй, Ксантийско, като обичаят е сходен с този на българите християни в Ахъчелебийско (дн. Смолянско) (Шишков 1890: 38-39). Освен това в местните родопски говори е запазен спомен за константинополската традиция да се чества освещаването на тамошната църква „Св. Георги” ἐν τῷ Κυπριασίῳ на 26 ноември, в названието *гергѡдскийа (-я)* на м. ноември в народния календар. За старинността на названието говори и това, че то е запазено и в празнично-обредния календар на помюсюлманчените българи в Ксантийско (Митринов 2010: 128). Както отбелязва патриарх Кирил, за говора на с. Демерджик, Ксантийско е характерна употребата на название *гергѡоският месец* за м. ноември (Кирил 1960: 73). Шестнайсет църкви в някогашни стари български християнски села от Западна Тракия са носели патронно име „Св. Великомъченик Георги”, а също 9 параклиса и едно оброчище. В землището на с. Еникѡй, Ксантийско е имало параклис „Св. Георги”, над с. Курлар (Вулев 1972: 71). В землището на с. Демерджик, Ксантийско се открива топоним *Света Гьоргя*, в близост до бърчината *Черквата* (Кирил 1960: 79), а в землището на с. Широка поляна (дн. Широко) е засвидетелстван топоним *Герганово* (Кирил 1960: 27). В землището на с. Пашувик се открива топоним *Йоргово* (Кирил 1960: 46). Именна основа *Гер-* се среща в топонимия от Маданско: *Гергѡнууту* в землището на мах. Враненци на гр. Мадан; *Гергѡнчовото* в землището на с. Мъглища, Маданско; *Гергѡло* в землището на с. Оградна, Неделинско; *Гѣргѡво* в землището на мах. Батанци на гр. Мадан; *Гѣрево* в землището на с. Средец, Неделинско; *Гѣреското* в землището на мах. Бурево, Неделинско (Христов 1964). В землището на с. Арда, Смолянско е засвидетелстван топоним *Гѣоргѡското*, а в землището на с. Селище, Смолянско – топоним *Гѣоргѡва вода*. Топоним *Гѣроско* от родово име *Гѣров* е отбелязан в землищата на селата Арда и Могилица, Смолянско, а топоним *Гѣровоно* – в землището на с. Кошница, Смолянско (Саламбашев 1976). В землището на с. Мусево, Бялизворски район, Ардинско има връх *Светѡ Гѣорги* (Христов 1976: 302). Откриват се още названия *Гергѡлско дерѣ*, *Гергѡль дерѣ* на реката, протичаща през с. Еньовче, Бялизворски район (Христов 1976: 282). А в землището на с. Бял извор, Ардинско е засвидетелстван топоним *Гѣрънън тепѣ* на турска почва от ЛИ *Гѣро* и РИ *Гѣрови*

(Христов 1976: 284). Според местните жители от района *Гергѝло* е старото име на с. Еньовче, Ардинско. По поречието на р. Малка Арда се срещат топоними: *Герговица* в землището на с. Малка Арда; *Гергьову* в землището на с. Оряховец; *Геровата кошара* в землището на с. Дрянка, Ардинско (Ташев 1984: 30; 45).

В антропонимичната система на с. Габрово, Ксантийско се открива мъжко лично име *Георги* с варианти *Йоргу*, *Йоржу*, *Ожу*, *Йочку*, *Гочу*, *Гогу* (Куруев 1984: 222). Почти съща е картината и в съседното с. Еникьой: *Йоргу*, *Йоржи*, *Йочу*, *Ожу*, *Гочу* (Вулев 1972: 68). В селата Арда и Смилян, Смолянско е запазено презиме *Гюров* (Саламбашев 1972: 339-348). Параклиси с патронно име „Св. Георги” или оброчища, носещи името, има в селищата Славейно, Момчиловци, Полковник Серафимово, Райково и Смолян в Смолянско (Саламбашев 1976).

По данни от османотурски данъчни документи за XVI в., в нахия Серес е включено село с име Айо (Свети) Гьорги, неидентифицирано, сред чието християнско население се откриват антропоними Йорги 4 (ЛИ), 5 (ПрИ), както и съкратен вариант Гого: Гого Станко, Спасо Гого (ТДИМ 2007: 270). А една от махалите на самото средищно селище Серес е с име Айо (Свети) Гьорги (ТДИМ 2007: 220). В списъка с плащаните данъци от населението на селището Ксанти за 1568-1569 г. е отбелязан приход в размер на 300 акчета от намиращия се в землището на селището манастир Свети Йорго Продром с друго име Калойер (ТДИМ 2008: 105).

В проучването си Хр. Гандев освен че отбелязва широката употреба на някои мъжки лични имена (Костандин или Коста, Кочо, Коце; Петре, Иван), споделя и наблюдения върху разпространението им. Според него „в Македонската област ЛИ Иван варира с изключителна честота: Яне – Яни – Яно, а Георги в Йорго, които форми се срещат по-рядко в другите ареали, а в Софийския – никак”. Прави му впечатление, че „особено популярен из цялата страна е стегнатият вариант на Коста(н)дин – Койо”, като допълва, че всички изброени имена са свързани с култовете на светии, включително и на прогласения за светия император Константин Велики (Гандев 1989: 251). Името се открива в старобългарски и среднобългарски писмени паметници в облици *константинъ* (СР 1999; Тотоманова 2015); *костандинъ* (Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени документи са отбелязани селищни имена и топоними: *село костадинъци* – 1366, *село в Радовишко*; *село костадъница* – 1366 г., *старо село около Конча*; *костино лозие* – 1366 г., *ок. Лубница*; *костино селище* – 1337 г., *северозападно от гр. Прилеп*; *костинъ бродъ* – 1330 г., *селище в Софийско* (Тасева 1998: 207-208). Агионим св. Костадин е отбелязан като ойконим *сватъи костадинъ*: *село свети костадинъ* – 1366 г., *ок. Кочани* (Тасева 1998: 257).

Широка е употребата на антропоним Костадин в изследваните османотурски документи:

ЛИ: Коста – 59, Костадин – 8, Костена – 4, Костина – 2, Конд – 3, Косто – 3, Конин, Конко, Коно (Койо), Коска (Коста ?), Костин, Костя, Косун (Комнен ?), Конче, Косина = 88

При: Коста – 44, Кара Коста – 4, Костадин, Костена - 2, Косто - 2, Костин, Костина, Кондин, Коно, Конто, Конул, Дине (Зине) = 60

Но според Й. Заимов произходът на облик Койо може да се свърже с лични имена Ко-льо, Ко-ста или Ко-во и –йо по звателна форма от имена като Бо-йо, Дра-йо и др., XV в. (Заимов 1988). В землището на мах. Долно Полисково, Синиковска община е отбелязан топоним *Коиво* (Кирил 1960: 31), а в землището на с. Габрово, Ксантийско – топоним *Костовица* (Коруев 1984: 225). В землището на с. Еникьой, Ксантийско е имало параклис „Св. Константин”, в местността *Успът* (Вулев 1972: 71).

В Златоградско се открива връх *Костадин*, на границата с Гърция. в района на ГКПП Златоград. Топонимът се среща и в землищата на селищата: Мадан; с. Ляска, Маданско; с. Средец, Неделинско (Христов 1964). Топоним *Кустадиновото* е засвидетелстван в землищата на мах. Крайна и на мах. Хаджийски дол, Маданско (Христов 1964). Топоним *Костадиново* е отбелязан в землището на мах. Батанци, Маданско; *Костадинова река* - в землището на с. Бориново, Маданско, а в землището на Златоград се откриват топоними *Костова падина* и *Костова чука*. Засвидетелствани са още топоними *Динково* в землищата на с. Мъглища и на мах. Батанци, Маданско; *Диньова чука* - в землището на Златоград (Христов 1964).

В землището на с. Широка поляна, Ксантийско се открива топоним *Костово* (Кирил 1960: 27). В бележка авторът уточнява: „На барчината Костадин широкополянци (от Тюлюцката махала) обработват *Попската поляна*, притежание на съседния Ксантийски манастир” (Кирил 1960: 28). Засвидетелстван е още топоним *Костово* в землищата на селата Козлуджа и Мустафчево, Ксантийско (Кирил 1960: 66, 38), както и в землищата на: с. Витина, Рудоземско; с. Гърнатя, Неделинско; с. Старцево, Златоградско; кв. Динко Чолака на Златоград (Христов 1964). В землището на мах. Гудевица на с. Арда, Смолянско се открива топоним *Костовско*, а в землището на съседната махала Гоздювица - топоним *Костюско*. Топоним *Динчовица* е засвидетелстван в землището на мах. Средок на селото. В землището на мах. Стража, Смолянско има топоним *Костадин* (Саламбашев 1976). Местно име *Костадин* е засвидетелствано и в землището на с. Оряховец, Ардинско (Ташев 1984: 45)

За антропонимичната система на с. Габрово, Ксантийско е било характерно мъжко лично име Константин с варианти *Кустадин*, *Коста*, *Диню*, *Динчу*, *Дичу*, *Динару* (Коруев 1984: 222). В съседното с. Еникьой е бил разпространен антропоним *Костадин* със съкратени варианти *Диню*, *Дичу* (Вулев 1972: 68). В българските християнски села в Западна Тракия се откриват 5 параклиса с патронно име „Св. св. Константин и Елена”. Параклиси с това патронно име има в селищата Устово, Соколовци, Райково, Смолянско (Саламбашев 1976).

Както бе отбелязано по-горе, според наблюденията на Хр. Гандев, в етнографската област Македония антропоним Иван има широко разпространение със съкратени варианти Яне, Яни, Яно (Гандев 1989: 251). Вариант Яни, произведен от Йоан, е засвидетелстван в писмени източници от XV в., а вариант Яне – в писмени източници от XVI в. Произходът на вариант Яно се свързва с първична форма Ян и –о по Благо, Драго, преди XII в. (Заимов 1988). Разпространението на

антропоним Иван с фонетични варианти е широко в изследвания регион, като подобно на ареала в Македония и тук преобладава съкратен вариант Яни. Дори няколко махали на голямото тогавашно селище Ксанти носят име Яни: мах. Яни поп; мах. Верго Нико Папа Яни; мах. Папа Яни; мах. Папа Яни Продромо.

ЛИ: Йован - 18, Ванчо – 2, Иванко, Ванко, Йофко, Йофче, Яни - 99 = 123

ПРИ: Яни – 73; Йован – 23, Сари Яни – 5, Ванчо – 3, Ванче, Янаки, Йофко - 3 = 109

В Ксантийско се открива селищно име *Иваново* (грц. Γιοβάνοβα – Γιαννοχώριо) (Коккас 2003: 236). В землището на с. Кюреклер, Ксантийско има топоним *Ювѐново* (Кирил 1960: 32). Топоним *Янево* е засвидетелстван в землищата на с. Мустафчево и на с. Кетенлик, Ксантийско (Кирил 1960: 39, 40); топоними *Йѓвково*, *Йѓвкова бѓра* – в землището на с. Гѓокче бунар, Ксантийско (Кирил 1960: 40).

В българска територия се среща селищно име *Ивѐнов прѓслоп* (до 1934 г. *Иван кедик*), Рудоземско. Записани са топоними: *Ивѐнова гла̀ва* в землището на мах. Адиловци, Маданско; *Ивѐновата бѓрѓя* в землището на мах. Оручевци, Рудоземско; *Ивѐнчин грѓб* в землището на с. Върбина, Маданско (Христов 1964). В землището на с. Арда, Смолянско е отбелязан топоним *Ивѐнско*, а също там, както и в землището на с. Сивино, Смолянско – топоним *Ивѐнова чѓка*. В махала Речани на с. Арда, Смолянско е отбелязан топоним *Янѓоско*, а в землището на с. Селище, Смолянско – връх *Янковица* и *Янков врис* (Саламбашев 1976). Топоним *Яновското дерѓ* е засвидетелстван в землището на с. Жѓлтуша, Бялизворски район, Ардинско (Христов 1976: 310). Доста по-широко е разпространението на съкратен вариант *Яню* в топонимията от Маданско. В Неделинско землище се откриват топоними *Янево*, *Яневет дол*, *Яневски дол*; в землището на мах. Батанци на гр. Мадан – *Яновата лѓка*; в с. Мѓглища, Маданско – *Яновото*; в землището на гр. Мадан – *Янува чѓка*. Срещат се още топоними: *Янюв шупѓк* в землището на с. Аламовци, Златоградско; *Янѓовата курѓ* в землището на Златоград; *Янчовото* и *Янчовата падѓна* в землището на мах. Козарска река, Златоградско; *Янчова лѓка* в землището на Долен Рудозем; *Янчевица* в землището на с. Равнища, Рудоземско. *Янѓова махала̀* е названието на съставна на с. Чепинци, Рудоземско махала (Христов 1964). В землището на мах. Славейковци, в района на с. Петково, Ардинско се открива топоним *Ивановско* (Ташев 1984: 30). А топоними *Ивво*, *Ивову*, *Иву*, *Ивуво* се срещат в землището на с. Оряховец, Ардинско (Ташев 1984: 45). Интерес представляват презимена *Кѓорживанов* от кѓор хаджи Иван в с. Горно Влахово, Смолянско и *Кейванов* от кехая Иванов в с. Търѓн, Смолянско (Саламбашев 1972: 339-348).

В антропонимичната система на с. Еникѓой, Ксантийско се открива мъжко лично име *Иван* и съкратен вариант *Яну* (Вулев 1972: 68).

Параклис „Св. Иван” има в землището на с. Славейно, Смолянско (Саламбашев 1976).

В сръбски писмени документи от XII - XIV в. са отбелязани топоними: *иваница*: – *реков иваницѓв* – 1348 г., река в Света гора; *иванова нива* – 1366 г. ок. Трескавец; *ивановѓ селище* – 1328 г., земи на деспот Хрельѓ; *ивановѓ*

виноградъ – 1348 г., около Жилуша и Живиняни, Призренско (Тасева 1998: 199).

Антропоним Петри с фонетични варианти има по-слабо разпространение в изследвания регион, макар да е засвидетелстван в старобългарски писмени паметници: *петръ* (СР 2009):

ЛИ Петри – 11, Петрино = 12

ПРИ: Петро – 5, Петри – 9, Петре - 2, Перо – 2 = 18

В народния календар на ахъчелебийските християнски села месец юли е назоваван *пѣтруска* (Шишков 1888: 56). Това название, но на месец юни, се открива в празнично-обредния календар на западнотракийското българско християнско с. Дован Хисар, Дедеагачко (Шишков 1907а: 89). *Петруцкият месиц* е названието на м. юни в говора на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 222). В землището на с. Кетенлик, Ксантийско е засвидетелстван топоним *Петрачѣево* (Кирил 1960: 40), а топоним *Пѣтровото* – в землището на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 225). В българска територия се открива с. *Петров дол*, Маданско и топоними *Пѣтровото* и *Пѣтровска рѣка* в землището му. Отбелязан е още топоним *Пѣтровото* в землището на с. Ерма река, Златоградско, а връх *Пѣтровица* попада в землищата на селищата Бorieва, Батанци, Маданско и Страшимир и Ерма река, Златоградско (Христов 1964). По горното течение на р. Арда, в Смолянско се откриват топоними: *Пѣтюското* в землището на с. Смилян и *Пѣтева ливада* в землището на с. Могилица. А топоним *Пѣтрова чѹка* е в землището на с. Стража, Смолянско (Саламбашев 1976). В землището на мах. Главник към с. Жълтуша, Бялзворски район, Ардинско се откриват топоними *Пѣтру(ту)* и *Пѣтровската падѣна* (Христов 1976: 299).

Родови имена *Петев* и *Петевски* се срещат в с. Могилица, Смолянско, а в с. Тикале – име *Петьови* (Саламбашев 1976: 15, 26). В с. Петково, Ардинско е засвидетелствано презиме *Петев* (Саламбашев 1972: 239-248). Параклиси и оброчища с име „Св. Петър” има в землищата на селата Момчиловци, Чокманово, Полковник Серафимово, Смолянско (Саламбашев 1976).

В сръбски писмени документи от XII - XIV в. са отбелязани топоними и селищни имена: *петровикъ* – 1198-1199; 1199-1206; 1282-1289; 1302-1309; 1343; 1348, засел. на Крушево; *петрово* – 1332 г., в Демирхисарско и в Кичевско; *петръево* – 1348-1353 г., вер. В Призренско; *петръевъ каменъ* – 1348-1353 г. (Тасева 1998: 240-241).

Лично име Никола със съкратени варианти е широко застъпено в изследваните списъци с антропонимия от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия):

ЛИ: Никола – 48, Кольо – 2, Колко (Колько) = 51

ПРИ: Никола – 32, Коле, Коло (Кольо), Койо – 6, Никле = 41

Засвидетелствано е в старобългарски писмени източници: *никола*, *николаи* (СР 1999). В средновековни византийски и сръбски писмени документи са отбелязани топоними и ойконими: *никово лозие* – 1366 г., ок. Лубница;

НИКОЛИНА ВОСКЪЗВА – 1348-1353 г., в района на с. Средско, Призренско; НИКОЛИЦА: – ονομαζομένης του Νικούλιτζα – 1337 г., Халкидика; χωρίου η ονομαζομένη του Νικούλιτζα – 1341 г. (Тасева 1998: 234). Агионим свѣтъи никола се среща в същите писмени документи, като патронно име на църква и метох и като селищно име: цръквъ свѣтъи николае – 1344-1345 г.; метохъ свѣтъи никола – 1342, 1344-1345 – в Прилепско; свети никола селище – 1378 г., в земи на деспот Иван Драгаш, Щипско; Североизточна Македония (Тасева 1998: 257).

В народния календар на населението от Ахъчелебийско (дн. Смолянско) месец декември е назоваван *нику̀лѣкийа* (-я) (Шишков 1888: 56). В облик *нику̀лѣке* названието е разпространено в Смолянско, Ардинско, Асеновградско (Стойчев 1965). Открива се и в празнично-обредния календар на с. Дован Хисар, Дедеагачко (Шишков 1907а: 89). Название *нику̀лѣкийа* месец е било характерно за говора на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 222). Интерес представлява название *нику̀лѣца* в говора на с. Отманери, Ксантийско (Кирил 1960: 18), посочено на друго място в облик *нику̀лѣца* (Стойчев 1965). Ако се приеме, че родоповедът е черпил сведения от изследването на патриарх Кирил за българомохамеданските села в Южните Родопи, то в случая става въпрос и за употреба на названието от жителите на махалите в южнородопската планинска местност Караолан в Ксантийско (Кирил 1960: 24). Название *нику̀лѣца* на месец декември е засвидетелствано и в голямото средищно с. Шахин, Ксантийско (Кирил 1960: 57). В с. Демерджик, Ксантийско през 40-те години на XX в. все още са употребявали название *нику̀лѣкийа* мѣсец за м. декември (Кирил 1960: 73). За антропонимичната система на с. Габрово, Ксантийско е характерна употребата на мъжко лично име *Никола* със съкратен вариант *Колю* (Коруев 1984: 222).

По данни от османотурски данъчни документи за XVI в. две махали в нахийския център Серес носят имена: Айо (Свети) Никола и Айо (Свети) Никола Папа Ламбо (ТДИМ 2007: 221, 222).

Топоним *Никòлово* се открива в землищата на селищата: Войкова лъка, Рудоземско; Ерма река, Старцево и Цацаровци, Златоградско, а топоним *Никòловото* – в землището на с. Бориново, Маданско (Христов 1964). Срещат се още: *Никòлова гòра* в землището на мах. Долен Мързян; *Никòлова гòвно* в землището на Батанци, Маданско; *Никòловиченото* в землището на мах. Бориева, Маданско (Христов 1964). В землището на с. Габрово, Ксантийско е имало топоним *Никòво блàто* (Коруев 1984: 225). Топоними *Никòлче* и *Никòлчево* са засвидетелствани в землището на с. Вълканово, Ксантийско (Кирил 1960: 71). Топоними, възникнали от съкращения вариант Колю на антропоним Никола се срещат в землищата на българските християнски села в Смолянско: *Кòлѣковско* в землището на с. Турян; *Кòлѣва бичкѣя* в землището на с. Момчиловци; *Кòлѣва ливàда*, *Кòлѣов чукур*, *Кòлѣов чучур* в землището на с. Соколовци (Саламбашев 1976), *Кòлѣкувуту* в землището на с. Славеино, Смолянско. Местно име *Никòлово* е отбелязано в землището на Манга махала към с. Баните, Ардинско (Ташев 1984: 45).

В българските християнски селища в Западна Тракия е имало 1 църква и 3 параклиса с патронно име „Св. Никола”. Параклис с това патронно име има в землището на с. Славейно, Смолянско” (Саламбашев 1976).

Интерес представлява наличието на мъжко лично име Параскева (от грц. *παρασκευή* петък, петият ден от седмицата). То е свързано с култа към св. Параскева Епиватска, известна и с побългарения вариант на името си св. Петка. В изследването си за българската народност през XV в. Хр. Гандев отбелязва, че в османотурските документи за българските земи се открива мъжко лично име, наред с женско, Параскева. Употребата му се свързва с голямата почит към светицата. Неслучайно в 4 средищни града от ареалите на изследването – Търново, София, Сяр и Костур – имало стари църковни храмове с патронно име „Св. Параскева” (Гандев 1989: 254). Антропонимът е засвидетелстван и в проучваните османотурски документи от XVI в. за Южните Родопи и полската част на Ксантийско, веднъж като лично име и в 3 случая като презиме. Успоредно с това е в употреба и мъжко лично име Петко, което е с доста по-широко разпространение. Интересен факт е, че лично име Параскева се открива изключително в антропонимичния материал от голямото средищно тогава селище Ксанти, основно в българската махала Българ и Папа Алуджи (Анухи): Параскева Полица (?); Костадин Параскева; Коста Параскева; Никола Параскева; Яни Параскева. Засвидетелствано е като лично име и в махала Яни поп на селото (Параскева Лека). Факт е, че махалата на селището Серес (Сяр), където е била разположена църквата с патронно име „Айа Параскева”, е носела същото име през 1502 г. (Гандев 1989: 254). В османотурски данъчни документи от средата на XVI в. отново е отбелязана махала Айа Параскева в селището (ТДИМ 2007: 227).

За антропонимичната система на с. Габрово, Ксантийско е било характерно женско лично име *Параскева* – *Кива* (Коруев 1984: 222). В землището на с. Еникьой, Ксантийско е имало параклис „Св. Петка”, в местността Корицето (Вулев 1972: 71). Местност *Света Петка* има в околностите на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 225), а в землището на с. Демерджик, Ксантийско се среща топоним *Пётка* (Кирил 1960: 78). В българските християнски селища в Западна Тракия се срещат три параклиса с патронно име „Св. Петка”. В землището на селището Устово, Смолянско има параклис с това патронно име (Саламбашев 1976). Параклис „Св. Петка” е построен в по-ново време на мястото на оброчище със същото патронно име в землището на с. Славейно, Смолянско (Карапетков 1948: 517-518; 1998: 117-120).

В средновековни сръбски писмени документи е отбелязан агионим *свѣта петъка* – 1257-1259 г., ок. Тморани, Скопско (Тасева 1998: 257).

В изследването си Хр. Гандев отбелязва, че не се откриват следи в антропонимната система от култа към славянските първоучители св. Кирил и св. Методий и към техните ученици и последователи. Сред масива от близо 14000 имена от югозападните краища на българското езиково землище, в етнографската област Македония, през XV и в началото на XVI в. не са засвидетелствани имена *Методий*, *Климент*, *Наум*. Само в два случая е отбелязано лично име *Кирил*. А в останалите

изследвани пет ареала и това име не се среща (Гандев 1989: 256). Антропоним Кирил се открива в старобългарски и среднобългарски писмени паметници в облици *кѣрилъ* (СР 1999) и *кирилъ* (Тотоманова 2015). Доста по-различна е картината в Южните Родопи и в Беломорието (Западна Тракия) в средата на XVI в. Широко е разпространението на мъжко лично име *Кирил* и на негови варианти:

ЛИ: Кирьо – 26, Кирко - 12, Кирчо - 3, Кире, Кирило, Кирка = 44

При: Кирьо – 9, Кирко – 8, Кирило – 2, Кире, Киро, Кирчо = 22

Обобщените данни са: Кирьо – 35, Кирко – 20, Кирчо – 4, Кирило – 3, Кире – 2, Киро, Кирка.

Видно е, че съкратените и умалителните варианти на името имат твърде по-широко разпространение. По селища и региони наличието на антропонима е следното:

с. Йорган: Кирьо Тодор; Кирко Йован (?), Брано Кирко; Траян Кирко; Груйо Кирьо, Кирьо Димо; Димитри Кирьо; Кирко Русо

с. Яси виран с друго име Ключук (махала) Опчани, друго име Козлуджа Кирко Дука

с. Кяфир дереси, друго име Борово

Кирчо (Мирчо) Донко; Герчо (Кирчо) Радица (Радич); Кире Гьорги

с. Зариз дереси

Димо Кирко; Гьорги Кирко

с. Пашавик

Кирко Стамад

с. Ак бинар

Кирко (Кирьо) Петри – живее в с. Хаджи виран; Кирко (Кирьо) Йорги – живее в с. Чали кавак; Кирьо Радослав – живее в с. Джевелаик ?

с. Джуреджек

Радо Кирко

с. Мунджанос

Димо Кире; Кирко Бързенка

мах. Папа Лорка

Кирко Димитри

мах. Папа Тодора

Кирьо Драгия; Кирко Йорги; Кирьо Грузо (?)

мах. Недро

Кирьо (Кирко) Груд; Кирьо Тодор

мах. Стамад Перо

Кирьо Стамо; Кирьо Мавро; Кирка Йорго

с. Чаглаик

Джемаат Кьоселер

Кирьо Стоян

с. Йеникьой

Кирко (Кирчо) Петро; Димитри Кирко; Йорги Кирко; Кирьо Петко; Кирьо Петко; Кирьо Еглика; Кирьо Кьосе (Кусе); Велчо Кирьо; Кирьо Марко; Кирьо Димитре; Траян Кирьо; Кирьо Стамад; Кирьо Димо; Кирчо Петко; Пейо Кирьо; Кирьо Деспин (?); Кирьо Йорги; Кирко Костин; Стоян Кирко; Кирьо Славьо; Пело Герин (Кирил); Кирьо (Кирко) Димо; Пейо Кирчо; Димчо Кирко; Кирьо Димо; друг Кирьо Димо; Йорги Кирьо; Тодор Кирьо; Кирьо Пано

мах. Габрова

Кирьо Стамо
с. Угурлу виран
Анто (?) Кирьо
с. Дарла дереси с друго име Садък дереси
Кир(и)ло Велчо; Кирило Мавроди; Никола Кирило, Добре Кирило; Петко Киро
с. Илиджа дереси
Кирко Велко

Видно е, че името е с по-широко разпространение в селищата от приполските райони (Мунджанос, Йорган). Прави впечатление голямата честота на употреба в с. Йеникьой. Същевременно присъства и в селища от вътрешността на планината, главно в умалителни форми Кирко, Кирчо, Кире (Илиджа дереси, Зариз дереси, Кяфир дереси, Пашавик, Яси виран и др.). Интересно е, че в с. Дарла дереси преобладава облик Кирило.

Следи от антропонима се откриват и в топонимията на изследваните райони: местност *Кирево* в землището на с. Мустафчево, Ксантийско; *Кирково* в землището на с. Широка поляна, Ксантийско и *Голямо Кирково* в землището на съседното с. Люлка, Ксантийско (Кирил 1960: 38, 27, 28). Тук трябва да се отбележи и име *Кирково* на средишно селище в Момчилградско.

Топоними *Кириво* и *Киркова лѡка* се срещат в землището на мах. Кокалич, Рудоземско; *Кирков дол*, *Киров врис* – в землището на Златоград; *Кирово* – в землището на с. Долен, Златоградско; *Кировото* – в землищата на Златоград и мах. Малка река, Маданско; *Кирков кедѡк* – в землището на мах. Осика, Рудоземско (Христов 1964). В Бялизворски район на Ардинско се откриват топоними: *Кирвица* в землището на с. Падина и *Киревица* в землището на с. Диамандово (Христов 1976: 291).

В с. Габрово, Ксантийско е имало *Кирчуска махалѡ*, а в землището на селото - топоними: *Кирова ливѡда* и *Кирово* (Коруев 1984: 224).

Параклис с патронно име „Св. св. Кирил и Методий“ има в землището на с. Славейно, Смолянско, построен около 1890 г. по почин на местния учител Вълко Ив. Шишманов и на свещеника Емануил Т. Беев (Карапетков 1948: 150).

Споменатите други три имена *Методий*, *Климент*, *Наум* не са засвидетелствани в списъците. В единичен случай се открива съкратен вариант *Мето* от *Методи*, като презиме, отбелязано в писмени източници от XVI в. Но името може да произлиза и от глагол *мѣтам* 'хвърлям' – за подхвърлено дете, или 'който умее да хвърля копие' (Заимов 1988).

Антропоним Марин от женско ЛИ Марина, X в. (Заимов 1988) е засвидетелстван едва в 5 примера:

ЛИ Марин

ПРИ Марин 3, Марино = 4

Отбелязан е в старобългарски писмени паметници: *маринъ* (СР 1999). В народната памет се откриват следи от култа към св. Марина. В говора на с. Демерджик, Ксантийско през 40-те години на XX в. се е употребявало название *маринският мѡсец* за м. юли (Кирил 1960: 73). Названието в облик *маринският мѡсец* е било характерно за говора на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 222). А в землището на с. Братанково, Ксантийско има топоним *Маринска чѡка*, *Марѡна* или *Гуляма Марѡна*, с

който се назовава висок връх, разположен северно от селото. В близост се откриват още топоними *Малка Мари́на* и *Ма́рин потòк*, назоваван още *Марински потòк* и *Маринско дерè*. Изследвачът патриарх Кирил свързва тези названия със следи от култа към св. Марина, като дори предполага, че някогашната църква в с. Братанково е носела това патронно име (Кирил 1960: 27, 28). Отбелязва, че в землището на махала Айваджик към с. Мустафчево, Ксантийско има местност *Марина*. Така според него се назовава и една помашка махала, разположена между селата Кошница и Пещера, Смолянско, по горното поречие на р. Арда (с. 29). Но според други изследвачи произходът на названието на мах. *Ма́рино*, част от с. Смилян, Смолянско, е свързан с женско лично име *Мара* (Саламбашев 1976: 140). В землището на мах. Гудевица към с. Арда, Смолянско се открива топоним *Маринца*, чийто произход се свързва с мъжко лично име *Марин* (Саламбашев 1976: 140), а в землището на с. Габрово, Ксантийско е имало топоним *Маринково* (Коруев 1984: 225). В околностите на с. Еникьой, Ксантийско е имало параклис „Св. Марина”, в местността Грибнар (Вулев 1972: 71).

В Маданско се срещат топоними: *Марина* в землищата на мах. Айвазови колиби, Неделинско и на средищното с. Средец, Неделинско; *Маринна чу̀ка* в землището на Златоград; *Маринов мос* в землището на с. Пловдивци, Рудоземско; *Мариново* / *Мариньово* в землището на с. Ерма река, Златоградско; *Маринското* в землището на с. Бяла река, Рудоземско (Христов 1964). В землището на с. Оряховец има местно име *Мариновото* (Ташев 1984: 45).

Интерес представлява наличието на антропоним Симон (XV в.), скъсен вариант на ЛИ Симеон евр. '(бог) слуша', т.е. готов е да изпълни молба, желание, IX в. (Заимов 1988). Засвидетелстван е в старобългарски и среднобългарски писмени паметници: *симонъ* (СР 2009; Тотоманова 2015), наред с облик *симеонъ* (Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени документи е отбелязан топоним *симе/о/нь долъ* – 1348-1353 г., ок с. Любочево, Лесковец и Ходча в Полог (Тасева 1998: 259).

В проучваните османотурски документи се откриват множество варианти на името:

ЛИ: Симон - 7, Симьон – 2, Симко – 3, Симо – 3, Симчо = 16

При: Симко – 2, Симо - 2, Симьон – 2, Сима, Симе, Симьо = 9.

Честотата на употреба на антропонима не е голяма, но са налице цели 7 негови варианта. Може да се предположи, че в случая се открива спомен за големия български владетел цар Симеон, а не за св. Симеон, още повече че трима са светците, носещи името Симеон, които може да са свързани с налагането в антропонимичната система на местните българи на антропоним Симеон (св. Симеон Стълпник, св. Симеон Метафраст, св. Симеон Богоприемец) и е трудно да се определи култът към кой от светците е бил най-силен сред българското население в Беломорието и в Южните Родопи.

Характерно за антропонимичната картина на с. Габрово, Ксантийско е мъжко лично име *Симеон* – *Смийон* (Коруев 1984: 222). В землището на с. Пловдивци, Рудоземско се открива топоним *Симосконо* – от ЛИ *Симо* – от *Симон* или *Симеон*. Засвидетелствани са още местни имена *Моньовите*

лъки в землището на Златоград; *Моньовят дол* от ЛИ *Моньо*, съкратен вариант на Симеон, в землището на мах. Крайна, Златоградско (Христов 1964). Топоним *Симеоново* е отбелязан в землището на с. Малка Арда, Ардинско (Ташев 1984: 30).

Налице е употреба на мъжко лично име Марко. Произходът му се свързва с името на евангелист Марк – стб. *маркъ* (СР 1999). В среднобългарски писмени паметници се появяват облици *маръко*, *марко* (Тотоманова 2015). Според някои изследвачи името е от латински произход, като е усвоено в българската антропонимична система с посредничеството на гръцки език (Займов 1988). Широката му употреба в Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) може да се свърже със спомена за легендарния Крали Марко, живял през XIV в., възпят в южнославянския песенен фолклор. Като цяло името е с по-широко разпространение в селища от вътрешността на планината (Дарла дереси, Илиджа дереси, Ак бинар, Кяфир дереси) и по-рядко в периферните ѝ части (с. Йеникьой, Йорган).

ЛИ: Марко – 11, Марче = 12

ПРИ: Марко – 11, Марче = 12

Според османистката Ел. Грозданова, в песенното народно творчество през XVI в. е имало жанрове, необикновено силно въздействащи върху народното съзнание, каквито са историческите песни, юнашкият и хайдушкият епос. Особено голямо е предпочитанието на българските селяни, по свидетелствата на чужди пътешественици като Мелхиор Безолт (1584) и Райнхолд Лубенау (1587), към песните за подвизите на Крали Марко. „*Българите са съчинили една особена песен за този Марко, която те без прекъсване пеят в чест на този деспот на своите сборища и навсякъде, където стоят или вървят. Твърде жално е да слуша тази песен човек, който я разбира*” - заключава Лубенау (Грозданова 2003: 134-147). А Безолт съобщава за песен, посветена на Крали Марко, която българите между Ихтиман и Ветрен пеят през 1584 г. (Калоянов 2000: 14, 17). Разпространението на антропонима в отделните селища е следното:

с. Ак бинар

Яко (Нако) Марко; Тодор Марко; Спасен Марко; Марко Димо от с. Илиджа, каза Хас кьой

с. Йеникьой

Петко Марко; Стоян Марко

с. Дарла дереси

Марко Димо; Марче Станко

с. Илиджа дереси

Марко Бранко (Брайко)

с. Йорган

Марко Сакола (Кабакули ?); Марко Стоян

с. Кяфир дереси или Борово

Марко Петко; Марко Русин; Стайко (Станко) Марко

Данни за разпространението на антропонима се срещат в топонимията на Смолянско: *Маркова могила* в землищата на селата Могилица и Бориково; *Марковото* в землището на с. Орешец; *Марчево* в землището на с. Търън.

В землището на с. Славейно, Смолянско има местност *Маркоското* (Саламбашев 1976). В землището на с. Жълтуша, Бялизворски район, Ардинско е засвидетелстван топоним *Мърквица* по РИ *Марков* с топонимична наставка *-ица* (Христов 1976: 295). Следи са налице и в местни имена от Маданско: *Мъркова лъка*, *Мъркова поляна* в землището на Златоград; *Мъркова падина* в землището на гр. Мадан; *Мърковица* в землището на мах. Дишлийци, Върбинско; *Мърково* в землищата на Златоград и на мах. Чурка, Маданско; *Мърковото* в землището на с. Горна Рибница, Рудоземско; *Маркулското*, *Маркулицката кешило* в землището на Горен и Долен Кокалич, Рудоземско (Христов 1964). В землището на с. Кушла, Златоградско се открива топоним *Мъркови поляни*. Местно име *Марковица* е отбелязано в землището на с. Дрянка, Ардинско (Ташев 1984: 45).

Широка е употребата на мъжко лично име Манол от грц. Маноил, съкратено от Емануил евр. 'Бог е с нас', засвидетелствано в писмени източници от XV в. (Заимов 1988). Открива се в старобългарски писмени източници в облик *ѣмануѣлъ* 'Емануил – името на Спасителя [месия] у пророк Исая' (СР 1999) и в среднобългарски писмени паметници в облик *мануѣлъ* (Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени източници е отбелязан топоним *мануилова водѣница* – 1366 г., ок. Лубница (Тасева 1998: 223).

В проучваните османотурски писмени източници картината на разпространение на името е следната:

ЛИ: Манол – 76, Мано = 77

ПрИ: Манол – 57, Манолу : 58

Следи от антропонима се срещат в топонимията на българоезичните села в Ксантийско. Топоним *Мандлево* е засвидетелстван в землищата на с. Гьокче бунар и на с. Демерджик (Кирил 1960: 40, 78). Среща се и в землището на с. Габрово, Ксантийско (Коруев 1984: 225). В землището на с. Арда се открива топоним *Мандлево кладе* от *клада* 'ствол на отрязано дърво', а в землището на с. Могилица, Смолянско – топоним *Мандлица* (Саламбашев 1976: 139). Топонимия, включваща антропоним Манол, има и в Маданско: *Мандлевото* в землището на мах. Иванов преслоп, Рудоземско; *Мандльвица* в землището на мах. Планинци към с. Върбина (Христов 1964). В землището на с. Оряховец, Ардинско е отбелязано местно име *Манолев врис* / *Манольов вриз* (Ташев 1984: 45).

Интерес представлява наличието на антропоним Ставре с варианти – от грц. ЛИ Σταύριος - от σταυρός 'кръст'; 'кръст, разпятие' (Ковачев 1978; ГБР 2004). В сръбски средновековни писмени документи е отбелязан топоним *вродъ ставракъ* – 1328 г., в пл. Огражден, земи на деспот Хрелъо; 1361 г., в пл. Кунара (Тасева 1998: 264). На три места в османотурските данъчни документи от XVI в. е засвидетелствано и българско ЛИ Кръсто, което се явява калка на гръцкото (Бояджиев 1986: 208), с вариант Кръстин. Според някои изследователи антропоним Кръсто се среща в писмени източници от XV в., а вариант Кръстин е с доста по-ранна датировка - XIII в. (Заимов 1988). Видно е, че гръцкият антропоним

и българската му калка съжителстват в антропонимичната система на българското население от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) в средата на XVI в.

ЛИ: Ставрило – 4 (8), Ставре (?), Ставрино (2), Ставрийо = 6 (10);

Кръстин, Кръсто, Кръсте (Христе) = 3

ПрИ: Ставрино – 4 (4), Ставрило – 3 (2), Ставрилу, Ставринос = 7 (6).

Картината на разпространението на антропонимите в селищата от изследвания регион е следната:

с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова

Христодул Ставрино; Ставрило (!) Караполу; Ставрило Стамад; Йорги Ставрино (Ставрило)

с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко

Ставрино Еврено (Урбо)

с. Ксанти, мах. Папа Яни

Ставрило Ватац; Ставрило Вадино (?); Апостол Ставрино

с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни

Кандарфино Ставрилу; Яни Ставрило; Ставрило Яни; Елефандин Ставрило

с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи

Ставрийо (Ставрино) Поят (Бонат); Ставрило (!) Васил; Ставрило Яни; Ставрино Яни

с. Коюнкьой

Кръсто Сари; Ставрило (Ставрино); Димитри Ставринос

с. Йеникьой

Класо (Хласо) Ставрино

с. Дарла дереси с друго име Садък дереси

Димитри Кръсте (Христе)

с. Топукли

Ставре (?) Йованчо

с. Ак бинар

Кръстин приселица

Гръцкото име с производните е разпространено изключително в полските и приполските села, особено в средищното селище Ксанти, докато българското име Кръсто с варианти е разпространено и в села от вътрешността на планината. Не се откриват данни за разпространението на антропонима в местната топонимия.

Слабо е разпространението на антропоним Илия, със съкратени, умалителни и други форми, в изследваните писмени материали:

ЛИ: Илчо – 2, Илия, Ило (Ильо) = 4

ПрИ: Илия – 2, Илко - 2, Илийо (Илию) = 5

Името е засвидетелствано в старобългарски и среднобългарски писмени паметници: илиѡ (СР 1999; Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени документи се срещат топоними: илиина глава – 1327 г., ок. Сламодраже и Момуша; илиинъ връхъ – 1336-1347 г.; илиинъ крътъ – 1345 г. (Тасева 1998: 199).

В землището на с. Падина, Бялизворски район, Ардинско има връх с име *Светѣлет* по изчезнал оброк „Св. Илия” (Христов 1976: 302), а в Неделинско върхът се назовава *Светѣля* (Христов 1964: 295). В

Смолянско се открива топоним *Илѝнден* в землищата на селищата Стража, Виево, мах. Остри пазлак на с. Търън (Саламбашев 1976). В Маданско се срещат местни имена: *Илѝйчино* – в землището на Златоград; *Илѝндер* от Илинден – в землището на мах. Шаренка към гр. Мадан; *Илѝдовото* – в землището на мах. Арпаджик, Маданско; *Илѝчева лѝчка* – в землището на мах. Горен Мързян, Маданско; *Илѝчова чука* – в землището на с. Петров дол, Маданско; *Илѝчовото* (*Горно* и *Долно Илѝчово*) – в землището на мах. Батанци, Маданско (Христов 1964).

В българските християнски села в Беломорието (Западна Тракия) са засвидетелствани 3 църкви и 14 параклиса с патронно име „Св. Илия”. В землищата на българските християнски села в Смолянско Арда, Бостина, Дунево, Момчиловци, Райково, Устово, Хасовица, Чокманово има построени параклиси с патронно име „Св. Илия”, като топонимът в землището на с. Арда е *Светѝк Илѝя* (Саламбашев 1976). Църквата в с. Славейно, Смолянско, построена през 1836 г., носи същото патронно име (Карапетков 1948: 65-66). В землището на с. Дрянка, Ардинско има местно име *Свети Илия* (Ташев 1984: 45).

По-широка е употребата на антропоним Васил грц. ’царски, царствен’, X в. (Заимов 1988), засвидетелстван в старобългарски и среднобългарски писмени паметници: *василии*, *василь* (СР 1999); *василие* (Тотоманова 2015). В средновековни византийски и сръбски писмени документи се споменават топоними: *василиева нива* – 1366 г., ок. Конча; *василиево лѝже* – 1366 г., ок. Лубница; *василица* – 1308 г., ок. планината Огражден; *την Βασιλίτζαν* – 1333-1341; *τοῦ χωραβίου του Βασιλίτζη* – без дата, но има с. Василика в Македония (Тасева 1998: 161-162). Картината на разпространение на името в изследвания район, по данни от османотурски писмени източници, е следната:

ЛИ: Васил – 20, Васо = 21

ПРИ: Васил – 22, Васибеки, Ватона = 24

Следи от името се откриват и в местната топонимия. В Маданско са засвидетелствани топоними: *Васѝласки ѝрех* и *Васѝловото* в землището на гр. Неделино; *Васѝлевица* – в землището на с. Бяла река, Рудоземско; *Васѝловото* – в землището на мах. Кокорци, Рудоземско (Христов 1964). В Смолянско се откриват: *Васѝлково* в землището на с. Чокманово; *Васѝловата вѝда* – в землището на с. Турян; *Васѝловска вѝда* – в Самаржицката махала на с. Арда; *Васѝлско* – в землището на с. Могилица (Саламбашев 1976).

Антропоним Панайот от грц. ’всесвет, пресвет’, XVI в. (Заимов 1988) е представен с разнообразни умалителни и съкратени форми:

ЛИ: Панчо – 7, Панайот – 3, Панко – 5, Пано – 7, Панче (Янче) = 23

ПРИ: Пано – 7, Панайот – 5, Панчо – 3, Панко (Янко) – 2 = 17

Не се откриват следи от името в местната топонимия.

Антропоним Андрея от ЛИ Андрей грц. ’мъжествен’ (Заимов 1988), засвидетелстван в старобългарски писмени паметници – *андрей*,

андрѣа (СР 1999), е представен в проучваните османотурски документи с варианти:

ЛИ: Андрея - 14, Андро = 15

ПрИ: Андрея – 17, Андрейко – 2 = 19

В землището на с. Ерма река, Златоградско се открива топоним *Андрѣово* (Христов 1964).

Антропоним Атанас грц. 'безсмъртен' (Заимов 1988) се открива в старобългарски и среднобългарски писмени паметници: атанасии (СР 1999), атанасіе (Тотоманова 2015). В сръбски средновековни писмени източници е отбелязан агионим сватѣ атанасіе като патронно име на църква и като селищно име: цръквъ сватѣи атанасіе – 1344-1345 г., ок. Хоморани, Прилепско; подѣ градомъ светѣи атанасіе - 1378 г., ок. Лешок (Тасева 1998: 257).

В проучваните османотурски данъчни документи от XVI в се среща само антропоним Атанас, без фонетични варианти:

ЛИ: Атанас - 7

ПрИ: Атанас – 6

Факт е, че в списъка с данъци, които плащало населението на селището Ксанти през 1568-1569 г., е споменат приход от местността Берад, в близост до село Ая Атанас (ТДИМ 2008: 104). От това става ясно, че през XVI в. е имало селище в Ксантийско, назовавано с агионим Св. Атанас.

В землището на с. Стража, Смолянско се открива топоним *Атанас*, като са запазени сведения, че някога на мястото е имало параклис „Св. Атанас”. В землището на мах. Речица към с. Търън, Смолянско се среща топоним *Атанасово*. В землищата на селата Левочево, Райково, Чокманово има параклиси или оброчища на името на светеца (Саламбашев 1976). Параклис „Св. Атанас” има и в землището на с. Славейно, Смолянско (Карапетков 1948: 146). В българските села в Беломорието (Западна Тракия) се откриват 5 църкви и 10 параклиса с патронно име „Св. Атанас”.

Широка е употребата на ЛИ Михал, скъсено от Михаил, XII в. (Заимов 1988), с варианти:

ЛИ: Михал – 63, Михо – 21, Михали = 85

ПрИ: Михо – 20; Михал – 43, Кара Михал - 2 = 65

Антропонимът е засвидетелстван в старобългарски и среднобългарски писмени паметници: миѡаилъ (СР 1999; Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени документи се среща топоним *миѡаличево* лоѡие – 1366 г., ок. Конча (Тасева 1998: 225).

В Смолянско се откриват топоними: *Мѡхово рѡвнище* в землището на мах. Билянци от с. Арда; *Мѡшовото* в землището на с. Арда; *Михалѡкюската колиба* в землището на Устово; *Михайлковата колиба* в землището на Райково (Саламбашев 1976). В Маданско са засвидетелствани топоними: *Михалево* в землището на Долен Рудозем; *Мѡховица* в землището на мах. Хайдарски колиби, Неделинско; *Мѡхово*, *Мѡшов дол* в землището на Златоград (Христов 1964). В землищата на отделни селища по поречието

на р. Малка Арда се срещат топоними: *Михалово* – с. Кръстатича; *Хилюско* – мах. Бука, мах. Белев дол; *Горно Хилевско* – мах. Белев дол (Ташев 1984: 30).

В българските християнски селища в Беломорието (Западна Тракия) 3 църкви и 1 параклис са имали патронно име „Св. Архангел Михаил”.

В проучваните списъци се среща антропоним Ангел - от грц. 'вестител' (Заимов 1988):

ЛИ: Ангел – 16, Агуш = 17

ПрИ: Ангел – 2

В старобългарските и среднобългарските писмени паметници не се открива лично име Ангел, а название *ангелъ* със значение 'в християнството – безплътнo същество, което се числи към един от деветте ангелски чина; представител на небесните сили, ангел' (СР 1999; Тотоманова 2015). В сръбски средновековни писмени източници е отбелязан агионим *светъз архангелъ* като патронно име на метох – 1328 г., ок. пл. Огражден в земи на деспот Хрелъо (Тасева 1998: 257).

Налице са следи от антропонима в местната родопска топонимия. В землището на с. Славейно, Смолянско, в историческата местност Иноглово има местно име *Ангелова кабѡ*, където според преданието е посечен в битка с турските нашественици, при завладяването на края, юначният местен българин Ангел. В Смолянско се откриват още топоними: *Ангелѣвото* в землището на с. Турян; *Ангеловската чеширь* – в Самаржицката махало на с. Арда; *Ангелското* в землищата на селата Горно Фатово, Дунево и Писаница (Саламбашев 1976).

Съкратен вариант Мато на ЛИ Матей, староеврейско 'божи дар', XV в. (Заимов 1988) е със слабо разпространение в проучвания ареал:

ЛИ: Мато (Мано)

ПрИ: Мато – 6, Матак = 7

Името е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници в облик *маттѣи* – 'митар, по-късно Христосов апостол; автор на едно от четирите канонични евангелия' (СР 1999). В землището на с. Славейно, Смолянско се открива топоним *Матевата вѡда* (Саламбашев 1976).

Антропоним Тома от евр. 'близнак', IX в. (Заимов 1988) е със слабо разпространение, според данните от проучваните списъци:

ЛИ: Тома – 4, Томче = 5

ПрИ: Тома – 2

Име *тома* на един от 12-те апостоли на Иисус Христос се среща в старобългарските писмени паметници (СР 2009).

В Смолянско се откриват топоними: *Тѡмово* в землището на с. Смилян; *Тѡмоската колѣба* в землището на кв. Устово (Саламбашев 1976).

Антропоним Стефан от грц. 'венец' по св. Стефан, X в. (Заимов 1988) е представен с няколко съкратени и умалителни варианта:

ЛИ: Стефо – 3, Стефано – 4, Стеф, Стефку (?), Стефарино, Стефчо = 11

ПрИ: Стефо - 2, Стефан, Степан, Степо = 5

Името се среща в старобългарски и среднобългарски писмени паметници в облик *стефанъ* (СР 2009; Тотоманова 2015). В средновековни сръбски писмени документи са включени топоними: *стефаница* – 1198 г.; *стефаново лозие* – 1366 г., ок. Конча (Тасева 1998: 264). Данни за антропонима, с редки изключения, не се откриват в местната топонимия: *Стефавото* – в землището на с. Кръстатича, Ардинско (Ташев 1984: 30).

Антропоним Анастас от грц. 'възкръснал' (Заимов 1988) е със слабо разпространение в изследваните османотурски документи:

ЛИ: Анастас – 2

При: Анастас – 2, Анасто – 2 = 4

Името е засвидетелствано в среднобългарски писмени паметници в облик *анастасие* (Тотоманова 2015). В землището на с. Момчиловци, Смолянско се среща топоним *Анастасоското* (Саламбашев 1976).

В антропонимичната система на селището Ксанти се открива широка употреба на антропоним *Моско*: Моско Куман, Моско Йорги (мах. Яни поп); Васил Моско, Моско Михал, Моско Димитри, Моско Васил, Йорги Моско, Киряко Моско, Моско Стамир, Бошко (Суско) Яни (мах. Верго Нико Папа Яни); Моско Яни, Моско Стало (Стано), Моско Димитри, Моско Киряко, Моско Савин, Моско Москоплу, Моско Сари Яни, Моско Вери(с), Яни Моско (Мосто) (мах. Папа Яни); Моско Чокле, Моско Яни, Моско Толуда (Полуда), Ангел Моско (мах. Папа Яни Продромо); Моско, папучар, Моско Михази, Яни Моско (мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко); Яни Моско (мах. Папа Епифандило (?); Моско Яни, Моско Тодор, Моско Михал, Моско (Мошко) Тодор (мах. Папа Ая Тодор, нова); Яни Моско (мах. Папа Аяном (?), нова).

Мъжко ЛИ *Моско*, засвидетелствано в писмени паметници от XVI в., се явява умалителна форма от съкратен вариант *Мосо* на мъжко лично име *Мойсей* (Заимов 1988). Лично име *Мойсей*, заето от гръцки Μωϋσῆς, е от еврейски произход: *mašah* 'извличам'. В старобългарски писмени паметници са отбелязани облици *моси[и]*, *мосъи* (СР 1999). Прави впечатление, че името не се открива в списъците с антропонимия на останалите селища, особено на тези в планинската част на Ксантийско, в Златоградско и в южните краища на Смолянско. Все пак умалителната форма, образувана с умалителна наставка *-ко*, несъмнено е възникнала на българска езикова почва. Данни за антропонима не се откриват в местната топонимия. Но в антропонимичната система на Златоград се среща, макар и рядко, мъжко ЛИ *Мойсей*.

1.3. Антропонимия от чужд произход, несвързана с християнската религия.

1.3.1. Лични имена от чужд произход, несвързани с християнската религия.

Откриват се и антропоними от чужд, главно гръцки произход, които не са свързани с християнската религия. Това несъмнено е следствие от вековната българо-гръцка езикова интерференция и вековното гръцко езиково влияние, което е особено силно в южните

краища на българското езиково землище. Интерес представлява наличието на антропоним Калоян, използван като лично име, но в по-голяма степен като презиме – от стб. *kalwīwanъ* < от грц. *Καλοϊωάνης*, *Καλογιάνης*, съставено от *καλός* 'добър, хубав' и *Ιωάνης* (БЕР 1979). Засвидетелстван е в среднобългарски писмени паметници в облици *калоиоанъ*, *калоѧъ* (Тотоманова 2015). Антропонимът се среща в антропонимичната система на селища по долното течение на р. Места, спадащи през XVI в. към каза Йенидже Кара су:

В свои бележки, посветени на селата Габрово и Еникьой, Ксантийско, родоповедът Ст. Н. Шишков пише за тогавашно вече турско село Курдалан, разположено на 1,5 ч път от с. Еникьой, чието старо име било *Калояново*. От това село се преселили някога родоначалниците на род Караджовци в с. Еникьой (Шишков 1890: 13). В селищната монография за с. Еникьой, при описание на източните краища на землището на селото е отбелязано: „На изток се спуска стръмно от полите на Руен реката Шуста, минава край село Калояново, заобикаля стръмния склон на древната крепост Демиркапия – Стилия, криволича край местностите Бабеково, Марково, Христово и Грибнар” (Вулев 1972: 11).

Наличието на мъжко ЛИ *Калоян* в антропонимната система на български села в Беломорието (дн. Ксантийско и Драмско), през XVI в. може да се свърже със запазения спомен у местните българи за големия български владетел, побеждавал кръстоносци и византийци.

предпазно, защитно име; срв. Запрян, Достан (Ковачев 1987). Й. Заимов извежда произхода на мъжко ЛИ *Стамат* от грц. 'спрян, запрян', Спренчо, Запрян. Но пък приема, че съкратен вариант *Стамо*, засвидетелстван в писмени източници от XVI в., е произведен от български имена Стамери, Стамир или Стамен (Заимов 1988). Интересно е, че името е разпространено в селища от приполската част на Родопите: Ксанти, Коюнкьой, Йеникьой, мах. Габрово, Мунджанос, Чаглаик, мах. Пашобик. Дори една от махалите на с. Мунджанос носи име Стамад Перо (ТДИМ 2008: 465). По-широка е употребата на облик Стамад във всички изброени селища, докато побългареният съкратен вариант Стамо се среща твърде по-рядко:

с. Мунджанос

Стамо Стоян, Кирьо Стамо, Стамо Петко, наред с Димо Стамад, Тодор Стамад, Синадо Стамад, Димитри Стамад, Стамад Перо
мах. Габрова

Кирьо Стамо, наред със Стамад Стоян; Тодор Стамад
мах. Пашобик

Стамо Радослав, наред със Стамад Русин, Стамад Райко; Стамад Димо;
Диман Стамад

Факт е, че облик Стамад е широко застъпен в антропонимичната система на с. Йеникьой: Димо Стамад; Васил Стамад, Стамад Димитре; Стамад Никола, Синадо Стамад, Димитре Стамад; Стамад Богдан. Липсата на мъжко ЛИ *Стамат* в антропонимията на селищата от вътрешността на планината може да се обясни със силното гръцко езиково влияние в полските и приполските райони на изследваната област и с по-слабото в планинските райони. Пълната картина на разпространение на антропонима в отделните селища е следната:

с. Ксанти

Стамад Ватац (мах. Яни поп); Стамад чехлар, Йорги Стамад (мах. Папа Яни Продромо); Курд (Форед) Стамад, Киряко Стамад, Тодор Стамад (мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко); Яни Стамад, Димитри Стамад, Стамад Никола (мах. Папа Епифандило (?); Тодор Стамад, Ставрило Стамад (мах. Папа Ая Тодор)

с. Коюнкьой

Йорги Стамад; Манол Стамад; Стамад Йорги; Стамад Никола; Стамад Тодор

с. Мунджанос

Димо Стамад

с. Мунджанос, мах. Папа Лорка

Стамо Стоян

с. Мунджанос, мах. Папа Тодора

Тодор Стамад, Синадо Стамад, Димитри Стамад

с. Мунджанос, мах. Стамад Перо

Стамад Перо; Кирьо Стамо, Стамо Петко

мах. Пашобик към мах. Яси виран

Стамад Русин, Стамад Райко; Стамо Радослав; Стамад Димо; Диман Стамад

с. Йеникьой

Димо Стамад; Васил Стамад, Стамад Димитре; Стамад Никола, Синадо Стамад, Димитре Стамад; Стамад Богдан

мах. Габрова

Стамад Стоян; Кирьо Стамо; Тодор Стамад

Важно е да се отбележи, че за антропонимичната система на с. Габрово, Ксантийско са били характерни мъжко лично име *Стамат* със съкратен вариант *Матю* и женско лично име *Стамата* със съкратен вариант *Мата* (Коруев 1984: 222), което се свързва с данните от XVI в. за антропонимията на селото. В землището му се откриват топоними *Стаматов орех*, *Стаматяцково*, *Стамово* (Коруев 1984: 225). В землището на с. Кетенлик, Ксантийско е отбелязан топоним *Матево* (Кирил 1960: 40), който може да произхожда от мъжко ЛИ Ста-мат или от Матей (Заимов 1988). Название *Стаматско* носи една от махалите на старото средищно с. Исьорен, Ксантийско (Кирил 1960: 43, 47). В землището на с. Арда, Смолянско се открива топоним *Стаматско*, а в землището на съставната му махала Гудевица – топоним *Стаматско!* (Саламбашев 1976).

Широко разпространение има антропоним *Мавро* < от грц. μαύρος 'черен, мургав' с множество морфологични и фонетични варианти: *Мавар*, *Мавер*, *Мавре*, *Мавър*, *Мавричко*, *Мавриди*. Вариант *Мавър* е отбелязан в превода на македонския османист Стояновски в облик *Мавр*, като вероятно по негово усмотрение е изпуснат буквеният знак за характерния за българския език вокал ъ. Важно е да се припомни, че преводът на текстовете в османотурските документи е правен на създадената през 40-те години на XX в. книжовна норма в република Македония.

Прави впечатление, че за антропонимичната система на отделни селища е налице голямо разнообразие на засвидетелствани варианти на името: Йорги Мавър; Мавър Русин; Мавър Йован, Радислав Мавър, Мавър Йорго; Тодор Мавро, Мавро Пано, Тодор Мавро, Мавро Месин (Масин); Писо (Тисо) Мавричко (с. Йеникьой); Маври Стоян; Маври Дука (Дума); Мавроди Добре, Кирило Мавроди (с. Дарла дереси); Йорго Мавер; Михо Мавер; Мавар Йорги; Мавро Димитри; Мавар Димко; Мавар Русин; Пецо Мавар; Йорги Мавар; Мавар Русин (мах. Пашобик). За отделни селища е характерно наличието на един вариант на името, какъвто е случаят със с. Мунджанос: Мавре (Мавра) Драгия (Драгина); Калоян Мавре; Стоин (Стоил) Мавре; Коста Мавре. Но в списъците с населението на съставните му махали се откриват и други варианти: Караджа Мавро; Станимир Мавре (мах. Папа Лорка); Русин Мавро; Стоян Мавро; Маври Балабан (мах. Папа Тодора); Мавро Димко (мах. Недро); Мавро Хрибин; Кирьо Мавро; Мавро Петко (мах. Стамад Перо).

Данните сочат ограничена употреба на името в селищата от вътрешността на планината, а там, където тя се открива, е главно във вариант *Мавро*: Мавро Венцо (Велчо) (с. Пашавик); Мавро Пале (Бале) (с. Узундере); Пело Мавро; Мавро Калин (Малин) (с. Зариз дереси); Алекси Мавро (с. Ит дереси); Мавро Грузо (с. Угурлу Виран, преселена рая от с. Чаглаик). От посочените примери в описания регион е видно, че през XVI в. името широко е навлязло в българската антропонимична система. Според някои изследователи облик *Мавро* е засвидетелстван в писмени източници от VIII в. (Заимов 1988). За съвременната българска антропонимична система е характерно наличието на варианти *Мавер* (главно в Югоизточна

България), *Мавре, Маври, Мавро* (Ковачев 1987). Но е факт още в XVI в. широкото разпространение на антропонима от гръцки произход. Картината на разпространение на личното име в отделните селища е следната:

с. Ксанти

Сирияно Мавриди, Мавриди Димо (мах. Яни поп); Мавриди Ставрило (мах. Верго Нико папа Яни); Мавриди Манол (мах. Папа Яни); Мавриди Данахи; Дука Маври, Яни Мавриди, Йорги Маври (мах. Папа Яни Продромо); Димитри Маври Яни; Кирчо Мавриди (мах. Панелепи (?) Пело – Папа Каласко)

с. Йеникьой

Йорги Мавър; Мавър Русин; Тодор Мавро; Мавър Йован; Мавро Пано; Тодор Мавро; Радислав Мавър; Мавро Месин (Масин); Писо (Тисо) Мавричко; Мавър Йорго

мах. Габрова

Новак Мавро

с. Угурлу Виран (рая от с. Чаглаик)

Мавро Грузо

с. Дарла дереси с друго име Садък дереси

Маври Стоян; Маври Дука (Дума); Мавроди Добре, Кирило Мавроди

с. Ит дереси

Алекси Мавро

с. Теркеш

Мавро Никола; Мавро Райо

с. Коюн кьой

Братино (Брасто) Мавриди; Мавро Марино; Мавриди Урго

с. Зариз дереси

Пело Мавро; Мавро Калин (Малин)

с. Пашавик

Мавро Венцо (Велчо)

с. Узундере

Мавро Пале (Бале)

с. Мунджанос

Мавре (Мавра) Драгия (Драгина); Калоян Мавре; Стоин (Стоил) Мавре; Коста Мавре

с. Мунджанос, мах. Папа Лорка

Караджа Мавро; Станимир Мавре

с. Мунджанос, мах. Папа Тодора

Русин Мавро; Стоян Мавро; Маври Балабан

с. Мунджанос, мах. Недро (?)

Мавро Димко

с. Мунджанос, мах. Стамад Перо

Мавро Хрибин; Кирьо Мавро; Мавро Петко

мах. Пашобик

Йорго Мавер; Михо Мавер; Мавар Йорги; Мавро Димитри; Мавар Димко;

Мавар Русин; Пецо Мавар; Йорги Мавар; Мавар Русин

Следи от антропонима са засвидетелствани в местната топонимия. В землищата на махали Тиутоку и Стаматаско на с. Исьорен, Ксантийско се открива топоним *Мавруву*, а топоним *Мавра* – в землището на с. Угурли, Ксантийско (Кирил 1960: 47, 31). Топонимията на с. Габрово, Ксантийско

включва и местно име *Маврѐнково* (Коруев 1984: 225). В Маданско се срещат топоними: *Мàвро* в землището на мах. Ливаде към с. Върбина; *Мàврово* в землищата на мах. Долен Марзян, Неделинско и на мах. Кочине, Неделинско; *Мàвротò* в землището на мах. Враненци, Маданско; *Мàвруву* в землището на мах. Поляне към с. Върбина; *Маврѹскуту* в землището на мах. Равнил към с. Върбина; *Маврѹфски мос*, *Маврѹфску дерѐ* в землището на с. Върбина; *Маврѹфци* - название на част от мах. Пастирци на с. Върбина (Христов 1964). В землището на кв. Устово се среща топоним *Мàвровото* (Саламбашев 1976).

В средновековни сръбски писмени документи е отбелязан топоним *маврово* – 1300 г., в Тетовско и Кичевско (Тасева 1998: 222).

В списъците на селата от приполските райони се среща име *Трендафил* с вариант *Трендафило* < от грц. τριαντάφυλλο 'роза, трендафил' (ГБР 2004): Агапино Трендафил, Метакса Трендафил; Трендафил Йорги; Верги Трендафил; Згур Трендафил (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Трендафил Кара Коста; Згур Трендафил; Згур Трендафил (с. Ксанти, мах. Панелепи (?) Пело – Папа Каласко); Трендафил Мелико (Миленко) (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни); Трендафил (с. Коюн кьой); Стайо (Стало) Трендафило (Трендафилу) (с. Йеникьой); Трендафил приселица (с. Йорган). Употребата му не е много широка. Факт е, че не се открива в селата от вътрешността на планината. Изписано е и като лично име, и като презиме. Мъжко лично име *Трендафил* е характерно за съвременната българска антропонимична система (Ковачев 1987).

В кв. Устово има *Трàндюска махалò*, а в землището на селището се открива топоним *Трàндювица* от ЛИ *Трандю*, съкратено от *Трендафил* (Саламбашев 1976).

Останалите антропоними, характерни за гръцката антропонимична система, не са предмет на проучване в изследването.

За антропонимията на отделно селище е характерно наличието на презиме Мурго, Мурджо: Радослав Мурджо; Венцо (Велчо) Мурджо; Мурго (!) Гьорго (с. Кяфир дереси с друго име Борово). Към имената на рудничарите от рудника на Даръ дереси с друго име Садък дереси е включено и име Мурго Кюмурджи Хурдин от *мург* остар. 'мургав, черен' - от ранноалбанско *murğ* 'тъмен, черен, сив' (БЕР 1995).

В землището на мах. Козарска река, Златоградско се открива топоним *Мурдѹжуу*, а в землището на мах. Бурево, Неделинско – топоним *Муриòво* от ЛИ *Мурджо* (Христов 1964). В землището на с. Славеино, Смолянско се откриват топоними: *Муржова киприя*, *Муржов пожàр*, *Муржова тарлò* по ЛИ *Муржò* (Саламбашев 1976).

1.4. Презимената като извор на данни за материалната и духовна култура на местното българско население.

През Средновековието, включително и по време на османското владичество, за българската антропонимия е била характерна употребата на двукомпонентна система (Ковачев 1987а: 154). Използвана е и при отбелязването на изследвания антропонимичен материал от Южните

Родопи и Беломорието (Западна Тракия). Основната група антропоници представляват съчетание от ЛИ + ЛИ (Димо Стоян; Пело Драичо, Петко Димчо, Стойо Стайко, Стоян Райо, Русин Петко, Пейо Вело и др.), като в повечето случаи изписаното второ лично име играе ролята на презиме. В единични случаи се открива изписване на презимето с наставка, но почти винаги с бележка на преводача, че преводът не е сигурен: Засвидетелствано е едно презиме с окончание *-оф*, като след него преводачът е поставил въпросителен знак, т.е. не е сигурен в разчитането на османотурския текст: Стойо Петкоф (?) (с. Пашавик).

Повече са примерите с наставка *-ин*, която може да се приеме и като характерна за образуване на бащино име:

Гьорго Капин (с. Кяфир дереси, друго име Борово); Стояно Кондин, Михо Кондин; Манол Конин (Комнен); Калин Конин (с. Зариз дереси); Велче Трендин (?) (с. Узун дере); Васо Хрибин (с. Мунджанос, мах. Папа Тодора); Стоян Марулин (с. Мунджанос, мах. Стамад Перо); Йован Кребин (?); Тодор Хърбарин (?) (с. Йени кьой); Доган Паин (?); Тодор Паин (?) (с. Дарла дереси); Бошко Бракин (Тракин), Коста Бракин, Маглавин Бракин; Метакса Гюрашин (?) (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни).

Рядко се срещат антропоници, включващи три компонента: лично име, бащино име и прозвище, показващо обикновено някоя отличителна черта, качество и др. на носителя на името: Мурго Кюмурджи Хурдин; Йован Кюмурджи Хурдин (рудник на с. Даръ дереси). В случая антропонимът включва и название, указващо трудовата заетост на носителя му: кюмурджи т.е. въглищар. Три компонента са налице и при изписване на турска или гръцка съставка към презимето: Велко Кара Тодор (с. Кяфир дереси, друго име Борово); Йорги Сари Яни; Комнено Сари Яни (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Димитри Маври Яни (Маврияни); Моско Кара Коста; Трендафил Кара Коста (с. Ксанти мах. Панелепи (?) Пело – Папа Каласко); Калоя(н) Папа Яни (с. Ксанти мах. Папа Епифандило (?)).

Включените в описите антропоници, чиято втора съставка е название на занаят или дава сведения за друга трудова заетост, за човешки качества и др., съставляват отделна група. Интересно е, че една част от вторите съставки на имената са от домашен, български произход, наред с такива от чужд, главно османотурски произход.

Обичайно съставката към името с данни за упражнявана трудова дейност или за физическо качество и др. е включена след личното име, но се открива и изписването ѝ пред името: Чобан Йофко (?) (с. Узун дере); Бояджията Киряко (с. Ксанти, мах. Папа Аяном); Железарят Насух (с. Кяфир Дереси, друго име Борово). В случая са засвидетелствани и членувани форми, но употребата им е рядка. Като цяло изписването на съставката пред личното име е по-скоро изключение. Според някои специалисти османисти думите, означаващи занятие, професия или някакви качества и признаци, като приложения, по-често са след личното име (Данчо Черне, Иван Папуджи и др.) и по-рядко са предпоставени (Бююк Мано, Кюркчи Богдан и др.) (Мемова-Сюлейманова 1977: 110). Важно е и друго наблюдение, че „думите – приложения (прякорите)” ако са български по произход, най-често са след името, към което се отнасят. Ако пък са от турски произход, предхождат личното име (Мемова-

Сюлейманова 1977: 111). Но е факт, че наблюденията не са общовалидни и са налице различни видове изписване: Железарят Ейнебеи, чифт; Рустем, железар, неженен; Сари, железар, неженен (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан). Трябва да се отбележи, че данните за упражняван занаят се откриват и при имена на мюсюлмани, от което може да се предположи, че тези мюсюлмани са местни, помюсюлманчени българи, а не пришълци чужденци, тъй като посочените занаяти, като цяло са традиционни за местното изконно българско население.

1.4.1. Презимена, свързани с упражнявана трудова дейност.

Най-голяма е групата на антропонимите, включващи съставка с данни за упражнявана трудова дейност. В преведените текстове на османотурски документи се открива два вида отбелязване на упражняваната от носителя на името професия. В не малко случаи след изписаното лично име е добавена професията на носителя на името, с малка буква, след запетая: Кольо, железар; Радослав, железар и др. Среща се, както бе споменато в уводната част, и изписване на съставката към личното име като презиме, с главна буква: Стоян Чобан; Велчо Чобан. Вероятно приумица на преводача е в някои случаи да добавя в скоби, след оформената като презиме добавка, отново названието на вида трудова заетост: Никола Чобан (чобан), Гьорги Чобан (чобан). В списъците с населението на селището Ксанти се открива отбелязване на трудовата заетост и след двусъставно име: Костадин Параскева, солар; Михал Ламатар, солар; Тома Михал, джелеп. Добавките към личното име, включващи данни за упражнявана трудова дейност, оформени като презимена, са ценен източник на сведения за трудовата заетост и за препитанието на местното българско население през XVI в.

Отбелязани съставки към името с данни за животновъдство
Овчарство

Широко застъпено е изписването на съставка, оформена като презиме, Чобан – от тур. çoban 'овчар' (ТБР 1962): Стеф Чобан, Петри Чобан (с. Узун дере); Михо Чобан (с. Пашавик); Стойо (?) Чобан; Робе Чобан; Стоян Чобан; Велчо Чобан; Драгина (!) Чобан; Гьорго Чобан (Кяфир дереси с друго име Борово); Стамо Чобан (мах. Елбасджи към с. Дарла дереси); Русин Чобан, Петко Чобан, Рад Чобан, Никола Чобан (с. Дарла дереси с друго име Садък дереси); Пейо Чобан (с. Угурлу виран). Съставката се открива и в списъците от с. Ксанти, като разчитането на текста може да се приеме с известни уговорки: Метакса (Микша) Чобано; Драгутин Чобана (Дубара) (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко).

Както бе споменато по-горе, в някои случаи, след добавката, оформена като презиме, указваща трудовата заетост на носителя му, в скоби е прибавено названието на вида трудова заетост: Димитри Чобан (чобан) (с. Узун дере); Никола Чобан (чобан), Гьорги Чобан (чобан) (с. Пашавик); Димитри Чобан (чобан); Йорго Чобан (чобан); Бойо Чобан (чобан) (с. Кяфир дереси с друго име Борово); Стойо Чобан (чобан); Бранко Чобан (чобан) (с. Яси виран, друго Кючук Опчани, друго Козлуджа); Димитри Чобан (чобан) (мах. Елбасджи на с. Дарла дереси).

Широката употреба на добавка Чобан, оформена като презиме, несъмнено е свързана с един от основните поминъци на местното

българско население – овчарството. Показателно е, че в полските и приполските български села на изследвания район добавката почти не се открива. Среща се в антропонимията на с. Узун дере (дн. гр. Неделино), Дарла дереси (дн. гр. Златоград), мах. Елбасджи (дн. с. Старцево, Златоградско), Кяфир дереси или Борово (неидентифицирано), Яси виран, с друго Кючук Опчани, друго Козлуджа (вероятно с. Козлуджа, Ксантийско), а също в Угурлу виран (дн. с. Угурли, Ксантийско), Пашавик (дн. с. Пашевик, Ксантийско), както и в селището Ксанти. Спорадична е употребата на названието в антропонимия от османотурски произход в района: Мурад Чобан Караджа (с. Елмалу – дн. с. Алмалъ, Ксантийско). В османотурски документи от XV и XVI в. е засвидетелствана българска заемка *овчар* (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 65), но за съжаление в проучваните данъчни документи от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) се открива изключително употреба на чуждица *чобан* *çoban* 'овчар' (ТБР 1962).

Интересни данни се откриват в един поименен османотурски регистър за овцете и кошарите в каза Филибе и прилежащите ѝ райони през 1596 г. В по-малко от 20 села, включително и от Северните Родопи, са отглеждани 23400 глави овце – внушителна за времето си сума (Андреев 1986: 65). В публикуваната антропонимия се среща антропоним Стоян чобан, в списъка на населението на с. Тъмраш (изчезнало) (с. 64), а антропоними Петри чобан и Драган чобан са засвидетелствани в списъка с населението на с. Цалапица, Пловдивско (с. 65).

Краварство

В антропонимията на селището Ксанти е отбелязано презиме Данахи, разчетено от преводача Стояновски като *данаджи* 'кравар' от тур. *dana* 'теле до една година' (ТБР 1962); Мавриди Данахи (данаджи – кравар); Армани Данахи (данаджи); (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо).

Споменати са няколко други названия на трудова заетост, свързани с животновъдството:

Щавене на кожи

Калча, шавач (който шави кожи - по превода на книжовната норма в република Македония) (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). Преводачът не е посочил османотурско съответствие в превода. Названието е производно от съществително *щава* 'дъбилно вещество за обработване на кожи', подобно на глагол *щавя* 'обработвам кожи като ги кисна в щава' (Геров 1978). Не е включено в речника на българските заемки в османотурските документи от XV-XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005).

Мутафчийство

Откриват се данни за упражнявана професия мутафчийство: Диване, мутафчия (с. Коюн кьой); Дука, мутафчия; Яни, мутафчия; (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова); Гин, мутаф; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино). Мутафчията е занаятчия, който изработва тъкани от козина (ПРОДД 1974) - от тур. *mutaf* 'който изработва торби за зоб и др. предмети от козина' (ТБР 1962).

Дръндарство

Съставка дръндар е включена към антропониими: Димитри, дръндар (с. Дарла дереси, друго име Садък дереси); Михал, дръндар (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Христодул, дръндар (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). Дръндарите разбиват вълна и парцали. Названието е производно от глагол *дръндам* 'удрям; пея, говоря', запазен в народните говори. Открива се и в сръбски и хърватски език: *дрндар* 'дръндар' (БЕР 1971). Не е засвидетелствано в речника на българските заемки в османотурски документи от XV-XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005).

Терзийство

Още в средата на XVI в. терзийството е широко разпространено в изследвания район на Южните Родопи: Йорги, терзия; (с. Узун дере); Петко, терзия (мах. Пашобик); Пейо, терзия (от персонала на рудника при с. Дарла дереси или Даръ дереси – дн. Златоград); Димо, терзия (с. Чаглаик, джемаат Кьоселер); Йорги, терзия (с. Ксанти, мах. Папа Яни). Названието се открива като съставка и на имена на мюсюлмани: Терзията Енебеи, чифт; Мехмед, терзия, неженен (с. Кяфир Дереси, друго име Борово). Навлязло е в българския език с посредничеството на османотурски: *terzi* 'шивач, крояч' (ТБР 1962) от персийски *derzi* 'шивач' (БЕР 2010).

Названия на други занаяти, свързани с обработката на вълна или на овчи кожи, се срещат само в антропонимията на голямото тогавашно селище Ксанти:

- абаджийство:

Апостол, абаджия; (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова) - от тур. *abacı* 'който прави или продава аба и дрехи от нея' (ТБР 1962);

- шапкарство:

Тодор, шапкар; (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо). В османотурски документи от XV в. за района на Софийско е засвидетелствана българска заемка *шапкар* (Петко шапка, Радослав шабкар) с допълнение, че в същия регистър думата *шапкар* за назоваване професията на лицето се среща често (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 179). Названието е производно от съществително *шапка*, разпространено в славянските езици (Фасмер 1987);

- кюркчийство (кожухарство):

Серяно (Шербано), кюркчия (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Али, кюркчия, бенак (с. Ксанти) – от тур. *kürkçü* 'който изработва и продава кожуси, кожухар' (ТБР 1962);

- кроячество:

Махмуд Абдулах, крояч, бенак (с. Ксанти);

- тулумджийство:

Тулумджи Михал (с. Ксанти, мах. Яни Поп) - от тур. *tulum* 'одрана като торба животинска кожа за пълнене с нещо', 'мях' (ПРОДД 1974; Геров 1978). Но трябва да се има предвид и друго значение на название *толум* 'мярка за количество на животинска кожа' (Харитонов 2004).

Засвидетелствани са и съставки на лични имена, свързани с търговията на добитък:

- джелеплик (джелепство) – ар.-тур. *celeplik* м. 'работа като джелепин' (ПРОДД 1974); тур. *celer* м. 'търговец на добитък на едро' (ТБР 1962);

Димитри, джелеп (с. Коюн кьой); Полица (?), джелеп; Кири, джелеп, Михал, джелеп (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Киряко Метакса,

челеп (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни); Васил, джелеп (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино);

- башджийство:

Димо, башджи (продавач на овчи глави) (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино) – от тур. başçı 1. 'продавач на овчи глави'. 2. 'главатар, ръководител на работници' (ТБР 1962).

Рударство

Освен животновъдството и свързаните с него професии, са отбелязани и други занаяти. Една част от тях са свързани с рудодобива, който е разпространен в района, и с обработката на рудата. В тази тематична група антропоними специално място заема антропонимията, включена в описа на персонала към рудника при с. Дарла дереси / Даръ дереси (дн. гр. Златоград). Към името на всеки, зает с рударството, е включена съставка, указваща спецификата на работата му: Йован, хутман (старейшина, водач на рударите); Пейо, урбар (рударски съдия); Пейо, куюджу (рудокопач) – от тур. куюу 'шахта, рудник'; куюуси 'който копае кладенци, бунарджия' (ТБР 1962); Йован, куюджу; Груйо, куюджу; Тодор, куюджу; Пейо, терзия; друг Тодор, куюджу; Стойо, работник (рудник на селото Дару (Даръ) Дереси). Интерес буди изписаният антропоним Пейо, терзия, като в случая навярно става въпрос за *терзия*, който е сменил професията си.

Прави впечатление употребата на терминология, свързана с рударството, която е от чужд произход: Йован Хутман (старейшина, водач на рударите); Пейо урбар (инспектор, рудничен съдия); Акционери в рудника – ватроци (vatrogan). Хутманът според османските документи бил подчинен на урбара. В някои документи той се нареждал по ранг след главния майстор на рудника – устабашията. Трябвало да наглежда и контролира като цяло работата в рудника, да изяснява всякакви спорове, свързани с рудничарската дейност. Разпределял и контролирал работата между работниците, инспектирал галериите и докладвал на управителя. С една дума бил съдия на всички рудари (Скарић 1935: 19). Урбарът е с най-висок ранг сред ръководителите на рудничарската дейност, според османските документи (Spaho 1913: 173). Той бил представител на официалната власт като контролор и събирач на данъците от рудниците. Поддържал документацията на рудника, свързана с всички дейности по закупуване, продаване и т.н. Ватроците изкупували изкопаната руда от ватраците и я топели в свои топилни (Пляков 1970: 99-100). Нямали право да задържат продукцията, а със закон били задължени да продават произведеното сребро на държавни сарафи.

Както бе споменато по-горе, налице е и друг вид оформяне на антропонимите, при което професията на носителя на името е отбелязана като презиме, част от трисъставно съчетание. Под заглавие „Кюмурджи (въглищари)” в списъка са отбелязани имената на заетите с трудовата дейност рудничари, като два антропонима са оформени по гореспоменатия начин: Мурго Кюмурджи Хурдин, Йован Кюмурджи Хурдин – от тур. kömür 'въглен, въглища', kömürsü 'въглищар' (ТБР 1962). Но останалите изброени имена са двусъставни: Стойо Хурдин, Велко Хурдин, Рад Хурдин, Дабижив Хурдин, Радослав Хурдин, Димитри Хурдин, Русин Никола, Бранко Нофко (Йофко). В случая прозвище Кюмурджи показва

спецификата на трудовата дейност на носителя му, докато име Хурдин играе роля на фамилно име (Митринов 2016: 25). Интерес буди презиме Хурдин, което се открива и в антропоними на жители от други селища, възприели мюсюлманството: Насух Хурдин (?) (с. Сари кая, друго име Исмилан).

В антропонимичния материал от с. Ксанти се откриват данни за упражняващ рударство жител: Цакандин Папа, рудар (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). В османотурски документи от XV в. е засвидетелствана българска заемка *рудар* в антропонимичен материал от Неврокопско (Исталу рудар) и Пернишко (Радослав рудар) (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 165). Названието със значение 'който копае и преработва руда' е производно на разпространеното в различни славянски езици съществително *руда* 'минерал' (БЕР 2002).

Железарство

Засвидетелствано е изписване на добавка *железар* към личните имена: Кольо, железар; Радослав, железар; Димитри, железар; Толо, железар; Йован, железар (с. Узун дере); Грузо, железар (с. Ак бинар); Никола, железар (с. Шикяр баши, друго име Арда Баши); Димитри, железар (с. Йорган); Дука, железар (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко), Никола, железар (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Марги(ни), железар (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). Данни за упражняван занаят железарство се откриват и в имената на местни жители мюсюлмани в отделни села, което разширява географията на разпространението му в описания район: Тимурджи (Железарят) Мустафа, чифт; Юсуф, железар, чифт (с. Рамазан Юки (Буки ?), друго име Малка река); Железарят Насух, чифт (с. Кяфир Дереси, друго име Борово); Железарят Ейнебеи, чифт; Рустем, железар, неженен; Сари, железар, неженен (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан); Касим, железар (с. Кироклу).

В изследването на М. Михайлова-Мръвкарлова думата не е засвидетелствана като българска заемка в османотурски документи от периода XV-XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 66). Но преводачът на проучваните текстове не е отбелязал османотурско съответствие *demirçi* или *timurçi* (старо) 'железар, ковач' (ТБР 1962), както в други случаи. Все пак в единичен пример се среща антропоним Тимурджи (Железарят) Мустафа, чифт, наред с антропоним Юсуф, железар, чифт (с. Рамазан Юки (Буки ?), от което може да се съди, че е изписвана османотурска форма *тимурджи*. Но пък е налице непоследователност, тъй като в списъците на други селища се откриват антропоними, оформени по друг начин: Железарят Насух, чифт (с. Кяфир Дереси, друго име Борово); Железарят Ейнебеи, чифт; Рустем, железар, неженен; Сари, железар, неженен (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан). От антропонимичните данни е видно, че най-разпространено железарството е било в с. Узун дере (дн. гр. Неделино), а като цяло се среща в планинските селища: Ак бинар (дн. с. Бял извор, Ардинско); Арда, Смолянско; Йорган, Ксантийско (изчезнало); (Козлуджа, друго име Буюк Рупчан) и др. Следи се откриват и в антропонимията на Ксанти.

Ковачество

В топонимията на българоезичните села в Ксантийско се срещат местни имена, свързани с обработката на желязо: *Ковачово* в землището на мах. Саралъ от с. Синиково, Ксантийско. Засвидетелствано е и презиме *Ковачев* в махалата (Кирил 1960: 32). А в землището на с. Кетенлик, Ксантийско са отбелязани топоними *Желязко* и *Ковачево* (Кирил 1960: 39). Факт е и названието на махала *Ковачевица*, съставна на мах. Чай към с. Исьорен, Ксантийско (Кирил 1960: 43, 47). В Смолянско се откриват топоними: *Ковачево* в землището на с. Долно Влахово; *Ковачевото* в землищата на с. Кремене, на кв. Устово и на гр. Смолян; *Ковачевица* в землището на с. Долно Влахово; *Ковачев каменъ* в землището на с. Виево; *Ковачоско* в землището на с. Могилица (Саламбашев 1976). Названието се открива и в топонимия от Маданско: *Ковачава лѡка* в землището на мах. Койнарци, Рудоземско; *Ковачвата лювада* в землищата на мах. Арпаджик, Маданско и на мах. Високите към с. Върбина; *Ковачевото* в землищата на мах. Боево, Рудоземско и на с. Старцево, Златоградско; *Ковачевото нѣвище* в землището на мах. Сопот, Рудоземско; *Коваческото* в землищата на мах. Чурка и на с. Средногорци, Маданско; *Ковачовото* в землището на селище Конски дол – Бориева, Маданско. Среща се и название *Коваческа махала*, съставна част от Митовска махала, Маданско (Христов 1964). В землището на с. Оряховец, Ардинско е засвидетелстван топоним *Ковачево* (Ташев 1984: 45).

Широко разпространение има родово име *Ковачеви* в селища от Смолянско с българско население, изповядващо мюсюлманска религия: с. Арда (с. 12), с. Бориково (с. 16), с. Киселчево (с. 17), с. Виево (с. 25), с. Тикале (с. 26), с. Смилян (с. 27), гр. Смолян (с. 33), кв. Горно Райково (с. 35), с. Влахово и мах. Лъка към селото (с. 41), с. Кокорово (с. 43), с. Ряка (с. 55) (Саламбашев 1976). Открива се още в антропонимията на с. Брезе, Девинско, мах. Барутин, Доспатско, с. Давидково, Ардинско, с. Забърдо, Смолянско (Саламбашев 1972: 340); с. Змеица, мах. Чавдар, мах. Чала, Девинско; с. Оряховец, Ардинско, гр. Лъки; с. Лясково, Девинско (с. 341); с. Триград и Гьоврен, Девинско (Саламбашев 1972: 343). Среща се и в села от Маданско: Митовска махала на гр. Мадан; с. Върбина, Маданско; с. Ерма река, с. Старцево, Златоградско; гр. Неделино, Джамийска махала, Неделинско; мах. Койнарци, Рудоземско (Саламбашев 1971: 15-17).

В сръбски средновековни писмени документи са отбелязани топоними: *ковачева межда* – 1346 г., в Тетовско; *ковачево говмьно* – 1198 г.; *ковачево дворище* – 1335-1346 г., в Прилепско и др.; *ковачевъць* – 1348-1353 г.; *ковачи* – 1348-1353 г., в Кичевско и ок. р. Горна Морава (Тасева 1998: 204).

Самаковджийство

Свързано с рударството и конкретно с обработката на желязо е отбелязаното като презиме название *самаковджи*: Тодор Самаковджи (самоковджи); Димитри Самаковджи; Димитри Самаковджи (!) (с. Ксанти, мах. Папа Елифандино). В речника на българските заемки в османотурски документи от XV и XVI в. е засвидетелствано название *самаков* в документи за София от 1525 г., за Правище от 1701 г. и за с. Искрец, Софийско от 1721 г. В речниковата статия е добавено, че това е единствено название за самоковите. А в законниците е пояснено, че те представляват наковалня и чук, предназначени за обработка на желязо,

като механизмът се задвижва с вода (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 167). Название *самокодъ* се открива със значения 'движен на вода голям рудничарски чук', 'рудничарска видня с всичките ѝ принадлежности' (Северозападна България) и с варианти *самодков* (област Мървашко), *самокодво* движен на вода голям рудничарски чук (Самоков). А произходът му се свързва със старобългарски глагол *ковати* (БЕР 1979). Название *Самакоф махале* носи днес старата част на гр. Ксанти, което може да се приеме за остатък от времето, когато в селището е имало самаковджии. По данни от XVI в., в нахия Кавала е съществувал джемаат Самаков, населен с мюсюлмани и с голямо количество християни (ТДИМ 2007: 154-157). В представения подробен списък за плащаните данъци се открива и данък за руда в размер на 200 акчета (с. 157). Наличието на рударство се свързва с името на джемаата Самаков. Следи от названието се срещат в топонимия от Ксантийско: *Самодково* в землището на селата Братанково, Синиково, мах. Долно Полисково (Кирил 1960: 27, 30, 31); *Самодков* в землището на с. Кетенлик (Кирил 1960: 40).

Грънчарство

В изследваната антропонимия се срещат данни за упражняван занаят грънчарство: Йорги, грънчар (с. Узун дере); Димитри, грънчар (чанакджи) (с. Кяфир дереси с друго име Борово); Ставрило (Ставрино), грънчар (с. Коюн кьой). Названието е засвидетелствано и като съставка в имена на мюсюлмани: Али, грънчар, чифт (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан).

В речника на българските заемки в османотурски документи от XV - XIX в. е включена дума грънчар / крънчар: Тодор грънчар (Демирхисарско, XV в.); Худал крънчар (Пернишко) и др. Отбелязано е, че лексемата се среща често в именните списъци на населението и служи за определяне професията на лицето (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 105-106). Но в проучваните списъци, в единичен случай се открива изписване Димитри, грънчар (чанакджи), като не става ясно облик чанакджи от тур. *çanak m.* 'глинен съд (чаша, блюдо, паница)' (ТБР 1962) защо е поставен в скоби и то след думата от домашен, български произход.

Откриват се данни за традиционни занаяти като самарджийство, арабаджийство, бояджийство, чешмеджийство, кърпачество и др., просъществували до днешно време:

– самарджийство

Васил, самарджия; (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Димитри, самарджия; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино); - от тур. *semerci* 'който изработва или продава самари, самарджия' (ТБР 1962);

– арабаджийство

Коста, арабаджия; (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи) – от тур. *arabacı* 'колар, каруцар'; 'който прави и продава коли' (ТБР 1962). Арабаджийството е било развито в Ксанти и Ксантийско. Данни за него се откриват и в началото на XX в. (Шишков 1907: 44);

– бояджийство

Михо, бояджия; Яни, бояджия; Яни, бояджия (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Тодор, бояджия (с. Ксанти, мах. Папа Яни) – от тур. *boyacı* 'бояджия' (ТБР 1962);

– сапунджийство

Тодор Саники, сапунджия (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Йорги сапунджия (с. Ак пьнар) – от тур. *sabuncu* 'който прави или продава сапун' (ТБР 1962);

– чешмеджийство

Симо, чешмеджия (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино) – от тур. *çeşme* 'чешма' (ТБР 1962);

– казанджийство

Киряко, казанджи; (с. Ксанти, мах. Яни Поп) - от тур. *kazançı* 'който произвежда или продава казани' (ТБР 1962);

– чаркчийство (точиларство)

Димо, чаркчи (с превод на книжовната норма в република Македония острач) (с. Ксанти, мах. Папа Аяном) - от тур. *çarkçı* 'точилар' (ТБР 1962);

– бунарджийство (кладенчарство)

Тодор, бунарджия (куюджи); Аяко (Абако), бунарджия; Станко, бунарджия; (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова) – от тур. *rinaç* 'кладенец, извор' (ТБР 1962); бунарджия, тур. *rinaççı* 'човек, който копае бунари, кладенци' (ДТВ 2002).

Видно е, че повечето занаяти са засвидетелствани в антропонимия от селището Ксанти. Откриват се данни за занаяти с широко разпространение в антропонимия основно от това селище. Такъв занаят е чехларството: Маслар (Мамалар), чехлар; Цими (?), чехлар; Коста, чехлар, (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Павло, чехлар; Михал, чехлар, солар; Андрея, чехлар (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Мано (Мато), чехлар; (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни); Стамад, чехлар; (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Васил, чехлар; (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова); Петко, чехлар; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино). Названието се среща и в антропоними на мюсюлмани: Касим, чехлар, чифт (с. Сари кая, друго име Исмилан).

Название чехлар, характерно за българския език (Геров 1978), не е отбелязано в речника на българските заемки в османотурски документи от XV – XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005). Но не е посочено от преводача на изследваните османски данъчни документи негово османотурско съответствие. Название *чехъл* е разпространено и в други славянски езици, но с различно от българския език значение, свързано с част от женска дреха или самата връхна дреха, покривало (Фасмер 1987).

Доста по-слабо е представен занаят папучарство: Орко (?), папучар; (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Моско, папучар; Агорасто, папучар; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино) – от тур. *rabıççı* пер.-тур. 'който изработва и продава чехли, пантофи' (ТБР 1962).

Видно е, че названия *чехлар* и *папучар* се откриват основно в антропонимия от селището Ксанти, което е и най-голямо по численост на населението в целия проучван район.

Срещат се названия като съставки на антропоними, включващи данни за трудови дейности, свързани с бита на местното население:

– колджийство (пазачество)

Никола, колджи (пазач) (с. Ксанти, мах. Яни Поп) – от тур. *kolcu* 'пазач, надзирател' (ТБР 1962);

– берберство (бръснарство)

Радица, бербер (с. Коюн кьой); Тодор, бербер; (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Полистра (?), бербер; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино) – от тур. *berber* 'бръснар' (ТБР 1962);

– хлебарство

Яни, хлебар; Яни, хлебар (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Згур, хлебар; Кирязи Никола, хлебар (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни). Названието не се открива в речника на българските заемки в османотурски документи от XV - XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005). От своя страна преводачът на проучваните в изследването документи не е отбелязал в преводите османотурско название за реалитата.

В преведените текстове се среща добавка *дуняр* към лично име: Манол, дуняр (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). Македонският преводач възприема название *дуняр* със значение 'който се занимава с отглеждане на дюли'. За съжаление, не е отбелязано оригиналното название в документа. Трудно е да се приеме, че възможност за препитание и за плащане на множеството данъци може да даде основно отглеждането на овощни дървета дюли! Все пак в Западна България, в Родопите и Странджа, битува диалектно название *дуня* за растение и плод дюля (БЕР 1971).

Важно е да се отбележи, че в антропонимията на селището Ксанти се откриват данни за трудови дейности *соларство* и *далянджийство*, свързани с морето, въпреки че селището не е разположено непосредствено до морския бряг. Голяма е групата на антропонимите със съставка *солар*: Браскини, солар, (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Михал, чехлар, солар; Яни Мойле, солар; Евахи Корса (Борса), солар; (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Моско Михал, солар; Деяни Михал, солар; Варавил (Дарвин) Тодор, солар; Йорги Косто, солар; Костена (Кошина) Филипе, солар; Яни Коста (!), солар; Хрисобалу Куше, солар; Йорги Влахерно (?), солар; Ставрило Вадино (?), солар (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни); Коста Чакор (Какор), солар (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Мефкеш (?) Боре (Йон), солар; Тодор Васил, солар (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Манол Цакандин, солар; Тодор Яни, солар; Андарино (Андрино ?), солар; Хирки (Чирги) Папа Яни, солар Моско Михал, солар; Димитри Михал, солар; Манол Страти, солар (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова); Ифламули (Фламоли), солар; Яни Дини, солар; Тодор Папа, солар; (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко); Сафрахи Скаври, солар; Йорги Докса, солар; Яни Стамад, солар; Димитри Докса, солар; (с. Ксанти, мах. Папа Епифандино). Интересно е, че название *солар* е добавено към антропоними само от селището Ксанти, а не например от близкото село Коюнкьой, разположено на приблизително същото разстояние от морския бряг. Видно е, че соларството е било широко разпространено като трудова заетост, макар селището да е доста отдалечено от Бору гьол (Бистонско езеро) в източна посока и от морския бряг на юг. Дори, както бе споменато по-горе, към някои антропоними е добавено освен солар и название на друга професия: Михал, чехлар, солар (с. Ксанти, мах. Яни Поп). Преводачът не е отбелязал османотурско название на соларството. Но и в речника на българските заемки в

османотурски документи от XV–XIX в. название *солар* не се открива (Михайлова-Мръвкарва 2005).

Свързано с морето е и название далянджи (рибар), което произхожда от гръцко *ταλιάνι* < от итал. *italiano* 'италианско (съоръжение)', възприето в османотурски в облици *talyan*, *dalyan* (БЕР 2010): Костадин Папа, далянджи (рибар) (Ксанти, мах. Папа Епифандино). В българския език названието е възприето със значение 'преградено с мрежи пространство за ловене на риба край морския бряг' (БЕР 2010). В района на Бору гьол (Бистонско езеро) е имало таяни във връзка с упражнявано риболовство. Важно е да се споменат бележките на родоповеда Ст. Н. Шишков, че „сулинаджиите рибари при Бору гьол до един са българи от родопските села Устово, Райково, Дунево, Чепеларе и др. Те имат занаяти си по наследство един вид, от деди и прадеди и началото не се знае. Гърци, турци и други народности няма ни един в тия колиби” (Шишков 1907: 51).

В единични случаи са отбелязани като съставка на антропоними названия на занаяти и трудови заетости:

– келендерджи

Аргиро, келендерджи (килиндиджи); Коста, келендерджи (с. Коюн кьой) < от тур. *kilindir* 'стара мярка за вино от 25 литра' (ТБР 1962);

– авджи

Толуми, ловец (авджи) (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова);

– сомакджи:

Траян (Браян), сомакджи (с. Йеникьой) – от сомак 'продълговата покривка за постилане под софра' (Геров 1978) – чрез тур. *somāt* 'маса, покрита с ястия' от араб. *simāṭ* 'покривка за маса' (БЕР 2010), т.е. изработвач на покривки за маса или на покривки за поставяне върху тях на храна. Названието може да се свърже и с тур. *somakī* сомаки 'камък за заглаждане на бичкия' (Видин) – от нгр. *сомаки* 'разноцветен мрамор, нещо направено от мрамор' или от тур. *somakī* 'разноцветен мрамор, порфир' (ТБР 1962; БЕР 2010), т.е. каменоделец. По-малко вероятно е названието да е свързано с тур. *somak* м. смрадлика (ТБР 1962).

Македонският преводач Стояновски е отбелязал в единичен случай в преводите трудова заетост *чешлар*: Михо, чешлар (с. Кяфир дереси, друго име Борово). В речника на македонския език от 1986 г., който е със сръбскохърватски тълкувания, лексема *чешлар* е дадена със значение 'оној што прави или продава чешли *češljan*'. В речникова статия *чешла* пък е отбелязано значение 'коса, брада, мустаки со чешел'. Съответно лексема *чешел* е дадена със значение 1. 'за коса на човек *češjalj*'. 2. 'за добиток *češagija*', а има и препратка към речникови статии *чешалка*; *чешало*. Накрая в речникова статия *чешалка* се открива значение 'чешало (чешел за чешанье на конь и друг добиток)', от което се изяснява, че става въпрос за чесало (РМЙ 1986). Така се открива и наличие на съставка към антропоним чешлар, т.е. засвидетелствана е трудова заетост гребенарство, производство на чесала, т.е. направа, изработване на гребени и чесала. Лексеми *гребен* и *чесало* не са включени

в речника на българските заемки в османския език, по османски документи от XV – XIX век (Михайлова-Мръвкарлова 2005).

Интерес представлява наличието на съставка *чирак* в антропоним: Курд Чирак, неженен (с. Коюнкьой) – от тур *çirak* 'ученик, чирак' (ТБР 1962), 'занаятчийски ученик у майстор'; 'прислужник в дюкян' (ДТВ 2002). Названието се открива и в антропонимия от други села, например в с. Коджа Махмудлу от нахия Енидже Карасу: Хасан Чирак (чирак); Омер Чирак; Тимурхан Чирак. Факт е, че е засвидетелствано само в антропоними на мюсюлмани.

Като презимена са включени названия Граматико и Псалтик:

– граматик

Манол Граматико; (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор, нова). В облик *граматък* названието е засвидетелствано като българска заемка в османотурски документи от XV в. за населението в Неврокопско: (Бойо граматък) и Тимурхисарско (Иван велед-и граматък) (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 103). Открива се в среднобългарски писмени паметници: *граматикъ* (Болонски псалтир). Граматик с общо значение 'книжовник, грамотен човек' е заемка от гръцки език (БЕР 1971). Форма Граматико възлиза към гръцко *γραμματικός* като същ. 'граматик' (ГБР 2004). Важно е наблюдението на М. Михайлова-Мръвкарлова, че в публикувани преводи на османски документи *граматик* се представя като лично име, но тя го възприема като характеристика към името, показваща качество грамотност (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 103);

– псалтик

Дука Псалтик (?); Тодор Псалтик; (с. Ксанти, мах. Папа Яни) - от грц. *ψαλτης* 'църковен певец, псалт'; *ψαλτικός* 'пеещ' (ГБР 2004; БЕР 1996). В старобългарски писмени паметници се откриват названия: *псалъмосъ*, *псалъмъ м.* 'псалом, песен от състава на Псалтира, псалм'; *псалтърь м.* 'псалтир, псалтериум – старинен инструмент с десет струни'. 2. 'Псалтир – книга от библията [двадесет и втора по ред от Стария завет], която съдържа псалмите и се използва в християнското богослужение' (СР 1999).

Прегледът на антропонимите, включващи като съставка названия на отделни занаяти и трудови заетости, дава възможност да се открият данни за трудовата заетост и за препитанието на местното население, главно изповядващо християнска религия, в описания регион през XVI в. Повече сведения се откриват в антропонимията на голямото средищно селище Ксанти (отбелязани са названия: абаджия, арабаджия, бербер, бояджия, Данахи (данаджия или кравар), джелеп, казанджия, колджи, кюркчия, папучар, самарджия, сапунджия, хлебар, чаркчия, чехлар, чешмеджия, шапкар, щавач и др.). Някои названия са от български произход. Широко разпространено е соларството. Откриват се данни и за далянджийство (рибарство). Подобни сведения за разнообразни трудови заетости в названия като част от антропоними се срещат и в антропонимични материали от други селищни центрове в Беломорието като Серес (Сяр) (ТДИМ 2007: 220-228). Факт е наличието в антропонимията от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) на

названия на отделни занаяти, които в по-късни епохи (XIX - XX в.) се разрастват в района и стават важен фактор за икономическото и културно развитие и издигане на местното население: абаджийство, терзийство, мутафчийство и др. Други трудови дейности пък, като рударството и железарството, замират. Факт са и данните за наличие на название на определен занаят като съставка в имената на мюсюлмани: кюркчийство, кроячество и др.

1.4.2. Презимена, включващи данни за народностна принадлежност.

Такива презимена се срещат в антропонимията на българското население в няколко района на българското езиково землище още през XV в. (Гандев 1989: 265-270). Те са рядкост в проучваните списъци с антропонимия от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) от XVI в. Етноним *българин* не се открива, което може да се обясни с това, че в проучваните селища и в района като цяло живее преобладаващо българско население.

В отделни случаи е отбелязана съставка като презиме Гърко: Димитри Гърко (с. Яси виран, друго име Кючук Опчани, друго име Козлуджа); В(о)чо (Велчо) Гърко (мах. Елбасджи на Дарла дереси). И двата антропонима с втора съставка Гърко са от списъци на села във вътрешността на планината. Факт е, че там не са се заселвали гърци, които предпочитали главно крайморските райони. Наличието на такова презиме може да се обясни с екстралингвистични фактори, каквито са данните за владение на гръцки език; за пребиваване в райони, заселени с гърци; за упражняване на трудова дейност, характерна за гърците и др. Например родоначалникът на род Гоаркуфци в населеното само с българи християни с. Карлуково, Ахъчелебийско (дн. с. Славейно, Смолянско), живял през втората половина на XVIII или в началото на XIX в., бил влиятелен и тачен в селото, като изпълнявал ролята на мухтар (кмет) на Карлуково и защитавал успешно селските интереси пред властниците (Карапетков 1996: 100). Като юноша бил ратай при гърци в Гюмюрджина и след прибрането си в селото, получил прякор Гоарка (Карапетков 1948: 64). В подкрепа на твърдението са и данните от речника на българските заемки в османотурски документи от XV – XIX в., в който е включено народностно име *грък*. В документи от XV в. се откриват антропоними: Димитри грък от с. Обидим, Гоцеделчевско и от с. Герман, Демирхисарско; Иван грък от с. Долна Малина, Софийско. А в документ от началото на XVI в. е отбелязан антропоним Доброслав велед-и грък – Доброслав, син на грък от с. Дечира, неустановено в Североизточна България. Важни са бележките в речниковата статия, че „При всички срещания, а думата грък се среща често, особено в регистри, обхващащи южните райони на българските земи, служи за означаване на народностно отличие и не се възприема като лично име” (Михайлова-Мръвкарлова 2005). В сръбски средновековни писмени документи са отбелязани топоними: *гръковъ долъ* – 1366 г.; *гръковъ потокъ* – 1348-1353 г., между Блатец и Гостулино; *гръчскъзъ водаждъ* - 1347 г. (Тасева 1998: 180).

Интерес представляват и данните от топонимията в южните части на Среднородопието. *Гърковце* се назовава част от средната махала на гр.

Неделино със старо име Узундере, по родово име *Гърков* (Христов 1964). Старото име на махала Тънкото, разположена на 3 км източно от гр. Мадан, е *Гърците* (*Гòрците*). Съответно ляв приток на Маданска река, който протича през махалата, носи име *Гърцката деря*. Освен това се открива и топоним *Гърцкото*, по поречието на Маданска река (Христов 1964). Названието е засвидетелствано и в топонимия от Смолянско. Вероятно свързани със средновековната история на края са топоними *Гарцкò бòрце* в землището на мах. *Градòт* към с. Тикале, Смолянско и *Гарцкòто бòрце* в землището на същото село. Те са в близост до средновековната крепост Подвис, край едноименното село, която е отбелязана в писмени източници с име Повисдос. Известна е и като родопската крепост на легендарния Момчил войвода (Саламбашев 1976: 26, 54, 110). Названието се открива и в топонимия от Ксантийско: *Гърково* в землището на с. Демерджик; *Гърчуку* в землището на с. Исьорен (Кирил 1960: 78, 45); *Гъркувото* в землището на с. Габрово (Коруев 1984: 224).

В антропонимичния материал от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) се открива като съставка и народностно име *сърбин*: Сърбин Стойко (с. Чаглаик, джемаат Кьоселер); Сербо Манол (с. Ксанти, мах. Верго Нико Папа Яни). Би могло да се приеме, че презиме Сарб се явява съкратен вариант на народностно име *сърбин*: Костадин Сарб (?) (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи). Несигурно е разчитането на антропоним Сирияно (Сербано) Комено (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи). Интересно е, че в първите два примера народностното име е изписано пред личното име. Може да се предположи, че носителят на името е бил сърбин по народност или е пребивавал в Сърбия, макар изследваният район да е доста отдалечен от сръбската етническа територия. Но в списъци от XV в. на населението на с. Речине, Търновско се среща име Тодор Сърбин (Гандев 1989: 269). Употреба на етническо име Σέρβος като презиме се открива във византийските описни книги за периода от XII до първата половина на XIV в.: Κωνσταντίνος ο Σέρβος и др. (Дуйчев 1962: 213). Според данните от друго изследване голямо е количеството на местни имена, образувани с корен *сръв-*, засвидетелствани в средновековни византийски и сръбски документи: *сръвица* – 1348-1353 г., село в Призренско или в Кичевско; *сръвице*: χωρίον Στρίπισταν – 1361 г., в тема Стримон; *сръбина*: Σερβίας – 1321; 1375 г.; *сръвськы трапъ* – 1332 г., земи в Щипско; *сръвчице* – 1361 г., ок. Битоля (Тасева 1998: 138; 263). Название *сърбин* е включено в речника на българските заемки в османотурски документи от XV - XIX в. Антропоним Истойко сърбин е засвидетелстван в писмен документ от XV в. за с. Горно Спанчево, Санданско (Михайлова-Мръвкарлова 2005). В топонимията на българоезичните села в Ксантийско се откриват названия: *Сòрбиново* – в землището на мах. Къра към с. Мустафчево, Ксантийско; *Сàрбинацко* в землището на с. Алмалъ, Ксантийско (Кирил 1960: 42, 60).

В изследвания антропонимичен материал се среща и народностно име *куман*: Куман Сено (Шено) (с. Яси орен); Моско Куман

(с. Ксанти, мах. Яни Поп); Арсен Кумано (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило (?); Думан (Куман) Злато(?). Названието е включено в речника на българските заемки в османотурски документи от XV - XIX в.: Росен куман, Бою куман, Велко кумано и др., в документ от XV в. за с. Петрово, Демирхисарско; Куманин истар – документ от с. Требич, Софийско; Петко кумано – в документ от XVI в. В речниковата статия е отбелязано, че дума *куман* е често срещано определение към лични имена в османските данъчни регистри, което не е било предмет на досегашни изследвания. Засвидетелствана е във варианти *куман*, *куманин*, *кумано*. Предполага се, че през XV в., а и по-късно, тя е служела за определяне произхода или за отличаване на носителите на името от останалите българи (Михайлова-Мръвкарлова 2005). Облик *коуманинъ* е засвидетелстван в среднобългарски писмени паметници със значение 'член на някакво племе' (Манасиева хроника) (БЕР 1986). В средновековни сръбски писмени документи е отбелязан ойконим *козманово* – 1330, 1378 г., село в Скопско (Тасева 1998: 212-213). В един османотурски данъчен регистър от 1596 г., свързан с овцевъдството в каза Филибе, се среща антропоним Куман Стоян в списък на населението на с. Цалапица, Пловдивско (Андреев 1986: 65).

В единичен случай се открива употреба на деминутив *влаинко*, който може да е произведен от народностно име *влах*: Димитри Влаинко (с. Ксанти, мах. Нико Верго Папаяни) с елизия на съгласна х. В речника на българските заемки в османотурски данъчни документи от XV – XIX в. название *влах* е отбелязано като съставка на антропоними: Бождар улах – с. Радичков Самоков (изчезнало); Добромир Чико влах; Радослав флах - от селища в Софийско; Райко улаху от Тимурхисарско, в данъчни документи от XV в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005). Названието е засвидетелствано в среднобългарски писмени паметници: *влахъ* (Манасиева хроника) (БЕР 1971). Топоними с основа *влах* се срещат в средновековни сръбски писмени документи: *влаховъ гробъ* – 1348-1353 г.; *влахъника* – 1366 г., лозе и нива ок. Конча; *влашьскъ пжтъ* – 1342 г., ок. Трескавец; *влашьскъ стовдъньць* – 1332-1337 г., ок. с. Улица, Костурско (Тасева 1998: 165). Все пак трябва да се има предвид предложената етимология на името от Й. Заимов: Влаинко – от Влайо, скъсено от Владьо или от Владин от Влад, Владо и –ин (Заимов 1988). Важно е да се отбележи, че деминутивната форма не е засвидетелствана в други писмени източници. В Среднородопието е запазен ойконим *Влахово* и топоними *Влаховското* в землището на същото село; *Влаховото* в землището на мах. Чамжас към с. Смилян (Саламбашев 1976: 107).

Народностно име *арнауд* 'албанец' също се открива в изследваните османотурски данъчни документи: Кочи (Кучи) Арна(в)уд (с. Коюн кьой); Яни Арнавуд (с. Ксанти, мах. Папа Яни). В изследването си, посветено за българската народност през XV в., Хр. Гандев отбелязва антропоними: Йорги Арнаут от с. Сакос, Серско; Михал

Арнауд от с. Белотинци, Неврокопско; Оргица Арнауд и Радю Арнауд от с. Срамково, Кукушко. Авторът добавя, че е трудно да се установи дали става дума за албанец или за българин от корчанските села, преселил се в друг край на българската етническа територия (Гандев 1989: 269). И това е така, защото българите, живеещи в най-югозападните краища на българската етническа територия, са назовавани *арнаути*. Названието е характерно за турския език: *arnavut* 'албанец' (ТБР 1962), заето от грц. *Αρβανίτης* 'албанец' (БЕР 1971).

1.4.3. Презимена от селищни имена.

Както бе отбелязано по-горе, интерес представлява наличието на презиме Самаковджи в махала Папа Епифандило (?) на селището Ксанти: Тодор Самаковджи (самоковджи); Димитри Самаковджи; Димитри Самаковджи (!). Според гръцки изследвачи на историята на Ксанти, през 1714 г. населението на селището се увеличава чрез заселването на преселници от с. Самаково, Визенско в Източна Тракия, от района на Странджа. Съответно български изследвачи предполагат, че преселниците са били българи, имайки предвид облика на селищното име (Мутафов 2011: 224-225). През 1715 г. Ксанти вече се споменава като голям град с крепост и митрополитска катедра (Vakalopoulos 2003: 214). Преселниците се заселват в отделна махала в града, която и до днес носи име Самаков махале. В нея построяват църква с патронно име „Св. Димитър Самаков”. Но през 1829 г. две силни земетресения разрушават града, включително и църквата. Новата църква е построена през 1834 г. (Τζιγαντας 2004: 31). Така представена историята свързва наличието на название Самаков махале, както и на патронното име на местната църква, със заселването на преселници от странджанското село Самаково в началото на XVIII в. Но както бе споменато на друго място, антропонимичните данни от средата на XVI в. показват наличието на название *самаков*, което е от български произход, два века по-рано. Названието със значение 'движен с вода голям рудничарски чук' е разпространено в райони, където се е добивала руда (гр. Самоков; област Мървашко, по-голямата част от която днес е в гръцка територия; Северозападна България) (БЕР 1979), гр. Малък Самоков в Странджа (тур. Демиркьой) и др. Както бе посочено по-горе, термин *самаков* е включен и в изследването на М. Михайлова-Мръвкарлова за следите от български език в османски документи от XV - XIX в. (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 167). А посочените данни за наличието на топоними *Самѡково* и *Самокѡв* в землищата на южнородопски българоезични села в Ксантийско (Кирил 1960: 27, 30, 31, 40) несъмнено свързват произхода на ойконим Самаков махале с добива и преработката на руда в изследвания район.

Открива се употреба на презиме Москоплу, по данни от антропонимичния материал от селището Ксанти: Йорги Москоплу; Моско Москоплу (мах. Папа Яни); Манол Москоплу (мах. Папа Яни Продромо); Москоплу Папа; Москоплу Ралин; Тодор Москоплу (мах. Папа Ая Тодор, нова). Вероятно презимето е свързано със селищно име Москополе. Едноименното селище е разположено в Южна Албания, на 21 км западно от гр. Корча, в планината Островица. Според историческите сведения, през XV в. там се заселват арумъни (армъни), които в градовете се

занимават с търговия и занаятчийство. Известни са сред съседите си и с названието цинцари. След разоряването на цветущия град Москополе, през втората половина на XVIII в., първоначално от албански мюсюлмански банди (1769 г.), а впоследствие от войската на местния феодален владетел Али паша Янински, известен още с прозвището Тепеделени (1789 г.), арумъните се разселват в различни краища на Балканския полуостров, главно в селища от днешна Южна България. (Даскалов 2005: 33; История 2000: 18; Бога 2000: 8). Според изследвачите на историята на арумъните, през XVII – XVIII в. в големите градове на европейската част на Османската империя се формират големи групи от арумънски търговци, назовавани цинцари, които търгуват и извън пределите на империята. За периода XVI - XVII в. като процъфтяващи арумънски търговски центрове се сочат градовете Никулица на р. Девол, в северните части на планината Грамос, и Шиписка (Даскалов 2005: 30). В други изследвания се споменават и градски центрове Линотипи, Въртени и Фуша (История 2000: 18; Бога 2000: 8). За съжаление, не се откриват данни още през XVI в. селището Москополе да е било важен търговски и индустриален център, но е факт, че има жители в махалите на селището Ксанти, в Беломорието, носещи презиме Москоплу. Не е отбелязано те да се занимават с търговия и не стават ясни причините за установяването им в Ксанти, а не в казалийския център Йенидже Кара су, но щом са уседнали със семействата си, вероятно са търговци и спадат към групата на цинцарите. Така може да се предположи, че още тогава селището Москополе е било важен търговски център, от който местните власи са се разселивали и установявали в различни части на Османската империя. Важно е да се отбележи и разгледаното по-горе широко разпространение на мъжко лично име Моско в антропонимичния материал от Ксантийско, чийто произход обаче трябва да се свърже с библейското име Мойсей, съкратен вариант на което се явява (Заимов 1988; Ковачев 1987а).

Засвидетелствано е презиме Дойранлу в антропонимичния материал от с. Топукли (дн. с. Средногорци, Маданско): Пейо Дойранлу (с. Топукли). Презимето може да се свърже със селищно име Дойранлар (дн. с. Дойранци), разположено в северния край на община Ардино, на север от поречието на р. Арда. Възможна е връзка и със селищно име Дойранско (старо Дойренлар), Хасковска област, заличено през 1965 г. (РССИБ 1989). Малко вероятно е антропонимът да е свързан със селищно име Дойран на едноименното езеро, днес в република Македония и в Гърция (Хаджидинов 1960: 3, 5-6, 8). Това важи и за също така много отдалеченото с. Дойранци, Шуменско със старо име Дойранлар (РССИБ 1989).

Интерес представлява презиме Чернагор, което може да се свърже с местопроизход (определена област, а може би и селище) (Ковачев 1987а: 168): Дими Църнагор (Черногор) (с. Чаглаик). Трябва да се отбележи, че антропонимът е засвидетелстван в списъка на преселниците от с. Чаглаик в с. Угурлу виран към общия списък на населението на последното село. А в списъка със заселени преселници в Угурлу виран, приложен към общия списък на населението на с. Чаглаик, вместо Димо Църнагор (Черногор) е изписан антропоним Димо Драгор (?).

Различия има и при сравняване на други имена от двата списъка, като не става ясно на какво се дължат те: на пропуски на записвача на данните в османотурския документ или на лош превод на преводача на текста. Интересно е, че в един опис на населението на с. Бабяк, Разложко от средата на XVI в. е отбелязан християнски антропоним Черногор Йован, което показва, че името е било разпространено в българската антропонимична система (Ковачев 2001: 194).

1.4.4. Презимена, възникнали от прякорни имена или от прозвища.

В списъка с християнското население на с. Дарла дереси с друго име Садък дереси (дн. гр. Златоград) се открива употреба на прозвище Печияре, оформено като презиме: Печияре (?) Влайко; Влайко Печияре; Манол Печияре; Радин Печияре. По подредбата на антропонимите в списъка, изписани един след друг, явно става въпрос за представители на една фамилия. В случая добавка Печияре може да се приеме за прякорно име, възникнало във връзка с дейност, която представителите на фамилията са вършели.

Засвидетелствано е презиме Сиромах от прякорно име, по признак социално и икономическо положение (Ковачев 1987а: 166): Коста Сиромах (сиромах) (с. Ксанти, мах. Папа Яни). Название *сирмах*, *сърмах* се открива в османотурски документи от XV в. и е включено в речника на българските заемки в османотурските документи от XV - XIX в.: Йованко сирмах (с. Темелково, Пернишко), Боре сърмах (с. Студена, Пернишко), Сърмах Радойе (с. Поповяни), Радослав сирмах (с. Рельово, Самоковско). В речниковата статия е отбелязано, че „дума сиромах е често срещана характеристика към личните имена и през XV в. несъмнено е имала широка употреба” (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 169). Названието се среща и в османски данъчен регистър за населението на областта Рупчос от началото на XVI в.: Бати сиромах – с. Чуряне (дн. с. Чурен, община Родопи) (Ковачев 2010: 100). В БЕР е посочено разпространение на думата в сърбохърватски, словенски и украински език със значение 'бедняк, нещастник', но етимологията му не е изяснена достатъчно добре (БЕР 2002).

1.4.5. Добавки към имената, указващи статута на носителите им в християнските общности.

Интерес представлява употребата на оформеното като презиме от преводача в преводите на османотурските документи название Приселица, което би трябвало да се тълкува като 'преселник' или 'пришълец'. То се открива основно в села от вътрешността на планината: Рад Приселица, Рушен (?) Приселица (с. Узун дере); Кръстин Приселица, Стоян Приселица (с. Ак бинар); Вълче Приселица, Тодор Приселица (мах. Пашобик). С известни уговорки може да се приеме, че презимето е изписано неправилно в облик Яни Пес(ел)ица (с. Ксанти, мах. Пенелепи (?) Пело – Папа Каласко). В единичен случай преводачът е добавил в скоби пояснение *дойденец*, което в книжовната норма в република Македония се употребява със значение 'новодошъл' (РМЙ 1986), вместо обичайно използваното *пришлец*: Васил Приселица (дойденец) (мах.

Елбасджи на Дарла дереси). В случая е налице непоследователност от страна на преводача на текстовете при отбелязване на съставка *приселица*. Както бе посочено по-горе, в едни примери след оформената като презиме съставка е добавено в кръгли скоби същото название, а в други – не: Трендафил Приселица (пришълец), Велчо Приселица, Стоян Приселица, Йован Приселица (с. Йорган); Излатли (Златли ?) Приселица (пришълец); Йофко (?) Приселица (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило ?).

Важно е да се отбележи, че в публикуваните данни за населението в Северна Тракия през XVI в. българският изследовател Д. Борисов превежда от османотурските документи название „пришълец” с посочен транскрибиран латински вариант под линия *prışelece* (Борисов 2014: 84, 85, 87, 137, 140, 144, 147, 150, 151 и др.). В случая изследователят приема названието като „бележка към името”, а не като презиме, както го представя преводачът Стояновски, отбелязвайки: ...до имената на двама от описаните има бележка „пришълец” (с. 87); ...към имената на четирима от описаните има бележка „пришълец” (с. 147); ...петима от тях са „пришълец”; ...седем от тях са „пришълец” (с. 222).

Название *пришелец* се открива едва в един случай в османски данъчен регистър от началото на XVI в. за населението на среднородопската област Рупчос: Стоян пришелец – с. Чуряне (дн. с. Чурен, община Родопи) (Ковачев 2010: 100). В своето изследване за българските езикови следи в езика на османските документи от XV - XIX в. изследователката М. Михайлова–Мръвкарлова отбелязва, че думата във варианти *пришелеч*, *пришеледж*, *бришелидж* е много често срещана характеристика към лично име в именните регистри, като е запазила значението си 'човек, дошъл от друго място, т.е. не е по рождение от съответното селище'. Важно е наблюдението на специалистката, че при изписване на думата се наблюдава известно колебание в отбелязването на първата и на последната буква, изписвани в повечето случаи с графеми *пе* и *чим*, но също и с *бе* и *джим*. В речниковата статия са включени антропоними: Устоян пришелеч, Михаил пришелеч от с. Правда, Великотърновско; Никола пришеледж, Петри пришелеч от с. Драганово, Великотърновско; Драгушко бришелидж от с. Клиновци, Софийско (неустановено) в османотурски документи с датировка от XV в. (Михайлова–Мръвкарлова 2005: 162). В случая, основавайки се на мненията на двамата български османисти, подкрепени от надеждна фактология, и въпреки липсата на приложен оригинален текст с примери, от който е правен преводът, се приема, че думата не е прозвище, употребено като презиме.

В приполските села от изследвания район, названието Приселица се употребява успоредно с название Ксено, от гръцки произход, също оформено като презиме в превода: Стайо Ксено, Тодор Ксено, Димо Ксено, Суло (Шуло) Ксено; Трендафил Приселица (пришълец), Велчо Приселица, Стоян Приселица, Йован Приселица (с. Йорган); Излатли (Златли ?) Приселица (пришълец); Йофко (?) Приселица; Йован Ксено (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило ?). Отбелязването като презиме допълнение към личните имена Ксено, което е от гръцки произход - от грц. ξένος 'чужд, непознат'; 'чуждестранен'; като същ. 'чужденец' (ГБР 2004), е характерно изключително за селищата от приполските райони, където е налице гръцко езиково влияние. Несъмнено

с него е бил назоваван некоренен жител на селището, който е пришълец там: Петри Ксено; Йорги Ксено (с. Коюн кьой); Коста Ксено, Михал Ксено; Тирало (Пирало) Ксено; Синадо Ксено (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи); Яни Ксено; Колко (Колько) Ксено; Йорги Ксено; Бойо Ксено (с. Ксанти, мах. Яни Поп); Фере Ксено (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Никола Ксено; Петри Ксено; Никола Ксено; Тилими (Пилими) Ксено; Петко Ксено; (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко). Интерес представлява употребата в списъците с антропонимия от едно селище на двете названия, оформени като прозвища (Ковачев 1987а: 161). Ако се приеме, че всеки е изговарял пред турскоезичния писар, според езика, който употребява – гръцки или български –, съответното название, може да се определи, че активно използващите български език са били назовавани с българското име. Но точни критерии засега не могат да се поставят, поради липса на повече данни.

Към тази група може да се включи и оформената като презиме добавка от домашен, български произход *бежан*: Станко Бежан (с. Чаглаик). Названието е засвидетелствано в речника на българските заемки в османотурски документи от XV - XIX в. (Калчо велед-и бежан 'Калчо, син на бежан') в списък на населението на с. Дивотино, Софийско, датиран от втората половина на XV в. Според изследователката М. Михайлова-Мръвкарлова, наличието на единичен пример предполага, че названието все още не е било употребявано като лично име (Михайлова-Мръвкарлова 2005: 81).

В проучваните списъци се открива изписване на название *поп*, като част от антропоним: Стойо поп, неженен; Поп Богдан; Стойо поп (Ак бинар). Дори името на една от махалите на с. Ксанти включва съставката – махала Яни Поп. В отделни случаи е засвидетелствано название *папас* < от грц. *παπάς* 'поп, свещеник': Донко Папас; Никола Папас (с. Кяфир дереси с друго име Борово); Диман Папас (с. Мунджанос, мах. Папа Тодора). Доста по-широка е употребата на съставка *Папа* от гръцки произход. В някои нови гръцко-български речници *папа* е отбелязано като съставка, която се прибавя към името на свещеник; 'отец'; *παπα* Γεωργίου отец Георги (ГБР 2004); Яника Папа (с. Йени кьой); Папа Тодор (с. Мунджанос, мах. Папа Тодора); Стоян Папа (мах. Пашобик); Папа Стасино (с. Дарла дереси, друго име Садък дереси). Това особено важи за населението на махалите на селището Ксанти: Михал Папа; Угро (Евгиро) Папа; Яни Папа (с. Ксанти, мах. Папа Епифандило ?); Аглияно Папа; Цакандин Папа, рудар; Михал Папа; Тодор Папа; Москоплу Папа (с. Ксанти, мах. Папа Ая Тодор); Тодор Папа; Дука Папа; Манол Папа (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко); Тодор Папа (с. Ксанти, мах. Папа Яни Продромо); Димитри Папа (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Дука Папа (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи). Облик *папа* се открива и във възрожденски гръцки текстове от Среднородопието. Така например в двуезичния възрожденски писмен паметник Златоградски сборник (1852), включващ успоредни текстове на гръцки език и на местен родопски диалект на българския език, писани с гръцки букви, се открива употреба на звателна форма *папа*: Αἱ δεσὶ μὲν τὰτε Πατὰ κυρ βασιλ....εἰ... (гръцки текст) - прѣцѣрѣνѣ ꙗѡлѣ Г. В. ... (български текст) в примерен писмовен текст, озаглавен εἰς ἱερέα κοσμικόν - να πόπα ζένεν (ЗС 2000: 8-

9). Може да се предположи, че в проучваните преводи на османски данъчни документи е използвана винителна форма *папа* на съществителното *о папас* поп (Делиянис 2006: 130), като например Манол папа означава Манол попът, Папа Тодор – попът Тодор и т.н.

Освен името на отбелязаната по-горе махала на с. Ксанти Яни Поп, имената на останалите махали са оформени с гръцка съставка Папа: мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи); мах. Верго Нико Папа Яни; мах. Папа Яни; мах. Папа Яни Продромо; мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко; мах. Папа Епифандило (?); мах. Папа Ая Тодор, нова; мах. Папа Аяном, нова. Такива названия на махали се откриват и в с. Мунджанос, включено в османотурските данъчни документи от средата на XVI в. към каза Гюмулджина: мах. Папа Лорка (?); мах. Папа Тодора. В случая се натъкваме на установена традиция. По данни от 1622 г. всички 14 махали на гр. Силистра, в които е съсредоточено местното българско християнско население, носят имена на свещеници (поп Васил, поп Върбан, поп Никола, поп Русе, поп Герги и др.). Това важи и за Търново и Никопол. На името на местния свещеник или на местната църква, около която е разположена дадена махала, са записани повечето християнски градски махали във Варна, Анхиало (Поморие), Созопол, Одрин, Димотика и др., по данни от османотурски регистри от XVI - XVII в. (Грозданова 2003: 148). Това важи и за големите селища в Самоковска каза, по данни от османотурски документи за XVI в. Така една от махалите на селището Самоков носи име Поп. А махалите на с. Мехомия (дн. гр. Разлог) са с имена: Поп Драго, Поп Иван, Поп Никола, Поп Обро, Поп Тодор, Поп Цено, Поп Петре, син на Вълчо (Ковачев 2001: 348).

Налице е отбелязване на название *поп* в преведените османотурски текстове за населението от Южните Родопи и Беломорието (Западна Тракия) в предпоставена и в задпоставена позиция, като във втория случай е оформено с малка буква. Названия *папа*, *папас* са оформени последователно с главна буква, като презимена. Несъмнено с названия *поп*, *папас*, *папа* се назовават местните християнски свещеници и едва ли е вероятно в някои от многобройните примери съставка *папа* да играе ролята на презиме. Прави впечатление и широката употреба на гръцки названия *папас*, *папа*, за сметка на българското *поп*, дори в селища във вътрешността на планината, което показва доминиращата роля на гръцкото християнско духовенство. Освен това в списъците с включено християнско население от повечето селища във вътрешността на планината не се откриват названия за християнски свещеник. От това може да се съди, че в тези села не е имало действащи свещеници по това време, което е способствало за по-лесното помюсюлманчване на местното българско население. В своето изследване за българските следи в езика на османските документи от XV - XIX в. М. Михайлова-Мръвкарлова дава два графични варианта на често срещаната дума в поименните регистри: *поп* и *боб*. Отбелязва облик Улад боб - поп Влад в списък на с. Агия Параскеви, Тимурхисарско (Демирхисарско) и облик *поп* в списък на населението на с. Брезница, Гоцеделчевско и на с. Клисели, Пернишко, с датировка от XV в. Антропоним Симон велед-и поп – Симон, син на поп е засвидетелстван в османотурски документ с датировка от XVI в. в с. Доброва, дн. квартал на Разград. Важна е и бележката в речниковата статия, че дума *поп* се среща доста често в поименните регистри (Михайлова-Мръвкарлова 2005:

157). Видно е, че в Южните Родопи и Беломорието през XVI в. преобладават гръцки названия *панап*, *пана* и по-рядко българското *поп*, което, както бе споменато, вероятно е свързано със силните позиции на гръцкото духовенство там.

Следи от название *поп* се откриват в топонимията на днешните българоезични мюсюлмански села в Ксантийско: *Попово* в землището на с. Алмалъ (Кирил 1960: 60); *Попската воденица* – в землището на с. Исьорен (с. 45); *Попувица* – съставна махала на мах. Чай към с. Исьорен, Ксантийско (с. 47); *Поповица* в землището на с. Гьокче бунар (с. 40); *Попова нива* в землището на с. Угурли (с. 31); *Попово* – в землищата на селата Угурли, Козлуджа и Демерджик, Ксантийско (с. 31, 61, 68; 78). Топоним *Паназ тарла* е засвидетелстван в землището на мах. Егнила към с. Мустафчево, Ксантийско (Кирил 1960: 42).

В Смолянско се срещат топоними: *Поповица* в землищата на селата Стража и Орещец; *Поповото* в землищата на селата Долно Фатово и Левочево; *Поповското ливаде* в местността Иноглово, в землището на с. Славейно; *Попското* в землищата на Устово и Райково; *Попчиното* в землището на с. Габрица. В кв. Райково има *Попска махалъ* (Саламбашев 1976). Следи от названието се откриват и в топонимия от Маданско: *Поповата калиба* в землището на Златоград; *Поповата чука* в землището на с. Гърнатя, Неделинско; *Попов дол* в района на Балалицка рѝка, Златоградско; *Поповица* в землищата на Златоград и на с. Оградна, Маданско; *Попово* в землищата на мах. Раевица, Неделинско и на с. Старцево, Златоградско; *Попово(но)* в землището на с. Козарка, Неделинско; *Поповото* в землищата на мах. Враненци и на Митовска махала, Маданско; *Поповото блъто* в землището на мах. Кокорци, Рудоземско; *Поповската ливада* в землищата на с. Мъглища, Маданско; *Попоската градина*, *Попуска дерѝ*, *Попуска падина* в землището на мах. Ловци, Маданско, в която имало и фамилия *Попови* (Христов 1964). В землището на с. Еньовче, Бялизворски район, Ардинско е отбелязан топоним *Попвица* (Христов 1976). Презиме *Пупов* (*Попов*) е запазено в антропонимичната система на с. Смилян, Смолянско (Саламбашев 1972: 339-348).

Интересно е да се отбележи, че в средновековни византийски и сръбски писмени източници се откриват топоними, в чиято основа е залегнало название поп: *попадина* – 1343-1344 г., ок. Трескавец; *попово врьдо* – 1366 г., ок. Трескавец; *поповъ долъ* – 1348-1353 г., ок. Купелник; *попъ-владова козпленица* – 1346 г., ок. Тетово; *попъска нива*: *Пописка* – първо десетилетие на XII в., ок. Радоливо (Тасева 1998: 244-245).

1.5. Антропонимия от османотурски произход.

Спорадично е изписването на лично име от български произход с първа съставка *Кара* - от тур. *кага* 'черен' (ТБР 1962): *Кара Бранко* (Брайко) (с. Мунджанос, мах. Стамад Перо); *Кара (?) Станко*; *Кара Илики* (с. Чаглаик, джемаат Кьоселер); *Кара Михал*; *Кара Петко Рад* (с. Ит дереси). В повечето случаи съставката е отбелязана като част от презиме: *Велко Кара Тодор* (с. Кяфир дереси, друго име Борово); *Никола Кара Михал* (с. Коюн кьой); *Яни Кара Коста*; *Моско Кара Коста*; *Михал Кара Коста*; *Трендафил Кара Коста*; *Христодул Караяни* (с. Ксанти, мах.

Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко). Последното име е слято изписано в превода. Налице е и изписване на съставка Кара като презиме: Вълкан Кара (с. Чаглаик, джемаат Кьоселер).

Факт е наличието през XVI в. на презимена от османотурски произход в българската антропонимична система. Широка употреба в селищата, главно от приполските райони на Ксантийско, има презиме Караджа - от тур. *karaca* 1. зоол. 'сърна'. 2. прил. 'черничък, мургав' (ТБР 1962). Не става ясно с кое от значенията си е навлязло названието в българската антропонимична система: Димко Караджа, Мавре Караджа; Димо Караджа; Тодор Караджа (с. Йеникьой); Караджа Браян (Траян); Вело Караджа (с. Коюн кьой); Йорго Караджа, Коста Караджа (с. Мунджанос, мах. Папа Лорка ?); Конд (Курд) Караджа; Хрибин (Хранил) Караджа (с. Мунджанос, мах. Папа Тодора); Йорги Караджа (с. Мунджанос, мах. Недро ?); Миро Караджа (с. Ит дереси).

Налице е изписване на презиме Караджа пред личното име: Караджа Русин; Караджа Венцо (Ванчо) (с. Кяфир дереси с друго име Борово); Караджа Браян (Траян) (с. Коюн кьой); Караджа Груйо (с. Мунджанос, мах. Недро ?). Открива се и при имената на мюсюлмани: Караджа Ибрахим (с. Сари кая, друго име Исмилан); Караджа Хамза, Караджа Мустафа (с. Кетанлик); Караджа Курд, Караджа Караман (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан); Караджа Мехмед (с. Узун дере) и др.

Интерес представлява фактът, че название *караджа* е включено в антропоними на мюсюлмани, чиято втора съставка Абдулах показва скорошно приемане на исляма: Караджа Абдулах, чифт; Караджа Абдулах, неженен (с. Кяфир дереси, друго име Борово); Караджа Абдулах, чифт (мезра Гювендж, друго име Москофче); Караджа Абдулах (с. Дреново, друго име Одувалник (?) Козлуджа) и др. Употребата на название *караджа* е широко разпространена в антропонимията на местните мюсюлмани. Интерес представлява например наличието в антропонимичната система на с. Ердеклу на три мюсюлмански антропонима с такова презиме (Бари (?) Караджа, Курд Караджа, Мустафа Караджа) и липсата му в антропонимията на местната християнска общност. Среща се и в антропонимията на други села с мюсюлманско население: Ибрахим Караджа, Курд Караджа; Малкоч Караджа, Хамза Караджа, Мустафа Караджа, Ахмед Караджа; Курд Караджа, Мустафа Караджа (с. Сари кая, друго име Исмилан); Осман Караджа (с. Кетанлик); Вели Караджа, Хасан Караджа (с. Топукли); Иляс Караджа (с. Узун дере) и др.

Следи от названието се откриват в топонимията от Маданско: *Караждовото* в землищата на с. Бяла река и на с. Черешово, Рудоземско, както и на мах. Планинци към с. Върбина; *Караждово* в землището на мах. Бориново, Маданско и на Долен Рудозем; *Караждовите равнища* в землището на с. Войкова лъка, Рудоземско; *Караждовата чука* в землището на с. Витина, Рудоземско; *Караждовата ливада* в землището на мах. Оручевци, Рудоземско; *Караждова бърда* в землището на мах. Враненци към с. Върбина; *Караждова барчина* в землището на с. Бяла река, Рудоземско; *Караждовото* в землището на с. Средногорци; *Караждово* и *Караждово бърце* в землището на Златоград; *Караждов дол* в землището на мах. Кобилин дол към с. Аламовци, Златоградско и в землището на Златоград (Христов 1964). В Бялизворски район, Ардинско

се срещат топоними: *Караждово* в землището на с. Жълтуша и *Караждовото* в землището на с. Мусево (Христов 1976). В Смолянско са засвидетелствани местни имена: *Караждово* в землищата на селата Арда и Могилица; *Караждов дол* в землището на с. Соколовци (Саламбашев 1976).

Засвидетелствано е презиме Караман - от тур. *kaṛaman* 1. 'порода овце, развъждани в Караманската долина (Мала Азия)'. 2. 'наименования на черно куче' (ТБР 1962). В българската антропонимична система названието може да е навлязло със значение 'тъмен, мургав' или с друго значение 'жител на малоазийска област и едноименен град *kaṛaman* в днешна Турция, преселник от там или потомък на преселници' (БЕР 1979). Но фактът, че се използва като презиме от местни християни, българи предполага употребата му със значение 'тъмен, мургав': Тодор Караман (с. Вълкан); Стоян Караман, Столо Караман, Петко Караман (с. Ердеклу). Широко разпространение има в антропонимията на мюсюлманското население: Караман Курд; Караман Карагъоз (с. Кетанлик); Караман Мустафа, Караман Хусеин (с. Козлуджа, друго име Буюк Рупчан); Караман Мустафа (мезра Гювендж, друго име Москофче); Караман Юсуф (с. Зариз дереси) и др. Интересно е да се отбележи, че съставка Караман е изписвана като задпоставна в имената на християните и като предпоставна в имената на мюсюлманите.

В топонимия от Маданско се откриват следи от название *караман*: *Караманавица* в землището на с. Бяла река, Рудоземско; *Караманския врис* при с. Елховец, Рудоземско; *Караманката* в землищата на с. Долна Рибница, Рудоземско и на Златоград, по название *караманка* на сорт круша; *Караманово* в землищата на мах. Горен Марзян, Неделинско, на с. Елховец, Рудоземско, на мах. Койнарци, Рудоземско и на мах. Кютюбурун на с. Старцево, Златоградско; *Карамански дол* в землището на с. Старцево, Златоградско; *Карамански мос* в мах. Караманци на с. Върбина; *Караманску* в землището на мах. Равнил, Рудоземско. Среща се и название *Караманци* на долната махала на с. Витина, Рудоземско и на съставна махала на с. Върбина, основана според преданията от някой *Карамана*, дошъл от Анадола (Христов 1964). В Смолянско е засвидетелстван топоним *Караманският суватъ* в землището на с. Момчиловци (Саламбашев 1976). В землището на мах. Славейковци, в района на с. Петково, Ардинско, се открива топоним *Караманско* (Ташев 1984: 30).

Интересно е да се отбележи, че в с. Старцево, Златоградско със стари имена Елбасджи, Елехче има родово име *Караманките*. Произходът на името местните свързват с наличието на вид круша *караманка* с дребни, вкусни плодове в имота на носителите на родовото име. А поради наличието на круши караманки в землището на селото, населението от околните селища в Златоградско назовава жителите на с. Старцево *караманки*.

Среща се в отделни антропоними съставка *сари* - от тур. *saṛı* 'жълт' (ТБР 1962), главно към презимена: Моско Сари Яни; Комнено Сари Яни; Костена (Коштена) Сари Яни; Йорги Сари Яни (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Чинари (Сари) Оглани (с. Ксанти, мах. Българ и Папа Алуджи (Анухи). В някои случаи съставката, като прякорно име, възникнало по цветови признак, играе ролята на презиме: Кръсто Сари (с. Коюнкьой);

Андрея Сари (с. Ит дереси). Спорадична е употребата на съставката в антропонимия от селища с мюсюлманско население: Сари Хасан Хамза (с. Теркеш). В съвременната българска антропонимична система се открива фамилно име *Сариев* – от *сария* 'жълт, бледен' (Заимов 1988).

Интерес представлява наличието на съставка *Саръ* пред личното име и след него (*Саръ* Васил, *Саръ* Янаки; Васил *Саръ*), в антропонимичен материал от с. Ак пънар (дн. с. Бял извор, Ардинско), включен в османотурски документ с датировка 1641-1642 г. (Дерибеев 1984: 22). Във втория случай то играе роля на презиме, възникнало от прозвище или прякор, във връзка с цветови особености на косата или на лицето – срв. прякор *Жълтия* (Ковачев 1987а: 163). Турската дума *sağı* е със значение 'жълт'; 'рус, русокос' – *Sağı saçlı*. Название *sağışın* е със значение 'с руса коса, рус' (ТБР 1962). В близост до с. Бял извор, Ардинско е разположено с. *Жълтуша* със старо турско име. *Саръ* къз, свързано в преданията с името на легендарната мома *Жълтуша*, предводител на местните българи в борбата им срещу нашествениците турци. Както отбелязва и родоповедът Б. Дерибеев в своята публикация, прозвището е свързано с наличието на местни русокоси българи. А прякорното фамилно име *Саръ* от турски произход е свързано с легендарната мома *Жълтуша*, известна като *Саръ* къз 'русото момиче'. Откриват се данни и в местната топонимия и ойконимия. В землището на с. *Жълтуша* се среща връх *Сарик*, а в землището на съседното с. Еньовче има местност със същото име. Някои извеждат името от тур. *sağı kaşa* 'жълта скала', преосмислено на турска почва като *sağı kız* 'жълто момиче' чрез преданието. Централната махала на с. *Жълтуша* се именува *Сарицката махала*, като името е свързано със селищно име *Сарик* (Христов 1976: 302). Старото име на с. *Жълтуша* - *Саръ* къз (*Сарикъс*) (Милетич 1918: 295) е изговаряно от местните жители в съкратен вариант *Сарик*. В Бялизворски район на Ардинско се открива и селищно име *Саралер* на махала към средищното с. Бял извор, което също се извежда от тур. *sağı* 'жълт' (Христов 1976). Важно е да се отбележи, че старото име на разположеното в близост до с. *Жълтуша*, Ардинско село Оградна, Неделинско е също *Сарък* или *Узъндерски сарък*, за разлика от с. *Сарък* – *Жълтуша*, Ардинско (Христов 1964). В землищата на селата Малка Арда и Кръстатица, Ардинско е отбелязан топоним *Сарицко* (Ташев 1984: 30).

Засвидетелствано е прозвище *Балабан* - от тур. *balaban* 1. 'огромен, грамаден'. 2. 'гигант, великан' (ТБР 1962), отбелязано като презиме: *Балабан* Димитри, *Маври Балабан* (с. Мунджанос, мах. Папа Тодора); *Манол Балабан* (с. Ксанти, мах. Папа Яни). Както е видно, то е с разпространение в антропонимията на селища от приполските райони. Рядко се среща и в антропонимията на селищата с мюсюлманско население от изследвания район: *Курд Балабан*; *Балабан Али*; *Ахмед Балабан*; *Караджа Балабан*, неженен (с. Рамазан Юки (Буки) (?), друго име Малка река).

Откриват се названия *доган* и *шахин*, оформени като презимена: *Доган* - от тур. *doğan* 'сокол'; *Шахин* - от тур. *şahin* 'сокол' (ТБР 1962). В някои случаи преводачът Стояновски е добавил към отделни презимена в скоби преведено съответствие *Сокол*, оформено като презиме: *Михо*

Доган (Сокол); Димо Доган (с. Коюн кьой); Вълче (Велче) Шахин (Сокол); Малко Шахин (с. Кяфир дереси с друго име Борово). Може да се предположи, че презимената са свързани с упражнявана трудова дейност соколарство, с която се препитавали и християни от планинските селища. Името се среща в местната османотурска антропонимия: Курд Шахин (с. Сари кая, друго име Исмилан); Шахин (?) Караман (с. Рамазан Юки (Буки) (?), друго име Малка река); Айдин Доган, Хасан Доган, Мустафа Доган (с. Дреново, друго име Одувалник (?) Козлуджа).

1.5.1. Добавки от османотурски произход към имената, играещи роля на прякорни имена или прозвища.

Понякога като втора съставка на антропонима е отбелязано название за физическо качество, недъг и др. Съставка *кючук* - от тур. *küçük* 'малък, дребен' (ТБР 1962) е отбелязана пред и след личното име: Петко кючук (с. Узун дере); Кючук Дума (с. Дарла дереси с друго име Садък дереси); Кючук Стайо (мах. Елбасджи на с. Дарла дереси). Съставката се открива и в антропонимия от селища с мюсюлманско население: Кючук Мустафа (с. Соуджак); Кючук Курд (мах. Елбасджи на с. Даръ дереси).

Спорадична е употребата на съставка *къосе* - от тур. *köse* 'без брада и без мустаци, къосе' (ТБР 1962), оформена като презиме в превода: Кирьо Къосе (Кусе); Димко Къосе (с. Йеникьой).

Налице е непоследователност при изписване на османотурско название *сагр* (глух), от тур. *sağır* 'глух' (БТР 1962), в антропоними. В едни случаи преводачът го е оформил като презиме, като в кръгли скоби е включил българското съответствие: Коста Сагр (глух) (с. Ксанти, мах. Папа Яни); Петко Сагр (глух) (с. Ксанти, мах. Панел(е)пи (?) Пело – Папа Каласко). Но се открива и изписване само на българско прилагателно глух, като не става ясно така ли е бил оформен антропонимът в оригиналния текст: Стоян, глух (?) (с. Узун дере).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прегледът на антропонимичните и ойконимични данни, включени в османотурските данъчни регистри от средата на XVI в., за района на Южните Родопи (Златоградско, Ксантийско и южните райони на Смолянско), и Беломорието (полските и приполските райони на Ксантийско) дава ценна информация за съдбата на българското християнско население там. Факт е, че още тогава българското население на някои селища е изцяло помюсюлманчено: Смилян, Текфур (дн. с. Сивино), Тоз бурун (дн. с. Могилица) Смолянско; Кетанлик, Елмалу, Шахин, Синиково, Козлуджа, Сару яр, Ксантийско. Все още има християнско население, наред с мюсюлманско, в Даръ дереси (дн. гр. Златоград) и в съставната му махала Елбасджи (дн. с. Старцево), Узун дере (дн. гр. Неделино), Арда, Малка река, Топукли (дн. с. Средногорци), Смолянско; Вълкан (дн. с. Вълканово), Яси виран (дн. с. Исьорен), Кяфир дереси, друго име Борово (изчезнало), Дреново, друго име Одувалник (?),

Козлуджа (изчезнало); Илиджа дереси (дн. с. Лъджа), Ксантийско и др. Изцяло християнско е все още населението на с. Пашавик, мах. Габрова на с. Йеникьой, Ксантийско. Единици са местните мюсюлмани в селищата Ксанти, Коюнкьой, Йорган (изчезнало), Угурлу виран, Ердеклу (изчезнало), Ксантийско; с. Ак бинар (дн. с. Бял извор, Ардинско) и др.

Идентифицирани бяха някои неустановени от македонския преводач Стояновски селища, които са изчезнали, като Йорган, Теркеш, Ксантийско и др. Уточни се местоположението на други селища като Илиджа (дн. с. Лъджа, Ксантийско, Йордеклу (несъществуващо) в землището на с. Сару яр, Ксантийско; мах. Елбасджи (дн. с. Старцево, Златоградско); Йеникьой – с. Еникьой, Ксантийско (дн. грц. Ставруполи); Ак бинар – дн. с. Бял извор, Ардинско и др. Предложи се нова версия за идентифицирането на трети селища като Ит дереси, вероятно Ип дереси (дн. с. Дрангово, Момчилградско); Зариз дереси, вероятно дн. с. Елховец, Рудоземско, със старо име Юнус дере; Соуджак – днешните махали Горно и Долно Полисково на с. Синиково, Ксантийско и др. В изследването са представени опити на османисти да разчетат по друг начин в превода отделни ойконими, наред с аргументи на автора за и против такъв нов прочит. Бяха включени данни за големите тогавашни все още български селища Мунджанос и Чаглаик, спадащи административно към нахия Гюмюлджина, въпреки разположението им западно от долното течение на р. Места, в съседство с района на с. Еникьой, Ксантийско. Обобщиха се наличните сведения за начало на административно деление в района, създаване на кази, нахии, оформяне на казалийски центрове.

Направена бе нормализация на публикуваните преведени османотурски описи с данъчните задължения на местното население в Южните Родопи и Беломорието (Ксантийско), което ще даде възможност на изследователите да се позовават на тази ценна информация. Оказва се, че вероятен важен фактор за приемане на мюсюлманство от местното християнско население са непосилните данъци, с които то е било облагано от османските власти.

От езиковедска гледна точка важни са данните за ойконимията в района, която до голяма степен се е запазила до днес. Важно е да се отбележи, че са запазени селищни имена от домашен, български произход като Исмилан (дн. с. Смилян), Синиково, Малка река, Вълкан (дн. Вълканово), Габрова (с. Габрово). Оцелял е и архаичният по произход ойконим Арда.

Съществено за изследването е, че се вкарва в научна употреба голям пласт антропонимия от български произход, която по неоспорим начин доказва българския характер на местното население в Смолянско, Златоградско и Ксантийско. В славянския пласт антропонимия се откриват много старинни по произход имена, сложни (двусъставни) имена като Радослав, Радислав, Станимир, Драгослав, Богдан и др., от които само последното е в широка употреба до наши дни. Налице е специфика в употребата на най-разпространените в изследвания район именни основи Сто(й)-, Вел-, Пет-, Рус- през XVI в., за разлика от най-разпространените в голяма част от българската етническа територия през XV в. именни основи Рад-, Стан-, Драг-, Добр-, Брат-. Видна е тенденцията славянският пласт имена да отстъпват място на имена, свързани с християнската религия. Разглеждането на тази група антропоними показва наличието на

религиозни практики, свързани с определени християнски светци. Широко е разпространението на мъжки лични имена Тодор, Димитър, Георги. Употребата на антропоним Кирил най-вероятно е свързана със спомена за славянския първоучител Константин Кирил Философ. В изследването са представени данни от местната топонимия и антропонимия, свързани със следи от култа към отделните християнски светци, като в много от случаите топонимите са от землищата на днешни българоезични мюсюлмански села, което е красноречив пример за християнското минало на тяхното население. Въпреки промяната на религиозната принадлежност, следите от това християнско минало са запазени. Интерес представляват запазените до днес презимена от нетурски и немюсюлмански произход в антропонимията на селища от изследвания район, чието изконно българско население изповядва мюсюлманска религия. Широко са застъпени антропоними, образувани от именни основи Бел- (Белев, Белов, Беличев), Рус- (Русев, Русов), Пет- (Петев, Петевски, Петковски). Широка употреба има презиме Ковачев, свързано с разпространеното в Южните Родопи през XVI и XVII в. рударство и със съпътстващите го занаяти като ковачеството. Факт е и навлизането на имена от чужд произход. Прегледът на антропонимичния материал бе направен в съпоставка с данни от изследвания на други райони на Родопите (Рупчос), а също с данни от проучвания на българската антропонимична система от различни краища на българското езиково землище през XV в. Съпоставян бе и материал от епохата на византийското владичество в Беломорието и в югозападните краища на българското езиково землище (XII – XIV в.), преди завладяването им от османските турци.

Изводите показват, че българската народност в изследвания район, по данни от XVI в., продължава своето съществуване, въпреки трудните икономически условия, в които е поставена. Но са видни тенденциите, определящи по-сетнешната ѝ съдба. Голяма част от местните българи, особено във вътрешността на планината, по-късно се помюсюлманчват, но, както е видно, запазват основните белези на своята народностна принадлежност – езикът и обичаите си. Белег за народностна принадлежност е материалната им култура като цяло.

В османотурските данъчни документи от средата на XVI в. се открива лексика от домашен, български произход. Това са основно термини, свързани с християнската религия (*Божик* 'название на големия християнски празник Рождество Христово', *поп* 'християнски свещеник' и др.); термини, свързани с рудодобива в планинските части на района (*вител*, *самаков*); названия на преселници (*приселица* 'пришълец') и др.

Възстановена бе картината на упражняваните занаяти и на трудовата заетост на местното българско население. Широко разпространение през XVI в. има животновъдството, в частност овчарството. Немалка група занаяти са свързани с обработката на продукти, добивани от животновъдството. Видно е, че още тогава са разпространени абаджийството, терзийството, мутафчийството, дръндарството, шапкарството, кожухарството и др. Широко разпространение имат трудовите дейности, свързани с рударството: кюмюрджийство, железарство, ковачество и др. Упражняват се грънчарството, чехларството. Немалка е групата професии, упражнявани

основно в най-голямото тогавашно селище в района – Ксанти: папучарство, самарджийство, чешмеджийство, бунарджийство, бояджийство, хлебарство, берберство и др. Отбелязани са професии, свързани с морето: соларство и далянджийство. Всички тези данни представят стопанския живот в описвания район.

Публикуването на преведените османотурски документи от средата на XVI в. запълва една празнина в проучванията на историята на Среднородопието, на Южните Родопи и Беломорието (Ксантийско). Новите данни затвърждават мнението на изследователите за силното българско присъствие във вътрешността на най-обширната българска планина, както и в Беломорието (Западна Тракия). Факт е, че българският елемент е доминиращ там. Едва в по-ново време настъпват промени, дали нов етнически и конфесионален облик на района.

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ НА СЕЛИЩНИТЕ ИМЕНА И АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ЕДИНИЦИ, ВКЛЮЧЕНИ В ИЗСЛЕДВАНЕТО

Ак бинар – 21
мезра Арда баши с друго име Шикяр баши – 26
Ахъчелебийска каза - 10
Борово / Борова, друго име Кяфир дереси – 27
Велян - 31
Вълкан – 31
Махала Габрова – 32
Даръдеренска / Даръдерска каза - 14
Даръ дереси / Дарла дереси / Дару дереси / Дари дереси, друго име Садък дереси – 33
Джуреджек - 37
Дреново, друго име Одувалник (?) Козлуджа – 39
махала Елбасджи – 40
Елмалу – 41
Ердеклу - 43
Зариз дереси – 44

Илиджа - 45
Илиджа дереси - 46
Исмилан с друго име Сари кая – 47
Ит дереси - 48
Йени кьой – 50
Йенидже Кара су / Енидже Карасу каза - 16
Йорган – 52
Кетанлик – 54
Килиса дереси – 55
Кирли – 56
Кироклу - 56
Козлуджа, друго име Буюк Рупчан – 57
Козлуджа с друго име Буюк Звенчан - 58
Коюн кьой - 58
Ксанти – 60
Малка река, друго име Рамазан Юки (Буки ?) – 70
мезра Москофче, друго име Гювендж (?) (името е разчетено в публикации
на други османисти като Мустафовча) – 72
Мунджанос - 73
Пашавик – 76
махала Пашобик – 77
мезра Пънар баши, друго име на Арда баши – превод на Хр. Христозов -
26
Рудник на село Даръ дереси в планината Иглица - 78
Сару яр – 79
Синиково - 80
Соуджак - 81
Текфур – 82
Теркеш – 82
Топукли - 83
Туз бурун - 85
Угурлу виран - 86
Узун дере - 88
Хамза – 89
Чаглаик – 90
Шахин - 92
Шахин оваси - 93
Яси виран с друго име Кючук Опчани, друго име Козлуджа – 93

РЕЧНИК НА СПЕЦИФИЧНИ ТЕРМИНИ

Акче с. – дребна сребърна монета.

Бадж м. – мито за прекарване на стока от един район в друг или такса за стока, изкарана на пазара за продан.

Бенак м. – поземлен данък, плащан от мюсюлманска рая като стопанска единица, обработваща по-малко от половин чифт земя.

Вакъф м. – движимо или недвижимо приходоносно имущество, посветено по волята на притежателя му за религиозни или благотворителни цели.

Дьонюм м. – мярка за повърхнина, равна приблизително на 920 кв. м.

Испендж м. - поземлен данък, събиран ежегодно в размер от 25 акчета от всеки работоспособен немюсюлманин — поданик на империята.

Кадия м. - съдия, упражняващ правораздавателна дейност в границите на казата. На практика кадиите разполагали с твърде широки власт и правомощия като следели за събирането на данъците и изпълнението на всички разпореждания на централната османска власт, контролирали местния пазар, оформяли покупко-продажби и сключване на заеми и т. н.

Каза ж. - административно-териториална единица, подразделение на санджака (ливата). По обхват съответствувала приблизително на околия.

Киле с. - мярка за зърнени храни и други продукти, различна по обем в отделните области на империята. Най-широко употребявано било истанбулското киле, равняващо се на около 25 кг. Използувани били също така бургаското киле (38,52 кг), варненското киле (77,04 кг) и др.

Къшлак м. – земно пасбище, място за презимуване на дребен добитък.

Кюрк м. - кожена или подплатена с кожа дреха или завивка.

Лива ж. - (санджак) — административно-териториална единица, състояща се от няколко кази.

Мезра ж. – допълнителна обработваема земя извън селищните земища в ненаселено място.

Мутафчия м. - занаятчия, който изработва торби и други предмети от козина.

Мюдюрлюк м. – административна териториална единица от няколко или повече села в казата.

Нахия ж. - административно-териториална единица, първоначално равностойна по обхват на казата, а впоследствие нейно подразделение.

Ниабет м. – такса от структурата на тимарските отчисления с все още не напълно изяснено съдържание.

Тузджии мн. - категория население, натоварено с производството и доставката на сол за нуждите на страната. В замяна на службата си соларите получавали известно парично възнаграждение и се ползували от някои данъчни облекчения.

Хаймане с. - лице без установено местожителство.

Хане с. – семейство, домочадие. Данъчно задължена единица.

Хас м. – най-голямо по размера на получаваните от него приходи ленно владение, предоставяно на висши османски държавни сановници по време на службата им. В Османската империя съществували и голям брой султански хасове. Годишният приход от хасовете надхвърлял 100 000 акчета.

Чифт, Ресм-и чифт - поземлен данък, събиран от раята мюсюлмани в полза на съответния ленник. Отговаря на данъка испенч (испендж), събиран от немюсюлманите.

Шафран м. – вид растение *Crocus sativus*, култивиран минзухар от семейство Перуникови, от чиито цветове се изготвя подправка, носеща същото име.

Юшур м. – данък десятък.

Яйлак м. – лятно планинско пасище.

Ямак м. - член на някои от военнопомощните формации от рода на войнуганската, юрушката и др., задължени да издържат ешкинджиите, докато дойде редът им самите те да се явят на служба.

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев 1972: Андреев, Ст. Документи за данъчните и други принудителни задължения на населението на Смолянско и съседните области от XVII в. – Родопски сборник. Т. 3, 1972: 323-337.
- Андреев 1976: Андреев, Ст. Турски документи за Смолянско и прилежащите райони през XVII в. – Родопски сборник, № 4, 1976: 175-192.
- Андреев 1986: Андреев, Ст., Ел. Грозданова Българите през XVI век. По документи от наши и чужди архиви. София, 1986. Издат. на ОФ.
- Андреев 1993: Андреев, Ст., Ел. Грозданова. Из историята на рударството и металургията в българските земи през XV-XIX век. София, 1993.
- Андреев 2002: Андреев, Ст., Ст. Грозданова. Из Родопите без раница. Исторически маршрути от 1650 до 1750 г. с пътеводител „Книга на жалбите”. – *Rhodorica*, 2002, кн. 1-2: 271-272.
- Андреев 2013: Андреев, Ст. Речник на селищните имена и административно-териториални единици в българските земи през XV – началото на XX век. Второ преработено и допълнено издание. ДА „Архиви”. С. 2013.
- Арденски 2007: Арденски, Вл. Сивино моето село. София. 2007. Издателска къща „Ваньо Недков”.

- Барболова 2013: Барболова, З. Имена със значение вълк в българската антропонимна система. - Електронно списание LiterNet, 30.04.2013, № 4 (161). <http://liternet.bg/publish28/zoia-barbolova/vylk.htm>.
- БЕР 1971: Български етимологичен речник. Т. 1, А-З. С., Издателство на БАН.
- БЕР 1979: Български етимологичен речник. Т. 2, И-крепя. С., Издателство на БАН.
- БЕР 1986: Български етимологичен речник. Т. 3, крес-минго. С., Издателство на БАН.
- БЕР 1995: Български етимологичен речник. Т. 4, минго-падам. С., Издателство на БАН.
- БЕР 1996: Български етимологичен речник. Т. 5, падеж – пуска. С., Издателство на БАН.
- БЕР 2002: Български етимологичен речник. Т. 6, пускам – словарь. С., Издателство на БАН.
- БЕР 2010: Български етимологичен речник. Т. 7, слово – терясвам. С., Издателство на БАН.
- Бога 2000: Бога, Н. Москополе. С., 2000.
- Борисов 2007: Борисов, Д. За ранната история на вакъфа Ахъ Челеби. – *Rhodorica*, 2007, № 1.
- Борисов 2008: Борисов, Д. Вакъфската институция в Родопите през XV - XVII век” – Докторска дисертация, защитена през 2008 г.
- Борисов 2014: Борисов, Д. Справочник за селища в Северна Тракия през XVI век. Ч. 1. Казите Филибе и Татар пазаръ. Асеновград, Печатница „Диков”, 2014.
- Бояджиев 1986: Бояджиев, Т. Българска лексикология. С. Издат. Наука и изкуство.
- Велков 1986: Велков, А. Видове османотурски документи. С. 1986.
- Вулев 1972: Вулев, Г. Село Кръсто поле (Еникьой), Ксантийско. Издателство на ОФ, С.
- ГБР 2004: Гръцко-български речник. Второ преработено издание. „МАГ-77”. 2004
- Гандев 1989: Гандев Хр., Българската народност през XV век. С. Наука и изкуство.
- Георгиев 1985: Георгиев, Вл. Произходът на имената Родопи и Арда. – В: Сб. Владимир И. Георгиев. Проблеми на българския език. С., 249-251.
- Героу 1978: Героу, Н. Речник на българския език. Т. 1-5, Допълнение. Фототипно издание. С. 1978.
- ГИБИ 1980: Гръцки извори за българската история. Т. 10, С., 1980: 218-396.
- Грозданова 1983: Грозданова, Ел. Османотурски документи от архивната сбирка на гр. Белово за историята на населението от родопския край. – Родопски сборник. 1983, № 5: 269.
- Грозданова 1986: Грозданова, Ел. Българите през XVI век. По документи от наши и чужди архиви. С. 1986. Издат. на ОФ.
- Грозданова 1989: Грозданова, Ел. Българската народност през XVII век. Демографско изследване. С. Наука и изкуство.
- Грозданова 2003: Грозданова, Ел. Административно деление и статут на България през XVI – XVII век (с. 44-49); Българската селска община (с.

- 134-147); Градската квартална община (с. 147-153). – В: Сб. История на българите. Късно Средновековие и Възраждане Т. 2. ИК „Труд“. София.
- Гълъбов 1938: Гълъбов, Г. Османотурски извори за българската история – Народноостното ни име българи в старите османотурски документи. – Родина, 1. 1938-1939: 87-93.
- Даскалов 2005: Даскалов, Г. Армъните в Гърция. История на един непризнат народ. С.
- Делиянис 2006: Делиянис К. Да проговорим гръцки с 40 урока. Пловдив. 2006.
- Дерибеев 1983: Дерибеев, Б. Огюст Викенел в Родопите. – Родопски сборник, № 5, 1983: 231-268.
- Дерибеев 1984: Дерибеев, Б. Нов османски документ за българите от с. Бял извор, Ардинско. – Родопи, № 2.
- Дерибеев 1986: Дерибеев, Б. Ахрида. Пловдив, Издат. „Хр. Г. Данов“, 1986.
- Димитров 1965: Димитров, Стр. Документи за икономическото положение на населението в Смолянско през XVII – XIX в. – Родопски сборник, кн. 1, 1965: 325-333.
- Димитров 1965а: Демографски отношения и проникване на исляма в Западните Родопи и долината на Места през 15-17 в. – Родопски сборник, кн. 1, 1965: 63-111.
- Димитров 1976: Димитров, Стр. Управниците на Ахъчелеби. – Родопски сборник, № 4, 1976: 55-78.
- Димитрова-Тодорова 1993: Димитрова-Тодорова, Л. Християнски елементи в антропонимичната система на Поповско според данни от данъчни регистри от XVI и XVIII век. – *Acta Universitatis Lodziensis. Folia linguistica*. 27, 1993: 51-58.
- Документи 1965: Документи за икономическото положение на населението в Смолянско през XVII – XIX век. – Родопски сборник, кн. 1, 1965: 325-334.
- Дуйчев 1962: Дуйчев, Ив. Славянски местни и лични имена във византийските описни книги. – Известия на Института за български език. 1962, кн. 8: 197-215.
- Енциклопедия 1979: Енциклопедия България. С. Издателство на БАН.
- Заимов 1975: Заимов, Й. Двучленни лични имена в българската топонимия. – *Onomastica*, 1975, 20, с. 169-230.
- Заимов 1988: Заимов, Й. Български именник. С., Издателство на БАН.
- ЗС 2000: Златоградски сборник. Писмен възрожденски паметник от средата на XIX век (1852 г.) и фототипно приложение. С. Македония прес (съставител Георги Митринов).
- Идеографски диалектен речник на българския език. Т. 1, А – Д. С., 2012. Издат. Български бестселър – Национален музей на българската книга и полиграфия.
- История 2000: Историята на армъните и взаимоотношенията им с българите. С.
- Калоянов 2000: Калоянов, А. Старобългарското езичество. Мит, религия и фолклор в картината за свят у българите. Велико Търново.
- Карайовов 1903: Карайовов, Т. Материали за изучаване Одринския виляет. – СБНУК. Т. 19.
- Карапетков 1948: Карапетков, П. Славейно минало. Пловдив.

- Карапетков 1996: Карапетков, П. Славейно – родовете. С.
- Карапетков 1998: Карапетков, П. Още за Славейно и селата около него. С.
- Кендерова 2004: Кендерова, Ст. Три документа на османотурски език за църквата „Свети Георги“ в Трявна. – Известия на държавните архиви. Т. 88, 2004: 308-319. С.
- Кендерова 2015: Кендерова, Ст. Султанските болници през XVII-XVIII век според османски документи, съхранявани в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – В: Сб. Културна и медицинска антропология. Сборник в чест на проф. Минчо Георгиев. С. 2015: 172-188. Издателство на БАН.
- Киил 2002: Киил, М. Изкуство и общество в България през турския период”, С., 2002 Любомъдрие – Хроника.
- Киил 2005: Киил, М. Хора и селища в България през Османския период. (Събрани съчинения) София, Amicitia, 2005.
- Кирил 1960: Кирил Патриарх. Българомохамедански селища в Южни Родопи. С. 1960.
- Ковачев 1987: Ковачев, Н. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. С., 1987, Издат. „Д-р Петър Берон”.
- Ковачев 1987а: Ковачев, Н. Българска ономастика. С., Наука и изкуство.
- Ковачев 1999: Ковачев, Р. Новопостъпили османотурски описи като извор за селищната система, населението и административното деление на Родопите (втората половина на XV – началото на XVI в.). – *Rhodopica* 1999, кн. 1, с. 149-174.
- Ковачев 2001: Ковачев, Р. Самоков и Самоковската каза през XVI век според описи от Истанбулския османски архив. С. 2001. НБКМ „Св. св. Кирил и Методий”, Ориенталски отдел.
- Ковачев 2002: Ковачев, Р. Новопостъпили османотурски описи като извор за селищната система, населението и административното деление на Родопите (втората половина на XVI в.). Част 2. - *Rhodopica* 2002, кн. 1-2, с. 191-214.
- Ковачев 2010: Ковачев, Р. Османският данъчен опис за селищата в нахията Рупчоз от началото на XVI век. – В: Сб. Заблуди и фалшификации за произхода на българите мохамедани. Материали от научната конференция Смолян – 29. октомври, 2009 г. София, Издат. Тангра ТанНакра, с. 91-107.
- Коруев 1984: Коруев, П. Село Габрово, Ксантийско. Издателство на ОФ, С.
- Кънчов 1970: Кънчов, В. Избрани съчинения. Т. 2. Град Скопие. Сегашното и недавното минало на град Велес. Македония. Етнография и статистика. С.
- Маринов 2009: Маринов П. Смолян и околията в своето близко и далечно минало. Смолян, Издат. „Отзвук прес”, 160 с.
- Мемова-Сюлейманова 1977: Мемова-Сюлейманова, Х. Българските селищни и лични имена в османски документи и някои техни фонетични и граматични изменения. – ГСУ, Факултет по западни филологии. Т LXXIq 1977.
- Митринов 1992: Митринов, Г. Някои характерни особености на един непроучен досега южнородопски български говор (говорът на с. Угурли, Ксантийско). – Език и литература, 1992: 40-44.

- Митринов 2010: Митринов, Г. Название *гергьоскийа* за месец ноември в родопските говори. – В: Сб. Филология, история, изкуствознание. Сборник изследвания в чест на проф. дфн Стефан Смядовски. С., 127-136.
- Митринов 2014: Митринов, Г. Български селищни имена от Южните Родопи. – В: Сб. Изследователски хоризонти на българската лингвистика. С., 2014.
- Митринов 2016: Митринов, Г. Данни за рударство в Златоградско през XVI век в османотурски данъчни документи. – Родопи, 2016, № 3-4, с. 22-31.
- Михайлов 1969: Михайлов, Ст. Средновековни църкви в Родопите. – В: Родопски сборник. Т. 2, 1969.
- Михайлова-Мръвкарлова 2005: Михайлова-Мръвкарлова, М. Следи от влиянието на българския език върху езика на османските документи (XV-XIX век). С.
- Младенов 1927: Младенов, Ст. Арда, Марица и Тунджа (Етимологично обяснение на имената им). – В: Юбилеен годишник на Народната библиотека в Пловдив, посветен на Борис И. Дякович. С., 295-309.
- Мутафов 2011: Мутафов, Ем., А. Куюмджиев. Икони и стенописи от храмовете на съвременната Ксантийска митрополия и връзката им с художествената продукция в българските земи през XVIII-XX в. – В: ПАТРИМОНИУМ.МК. 2011, № 5, Скопје, 129-136; УДК 75.035.1 (497).
- Мутафчиева 1965: Мутафчиева, В. Към въпроса за статута на българското население в Чепинско под османска власт. – Родопски сборник, 1965, № 1: 115-125.
- Недков 1966: Недков, Б. Османотурска палеография и дипломатика. С. Т. 1, 1966, 173 с.; Т. 2. 1972.
- Опис 1996: Опис на регистри от Истанбулския османски архив към Генералната дирекция на Държавните архиви на република Турция. – София, Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Ориенталски отдел.
- Пачилов 1998: Пачилов, В. Излел е Делю хайдутин... София, 1998, Издателство на БАН.
- Пачилов 2006: Пачилов, В. Относно произхода на турските наименования на някои от реките и селищата от водосбора на р. Върбица. – Родопи, 2006, № 5-6: 106-110.
- Пачилов 2016: Пачилов, В. Границите на Ахъчелеби. – В: Сб. Александър Петров Маринов архивист и родоповед. Смолян „ЗЕА Принт“: 110-117.
- Пачилов 2016а: Пачилов, В. За имената на Златоград през вековете. – В: Сб. Златоградски страници. 25 години „Златоградски вестник“ (1990-2015). Ч. 3: 107-110. Издат. Славена, Варна.
- Петров 2016: Петров, П. Ислямизации в Беломорието и природопските области (първата половина на XVI век). – Известия на Тракийския научен институт. № 14: 93-112.
- Писмени документи 1985: Писмени документи за българския характер на населението от Източните Родопи. Кърджали. 1985.
- П.К. 1889: П.К. Статистика на населението в Енидже-Скеченската и Гюмюрджинската каази. – Периодическо списание, 1889, № 31, с. 122-130.
- Пляков 1970: Пляков, З. За регламентацията на градското занаятчийско производство в българските земи през XV, средата на XVII век. – Известия на Института за история. Т. 21.

- Попконстантинов, Хр. Един пътник от Ахъ-Челеби. – в. Марица, Пловдив, 19.08.1883 (дописка).
- Примовски 1973: Примовски, Ан. Бит и култура на родопските българи. Материална култура. – СБНУН, Кн. LIV. София, 1973. Издат. на БАН.
- Разбойников 1998: Разбойников, Ан., Сп. Разбойников. Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения в 1830, 1878, 1912 и 1920 година. С, 1998, Издателска къща „Безсмъртни мисли”.
- РМЙ 1986: Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. Скопје. 1986.
- ПРОДД: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. С, 1974. Издат. на БАН.
- РССИБ 1989: Речник на селищата и селищните имена в България 1878-1987. С. Наука и изкуство.
- Саламбашев 1971: Саламбашев, Ан. Из топонимията на бившата Маданска околия. – Родопи, 1971, № 1: 15-17.
- Саламбашев 1972: Саламбашев, Ан. Български фамилни имена на помохамеданчени родопчани от Смолянско. – Родопски сборник, № 3, 1972: 339-348.
- Саламбашев 1976: Саламбашев, Ан. Местните имена в Смолянско. С., 1976, Издателство на БАН.
- Саламбашев 1976а: Саламбашев, Ан. Стари и нови фамилни имена в Смолян, квартал Райково. – Родопски сборник, № 4, с. 237-244.
- Симеонов 2008: Симеонов, Б. Прабългарска ономастика. Пловдив: Фондация "Българско историческо наследство", 2008.
- Симовски 1998: Симовски, Т. Населените места во Егејска Македонија: географски, етнички и стапански карактеристики. 2. Скопје. Институт за национална историја.
- Скарић 1935: Скарић, В. Стари турски ракопис о рударским пословима и терминологији, СКА, Споменик, LXXIX, 62/1. Сарајево.
- Стайкова 1972: Стайкова, Цв. Османотурски документи от селата Могилица и Буково, Смолянско. – Родопски сборник. Т. 3, 1972: 309-321.
- Стаменов 2011: Стаменов, М. Съдбата на турцизмите в българския език и в българската култура. С. Издат. „Изток-Запад”.
- Стойков 1960: Стойков, Р. Селищни имена в западната половина на България през 16 век (по турски регистър за данъци от 984 (1576-1577) г. – В: Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Стоян Романски. С. 1960: 429-456. Издателство на БАН.
- Стойков 1961: Стойков, Р. Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на Народната библиотека „Васил Коларов” от XV, XVI, XVII и XVIII век. – Народна библиотека „Васил Коларов”. Известия за 1959 г. Т. 1 (VII): 363-490. С. 1961.
- Стойков 1964: Стойков, Р. Български селища с населението им в турски регистри за джизие от XVII век. – Известия на държавните архиви. Т. 8, 1964. София, с. 147-164.
- Стойчев 1965: Стойчев, Т. Родопски речник. Ч. 1. Българска диалектология. Проучвания и материали. № 2, 1965.
- Стоянов 1986: Стоянов, В. Личните имена и прозвището „Абдуллах” в османо-турските документи. – Исторически преглед. 1986, кн. 1: 51-57.

- Стоянов 1988: Стоянов, В. Наблюдения върху османотурските документални извори за „специалните“ категории население в земите под османска власт. – Исторически преглед 1988, № 3: 58-70.
- Тасева 1998: Тасева, Л. Българска топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи. С.
- Ташев 1966: Ташев, Г. Село Петково. С.
- Ташев 1984: Ташев, Т. Имена на местности по поречието на Малка Арда. – Родопи, 1984, № 1, с. 29-30; № 4, с. 44-45.
- ТБР 1962: Турско-български речник. С. Наука и изкуство.
- ТДИМ 2004: Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за паша санџакот (казите Демир Хисар, Ёениџе Кара су, Ѓумулџина и Зихна) од 1569 / 70 година. Т. X, кн. 1. Скопје, 2004 г. превод, редакција и коментар д-р Александар Стојановски.
- ТДИМ 2007: Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за паша санџакот (казите Драма, Кавала, Серез и Неврокоп) од 1569 / 70 година. Т. X, кн. 2. Скопје, 2007 г. Превод и редакција д-р Александар Стојановски.
- ТДИМ 2008: Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за паша санџакот (казите Демир Хисар, Ёениџе Кара су, Ѓумулџина и Зихна) од 1568 / 69 година. Т. XI, кн. 1. Скопје, 2008 г. Превод, редакција и коментар д-р Александар Стојановски.
- ТИБИ 1972: Турски извори за българската история. Т. 3, С.
- ТИБИ 1986: Турски извори за българската история. Т. 7, С.
- Тотоманова 2015: Тотоманова, А., И. Христов. Речник-индекс на словоформите в Бориловия синодик и придружаващите го текстове в ръкопис НБКМ 289. С. ГРАФИС – Ал. Жеков.
- Трайков 1946: Трайков, В. Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт. С.
- Узунов 1993: Узунов, Д. При изворите на Арда. Опит за селищна монографија. с/о Jusautor, Sofia.
- Ушев 2010: Ушеф, Е. Една хипотеза за произхода на старото име на Златоград. – В: Сб. Заблуди и фалшификации за произхода на българите мохамедани. Материали от научна конференция Смолян 29 октомври, 2009 г. С. Издат. Тангра Таннакра. 2010: 260-265.
- Фасмер 1987: Фасмер, М. Етимологический словарь русского языка. В четырех томах. Москва, Прогрес.
- Хаджидинов 1960: Хаджидинов, К. Дойран. Разцветът и гибелта на един град. 1960, Издат. на НС на ОФ.
- Харитонов 2004: Харитонов Хр. Стари мерки теглилки монети в България (VII-XX век). Велико Търново. Издателство АБАГАР.
- Христозов 2017: Христозов, Хр. Окръжаващото пространство и планинското население в Родопите през XVI - XVII век. – дисертационен труд, защитен в СУ „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет, Катедра История на Византия и на балканските народи. С.
- Христов 1964: Христов, Г. Местните имена в Маданско. С. 1964, Издателство на БАН.
- Христов 1976: Христов, Г. Топонимията на община Бял извор. – Родопски сборник, № 4, 1976, с. 245-312.
- Челеби 1972: Челеби, Евлия. Пътеписи. София, 1972. Издателство на ОФ.

- ЧРЛИС 2010: Честотен речник на личните имена в Смолянско. Смолян, 2010.
- Шериф 2004: Шериф, Ал. Рударството во Македонија во време на османлиското владеење. Скопје.
- Шиваров 2013: Шиваров, Ст. Османотурски документи за историята на Унгарија и унгарците 17-19 век. С. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.
- Шишков 1888: Шишков, Ст. Н. Месяцята как казват в Ахъ-Челеби. – Родопски старини, 1888, № 2, с. 56.
- Шишков 1890: Шишков, Ст. Н. Няколко историко-археологически бележки и материали из живота на българите в Ксантийско. – Родопски старини, 1890, № 3.
- Шишков 1892: Шишков, Ст. Н. Материяли из Даръ-Дерско. – В: Сб. Родопски старини, 1892, № 4.
- Шишков 1894: Шишков Ст. Днешния административен строй на Средните Родопи. Каази и тяхни сядалища. – Славиеви гори 1892, № 4.
- Шишков 1899: Шишков, Ст. Из южните склонове на Родопите. – Български преглед, № 7, 1899: 88-93.
- Шишков 1907: Шишков, Ст. Н. Из Бяломорската равнина. Пловдив, 1907. Печатница „Труд“.
- Шишков 1907а: Шишков, Ст. Н. Имената на месеците в с. Дован Хисар. – Родопски напредък, 1907, кн. 2.
- Gökbilgin 1952: Gökbilgin, M. T. XV ve XVI asırlarda Edirne ve Paşa livası vakıflar, mülkler, mukataalar. Istanbul. 1952.
- Spaho 1913: Spaho, F. Turski zakoni GZM u BiH, XXV, kn. 2. Sarajevo.
- Κοκκάς 2003: Κοκκάς, Ν., Ν. Κωνσταντινίδης, Ρ. Μεχμεταλή. Τα Πομακοχώρια της Θράκης. Αθήνα.
- Τζιγάρας 2004: Τζιγάρας, Γ. Εκκλησίες της Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίο. Ξάνθη. 2004, 337 σελ.
- Vakalopoulos 2003: Vakalopoulos, K. Thrace during the Ottoman period (1354-1922). – In: Thrace, 2 ed. Athens, 2003.

КАРТИ

- ВТКБ: BGtopoVJ Векторна топографска карта на България и околностите (по руска генералщабна карта от 1983 г.)
- КЕТ 1875: Карта Европейской Турции, масштаб 10 версти в дюйм, 1875. – НБКМ Кр. IV 845.
- НВК: Немска военна карта на Гърция – Grichenland 1: 100000 (от 40-те години на XX в.).
- РТК: Руска триверстова карта, издадена в Санкт Петербург през 1884 г. - НБКМ Кр 702.